

Predgovor

Studija "Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa u Republici Srbiji" rezultat je naučno-istraživačkog projekta realizovanog sa ciljem da se prikupljanjem i analizom relevantnih podataka stekne uvid u pravnu praksu nastalu procesuiranjem dela porodičnog nasilja nakon usvajanja novih zakonskih rešenja u domenu krivičnog pravne zaštite od nasilja u porodici 2002. godine. Sprovedeno istraživanje predstavlja prvo kritičko sagledavanje jednoipogodišnje policijske, javnotužilačke i sudske prakse na teritoriji Srbije, koje je omogućilo da se evidentiraju negativne pojave i problemi koji se u pojedinim institucijama javljaju prilikom otkrivanja i prijavljivanja dela nasilja u porodici, sprovođenja krivičnog postupka i kažnjavanja izvršilaca dela. Pored toga, istraživanje je omogućilo da se utvrde stavovi profesionalaca o pojedinim pitanjima vezanim za učinioce i žrtve dela nasilja prema članovima porodice, da se sazna kako profesionalci sagledavaju ovu vrstu kriminaliteta, domete preventivnog i represivnog delovanja institucija sistema i pravce unapređenja postojećeg modela pravne zaštite od nasilja u porodici.

U knjizi su publikovani rezultati istraživanja i kritičke analize delovanja aktuelnog mehanizma krivičnog pravne zaštite od nasilja u porodici u Republici Srbiji i ocena njegove delotvornosti i efikasnosti. Radi sticanja potpunog uvida u njegovu delotvornost, u uvodnom delu prezentovan je teorijski okvir nasilja u porodici, uz ukazivanje na rezultate dosadašnjih empirijskih istraživanja ovog fenomena na teritoriji Republike Srbije. Poslednji deo rada sadrži sintetizovane zaključke o pojavama uočenim u pravnoj praksi, smernice i sugestije za unapređenje rada na suzbijanju nasilja u porodici i pružanju pomoći žrtvama, kao i predloge u pogledu unapređenja institucionalne saradnje u preventivnom i represivnom delovanju i buduće normativne delatnosti na izgradnji celovitog sistema pravne zaštite od nasilja u porodici.

Prema internoj podeli rada, na osnovu zajednički utvrđene strukture i metodologije, autorke su napisale sledeće delove knjige: prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić – "II. Nasilje u porodici – teorijski okvir"; "III. Rezultati istraživanja, 1.1. Beograd" i "III. Rezultati istraživanja, 1.4. Novi Sad", prof. dr. Nevena Petrušić – "III. Rezultati istraživanja, 1.2. Leskovac", III. Rezultati istraživanja, 1. 3. Niš", "III. Rezultati istraživanja, 1.5. Subotica", "3. Stavovi profesionalaca u policiji, tužilaštvu i sudu o nasilju u porodici". Plod zajedničkog rada autorki su delovi knjige pod marginalnim naslovima: "Background istraživanja", "Predmet istraživanja", "Ciljevi istraživanja", "Metodologija rada", "Primer društvene reakcije na porodično nasilje – put do pravde kroz lavirinte pravosudnog sistema" i "Zaključci i predlozi".

Objavljivanje ove knjige motivisano je potrebom da se rezultati sprovedenog istraživanja učine dostupnim široj javnosti, kako bi se podstakla naučna i stručna rasprava o načinima prevladavanja uočenih problema, inicirao proces kritičkog preispitivanja sopstvene prakse u samim institucijama i doprinelo reaktiviranju započetog procesa izgradnje sveobuhvatnog sistema preventivne i represivne zaštite od nasilja u porodici, koji bi obezbedio pružanje pravovremene i efektivne pravne zaštite žrtvama nasilja u porodici.

Istraživanje čiji su rezultati bili predmet sagledavanja i kritičke analize u ovoj knjizi, realizovao je Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju iz Niša, u saradnji sa advokatkinjama i pravicama, aktivistkinjama ženskih nevladinih organizacija iz Beograda, Leskovca, Niša, Novog Sada i Subotice. Istraživački tim činile su, pored autorki, i mr Slađana Jovanović, mr Marija Lukić, Diana Miladinović, Jelena Mitić, Marija Stegić i Marija Milićević, iz Beograda, Marija Hanganžaro i Ljiljana Madžar, iz Novog Sada, Milka Gabrić i Viktorija Balint, iz Subotice, Snežana Milojković, iz Leskovca, i Ljubinka Filipović, iz Niša. Uprkos teškoćama na koje su nailazile tokom istraživanja, one su profesionalno i znalački obavile sve postavljene zadatke, na čemu im najtoplije zahvaljujemo.

Veliku zahvalnost dugujemo i našim prijateljicama, Slavici Stojanović, Tanji Ignjatović, Lepi Mladenović i mr Nataliji Žunić, dugogodišnjim aktivistkinjama feminističkog pokreta u Srbiji, koje su nam pružile snažnu podršku i svojim sugestijama i predlozima doprinele svestranijem sagledavanju porodičnog nasilja. Reči zahvalnosti upućujemo i prof. Isabel Markus iz SAD, School of Law, Buffalo University, koja je izvršila superviziju prevoda zaključaka i preporuka.

Poslove statističke obrade i grafičke vizuelizacije obilja podataka obavio je Branko Stevanović, dipl. ing. elektronike, na čemu smo mu iskreno zahvalne.

Sprovedenje istraživanje i publikovanje ove studije finansijski je podržao Fond za otvoreno društvo iz Beograda, kome zahvaljujemo na pruženoj pomoći.

AUTORKE

I. Predmet i opis istraživanja

1. Background istraživanja

Nasilje u porodici na teritoriji Republike Srbije predstavlja veoma rasprostranjen oblik kriminaliteta. Višegodišnja ekonomska kriza, opšte osiromašenje stanovništva, sve veći broj nezaposlenih muškaraca i žena, nemogućnost zadovoljenja elementarnih egzistencijalnih potreba, dolazak velikog broja izbeglica, svi ovi razlozi usloveli su da nasilje u porodici na teritoriji Srbije poprimi dramatičan obim i dinamiku. Evidentno je da su u tokom podslednjih petnaest godine društvene krize porodični konflikti bili sve češći i sve intenzivniji.

Raspoloživi podaci pokazuju da nasilje u porodici ima veoma ozbiljne posledice na individualnom i društvenom planu i da su njegove žrtve daleko češće žene i deca nego odrasli muškarci. O tome, pre svega, govore podaci o broju poziva za pomoć, koji se upućuju organizacijama za podršku žrtvama domaćeg nasilja, SOS službama i savetovalištima za žene i decu žrtve nasilja, koji postoje u skoro svim većim gradovima u Srbiji. Istraživanja koja su poslednjih nekoliko godina vršile članice ženskih grupa u Srbiji, potvrđuju zaključak da je nasilje u porodici kompleksna i društveno uslovljena pojava.

Patrijarhalna shvatanja o porodičnim odnosima, potreba za očuvanjem intime porodičnog života, strah od osвете nasilnika, emotivna povezanost članova porodice, samo su neki od razloga zbog kojih žrtve retko prijavljuju ovaj oblik nasilja. Neprijavljivanje slučajeva nasilja u porodici takođe je uslovljeno neadekvatnim postupanjem zaposlenih u socijalnim, medicinskim i pravosudnim institucijama, koji nasilje u porodici uglavnom tretiraju kao privatnu stvar, smatrajući da je žrtva odgovorna za nasilje koje trpi. Nastavljanju ciklusa nasilja doprinose neodgovarajući tretman i sankcionisanje nasilnika, diskriminacija žrtve i nedostatak odgovarajuće podrške i pomoći, prećutno prihvatanje i odobravanje nasilja i dr.

Ukazujući na negativne posledice nasilja u porodici i na nepostojanje adekvatnih mehanizama zaštite žrtava nasilja, ženski pokret u Srbiji zahtevao je promenu odnosa države i društva prema ovoj društveno opasnoj pojavi, zalažući se da nasilje u porodici dobije odgovarajući tretman u društvu, te da samo nasilje i iskustva žrtava nasilja postanu društveno vidljiva. Borba za realizaciju ovog zahteva i lobiranje za usvajanje odgovarajućih zakonodavnih promena u oblasti krivičnog i porodičnog zakonodavstva, trajala je više od deset godina. U proteklom periodu organizovan je veliki broj kampanja, konferencija i javnih manifestacija protiv nasilja u porodici, sa ciljem da se javnost upozna sa porodičnim nasiljem i njegovim negativnim posledicama. Takođe,

izrađen je "Model pravne zaštite od nasilja u porodici"¹ celovit i koherentan sistem pravne zaštite od porodičnog nasilja zasnovan na prožimanju građanskopravnih (porodičnopravnih) i krivičnopravnih zaštitnih mera. Ovaj Model zaštite, rađen po međunarodnim standardima i u ugledu na rešenja u pojedinim savremenim uporednim pravnim sistemima, podržao je ženski pokret u Srbiji i nizom aktivnosti lobirao za njegovo usvajanje.

Sveukupna aktivnost ženskog pokreta u Srbiji u proteklom periodu rezultirala je usvajanjem novih zakonskih rešenja u domenu krivičnog prava. Narodna Skupština Republike Srbije donela je 28. 2. 2002. godine Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije,² kojim je, pored ostalog, u čl. 118a predviđeno novo krivično delo nasilje u porodici. Do stupanja na snagu ovog Zakona, u slučajevima nasilja u porodici primenjivane su odredbe Krivičnog zakona Republike Srbije o lakoj ili teškoj telesnoj povredi i drugim krivičnim delima iz domena opšteg kriminaliteta. Takođe, odgovarajućim izmenama Krivičnog zakona, obezbeđena je krivičnopravna zaštita žena od seksualnog nasilja u braku, time što je inkriminisano silovanje bračne supruge.

Primena Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije započela je njegovim stupanjem na snagu 9. marta 2002. godine. Prvi meseci primene ovog Zakona pokazali su da se odredbe o nasilju u porodici na različite načine i pogrešno primenjuju. Preliminarna istraživanja³ pokazala su da se u pogledu kvalifikacije dela još uvek sledi stara praksa, tako da se mnoga protivpravna ponašanja, iako imaju sve elemente krivičnog dela nasilja u porodici, podvode pod laku i tešku telesnu povredu. S druge strane, pokazalo se da organi krivičnog gonjenja i sud različito tumače pojam "član porodice", te je bilo evidentno da se u praksi članovima porodice ne smatraju bivši bračni partner, bivši i sadašnji vanbračni partner, ostali članovi bračne ili vanbračne porodice, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu i dr. Takođe, bilo je indicija da policija i sudovi na različite načine tumače pojedine zakonske pojmove kao što su "zajednički život", "porodica" i dr., što dovodi do nejednake primene zakona.

Tokom godinu i po dana primene krivičnopravnih propisa kojima je inkriminisano nasilje u porodici, formiran je dovoljan kvantuma pravne prakse, čije istraživanje pruža mogućnost za kritičko sagledavanje delovanja postojećeg mehanizma krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici u Republici Srbiji. Saglasno tome, izvršeno istraživanje omogućilo je da se prikupe i analiziraju relevantni podaci o postupcima vezanim za procesuiranje dela nasilja u porodici, da se utvrde pravni stavovi i shvatanja profesionalaca, izraženi u pravnoj praksi prilikom primene krivičnopravnih propisa, i

¹ "Model pravne zaštite od nasilja u porodici" izradila je 1998. godine Radna grupa Viktimološkog društva Srbije. Tekst Modela objavljen je u: Ristanović, V., *Porodično nasilje u Srbiji*, Viktimološko društvo Srbije, Prometej, Beograd, 2000, str. 117-138.

² Sl. glasnik RS, 10/2002.

³ Konstantinović Vilić S., Petrušić, N.: *Krivično delo nasilja u porodici – analiza slučajeva sa područja grada Niša*, Temida, 2/2003, str. 27-37.

oceni praktična delotvornost i efektivnost postojećih instrumenata pravne zaštite od nasilja u porodici.

2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja obuhvatio je krivična dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZ RS, ali i druga krivična dela sa elementom nasilja koja su izvršena prema članovima porodice. Osnovni razlog za određivanje predmeta istraživanja na ovaj način bio je da se istraživanjem obuhvate i ona krivična dela koja u praksi nisu kvalifikovana kao nasilje u porodici, a koja, prema shvatanju autorki, imaju sve elemente ovog krivičnog dela. S druge strane, samo ovako određeni predmet istraživanja pruža mogućnost da se sagleda obim i rasprostranjenost nasilja u porodičnim odnosima između članova porodice, s obzirom da se veliki broj nasilničkih ponašanja u okviru porodice, zbog pogrešne pravne kvalifikacije, statistički ne evidentira kao nasilje u porodici.

Neposredni predmet istraživanja, koje je sprovedeno u periodu od četiri meseca, bili su svi policijski, javnotužilački i sudski predmeti formirani prilikom procesuiranja dela sa elementom nasilja izvršenim prema članovima porodice: svi oblici ubistva (čl. 47, 48, 49. KZRS) i pokušaj ubistva, teška telesna povreda (čl. 53. KZRS i pokušaj), laka telesna povreda (čl. 54), ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi (čl. 56. KZRS), ugrožavanje sigurnosti (čl. 67. KZRS), kleveta (čl. 92. KZRS) i nasilje u porodici (čl. 118a KZRS). Pored prikupljanja podataka iz samih predmeta, relevantne informacije prikupljene su i putem intervjua koji je vođen sa profesionalcima iz policije, tužilaštva i suda neposredno angažovanim u procesuiranju dela nasilja u porodici.

Istraživanjem je obuhvaćen period od 9. marta 2002. godine, kada je Zakon stupio na snagu, do 30. decembra 2003. Ukupno je pregledano i analizirano 620 predmeta, i to: 159 policijskih predmeta, 251 predmet tužilaštva i 210 sudskih predmeta. Kao deo istraživanja, posebno je analiziran jedan reprezentativni primer porodičnog i bračnog nasilja, koji verno ilustruje nemoć žrtve da se izbori za svoje pravo i da od zvaničnih državnih organa i institucija dobije adekvatnu zaštitu.

3. Ciljevi istraživanja

Osnovni cilj istraživačkog projekta "Krivično delo nasilja u porodici - pravna praksa u Republici Srbiji" bio je da se stekne saznanje o postupanju policije i organa pravosuđa u Republici Srbiji u slučajevima primene svih oblika nasilja prema članovima porodice. Istraživanje treba da pokaže kako se primenjuje čl. 118a Krivičnog zakona Republike Srbije kojim je predviđeno novo krivično delo nasilje u porodici, da omogućiti evidentiranje i sagledavanje problema vezanih za pravnu kvalifikaciju dela nasilja u porodici i procesuiranje dela nasilja u porodici. Rezultati istraživanja trebalo bi da doprinesu formulisanju predloga budućeg Nacionalnog plana za borbu protiv nasilja u porodici i strateškom planiranju koordinisane društvene akcije koja obezbeđuje adekvatne institucionalne mehanizme za registrovanje i praćenje slučajeva nasilja u

porodici, protokole o međuinstitucionalnoj saradnji na lokalnom i nacionalnom nivou u preventivnom i represivnom delovanju, programe edukaciju profesionalaca, standardizaciju u tretmanu nasilja u porodici i druge neophodne mere za sprečavanje nasilja u porodici.

4. Metodologija rada

Realizacija ciljeva projekta ostvarena je istraživanjem prakse u procesuiranju dela sa elementom nasilja prema članovima porodice u pet gradova u Srbiji: Beograd, Novi Sad, Subotica, Niš i Leskovac. Projekat je realizovan kroz tri faze, u periodu od 12 meseci.

U pripremnoj fazi, utvrđena je metodologija istraživanja, izrađena naučna aparatura i plan istraživanja, uključujući i izradu odgovarajućih upitnika, pisanih uputstava za istraživački rad, izbor uzorka, način prikupljanja podataka i dr. Takođe, izvršen je izbor istraživačica i pripremljen programa njihove instruktaže, koji je obuhvatio sledeće teme: "Nasilje u porodici kao društvena i pojedinačna pojava i kao posebno krivično delo", "Određivanje predmeta i cilja istraživanja", "Uputstva za prikupljanje podataka o krivičnim delima sa elementima nasilja izvršenim u porodici, izvršiocima i žrtvama", "Objašnjenje anketnog upitnika kao instrumenta za prikupljanje podataka" i "Način uspostavljanja kontakta istraživačica sa institucijama i predstavljanja samog istraživanja".

Nakon dvodnevno instruktivnog seminara, uspostavljen je kontakt sa relevantnim institucijama, radi dobijanja potrebnih dozvola za istraživanje. Istraživanje je sprovedeno prema jedinstvenoj metodologiji, primerenoj predmetu i ciljevima istraživanja. Prikupljeni podaci su selektovani, statistički obrađeni, naučno analizirani i prezentovani.

II. Nasilje u porodici – teorijski okvir

1. Oblici i vrste nasilja u porodici

Dugo se smatralo da je primena nasilja prema članovima porodice, posebno između bračnih i vanbračnih partnera, porodična i privatna stvar, dobro čuvana "porodična tajna", daleko od društvenog saznanja. Od žrtava ovog oblika nasilja, najčešće žena, često se čuje: "sramota me je da o tome pričam", "niko mi ne može pomoći", "sama sam kriva", a od najbližih rođaka i poznanika "to je njihova privatna stvar", "ne želim da u tome učestvujem". Jasno je, međutim, da se porodično nasilje, kao i svako drugo nasilje, ne može društveno tolerisati i da je aktivno suprotstavljanje nasilju jedna od osnovnih obaveza svake demokratske države.

U svim međunarodnim aktima posvećenim društvenom položaju i pravima žena, nasilje u porodici apostrofirano je kao kršenje osnovnih ljudskih prava na život i zdravlje. Tako je, npr. Komisija za ljudska prava Ujedinjenih nacija podnela je specijalni izveštaj 1994. u kome se ističe neophodnost da se "preporuče mere, načini i sredstva na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou u cilju eliminisanja nasilja protiv žena i otklanjanja uzroka nasilja". Postoje razne međunarodni konsenzusi i standardi koji imaju za cilj da spreče nasilje prema ženama u porodici. Pomenućemo *DEVAW- Deklaraciju o eliminisanju porodičnog nasilja nad ženama, Preporuku br. 19 CEDAW Komiteta za eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama, Bečku deklaraciju i Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju* iz 1995. godine. U međunarodnim dokumentima se od država zahteva preduzimanje zakonskih reformi, niza zaštitnih mera, edukacionih programa, obezbeđenje usluga i službi podrške radi sprečavanja nasilja u porodici.⁴

Primena nasilja u porodičnim odnosima svakako nije privatna stvar jer su, pored ostalog, posledice primene nasilja u porodici razorne: nestaje odnos poverenja i privrženosti, mlađi članovi porodice – deca mogu početi sa vršenjem krivičnih dela, bežanjem od kuće, upotrebom alkohola i opojnih droga, a takođe dolazi i do značajnog pogoršanja fizičkog i psihičkog zdravlja zlostavljanih članova porodice. Porodice u kojima postoji nasilje društveno su "neupadljive", zatvorene su za svoju okolinu, ali one u široj socijalnoj sredini dobro funkcionišu tako da se postojanje nasilja najčešće ne primećuje. Postojanje nasilja u porodici ne primećuje se zbog toga što žena koja trpi nasilje smatra da je to njena sudbina i privatna stvar njene porodice. Zbog toga se o ovom problemu ne govori javno niti se nasilje zvanično prijavljuje. Psiholozi su utvrdili da žena koja trpi nasilje bira način na koji će se ponašati i time izražava svoj stav o nasilju. Ona može da: negira problem, preoblikuje problem očekujući da će "biti bolje", traži opravdanje i optužuje sebe za izazivanje nasilja, bira postupke i reči da ne bi izazvala nasilnika (samokontrola i kontrola drugih), traži podršku od prijatelja i rodbine ili aktivno rešava problem.⁵

Postojanje nasilja se ne primećuje jer ga članovi porodice čuvaju kao tajnu, smatrajući da je to što se dešava u porodici deo njihove privatnosti i da je primena nasilja "porodična stvar" za koju okolina ne sme da sazna. Bez obzira na to što trpi nasilje, žena smatra da porodica prema spoljnoj okolini treba da sačuva izgled stabilnosti i sigurnosti. Nasilnik se često različito ponaša u javnosti i privatno, u okviru porodice, ispoljavajući svoju agresivnost samo kod kuće. Međutim, dugotrajna, kontinuirana primena fizičke i psihičke sile i pretnje, koja pogađa veoma bliske članove porodice među kojima bi trebalo da postoji razumevanje, privrženost, iskrenost i emocionalna povezanost, ne bi smela da ostane u okvirima porodice.

⁴ Mršević, Z.: *Ženska prava u međunarodnom pravu*, III izmenjeno i dopunjeno izdanje, Haški parlament građana, Udružene žene, Banja Luka, 2000, str. 129.

⁵ Pavleković, G., Ajduković, M., Mamula, M.: *Nasilje nad ženom u obitelji: osobni, obiteljski ili javnozdravstveni problem?*, Nasilje nad ženom u obitelji, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000, str. 18-19.

Posledice nasilja su veoma ozbiljne u odnosu na sve članove porodice, pa se u literaturi konstatuje da je "porodica je najnasiljnija grupa u društvu, sa izuzetkom policije i vojske". U porodici imate više šansi da budete ubijeni, povređeni ili psihički napadnuti nego u bilo kojoj drugoj društvenoj situaciji" (Roech, 1984). Prema podacima OUN, prvi uzrok smrti ili invalidnosti među ženama od 15-45 godina nisu bolesti ili saobraćajne nesreće, već nasilje, a najopasnije mesto za ženu je njen sopstveni dom. Posledice nasilja u porodici najviše pogađaju decu koja su svedoci konfliktnih odnosa i zbog toga trpe psihičko nasilje. Generalno posmatrano, porodica nije raj koji pruža sigurnost od opasnosti, niti primena nasilja prema ženi u braku predstavlja isključivo lični problem bračnih partnera. Privatnost porodice zaista je neprikosnovenjena ukoliko neko od njenih članova nije izložen brutalnom nasilju. Ukoliko u porodici postoji fizičko, seksualno ili psihičko nasilje, to više nije privatna stvar njenih članova, već kriminalitet koji treba da bude društveno (krivičnopravno) sagledan i tretiran.

Sukob između društvenog interesa da se štite osnovne vrednosti (život i zdravlje, fizički integritet, čast itd.) i prava na zaštitu privatnog i intimnog porodičnog života, često ne omogućava svestrano fenomenološko i etiolološko izučavanje ove pojave i preventivno delovanje. Stoga je neophodno naglasiti da društvena intervencija ne može i ne sme da bude isključena ako se radi o porodici čiji su članovi nasilni.

U naučnoj literaturi, nasilje se definiše kao upotreba sile, pretnje ili zloupotreba moći prema drugom licu, dok se pod nasiljem u porodici podrazumeva se kontinuirana primena fizičke i psihičke sile prema članovima porodice uz ugrožavanje i povređivanje domena sigurnosti i odnosa poverenja i ispoljavanje kontrole i moći nad članovima porodice, bez obzira da li je u važećem zakonodavstvu predviđeno kao krivično delo i da li je izvršilac nasilja prijavljen organima gonjenja.

Dosadašnja istraživanja o nasilju u porodici u oblasti psihologije, sociologije i kriminologije, nesumnjivo su utvrdila:

- da je porast nasilja u društvu direktno povezan sa porastom nasilja u porodici;
- da osoba može biti izložena nasilju u porodici tokom celog svog života od detinjstva do duboke starosti;
- da su najčešće žrtve nasilja u porodici žene, deca i stare osobe;
- da nasilje u porodici obuhvata veliki broj ponašanja koja jedan član porodice preduzima prema drugom da bi uspostavio moć ili kontrolu ili zadovoljio neke svoje potrebe na štetu drugog člana;
- da su posledice izloženosti nasilju brojne i bitno utiču na mentalno zdravlje onih koji su im neposredno izloženi, ali i onih koji ga posmatraju;
- da je pojava nasilja u porodici rezultat interaktivnog delovanja niza činilaca, individualnih i društvenih; količina nasilja doživljena u

detinjstvu doprinosi razvoju i pribegavanju nasilju u međuljudskim sukobima u odraslom dobu života.⁶

Nasilje u porodici može se javiti u više oblika: nasilje u braku, nasilje prema članovima zajedničkog domaćinstva, nasilje prema deci. Svaki od ovih oblika ukazuje na povređivanje i ugrožavanje domena sigurnosti i odnosa poverenja, a manifestuje moć i kontrolu nad žrtvom. Ispoljava se kroz kontinuiranu primenu fizičke i psihičke sile, dugotrajno je i pogađa veoma bliske članove porodice među kojima bi trebalo da postoji slaganje, privrženost, iskrenost, emotivna povezanost.

Pod nasiljem u braku podrazumeva se fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko zlostavljanje koje vrši muž nad ženom, nezavisno od toga da li je ono prijavljeno i da li je bilo predmet krivičnog ili prekršajnog gonjenja ili presuđenja.⁷ Nasilje u braku je fenomen koji se može multidisciplinarno analizirati jer je o reč o kompleksnoj društvenoj i pojedinačnoj pojavi, koja ima različite uzroke i posledice. S medicinskog aspekta, nasilje u braku sagledava se u sklopu kvalifikacije povreda prouzrokovanih nasiljem. Pravni aspekt nasilja u braku veoma je slojevit jer je nasilje povod za vođenje raznovrsnih postupaka na građanskopravnom i krivičnopravnom terenu. Na individualnom planu, u velikom broju slučajeva nasilje u braku dovodi do pojave niza trajnih psihičkih trauma kod žrtve, što podrazumeva nužnost sagledavanja nasilja u braku i sa psihološkog aspekta. Konačno, nasilje u braku, njegovi društveni koreni, oblici društvene reakcije i sl., jesu prvorazredna politička pitanja jer je ovaj vid nasilja manifestacija ispoljavanja dominacije, kontrole i moći muškarca nad ženom.

2. Teorijske koncepcije o nasilju u porodici

Teorijska objašnjenja nasilja u porodici su mnogobrojna i različita i mogu se podeliti u dve grupe. U prvoj grupi su objašnjenja po kojima se nasilje u porodici može objasniti individualnim faktorima vezanim za ličnost nasilnika (psihološke teorije, psihoanalitički pristup, psihijatrijske i sociopsihološke teorije), a u drugoj grupi su teorijska objašnjenja koja polaze od toga da je nasilje u porodici prouzrokovano društvenim faktorima i uticajima (sociološke, ekonomske i feminističke teorije).

Psihološke teorije posmatraju nasilje kao izraz slabe kontrole impulsa, nerazvijenog ega i frustracija u detinjstvu. Psihijatrijske teorije polaze od individualne patologije psihe muškarca ili žene. Nasilnici su, prema ovoj teoriji, ili mentalno bolesni ili psihopate sa slabom kontrolom impulsa, nerazvijenim egom i frustracijama u detinjstvu (Morgan, 1982; Pizzey, 1974, Faulk, 1974, Gayford, 1975)⁸. Postoji i teorija koja je povezana sa psihičkim stanjem muškarca, to je teorija "kontrole besa". Prema ovoj

⁶ Ajduković, M.: *Određenje i oblici nasilja u obitelji*, Nasilje nad ženom u obitelji, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000, str.11.

⁷ Konstantinović Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V.: *Kriminologija*, SKC, 1998, str. 122.

⁸ Smith, L.: *Domestic Violence: An Overview of the Literature*, Home office research and planning unit report, London, 1989, str. 23., cit. prema: Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V.: *Kriminologija*, str. 126.

teoriji, osnovni impuls koji podstiče muškarca da gubi kontrolu i ispolji nasilje prema ženi je bes za koji je jedini krivac – žena.

Psihološka i psihijatrijska objašnjenja nasilja polaze i od patologije žene-žrtve, koja se ogleda u njenom odstupanju od "normalnog ženskog ponašanja", u njenoj agresivnosti ili u ženskom mazohizmu, koji proističe iz dubokih unutrašnjih konflikata. U osnovi ovakvih shvatanja su Frojdove postavke o prirodnoj predodređenosti žena da budu mazohistkinje koji su kasnije bili široko prihvaćeni od strane Helen Deutsch u njenoj poznatoj knjizi "Psihologija žene".⁹

U okviru psihoanalitičkih teorijskih koncepcija o nasilju u porodici opisuju se roditelji, koji su u primarnoj porodici bili zlostavljani i koji se identifikuju sa agresorom u porodici koju su sami zasnovali.

Socio-psihološki pristup ima teorija socijalnog učenja koju je postavio 1969. godine Albert Bandura u knjizi "Principi promene ponašanja". U okviru teorije socijalnog učenja, posmatra se nekoliko međusobno povezanih faktora: nasilje u primarnoj porodici supružnika, agresija kao stil ponašanja ličnosti, stres, upotreba i zloupotreba alkohola i nezadovoljstvo bračnom vezom.¹⁰

Pristalice ekonomske teorije smatraju da je glavni razlog nasilja u porodici loše materijalno stanje - niska plata, nezaposlenost ili delimična zaposlenost, loši stambeni uslovi, veliki broj dece ili pripadnost nacionalnoj manjini. Iako su empirijska istraživanja uglavnom potvrdila postavke ove teorije, istraživanja tamne brojke (neotkrivenog kriminaliteta) ukazuju da nasilje nije retkost ni u brakovima bogatijih.¹¹

Sociološka objašnjenja nasilja u porodici obuhvataju kako teorijska proučavanja interpersonalnih odnosa i socijalnih grupa, tako i socijalnu strukturu društva i različite kulture. Ove teorije se javljaju kao: *teorija resursa*, koja razmatra blisku vezu između moći i resursa u porodici; *teorija razmene i socijalne kontrole*, koja polazi od toga da se ljudi ponašaju na određen način da bi zadobili poštovanje ili izbegli kaznu; *teorija subkultura*, koja razmatra nasilje kao mogući normativni standard određenih subkultura koje postoje paralelno sa dominantnom kulturom u društvu; *teorija konflikta*, koja razmatra konflikt kao jednu od univerzalnih formi socijalne interakcije; *patrijarhalna perspektiva*, koja razmatra nasilje u porodici kao pitanje moći, s tim što je autoritet osnovni izvor moći u patrijarhalnim odnosima.¹²

⁹ Deutch, H.: *La psychologie des femmes*, Presses Universitaire de France, Paris, 1959. cit. prema: Konstantinović Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V.: *Kriminologija*, str. 126.

¹⁰ Žegarac, N., Brkić, M.: *Nasilje u porodici - mogućnosti zaštite i prevencija*, Nasilje nad decom, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1998., str. 84.

¹¹ Dobash, R. E., Dobash, R. P.: *Women, Violence and Social Change*, Routledge: London-New York, 1992, str. 5. Cit. prema: Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V.: *Kriminologija*, str. 127.

¹² Žegarac, N., Brkić, M., op. cit., str. 91.

Prema opštoj sistemskoj teoriji, nasilje u porodici je sistematski, kontinuirani elemenat društvene interakcije. Straus¹³ smatra da uzroke nasilja nad ženom u braku treba tražiti u samoj strukturi društva i njegovog porodičnog sistema. Od faktora koji najsnažnije deluju pominju se: porodica kao društvena grupa sa visokim nivoom konflikata, visok nivo nasilja u društvu, porodična socijalizacija, odnosno vaspitavanje dece uz pomoć nasilja, kulturne norme i seksistička organizacija društva. Osim toga, kulturne norme dozvoljavaju i opravdavaju upotrebu nasilja od strane muža a seksistička organizacija društva i njegovog porodičnog sistema značajno utiču na visok nivo nasilja prema ženama u braku.

Feminističke teorije najpotpunije objašnjavaju nasilje prema ženama i, za razliku od prethodnih, koje nisu imale posebnu praktičnu vrednost i primenu, jedine su uticale na promenu prakse u institucijama. U mnogim zemljama u svetu (SAD, Austrija, Švedska, Velika Britanija, Kanada, Australija i dr.) na osnovu feminističke teorije i prakse, promenjene su zakonske odredbe i uvedeni standardi i protokoli za postupanje u slučajevima nasilja u porodici.

Feminističke teorije se zasnivaju na konkretnim akcionim istraživanjima i iskustvima žrtava porodičnog nasilja. One polaze od toga da je odnos moći u društvu uvek u korist muškarca i da je taj odnos moći u društvu reflektovan u porodici odnosno braku. U patrijarhalno organizovanom društvu gleda se blagonaklono na muško nasilje u braku i sprečava efikasna reakcija institucija kreiranih pod okriljem patrijarhalnog društvenog sistema. Zbog toga je neophodno i nužno potrebno da se problemima pretučenih žena bave alternativne, na feminističkim principima organizovane grupe i organizacija (S.O.S. telefoni za žene i decu žrtve nasilja, skloništa i sigurne kuće za pretučene žene i sl.). Ove grupe daju ženama podršku i pomoć koju institucije ne mogu da pruže i svojim shvatanjima i radom utiču na menjanje postojeće seksističke organizacije društva, patrijarhalnog morala i ideologije koja je opravdava nasilje u braku.¹⁴

Sveobuhvatan Program za intervencije prilikom ispoljavanja nasilja u porodici donet je u Dulutu (Minnesota, SAD). Interventni program za nasilje nad ženom u porodici (Domestic Abuse Intervention Project) predviđen je za primenu u lokalnim zajednicama. Zadatak ovog programa, pored ostalog, je da koordiniše rad mnogih institucija i profesionalaca koji se bave nasiljem u porodici. U Programu se predviđa pet ključnih principa intervencije:

- suprotstavljanje izvršiocima nasilja, primena i sprovođenje određenih mera prema njima treba da vrši zajednica, a ne žrtva,

¹³ Straus, M.: *Wife Beating: How Common and Why*, *Victimology*, 3-4, 1978-79. Cit prema: Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V.: *Kriminologija*, str. 128.

¹⁴ Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V.: *Kriminologija*, SKC, 1998.

- korenite promene u reagovanju zajednice na nasilje nad ženama moguće su samo ako pojedine institucije sarađuju i deluju sinhronizovano, rukovodeći se standardizovanim procedurama,
- intervencija treba da bude adekvatna šteti koja je naneta primenom nasilja, a ne da se sprovodi od slučaja do slučaja ili da se svede na kaznenu proceduru,
- u slučaju sukobljavanja dva cilja intervencije, na prvom mestu je sigurnost žrtve,
- interventne procedure moraju da u prvi plan stave žrtvu i brigu o njoj jer preduzete individualne i zajedničke akcije prvenstveno i najviše utiču na njen život.

Kao rezultat iskustva u radu sa zlostavljanim ženama, objašnjen je uticaj i delovanje moći i kontrole kroz "točak moći i kontrole". Fizičko i seksualno nasilje prema ženama dovedeno je u direktnu vezu sa centrom moći i kontrole kroz različite kontrolne taktike: pretnje i prinuda, zastrašivanje, psihološko i emotivno zlostavljanje, ekonomsko zlostavljanje, korišćenje muških privilegija, korišćenje dece, umanjivanje, poricanje i okrivljavanje i izolacija. Krug moći i kontrole napravile su žrtve nasilja u porodici, koje su identifikovale taktike korišćene prema njima u ciklusu ispoljavanja nasilja.

U mnogim zemljama, interventni Dulut program primenjuje se niz godina. Pripreme za njegovu primenu sprovode se u i većim gradovima Srbije (Beograd, Niš, Leskovac i dr.), kroz edukaciju profesionalaca zaposlenih u policiji, centrima za socijalni rad i domovima zdravlja.

3. Rasprostranjenost i obim nasilja u porodici

Iako je tamna brojka nasilja u porodici ogromna, ipak je moguće doći do izvesnih podataka o rasprostranjenosti ovog oblika kriminaliteta. U jednoj od najsveobuhvatnijih studija koja je proučavala rasprostranjenost različitih formi porodičnog nasilja u 14 društava Saharske Afrike, 10 iz Srednjeg Istoka, sedam iz Evrope (uključujući Srbiju), 17 iz Severne i 16 iz Južne Amerike, 13 iz Okeanije i 13 Azijskih zajednica, tako što su antropolozi živeli sa porodicama i neposredno posmatrali njihov porodični život, konstatovano je:

- od svih oblika nasilja, najčešće je zlostavljanje supruge; ono se pojavljuje u 84,5% ispitivanih kultura,
- u 70% posmatranih zajednica nasilje se obično ispoljava kada je suprug trezan, u 8,9% zajednica, kada je u pijanom stanju, a u 5,6% podjednako i kada je pijan i kada je trezan,
- u 45,5% kultura, glavni razlog nasilja nad suprugom je sumnja u njenu vernost, odnosno ljubomora,
- u 46,6% proučavanih društava, nasilje nad ženom okončava se smrću ili ozbiljnim povredama,

- nasilje nad mužem je nezamisliva pojava u 73,1% društava, retko se dešava u 20,2% a često u samo 6,7% ispitivanih kultura,
- ubistvo dece je izuzetno redak oblik nasilja, ali se u 78,5% zajednica dešava isključivo u onim kulturama u kojima postoji nasilje nad ženom i fizičko kažnjavanje dece.

Precizni podaci o obimu nasilja u braku takođe nedostaju zbog izuzetno visoke tamne brojke. Žene retko prijavljuju nasilje policiji, retko se vodi sudski postupak, a u jednom broju zemalja nema zakona koji tretiraju nasilje u braku kao kriminalni akt.

Prema prvoj nacionalnoj anketi o viktimizaciji žena sprovedenoj u Kanadi, nasiljem na uzorku od 12.300 žena uzrasta od 18 i više godina, tri od deset udatih ili razvedenih žena izjavile su da su bar jedanput bile žrtve fizičkog ili seksualnog nasilja od strane svojih partnera. nacionalna anketa o nasilju nad ženama koja je 1998. sprovedena u SAD, pokazala je da je 25% žena nasuprot 8% muškaraca prijavilo da su bile fizički i psihički zlostavljane od strane supruga, vanbračnog partnera ili mladića, odnosno devojke. Ili, drugačije rečeno, 1,5 milion žena i 834.700 muškaraca godišnje je silovano i/ili fizički zlostavljano od strane partnera/partnerke.

Analiza statističkih podataka o ubistvima žena u Engleskoj i Velsu u periodu 1986-1996. pokazla je da je u većini slučajeva ubistava žena ubica u porodičnoj vezi sa žrtvom. u svega 15,5% ubistava žena od strane muškaraca, ubica i žrtva nisu bili ni u kakvoj vezi.¹⁵ Jedna od učesnica Interbalkanske konferencije o zakonskim strategijama borbe protiv porodičnog nasilja,¹⁶ Robin Phillips, istakla je da je nasilje u braku glavni način povređivanja žena u SAD i kad bi se sve žene nad kojima je vršeno nasilje udružile, njihova kolona bi se protezala od Njujorka do Los Andelesa i dalje. Ona je, takođe, naglasila da je najmanje 25% žena žrtava porodičnog nasilja bilo fizički maltretirano dok su bile u drugom stanju i da deca zlostavljanih majki imaju šest puta veću mogućnost da izvrše samoubistvo i pet puta veću mogućnost da koriste alkohol od dece čije majke nisu zlostavljane. Slično je u u Velikoj Britaniji gde je procenjeno da se dešava najmanje pola miliona slučajeva nasilja u porodici godišnje i da se u 80% tih slučajeva radi o ženama žrtvama.

Iako ne postoje pouzdani statistički podaci, raspoloživa saznanja ukazuju da je nasilje u porodici u značajnoj meri rasprostranjeno i u našoj zemlji, da ima sve ozbiljnije posledice, kao i da su njegove žrtve daleko češće žene i deca nego odrasli muškarci. O tome govore, kako podaci o broju poziva za pomoć, koji se upućuju organizacijama za podršku žrtvama domaćeg nasilja, tako i rezultati istraživanja. SOS službama i savetovalištim za žene i decu žrtve nasilja, koji postoje u skoro svim većim gradovima u Srbiji, godišnje se javi preko hiljadu žena i dece žrtava nasilja. Prema rezultatima istraživanja o porodičnom nasilju u

¹⁵ Nikolić-Ristanović, V.: *Od žrtve do zatvorenice*, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2000, str. 17.

¹⁶ *Inter-Balkan Conference on Legal Strategies to Combat Domestic Violence*, Sofia, Bulgaria, 1997.

Srbiji, koje je obavljeno na uzorku od 700 anketiranih žena starijih od 18 godina u sedam gradova (Beograd, Subotica, Novi Sad, Niš, Užice, Vrnjačka Banja i Zaječar), skoro svaka druga ispitana žena (46,1%) doživljava neki oblik psihičkog nasilja u porodici, svaka treća žena (30,6%) doživi fizički napad od nekog člana porodice, dok se svakoj četvrtoj (26,3%) pretili nasiljem.¹⁷

4. Strategije preventivnog delovanja

Prva skloništa za pretučene žene otvorena su sedamdesetih godina, u SAD, Engleskoj i drugim zemljama Zapadne Evrope. Na taj način je po prvi put pružena društvena podrška ženama koje su tražile zaštitu od nasilnika. Aktivistkinje Pokreta za pomoć pretučenim ženama tada su upoznale javnost sa do tada nepoznatim podacima o rasprostranjenosti porodičnog nasilja, kao i ozbiljnosti povreda koje se tom prilikom nanesu. One su osporile tradicionalno viđenje ovog problema kao poremećaja odnosa između partnera koje treba ostaviti psihijatrija i bračnim savetovalištima. Njihov zahtev za organizovanom društvenom akcijom bio je, pre svega, upućen zakonodavcu i organima krivičnog gonjenja. Tako je počelo lobiranje zakonodavca, angažovanje medija i senzibilisanje javnosti u SAD i zapadnoevropskim zemljama.

Prvi programi edukacije i obuke za profesionalce, koji se u svom radu sreću sa porodičnim nasiljem, ustanovljeni su u SAD 1977. godine. Zakon kojim su data ovlašćenja policiji da privede i zadrži nasilnika ukoliko postoje osnovi sumnje da je počinio neko od nasilnih dela u porodici usvojen je 1978. godine u Minesoti. Jedan od prvih zakona o nasilju u porodici donet je u ovoj državi 1979. godine. Posle toga je više puta menjan i danas predstavlja jedan od najnaprednijih modela pravne zaštite od nasilja u porodici. U Velikoj Britaniji, početkom osamdesetih godina XX veka, građansko-pravna zaštita od porodičnog nasilja dobila je formu zakona. Ubrzo zatim, počelo se sa izricanjem mere obavezne intervencije policije u situacijama svađe ili tuče među članovima porodice. Danas je u Kanadi kao krivično delo predviđena upotreba fizičke sile ili pretnje da će se ona primeniti prema bilo kom licu. Krivični zakoni Pensilvanije, Arkanzasa, Kalifornije u Americi i krivični zakoni Švajcarske, Španije, Portugalije, Poljske sadrže krivična dela kojima se inkriminiše psihičko i fizičko nasilje u braku i porodici. Austrija je 1997. godine donela Zakon o nasilju u porodici, po kome policija prilikom dolaska na lice mesta u slučaju nasilja u porodici može da udalji nasilnika iz stana. Nasilnik posle toga ne sme deset dana da se približava jer je označen kao opasan za porodicu. Na zakonodavnom planu zaštita žrtava nasilja u porodici razvijala se u dva pravca: kroz građansko-pravne mehanizma i krivično-pravnu regulativu.

U našoj zemlji, zahvaljujući, pre svega, radu i zalaganju aktivistkinja ženskog pokreta, nasilje u porodici, posebno nasilje u braku, preneto je na društvenu sferu posmatranja i reagovanja. Aktivistkinje ženskih grupa ohrabrivale su žrtve nasilja ističući

¹⁷ *Porodično nasilje u Srbiji* (ur. Nikolić Ristanović V.), Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2002, str. 13.

da: "nema opravdanja za nasilje", "nasilje nije privatna stvar", "svaka situacija nasilja ima rešenje" i sl.

Feministički ili ženski pristup nasilju obuhvata znanja koja su stekle žene razmenjujući svoja iskustva i slušajući jedne druge u okviru ženskog pokreta. Osnovne postavke ovog pristupa su:

- žene ne vole nasilje, one su u okviru svoje kulture naučene da se ne suprotstavljaju muškarcima;
- muško nasilje nad ženama je zločin;
- muško nasilje nad ženama nije individualni, lični problem žena, već društveni problem;
- imenovanje nasilja je politički čin, proizvod nejednake raspodele moći među polovima i patrijarhalne politike diskriminacije žena;
- nasilje nad ženama je mehanizam kontrole žena.¹⁸

U organizaciji ženskih grupa osnovana su prva skloništa za žene i decu žrtve porodičnog nasilja, a kao rezultat višegodišnjeg zagovaranja i lobiranja ženskih grupa, nasilje u porodici inkriminisano je kao posebno krivično delo, što ima dalekosežne pravne i društvene posledice.

5. Nasilje u porodici i nasilje u braku - predrasude i stereotipi

O nasilju u porodici i nasilju u braku postoji veliki broj predrasuda i stereotipnih shvatanja vezanih za žrtve, nasilnike i ostale koji su na direktan ili indirektan način povezani sa nasiljem. Predrasude su, kao društveni fenomen, deo društvene mržnje prema određenoj populaciji, one se neprekidno održavaju kroz razne društvene mehanizme, iako društvene institucije to ne priznaju. Stereotipi, generalno posmatrano, imaju za cilj da održavaju raspodelu moći u društvu. Sam patrijarhalni sistem proizvodi stereotipe da bi održao sistem nejednakosti i potlačenosti, diskriminaciju i nasilje prema ženama. U skoro svim zemljama sveta ženska ljudska prava nisu poštovana, a posebne grupacije žena su još više diskriminisane.¹⁹

Postojanje predrasuda znatno otežava preventivno delovanje i suzbijanje nasilja u porodici, a utiče i na pomirljiv stav društva i prihvatanje nasilja kao patrijarhalno

¹⁸ Mladenović, L.: *Feministički principi SOS-a, feministički principi rada sa ženama iz marginalizovanih grupa*, Žene za život bez nasilja, S.O.S. telefon za žene i decu žrtve nasilja u Beogradu, II dopunjeno izdanje, Beograd, 1999, str. 24-31.

¹⁹ Mladenović, L.: *Uvod o predrasudama*, Žene za život bez nasilja, Priručnik za volonterke S.O.S. telefona, Beograd, 1999, str. 379.

opravdanog načina ponašanja i reagovanja. Pri tome, predrasude treba shvatiti u najširem smislu značenja – kao iznošenje tvrdjenja uz koje se pridružuje uverenost u njihovu tačnost iako ta tvrdjenja nisu podkrepljena činjenicama niti zasnovana na argumentima nego su donesena bez prethodnog proveravanja njihove tačnosti i bez prethodnog razmišljanja o tome. Kada se govori o predrasudama o nasilju u porodici misli se na negativne, logički neosnovane, uporno održavane i intenzivnim emocijama praćene stavove o odnosima među polovima, dominantnoj i isključivoj "vlasti" muža odnosno oca, podređenosti i podčinjenosti žena kao marginalne grupe, određenim društvenim ulogama rodno uslovljenim. Ove predrasude se stiču u toku života socijalnim učenjem, najčešće po modelu, čvrsto su povezane sa tradicionalnim načinom života i tradicionalnim shvatanjima, predstavljaju sastavni deo ponašanja i reagovanja, dublje su ukorenjene u ličnosti i teško ih je ukloniti.

Sa predrasudama su povezana stereotipna shvatanja. Neki pisci smatraju da su ona izvor predrasuda. U svakom slučaju, predrasude značajno utiču na formiranje stereotipa koji su, ustvari, izraz intenzivnih negativnih predrasuda. Za razliku od predrasuda, stereotipi obuhvataju takav kognitivan odnos prema nasilnicima i žrtvama nasilja koga karakteriše teško promenljivo, uprošćeno, rigidno i generalizovano shvatanje. Navodimo najčešće predrasude o nasilju u porodici koje karakterišu naše kulturno okruženje.

- **Nasilje u porodici/nasilje u braku nije rasprostranjeno u velikom obimu**

Zabluda je da nasilje u porodici/nasilje u braku nije rasprostranjeno. Tačan obim ove pojave teško je utvrditi zbog neprijavljivanja i neregistrovanja slučajeva kao izvršenih krivičnih dela. Žene koje trpe nasilje od strane muža vrlo retko traže pomoć od policije i centra za socijalni rad zbog neefikasnog delovanja institucija. Zbog toga se o obimu nasilja u porodici zaključuje se posredno, na primer, prilikom vođenja nekih drugih sudskih postupaka (postupak za razvod braka, poveravanje dece ili podelu imovine) ili se podaci dobijaju od službi koje su vaninstitucionalno organizovane za pomoć žrtvama nasilja (S.O.S. službe, savetovališta i sl.). UNICEF je 1994. godine uradio opsežnu analizu položaja žene u zemljama u tranziciji. Stručnjaci su konstatovali da je nasilje prema ženama široko rasprostranjeno u svim zemljama u tranziciji, ali da, nasuprot relativno dobro dokumentovanim drugim oblicima nasilja, ovaj oblik nasilja često prolazi neprimećeno i nedokumentovano. Okolnost da je porodično nasilje zvanično neregistrovano, ne znači da nasilje nije posebno značajan i ozbiljan društveni problem.

- **Žene žrtve nasilja potiču iz socijalno ugroženih slojeva, one su neobrazovane i nekvalifikovane**

Nedostatak preciznih statističkih podataka uslovio je nastanak predrasude da su u siromašnijim porodicama češće svađe i konflikti usled nedostatka materijalnih sredstava. Međutim, istraživanja pokazuju da ne postoje društveno-ekonomske barijere za nasilje u porodici. Nasilje poednako postoji u svim društvenim slojevima, nasilnici

dolaze iz svih društvenih slojeva, etničkih grupa, verskih opredeljenja, a među ženama koje trpe nasilje ima i neobrazovanih, sa nižim obrazovanjem, domaćica, radnica, ali i visoko obrazovanih sa uspešnom profesionalnom karijerom.

- **Žena je kriva za nasilje koje trpi, ona je svojim postupcima prouzrokovala nasilje i zaslužuje da bude kažnjena**

U osnovi ove predrasude je uverenje mnogih ljudi da sigurno nešto nije u redu sa zlostavljanom ženom i da ona ustvari "zaslužuje" nasilje. Time što stalno prigovara, što ne čuti ili ne obavlja kućne poslove, što je neuredna i sl. ona provocira ili "izaziva" muškarca da se prema njoj ponaša brutalno.

Istraživanja pokazuju da nasilje najčešće nije rezultiralo kao posledica neprilagođenog ponašanja žene i da najveći broj žena ustvari sve preduzima da smiri partnera i izbegne nasilje. Prema tome, smatrati da je žrtva nasilja "kriva" za nasilje znači prihvatati nasilje i štiti nasilnika. Žena svakako nije kriva za nasilje koje se prema njoj primenjuje, primena nasilja nema opravdanja. Jedini krivac za nasilje je nasilnik i žena treba da se izbori za pravo na fizički i psihički integritet.

- **Zlostavljana žena je mazohistkinja, ona uživa u zlostavljanju**

Ovakva pogrešna predstava nastala je na osnovu realno postojeće okolnosti da većina zlostavljanih žena dosta dugo trpi nasilje ne prekidajući zajednički život sa nasilnikom. Ona ima za cilj da opravda nasilje svodeći uzroke nasilja na psihički život žene. Međutim, razlozi zbog kojih žena ostaje u postojećoj vezi sigurno nisu vezani za osećanje prijetnosti i uživanja u nasilju, već u sasvim drugim objektivnim i subjektivnim okolnostima.

- **Žrtva nasilja u porodici uvek može da napusti nasilnika i tada će nasilje prestati**

Postavlja se pitanje zašto žena koja živi u braku sa nasilnikom jednostavno ne napusti nasilnika i time izbegne dalje ispoljavanje nasilja prema njoj. Istraživanja pokazuju da posebna ugroženost i opasnost za žene postoji u momentu kada odluče da napuste svoje muževe nasilnike. Tada često postaju žrtve ubistva od strane nasilnika. Ovaj obrazac nasilja je toliko rasprostranjen da M.R.Mahoney uvela poseban termin "napad prilikom odvajanja" ("separation assault") da bi opisala različite oblike nasilja i prinude koje nasilnik preduzima kada žena pokušava da ga napusti. S druge strane, mnogi ekonomski, socijalni i emocionalni faktori sprečavaju ženu da napusti nasilnika. Veliki broj žena koje trpe nasilje u braku ekonomski su zavisne od muža (nezaposlene su i bez rešenog stambenog pitanja), jedan broj žena ostaje sa nasilnikom zbog dece, neke se plaše osвете ili ne znaju svoja prava, mnoge su izgubile samopouzdanje i ne veruju u svoje mogućnosti i sposobnosti ili su emotivno zavisne od partnera koji se u cikličnom javljanju nasilja u jednom momentu promeni i žena veruje da se nasilje neće

ponoviti. Prema tome, žena ne ostaje sa nasilnikom zbog toga što joj takva situacija odgovara već zbog toga što svaka žena nije uvek u mogućnosti da nađe izlaz iz situacije nasilja.

Netačnost shvatanja da žrtva uvek može da napusti nasilnika i time prekine porodično nasilje naročito se ispoljava kada se radi o drugim članovima porodice koji se javljaju kao žrtve porodičnog nasilja. Tako je, na primer, teško je zamisliti kako će se odvojiti roditelji ili samo majka od nezaposlenog sina nasilnika sa kojim živi u zajedničkom domaćinstvu.

- **Fizičko nasilje u partnerskim odnosima izolovan je događaj i mala je verovatnoća da će se ponoviti**

Fizičko nasilje je najdrastičniji vid ispoljavanja patrijarhalnog nasilja. Ono je deo složenog obrasca moći i kontrole u partnerskom odnosu. U patrijarhalnoj kulturi nasilje nad ženama predstavlja: izraz muškosti, deo folklornih običaja, demonstraciju moći muškaraca nad ženama, jakih nad slabijima, legitimno i legalizovano pravo muškarca nad ženom kao na svojinu.

Iskustva žena koje su bile izložene fizičkom nasilju pokazuju da se fizičko nasilje vrši na različite načine i različitim sredstvima. Ono obuhvata: batinjanje, udaranje pesnicama po glavi i telu, čupanje kose, povrede oštrim i tupim predmetima, šutiranje nogama, davljenje, bacanje na zid ili pod, nanošenje opekotina cigaretom, upaljačem, vatrom, vrelom vodom, peglom ili drugim vrelim predmetima, savijanje i lomljenje ruku, nosa, vilice, udaranje kaišem, drvenim, metalnim ili drugim predmetima itd. Primena fizičkog nasilja u početku najčešće ima za posledicu laku telesnu povredu - modricu, kontuziju. Međutim, predrasuda je da će se fizičko nasilje koje vrši muškarac prema ženi u partnerskom odnosu završiti samo sa lakim povredama. Što se više ponavlja, nasilje postaje brutalnije, a povrede sve opasnije, do smrtonosnih.

- **Deci je potreban otac iako je nasilan prema njihovoj majci. Žena treba da ostane sa nasilnim partnerom za dobrobit svoje dece**

Ova predrasuda postoji i kod žena žrtava nasilja u braku koje smatraju da treba po svaku cenu da održe porodicu i da se žrtvuju da bi deca imala oba roditelja. Najčešće žene ne žele da prepoznaju nasilje jer im patrijarhalni moral nalaže da "održe porodicu" bez obzira na posledice. Svakako da ne treba osuđivati ženu koja želi da ostane sa partnerom i pored nasilja koje postoji jer je to njena odluka, ali ono što ona svakako treba da zna je činjenica da odrastanje u porodici u kojoj postoji nasilje ima niz štetnih posledica za emocionalni i socijalni razvoj dece i dovodi do međugeneracijskog prenošenja nasilja.

- **Verbalna pretnja nije zlostavljanje**

Pretnje nesumnjivo predstavljaju oblik emocionalnog zlostavljanja i utiču na stvaranje odnosa koji se zasniva na strahu i poslušnosti žrtve. Rezultati dosadašnjih istraživanja nasilja u porodici nesumnjivo pokazuju da su pretnja nasiljem i fizičko zlostavljanje veoma povezani i da žrtva posle pretnje najčešće doživljava fizičko nasilje. Stoga pretnju nasiljem ne treba olako shvatiti, ona je znak da postoji neposredna opasnost po život, telesni integritet i zdravlje.

- **Žaljenje i kajanje koje nasilnik pokazuje izvesno vreme posle izvršenog nasilja znače da se on promenio**

Iskustva u radu sa zlostavljanim ženama pokazuju da unutar porodice postoji dinamika javljanja nasilja. U literaturi dinamika javljanja nasilja opisuje se kao ciklus nasilja i, zavisno od autora, određuje se broj faza u tim ciklusu. Trajanje faza je različito, može da se meri danima, nedeljama i mesecima, pri čemu mnoge žene ne prežive sve ove faze

Uobičajeno se navodi šest faza nasilja:

1. *Stvaranje tenzije* – usled porodičnih problema, stresova na poslu i sl., ponašanje nasilnika postaje agresivno, bez obzira na nastojanje žrtve da ga smiri. Nasilnik neopravdano kritikuje, viče, psuje i preti.

2. *Faza kontrole* – nasilnik je zaplašio žrtvu i ona se potpuno povinuje i predaje njegovim zahtevima da ga ne bi "izazvala" i "povredila".

3. *Faza eksplozije* – dolazi do eskalacije fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, sve je praćeno nekontrolisanim ponašanjem, ispoljavanjem besa, mržnje, pretnjama, bacanjem stvari, nanošenjem povreda žrtvi i sl.

4. *"Pokajnička faza"* – nasilniku je krivo što je nekontrolisano reagovao, ali on ne uviđa svoju odgovornost za takvo ponašanje, već smatra da je žrtva kriva, da ga je ona provocirala i tako izazvala ispoljavanje nasilja.

5. *Faza ubeđivanja* – ako se dogodi da žrtva napusti nasilnika, on će sve učiniti da je vrati. U ovoj fazi nasilnik daje obećanja da se nasilje više neće ponoviti, kupuje poklone, pun je nežnosti. U želji da spreči da nasilnik povredi samog sebe, kako on to najčešće izjavljuje, može se dogoditi da se žena vrati nasilniku, verujući da će se odnosi poboljšati.

6. *Faza "medenog meseca"* – nasilnik i žrtva se mire, trude se da zaborave nasilje i sve ono što su preživeli. Nažalost, u nasilnim vezama ova faza ne znači i fazu konačnog smirivanja nasilja. Naprotiv, kajanje i žaljenje nasilnika još više učvršćuje nasilje i čim se pojave prvi problemi, opet počinje prva faza i novi ciklus nasilja.

- **Alkohol je glavni uzrok nasilja u porodici**

Istraživanja pokazuju da su muškarci koji piju tri puta nasilniji prema ženama od onih koji ne piju (Barnet i dr., 1997.). Sklonost ka agresivnom ponašanju postaje sve izrazitija ukoliko alkoholizam više napreduje, a poremećaj bračno-porodičnih odnosa dobija teže i složenije forme. Međutim, alkoholizam je najčešće uslov, podsticajna okolnost za ispoljavanje nasilja, retko direktan i neposredan uzrok javljanja nasilja. Nasilje i agresivnost jedne osobe ne može se pravdati upotrebom alkohola.

Ovo je samo deo predrasuda koje postoje i u našim uslovima. Mnoge od predrasuda njih postoje kod žena i žene u velikoj doprinose njihovom održavanju. Zbog toga je veoma važno oslobađati žene predrasuda u pogledu odnosa polova i nasilja u porodici jer će samo na taj način biti spremene da donesu pravilne odluke o svom životu. Isto tako, od izuzetne je važnosti da socijalni radnici, lekari, policijski službenici i ostala stručna lica koja, obavljajući svoju profesiju, dolaze u kontakt sa slučajevima nasilja u porodici, kao i članovi porodice i prijatelji, prepoznaju indikatore nasilja. Nasilje u porodici ne dešava se kao izolovani incident. Jedan incident fizičkog nasilja samo je vidljiviji pokazatelj obrasca nasilničkog ponašanja, koje se može protezati kroz veoma dugi vremenski period. Ostali članovi porodice, prijatelji, profesionalci, volonterske službe koje pružaju podršku i pomoć u slučajevima porodičnog nasilja moraju biti svesni mogućnosti da ovi incidenti otkrivaju skriveni obrazac zlostavljanja koje se dešava u dužem vremenskom periodu. Takođe, svi oni moraju znati da, ukoliko žrtva porodičnog nasilja koja se obraća za pomoć i podršku ne nađe na poverenje, mala je verovatnoća da će se ponovo obratiti i zatražiti pomoć.

6. Pravo na zaštitu od porodičnog nasilja u Republici Srbiji

6. 1. Društveni okvir novih zakonskih rešenja

Dosadašnja istraživanja nasilja u porodici pokazuju da na javljanje nasilja u porodici, posebno u braku, najviše utiču patrijarhat, društveni, posebno ekonomski faktori i međugeneracijska transmisija nasilja. Na javljanje partnerskog nasilja posebno utiču: model nasilja i model žrtve koje su muškarci i žene usvojili u svojim primarnim porodicama, patrijarhalni stav da je muškarac "glava porodice", a da je žena ta koja treba da čuti i trpi, nasilno rešavanje konflikta, kao obrazac ponašanja ljudi u sukobu, opšta diskriminacija prema ženama, koja se, između ostalog, ogleda u odobravanju nasilja nad ženama u porodici, pri čemu samo nasilje, kao mehanizam kontrole, uvećava moć nasilnika.

Pored faktora koji potiču iz društvene sredine i društvenih okolnosti, značajno je pomenuti nedostatak veštine komuniciranja i pregovaranja u konfliktnim situacijama između partnera, psihičke faktore, kao što su stavovi, vrednosti i ponašanje, kao i psihosocijalne faktore.

Društvena i ekonomska kriza u Srbiji u toku poslednje decenije, tranzicija ka kapitalizmu, uz postojeća tradicionalna i patrijarhalna shvatanja, koja se nisu promenila, nesumnjivo su značajno uticali na povećanje kriminaliteta nasilja u celini, posebno nasilja u porodici. Zbog toga je, prilikom traženja rešenja za problem nasilja uopšte i posebno nasilja u porodici, neophodno poći od širih struktura ekonomske, rodne i etničke nejednakosti u društvu.

Potrebno je naglasiti da je loš ekonomski položaj, koji ženama onemogućava da žive samostalno čak i kada su zaposlene i zarađuju, značajniji kao prepreka napuštanju nasilnika nego kao faktor koji doprinosi samom nasilju. Ovaj stav potvrdilo je kvantitativno istraživanje porodičnog nasilja u Srbiji, koje je sproveo istraživački tim Viktimološkog društva Srbije krajem 2001. godine. Dobijeni podaci pokazuju da egzistencijalni problemi predstavljaju jednu od najvećih prepreka koja sprečava žene da napuste nasilnika. Pri tome, nemogućnost rešenja stambenog pitanja očigledno ima posebno značajan uticaj na odluku žene da ostane u nasilnoj zajednici.

Najteži oblici porodičnog nasilja ispoljavaju se u partnerskim odnosima. Navodimo nekoliko drastičnih primera porodičnog nasilja koje je zabeležila naša dnevna štampa u periodu 2002-2004:

- Dana 5. 12. 2002. godine Verislav Jurišević (25) iz Kragujevca zaklao je devojkicu Milanku Marković (25) prilikom dogovora za venčanje.
- Dana 11. 1. 2003. godine policajac Dušan Rajković u Novom Sadu ubio je hici iz pištolja svoju devojkicu Ivanu Horvat, a zatim izvršio samoubistvo.
- Ninoslav Kamenović (24) zadavio je 30. 4. 2003. godine u Pirotu Emiliju Dimov (25), sa kojom se duže vremena zabavljao, a zatim se obesio.
- Dana 11. 5. 2003. godine u selu Saranovu kod Kragujevca Petar Kojadinović (51) iskasapio je svoju suprugu Ljiljanu (29). Motiv ubistva je bila ljubomora i Petrova sumnja da je Ljiljana trudna sa drugim čovekom.
- U noći između 15. i 16. 5. 2003. godine Branislav Živanov (32), sekretar OO SPS u Bačkoj Palanci, sa više od deset udaraca velikim kuhinjskim nožem ubio je svoju suprugu Katarinu (31). Branislav i Katarina bili su u braku nepune tri godine i, prema izjavama suseda, živeli su u izuzetnoj harmoniji i ljubavi.
- Siniša Spasić iz Niša uhapšen je zbog postojanja osnovane sumnje da je 31.12.2003. godine pretukao svoju suprugu Vukanu (61) i na taj način prouzrokovao njenu smrt. Spasić je pozvao hitnu pomoć izjavljujući da je našao suprugu mrtvu. Međutim, lekari su konstatovali da na njenom telu, koje je nađeno na podu, postoje brojne povrede, prelom rebra, nosne kosti, modrice i opekotine.
- Aleksandar Đorđević (49) iz sela Vran Dol u opštini Bela Palanka, 7. jula 2004. godine ubio je suprugu Žaklinu (38), tasta Slavoljuba (65) i taštu Jelicu Marković (59) iz sela Crvena Reka. Svedok zločina bio je petogodišnji Žaklinin bratanac.

6.2. Krivičnopravna regulativa

Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije od 28.2.2002. u čl. 118a predviđa novo krivično delo "nasilje u porodici".

Prema važećem KZ ili čl. 118a KZRS, postoje četiri oblika izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici, od najlakšeg do najtežeg.

Radnja prvog oblika krivičnog dela se sastoji u upotrebi sile ili ozbiljne pretnje da će se napasti na život ili telo čime se povređuje ili ugrožava telesni ili duševni integritet člana porodice. Ovom odredbom pruža se zaštita članu porodice koji je žrtva fizičkog nasilja koje ima za posledicu laku telesnu povredu i/ili psihičkog nasilja. Za ovaj oblik je predviđeno kažnjavanje novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine.

Iskustva žena koje su bile izložene fizičkom nasilju pokazuju da se fizičko nasilje vrši na različite načine i različitim sredstvima. Ono obuhvata: batinjanje, udaranje pesnicama po glavi i telu, čupanje kose, povrede oštirim i tupim predmetima, šutiranje nogama, davljenje, bacanje na zid ili pod, nanošenje opekotina cigaretom, upaljačem, vatrom, vrelom vodom, peglom ili drugim vrelim predmetima, savijanje i lomljenje ruku, nosa, vilice, udaranje kaišem, drvenim, metalnim ili drugim predmetima itd.

Usled primene fizičkog nasilja, može da dođe do nanošenja lake telesne povrede (modrica - hematoma, kontuzija, čvoruga, ogrebotina i sl.) i lakog narušavanja zdravlja žrtve. Postoje dva oblika lake telesne povrede: "obična" i "opasna" laka telesna povreda. "Obična" laka telesna povreda postoji u sledećim slučajevima: usled telesne povrede odnosno narušavanja zdravlja nije doveden u opasnost život povređenog niti je prouzrokovana opasnost za njegov život; nije uništen ili trajno ili u znatnoj meri oslabljen nijedan deo tela ili organ; nije prouzrokovana trajna ili privremena nesposobnost za rad povređenog niti trajna nesposobost za rad koji predstavlja glavno zanimanje povređenog; zdravlje povređenog nije trajno, ni teško narušeno; nije prouzrokovana unakaženost niti deformisanost telesnog izgleda povređenog.

Psihičko nasilje, u smislu odredbe ovog člana, sastoji se u ozbilnoj pretnji da će se napasti život ili telo člana porodice. Pretanja treba da bude objektivno ozbiljna i da subjektivno izazove osećanje ugrožene sigurnosti. Subjektivno osećanje ugrožene sigurnosti zavisi od psihičkih karakteristika lica kome se pretilo, što znači da jedna ista pretanja neće izazvati isti osećaj ugrožavanja sigurnosti kod lica različitih psihičkih osobina. Radnja krivičnog dela se sastoji u različitim oblicima verbalne agresije kao što su: pretnje batinama, ubistvom, izbacivanjem iz stana, oduzimanjem dece, slanjem u psihijatrijsku bolnicu; kao i zastrašivanjem; učenjivanjem; kontrolisanjem kretanja, zabranom izlaska van kuće, i sl. Psihičko nasilje nije spolja vidljivo, ali su posledice psihičkog nasilja dugotrajne i negativno utiču na celokupan psihički život.

Ovde se postavlja pitanje da li se ostali oblici psihičkog nasilja (verbalna uvreda, realna uvreda, simbolična uvreda, kleveta), ako je žrtva član porodice, mogu podvesti

pod čl.118a st.1. ili se u tim slučajevima radi o posebnim krivičnim delima uvrede i klevete.

Drugi oblik izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici postoji ako je pri izvršenju dela iz st.1 ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Posledica radnje izvršenja u ovom slučaju može da bude nanošenje lake telesne povrede, ali drugog oblika lake telesne povrede (tzv. "opasne lake telesne povrede"). Povrede su iste kao u slučaju "obične" lake telesne povrede, a razlika je u tome što je prilikom izvršenja dela korišćeno oružje ili oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Za ovaj oblik predviđeno je kažnjavanje zatvorom od 6 meseci do 5 godina.

U oba slučaja vrlo je važno da se žrtva posle povređivanja što pre javi lekaru i da traži lekarsko uverenje u kome će detaljno biti opisane povrede. Lekarsko uverenje se podnosi državnom tužiocu.

Treći oblik postoji u slučaju kada je izvršeno nasilje prouzrokovalo tešku telesnu povredu ili trajno i teško narušavanje zdravlja člana porodice ili je delo izvršeno prema maloletniku.

Posledica teške telesne povrede je oštećenje ili narušenje telesnog integriteta ili prouzrokovanje telesnog (organskog) ili duševnog obolenja. Prema tome, prilikom izvršenja teške telesne povrede postoji teško narušavanje telesnog integriteta ili zdravlja žrtve. S obzirom na težinu posledice postoje dva oblika teške telesne povrede: obična teška telesna povreda i osobito teška telesna povreda. U odredbama zakona o teškoj telesnoj povredi čl. 53 KZRS predviđena su još dva oblika: teška telesna povreda kvalifikovana smrću i teška telesna povreda na mah.

Obična teška telesna povreda postoji: ako usled teške telesne povrede ili teškog narušenja zdravlja nije doveden u konkretnu opasnost život povređenog; ako je uništen ili u trajnoj meri oslabljen neki deo tela ili organ koji nije od vitalnog značaja za organizam ili ako vitalni organ nije oslabljen trajno ili u znatnoj meri; ako je prouzrokovana nesposobnost za rad, ali ne trajno ili jeste trajno ali nije teško i ne odnosi se na rad povređenog koji je njegovo osnovno zanimanje, već na vršenje neke druge delatnosti; ako narušavanje zdravlje povređenog nije trajno ili jeste trajno ali nije teško; ako je prouzrokovana samo deformisanost telesnog izgleda.

Osobito teška telesna povreda postoji: ukoliko je usled telesne povrede ili narušenja zdravlja doveden u konkretnu opasnost život povređenog; uništen ili trajno i u znatnoj meri oslabljen koji važni deo tela ili organ; prouzrokovana trajna nesposobnost za rad povređenog, prouzrokovano trajno ili teško narušenje zdravlja povređenog.

Za ovaj oblik krivičnog dela – predviđena je kazna zatvora od dve do deset godina.

Najteži oblik krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a st. 4 postoji u slučaju kada nasilje dovede do smrti člana porodice. Za ovaj oblik krivičnog dela, koji je po svojim obeležjima izjednačen sa krivičnim delom ubistva, predviđena je kazna zatvora najmanje 10 godina.

U sklopu porodičnog nasilja treba pomenuti seksualno nasilje, koje se često javlja zajedno sa fizičkim i psihičkim nasiljem. U čl. 118a nije predviđeno seksualno nasilje kao oblik porodičnog nasilja, pa se, ukoliko je žrtva član porodice, primenjuju odredbe glave XII - krivična dela protiv dostojanstva ličnosti i morala.

Nasilje u seksualnim deliktima ispoljava se kao prinuda na obljubu upotrebom sile ili pretnje, polna zlostreba i zlostavljanje dece i mladih osoba, zlostreba odnosa nadmoći i zavisnosti, primena nasilja u grupi, uz telesno oštećenje i lišavanje života žrtve. Ovoj grupi pripadaju sledeća krivična dela: seksualno zlostavljanje, koje se sastoji u seksualnom zlostavljanju ili gruboj povredi dostojanstva ličnosti u sferi polnog života, silovanje, koje se sastoji u prinudi na obljubu ženskog lica upotrebom sile ili pretnjom da će se neposredno napasti na život i telo tog ili njemu bliskog lica, što znači da je posle najnovijih izmena KZRS inkriminisano silovanje u braku, prinuda na obljubu ili protivprirodni blud, obljuba ili protivprirodni blud sa nemoćnim licem, obljuba ili protivprirodni blud sa licem koje nije navršilo 14 godina, obljuba ili protivprirodni blud zlostrebom položaja, bludne radnje, protivprirodni blud, podvođenje ili omogućavanje vršenja bluda, iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju i trgovina ljudima.

S obzirom da čl. 103. KZRS inkriminisano silovanje u braku, postavlja se niz praktičnih pitanja, među kojima je najznačajnije vezano za otpor koji žrtva pruža silovatelju: ili da li postoji silovanje ako žrtva, bračna ili vanbračna supruga, ne pruža otpor izvršiocu?

Iz zakonske definicije silovanja proizilazi da se radi o nepravom krivičnom delu koje je sastavljeno iz jednog krivičnog dela – prinude i jednog inače dozvoljenog ponašanja - obljube. Prinuda je neophodan elemenat za postojanje krivičnog dela silovanja, a kao dokaz primenjene prinude zahteva se postojanje otpora žrtve. Međutim, pravilno se primećuje da nepružanje otpora ne znači istovremeno pristanak žrtve. Pojam otpora mora biti ekstenzivnije shvaćen u tom smislu da pristanak žrtve ne postoji u slučajevima kada ona iz nekih razloga (stanja u kome se nalazila, straha, nesrazmere u fizičkoj snazi između nje i učinioca) nije bila u stanju da pruži otpor ili je otpor pružala, ali nisu ostali tragovi tog otpora na telu učinioca. Kod pružanja otpora, njegove spoljne manifestacije mogu da budu veoma različite, a otpor treba da se kreće u granicama fizičke snage žrtve i njenih konkretnih mogućnosti za odbranu. Smatra se da otpor postoji i onda kada je žrtva u fizičkoj ili psihičkoj nemogućnosti da daje otpor, a pasivno trpljenje žrtve iznuđeno pretnjom ili silom očigledno ne predstavlja dobrovoljni pristanak na obljubu koji bi isključivao postojanje krivičnog dela silovanja.

Posebno treba razmotriti načine dokazivanja izvršenja ovog krivičnog dela i raspoloživa dokazna sredstva. Pri tome, treba imati u vidu rezultate dosadašnjih istraživanja neprijavljenih slučajeva silovanja u braku. Istraživanja pokazuju da silovanje u braku može da se javi samostalno, bez drugih oblika nasilja, ali i zajedno sa ostalim nasilničkim ponašanjima kao najčešći oblik agresije. U odnosima koji se karakterišu teškim nasilništvom, žestok seksualni napad se može desiti čak nekoliko puta mesečno. Seksualni napad je naročito težak oblik bračnog nasilja. Moguće je nanošenje intenzivnog fizičkog bola u toku dužeg vremenskog perioda, telesnih povreda od

površinskih modrica i oderotina do unutrašnjih povreda i unakaženosti. Psihičko dejstvo seksualnog napada takođe može da bude ekstremno: – zabeleženi su slučajevi teških emocionalnih kriza, depresija, sklonosti samoubistvu. Kao posebno teški, zabeleženi su slučajevi silovanja, koje su izvršili braćni partneri prema svojim suprugama tokom njihove trudnoće.

Značajna promena do koje je došlo najnovijim izmenama KZ jeste pokretanje krivičnog postupka u slučaju postojanja krivičnog dela "nasilje u porodici". Krivično gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti, što znači da državno tužilaštvo pokreće krivični postupak.

Žrtve nasilja u porodici mogu da budu i deca. Deca su često žrtve psihičkog nasilja kada prisustvuju scenama nasilja između roditelja. Stoga je sasvim opravdano da se protiv nasilnika pokrene krivičnog postupka zbog krivičnog dela iz čl. 118a ukoliko je dete - žrtva bilo očevidac fizičkog nasilja primenjenog prema najbližem članu porodice. Deca su zaštićena od zanema-rivanja i zlostavljanja posebnom inkriminacijom u okviru čl. 118. Radnja izvršenja ovog krivičnog dela sastoji se u grubom zanemarivanju dužnosti zbrinjavanja i vaspitanja. Izvršioci su roditelji, usvojioci, staraoci ili druga lica koja imaju obavezu da se staraju o maloletniku i da ga vaspitavaju. Da bi postojalo krivično delo nije potrebno da dođe do uočljivih pojava oblika poremećaja u ponašanju, niti oštećenja zdravlja. Izostavljanjem nastale posledice (poremećaj u ponašanju, zdravstvene tegobe i sl.) iz bića krivičnog dela još više se proširuje zaštita maloletnih lica od grubog zanemarivanja.

Šta je "grubo zanemarivanje", ocenjuje se u svakom pojedinačnom slučaju, s obzirom na intezitet, učestalost posledica i okolnosti pod kojima se zanemarivanje čini, ali i s obzirom na subjektivne momente (mržnja, nezainteresovanost, sadizam, itd.). Grubo zanemarivanje se mora odnositi na zbrinjavanje i vaspitavanje maloletnika. Oba oblika, grubo zanemarivanje dužnosti zbrinjavanja i grubo zanemarivanje dužnosti vaspitavanja, povezani su i, po pravilu, pojavljuju se istovremeno.

Kod ovog krivičnog dela, radnja zanemarivanja zbrinjavanja može biti izvršena činjenjem i nečinjenjem. Grubo zanemarivanje zbrinjavanja postoji i u onim slučajevima kada se roditelj odaje skitnji i neradu, kad ne privređuje, troški svoju platu na provod ili piće, prodaje stvari iz kuće i time ugrožava egzistenciju članova porodice. Zanemarivanje vaspitanja takođe se može izvršiti činjenjem i nečinjenjem, kada se ne preduzimaju radnje neophodne za vaspitanje maloletnika, kao i kada se ne sprečava devijantno ponašanje maloletnika.

Drugi, teži oblik ovog krivičnog dela postoji u slučaju prinudžavanja maloletnika na preteran rad ili rad koji ne odgovara njegovom uzrastu, na prosjačenje ili vršenje drugih radnji štetnih za njegov razvoj. Krivično delo postoji iako zapuštanje nije jedini i isključivi faktor koji je doveo do delinkventnog ponašanja maloletnika. Dovoljno je da je zapuštanje uticalo u velikoj meri na devijantno i delinkventno ponašanje maloletnika.

III. Rezultati istraživanja

1. Rezultati i analiza istraživanja pravne prakse u procesuiranju slučajeva nasilja prema članovima porodice u pojedinim gradovima

Pravna praksa u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici istražena je prikupljanjem podataka iz policijskih predmeta, predmeta u tužilaštvu i sudskih predmeta. Predmet sagledavanja i analize bila su dela nasilja prema članovima porodice, ona koja su kvalifikovana kao krivična dela nasilja u porodici (čl. 118a KZRS), kao i svi oblici ubistva (čl. 47, 48, 49. KZRS), pokušaj ubistva, teška telesna povreda (čl. 53 KZRS i pokušaj), laka telesna povreda (čl. 54), ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi (čl. 56. KZRS), ugrožavanje sigurnosti – čl. 67. KZRS, kleveta (čl. 92. KZRS), nasilje u porodici (čl. 118a).

U daljem tekstu, prezentovani su prikupljeni podaci o učiniocima i žrtvama krivičnih dela, o samom delu, kao i podaci vezani za postupanje policije i pravosudnih organa, tužilaštva i suda. Podaci su obrađeni, razvrstani i analizirani s obzirom na grad u kome je istraživanje sprovedeno, uz ukazivanje na nedostatke u primeni propisa i probleme koji se javljaju usled pogrešne primene krivičnih odredbi.

1. 1. Beograd

1. 1. Opšti podaci o predmetima

Analizirani uzorak čini 285 predmeta, i to: policijskih predmeta 56, predmeta tužilaštva 120 i sudskih predmeta 109. U svim ovim predmetima procesuirana su dela nasilja prema članovima uže i šire porodice. Kako je istraživanje sprovedeno u nekoliko beogradskih sudova i tužilaštava, formirani uzorak predmeta odgovarao bi slučajno formiranom reprezentativnom uzorku predmeta. Samo u jednom manjem broju predmeta u kojima je izvršeno delo kvalifikovano kao nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS, na osnovu popunjenih upitnika iz policije, tužilaštva i suda, bilo je moguće sagledati postupak u celini počev od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene odluke.

U pogledu kvalifikacije krivičnog dela, na osnovu podataka iz sudskih predmeta može se konstatovati da je znatno manji broj učinjenih dela kvalifikovan kao krivično delo iz čl. 118a KZRS, a mnogo veći broj kao laka telesna povreda, teška telesna povreda i ugrožavanje sigurnosti. Smatramo da je u svim slučajevima u kojima su se kao učinioci i žrtve pojavljivali članovi šire porodice (svekar, tašta, zet, šurak i sl.), koji žive u zajedničkom domaćinstvu, trebalo izvršiti drugačiju kvalifikaciju i radnje učinilaca tretirati kao nasilje u porodici.

1. 2. Policijski predmeti

Ukupan broj pregledanih policijskih predmeta je 56. U 22 policijska predmeta izvršen je neposredan uvid, a za 34 izvor podataka bila je Informacija o aktivnostima Sekretarijata unutrašnjih poslova u Beogradu – Uprava za analitiku, evidencije i informatiku na suzbijanju zapuštanja i zlostavljanja maloletnih lica i nasilja u porodici u 2003. godini od 23. 9. 2003. U Informaciji SUP-a istaknuto je, pored ostalog, da Sekreterijat u Beogradu, posle sankcionisanja nasilja u porodici u krivičnom zakonu kao posebnog krivičnog dela, nastavlja da u okviru svog delokruga rada poklanja posebnu pažnju ovoj problematici i da, u skladu sa raspoloživim mogućnostima «ostruči kadar». Nije navedeno šta se promenilo u postupanju policije, s obzirom da se krivično delo goni po službenoj dužnosti, da li postoji utvrđen protokol postupanja sa nasilnicima i žrtvama, na koji način se edukuje kadar, da li postoji «specijalizovana» policija za ovu vrstu nasilja i sl. Ipak, značajnom promenom može se smatrati postojanje saradnje policije, kako je u Informaciji navedeno, sa brojnim udruženjima i organizacijama koje aktivno rade kao službe za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta. Jedno od tih udruženja je Viktimološko društvo Srbije.

U Informaciji je, dalje, naglašeno da je slučajeve nasilja u porodici veoma teško otkriti, da je otkrivanje gotovo nemoguće bez pune saradnje kako oštećenih, tako i osoba iz njihovog neposrednog okruženja ili onih osoba koje su im bliske. Zbog navedenih teškoća, sužena je mogućnost podnošenja krivičnih prijava i preduzimanje krivičnog progona učinilaca krivičnih dela koja predstavljaju zlostavljanje dece ili nasilje u porodici. Prema navodima iz Informacije, intencija u radu SUP-a je da se postojeći problem u porodici «pravovremeno reši na adekvatan način uz pomoć ostalih društvenih subjekata, a da se krivične prijave podnose tek u krajnjem slučaju kada su sva ostala sredstva iscrpljena».

Sekreterijat unutrašnjih poslova u Beogradu je u toku 2003. godine podneo 204 krivične prijave za isti broj krivičnih dela nasilje u porodici protiv 208 lica. Lišeno je slobode i uz krivičnu prijavu sprovedeno dežurnom istražnom sudiji 87 lica zbog osnovane sumnje da su izvršila krivično delo nasilja u porodici. Najdrastičniji slučajevi nasilja odnose se na nasilje roditelja – očuha ili maćehe prema deci, kada su posledice tragične – smrt deteta. Najčešće su ova dela posledica poremećenih porodičnih odnosa između supružnika, pa su brojni slučajevi da otac maltretira decu i suprugu. Zabeležno je i nasilje nad roditeljima, uglavnom izvršeno od dece – narkomana, koji su već poznati kao učinioci krivičnih dela, pri čemu je u mnogim slučajevima motiv novac ili su lica duševno obolela.

Informacija SUP-a sadrži kratke podatke iz krivičnih prijava za krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS. Iz podnetih krivičnih prijava vidi se da su u toku istraživanog perioda najzastupljeniji oblici porodičnog nasilja: nasilje prema deci, nasilje prema supruzi, nasilje prema supruzi i deci i nasilje dece prema roditeljima.

Kada se analiziraju krivične prijave zbog nasilja koje vrše roditelji prema deci i deca prema roditeljima, vidi se da je fizičko nasilje ili fizičko zlostavljanje praćeno najčešće psihičkim nasiljem, koje se manifestuje u pretnjama i stvaranju straha kod žrtve. U dva slučaja, prema opisu radnje izvršenja, može se zaključiti da se radi o najtežem obliku nasilja u porodici kada je došlo do smrti člana porodice - čl. 118a st. 4. U jednom slučaju majka je lišila života (stezanje vrata šakom) svoju maloletnu decu – blizance, dok je u drugom slučaju učinilac lišio života svoju majku (udarac drškom sekire) i pokušao da liši života svoju sestru.

Kada roditelji zlostavljaju svoju, najčešće maloletnu decu, prema navodima iz krivičnih prijava, oni to čine na različite načine i korišćenjem različitih predmeta: udaranjem rukama i nogama, udaranjem kablom od pegle, kajišem, čak i staklenim flašama. Prijavljeni izvršioci su 5 muškaraca i 4 žene. Policija je 4 lica lišila slobode i privela istražnom sudiji.

U slučajevima zlostavljanja koje se vrši u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, prema navodima u prijavama, učinioci su u svim slučajevima muškog pola (17) a žrtve ženskog pola (17). Kada su pored supruga bila zlostavljana i dece, ona su bila muškog i ženskog pola. Prema žrtvama se najčešće se primenjuje fizičko i psihičko nasilje (uvrede, pretnje ubistvom) uz korišćenje oružja i različitih oruđa podobnih da telo teško povrede ili zdravlje teško naruše (pištolj, metalna šipka, sekira, nož) i žrtvama se nanose lake i teške telesne povrede. U dva slučaja krivična prijava je podneta za krivična dela u sticaju – nasilje u porodici i neovlašćeno držanje oružja iz čl. 33. Zakona o oružju i municiji.

Jedan broj prijavljenih lica bio je pod uticajem alkohola u vreme izvršenja krivičnog dela. Ova lica su ispoljila izuzetnu brutalnost i surovost prilikom izvršenja krivičnog dela – držanje pištolja uperenog u suprugu i decu uz pretnju da će ih pobiti, držanje sekire i noža ispred supruge, ćerke i zeta, uz pretnju da će ih pobiti, udaranje pesnicama po glavi i telu supruge i sl. Čak ni dolazak pripadnika policije na lice mesta ne utiče da nasilnik u alkoholisanom stanju prestane da vrši nasilje. Prema navodima iz jedne prijave, učinilac je pod dejstvom alkohola maltretirao suprugu i dvoje maloletne dece, a, kada su došli pripadnici policije i pokušali da ga privedu, on je razbio flašu tako da je nakoliko komadića stakla upalo u oko policajcu. Pojedini načini izvršenja fizičkog nasilja čak sadrže elemente mučenja žrtve – učinilac je žrtvi vezao kablom ruke i noge i upaljenu cigaretu gasio na njenom telu, dok je drugi učinilac, pored udaranja žrtve pesnicama u glavu, stezao kabl od pegle oko vrata žrtve dok se nije onesvestila.

U onim slučajevima gde je ispoljena izuzetna agresivnosti i gde postoji opasnost da će učinilac ponoviti krivično delo, u skladu sa zakonom predviđenim uslovima, policija je lišila slobode i privela istražnom sudiji 13 prijavljenih lica.

U periodu obuhvaćenim istraživanjem podneto je 8 krivičnih prijava zbog osnovane sumnje da je izvršeno krivično delo nasilja u porodici koje su izvršila deca prema svojim roditeljima. U svim slučajevima prijavljena lica su muškog pola i punoletna, samo u jednom slučaju radi se o maloletnom licu. Žrtve su roditelji, i to: otac i majka (3), majka (3), otac (2). U većini prijava je konstatovano da su žrtve duže vremena trpele nasilje i da ga nisu prijavljivale, što se može objasniti kako postojanjem straha od

nasilnika, tako i odnosom roditeljstva i posebne emotivne veze žrtve, posebno majke, sa nasilnikom. Za razliku od načina vršenja bračnog nasilja, fizičko nasilje prema roditeljima, kako je opisano u prijavama, vrši se najčešće udaranjem rukama i nogama po glavi i telu. U jednom slučaju, sin, psihijatrijski bolesnik, zadao je majci više udaraca oklagijom po glavi dok je ležala u krevetu.

Na osnovu podataka iz Informacije SUP-a, može se zaključiti da je policija prepoznala slučajeve porodičnog nasilja i pravilno intervenisala privođenjem nasilnika i određivanjem mere zadržavanja kada je to bilo u skladu sa zakonom. Međutim, ne bi mogli da se složimo sa stavom policije da je krivične prijave potrebno podneti tek u krajnjem slučaju kada su sva ostala sredstva iscrpljena. Ovakav postupak podnošenja krivičnih prijava svakako bi bio opravdana kada bi porodični problemi pre ispoljenog nasilja bili razrešavani mirnim putem, od strane stručnjaka u specijalizovanim institucijama. Nažalost, takve institucije još uvek ne postoje. Istraživanja pokazuju da, kada nasilje u porodici postane «društveno vidljivo», odnosno kada žrtva odluči da prijavi nasilje, ono postoji već dugo godina i počinje da dobije sve opasnije forme ispoljavanja. Zbog toga se događa da se krivična prijava podnese ne za najlakši oblik, već za najteži oblik porodičnog nasilja - čl. 118 st. 4, kada je došlo do smrti člana porodice zbog primenjenog nasilja.

Drugi izvor podataka iz policijskih predmeta bili su upitnici koje su popunile istraživačice (21). U upitnicima je navedeno da su krivične prijave podnete za sledeća krivična dela: ubistvo - čl. 47. KZRS (10 prijava), 47. st. 2. KZRS (1 prijava), ubistvo u pokušaju - čl. 47. u vezi čl. 19. (6 prijava), čl. 53. st. 1. KZRS (4 prijave). Sva lica koja su prijavljena i svi oštećeni pripadaju članovima porodice. Od ukupnog broja prijavljenih lica, 6 je žena i 15 muškaraca, Sve prijave su podnete posle donošenja zakona o izmenama i dopunama KZRS, odnosno posle inkriminisanja nasilja u porodici kao posebnog krivičnog dela.

1. 3. Predmeti tužilaštva

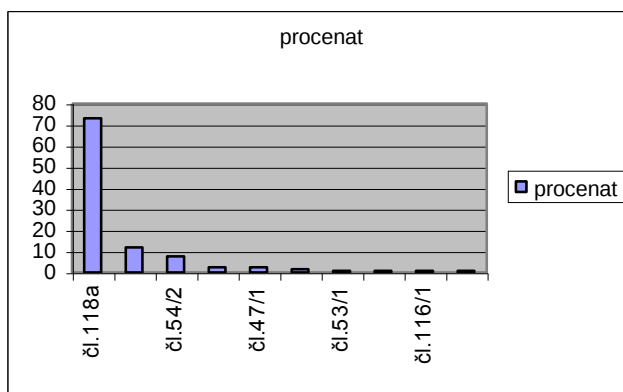
Pregledano je ukupno 126 predmeta državnog tužilaštva: 120 predmeta opštinskog i 6 predmeta okružnog tužilaštva. Tužilaštvo je samo u jednom slučaju prekvalifikovalo krivično delo iz krivične prijave i podiglo optužnicu za drugo krivično delo. U svim ostalim predmetima, kvalifikacija iz krivične prijave koju je podneo OUP ili oštećeno lice ista je kao u optužnom aktu ili zahtevu za sprovođenje istrage.

Najveći broj krivičnih dela, ukupno 90, tužilac je kvalifikovao kao nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS, i to: 79 (62,70%) kao krivično delo iz čl. 118a st. 1 KZRS, 7 (5,55%) kao krivično delo iz čl. 118a st. 3. KZRS i 6 (4,76%) kao krivično delo iz čl. 118a st. 2. KZRS. U jednom slučaju postojao je sticaj krivičnog dela iz čl. 118a st. 2 sa krivičnim delima iz čl. 116. i 54. st. 2. KZRS.

Za ugrožavanje sigurnosti iz čl. 67. st. 2. KZRS tužilac se opredelio u 15 slučajeva (11,90%). U jednom slučaju, u krivičnoj prijavi bilo je navedeno krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a st. 1. KZRS, ali je tužilac u optužnici naveo da u radnjama optuženog, koji je ugrozio sigurnost oštećenih, bivše supruge i ćerke, na taj način što im

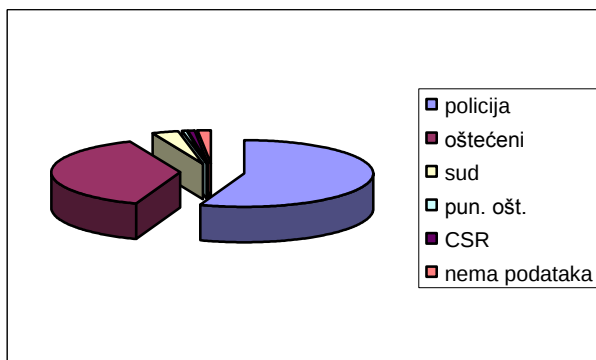
je, u prisustvu sina, rekao da živi zbog toga da ih ubije, da će suprugu udariti dva puta o beton, da će biti mrtva i ona i njihova ćerka i da će zatim pobeći u prvu zgradu, stoje elementi krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti iz čl. 67. st. 2. KZRS.

Ostala krivična dela kvalifikovana su kao: laka telesna povreda čl. 54 st. 2 KZRS - 7 (7,55%), zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica iz čl. 118 KZRS - 3 (2,38%), ubistvo čl. 47. st. 1 KZRS - 3 (2,38%), ubistvo u pokušaju čl. 47 st. 1 KZRS u vezi čl. 19. KZ SRJ - 2 (1,59%), teška telesna povreda čl. 53. st. 1 KZRS - 1 (0,79%), ubistvo na svirep i podmukao način čl. 47 st. 2 KZRS - 1 (0,79%) i oduzimanje maloletnog lica čl. 116. st. 1 KZRS - 1 (0,79%). U jednom slučaju (0,79%) nema podataka o kvalifikaciji krivičnog dela od strane tužilaštva (grafikon 1).

Grafikon 1.

Krivične prijave su podnosila najčešće ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova - 70 (55,56%), zatim oštećeni - 48 (38,09%), sud - 4 (3,17%), punomoćnik oštećenog - 1 (0,79%), centar za socijalni rad - 1 (0,79%). U dva slučaja (1,59%) nije bilo podataka o podnosiocu krivične prijave (grafikon 2).

Grafikon 2.

Tužilac najčešće nije obavljao razgovor sa licem protiv koga je podneta krivična prijava i sa oštećenim (98 ili 77,78%), već je podnosio ili zahtev za prikupljanje potrebnih obaveštenja od organa unutrašnjih poslova (4) ili zahtev za preduzimanje pojedinih istražnih radnji, odnosno sprovođenje istrage (57). Sa učinocem i žrtvom tužilac je obavio razgovor u 21 slučaju (16,67%), samo sa žrtvom u 4 slučaja (3,17), dok u 3 predmeta nema podataka o obavljenom razgovoru.

Optužni akt (optužnicu) tužilac je podneo u 30 slučajeva (23,80%), u 35 slučajeva (27,78%) odbacio krivičnu prijavu, istraga je obustavljena u 6 slučajeva (4,46%). U dva slučaja, tužilac je, pored zahteva za sprovođenje istrage, podneo i predlog za određivanje pritvora, a u tri slučaja, predlog za izricanje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja.

Najčešće navedeni razlozi za odbačaj krivične prijave bili su: u radnjama okrivljenog nema elemenata krivičnog dela koje se goni po službenoj dužnosti i da nema dokaza da je izvršeno krivično delo navedeno u krivičnoj prijavi. Međutim, u nekim slučajevima tužilac je doneo odluku o odbacivanju krivične prijave iako nije bilo stvarnih i pravnih razloga za ovakvu odluku. Navešćemo nekoliko takvih primera.

U prvom slučaju, tužilac je zaključio da se iz razgovora sa oštećenim i prijavljenim licem ne može zaključiti da je osumnjičeni ugrožavao telesni integritet oštećene jer oštećena nema lekarsku dokumentaciju, te u konkretnom slučaju nema dokaze o izvršenom krivičnom delu. S obzirom da se krivično delo nasilja u porodici goni po službenoj dužnosti, čini se da tužilac nije trebalo da prepusti oštećenom licu prikupljanje dokaza.

U drugom slučaju, tužilac je zaključio da se radi o krivičnom delu koje se ne goni po službenoj dužnosti, iako je u krivičnoj prijavi navedeno da suprug – alkoholičar psihički maltretira suprugu i decu na taj način što preti da će ih ubiti i iseckati «kao onaj iz Leskovca» i isključuje struju u delu kuće u kome žive ona i deca. Takođe, osumnjičeni i fizički zlostavlja svoju suprugu time što je davi i šutira pred decom i svedocima. Tužilac je odbacio krivičnu prijavu za krivično delo nasilje u porodici jer je u toku brakorazvodna parnica i supružnici ne žive zajedno iako su u istoj kući, te smatra da u radnji okrivljenog postoje elementi krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti iz čl. 67 st.1 KZRS. U rešenju o odbacivanju krivične prijave dalje se navodi: *«U radnjama prijavljenog nisu se stekli bitni elementi iz čl. 118a st. 1 KZRS iz razloga što je u članu navedeno da se nasilje vrši prema članu porodice što u konkretnom slučaju, imajući u vidu iskaze okrivljenog, oštećene i svedoka da oštećena više od dve godine ne živi sa okrivljenim u zajedničkom domaćinstvu, ne postoji»*. Tužilac je u ovom slučaju pogrešno protumačio pojam „porodice“, smatrajući da je njen konstitutivni element vođenje zajedničkog domaćinstva, čime je suprugu okrivljenog, koja sa njim ne živi, isključio iz kruga lica koja uživaju krivičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici.

U trećem slučaju odbacivanja krivične prijave zbog toga što nema osnovane sumnje da je prijavljeni izvršio krivično delo, oštećena supruga navodi da joj suprug preti da će je ubiti i da je radi sigurnosti morala da napusti zajednički stan. Napuštanje zajedničkog stana nije pomoglo, kako se navodi u prijavi, jer je okrivljeni i dalje nastavio

da uznemirava telefonom svoju suprugu. Oštećena traži u prijavi da sud izda nalog da joj okrivljeni ne prilazi. Nažalost, izdavanje ovakvog naloga ne predviđaju naši zakonski propisi, pa je umesto sudske zaštite došlo do odbacivanja krivične prijave, uz konstataciju da su supružnici pristali na saradnju sa savetovalištem u okviru Centra za socijalni rad..

U četvrtom slučaju, došlo je do odbacivanja krivične prijave jer tužilac smatra da u radnji okrivljenog postoje elementi krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 53. st. 1. KZRS, a ne nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS. Prijavljeno lice je sin, a žrtva je otac koga sin fizički i psihički maltretira. U krivičnoj prijavi koju je podneo oštećeni otac, navedeno je da je sin impulsivan, agresivan, da stalno preti, da je tukao je majku i sestru po majci. Prilikom sprovedenih istražnih radnji, okrivljeni sin je izjavio da je, u stvari, otac agresivan, da je tukao majku, a da je on pokušao da je zaštiti. Navode okrivljenog potvrdila je njegova majka, supruga oštećenog, koja je izjavila da je suprug stalno maltretira fizički i psihički. Tužilac je konstatovao da su *"odnosi poremećeni, da je oštećeni sklon agresivnom ponašanju i izazivanju verbalnih sukoba, a da u radnjama okrivljenog ne stoje bitna obeležja krivičnog dela nasilje u porodici iz čl. 118a st. 1. KZRS, s obzirom da predmetnom prilikom okrivljeni nije upotrebio silu ili ozbiljnu pretnju da će napasti na život ili telo oštećenog, povredio ili ugrozio njegov telesni ili duševni integritet, već se u radnjama okrivljenog stiču bitna obeležja krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 54. st. 1 KZRS"*. Kako se navedno krivično delo goni po privatnoj tužbi, krivična prijava je odbačena, a u spisima postoji podnesak da oštećeni odustaje od krivičnog gonjenja. Smatramo da razlozi za odbačaj krivične prijave koje je tužilac naveo nisu relevantni i da je kontradiktorno tvrđenje kako okrivljeni nije ugrozio telesni integritet oštećenog i da zbog toga nema elemenata krivičnog dela iz čl. 118a st.1 KZRS već krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 54 st.1 KZRS jer se vršenjem ovog krivičnog dela takođe ugrožava nečiji telesni integritet.

U sledećem slučaju, odbačena je krivična prijava jer prijavljeno lice negira izvršenje krivičnog dela, a oštećena, vanbračna supruga, navodi da je ona zvala policiju zbog toga što je njen suprug "malo popio", pa se uplašila, ali je nije tukao. Tužilac je odbacio prijavu iako je u izveštaju policije konstatovano da oštećena ima vidljive krvne podlive – modrice u predelu vrata, da su po kući razbijeni delovi nameštaja i da postoje brojne prijave protiv navedenog lica zbog nasilničkog ponašanja prema drugim licima.

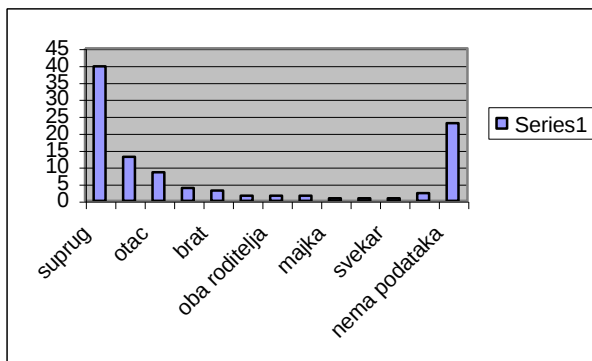
Sledeći slučaj odbacivanja krivične prijave odnosi se na izvršenje krivičnog dela iz čl. 118a st. 3. KZRS, tj. težeg oblika krivičnog dela nasilja u porodici izvršenog prema maloletnom licu. Prema navodima iz krivične prijave čiji su podnosioci MUP, SOS udruženje i Centar za socijalni rad, očuh fizički i psihički maltretira maloletnu pastorku. Tužilac je zahtevao sprovođenje istrage i u istrazi je utvrđeno da majka maloletne oštećene, njen suprug, njihov maloletni sin, mal. oštećena i duševno poremećeni teča mal. oštećene žive u dvorišnoj zgradi okrivljenog očuha pet godina. Očuh je veoma agresivan, pije i sve ih vređa, a teča takođe povremeno maltretira maloletnu oštećenu tako što se skida pred njom i juri je po dvorištu. Majka je dva puta podnosila tužbu za razvod, ali je okrivljeni molio da se pomire, plakao je i obećavao, pa je ona odustajala od tužbi. Spremna je da ponovo podnese tužbu jer ne može da podnese vređanje i

maltretiranje, posebno zato što okrivljeni maltretira njenu maloletnu vanbračnu ćerku, svoju pastorku. Psihičko maltretiranje se sastoji u tome što on ispituje pastorku gde joj je majka, s kim ga vara, ona ne zna da odgovori, on je udara rukama po celom telu, šutira je, bije drškom od metle i motkom. Maloletna oštećena je u istrazi izjavila: *"uvek me tuče kad mama nije tu zato što me ona brani. Kad je mama tu, ne sme da me bije. Brata nikad ne tuče. Kad me tuče, spusti roletne i zatvori prozor, zabranjuje mi da vičem. Vređa me, naziva raznim ružnim imenima. Jednom sam se požalila mami da me je tukao, kad je to čuo, istukao me je još više i od tada ne smem nikom ništa da pričam jer će me još više tući. I u školi svi znaju i pokušavaju da mi pomognu. Bratu kupuje slatkiše, meni ništa, ne dozvoljava mi da jedem, ograničava mi koliko smem da pojedem, zbog toga sam često gladna i boli me glava."* Maloletna oštećena je do svoje sedme godina bila u hraniteljskoj porodici i kada je zaključen brak između njene majke i okrivljenog, počela je da živi sa njima.

Istražni sudija je odredio pritvor protiv okrivljenog i on se izvesno vreme nalazio u pritvoru. U toku istražnog postupka, nadležni Centar za socijalni rad dao je izvrtaj da se situacija promenila i da se "sve smirilo". Tužilac je odlučio da odustane od galjeg gonjenja, navodeći u svojoj odluci: *"dalje izdvajanje iz porodice i sa posla bitno bi ugrozilo ionako nizak socio-ekonomski status ove porodice"*. Osim toga, kako navodi tužilac, pred istražnim sudijom svi svedoci su negirali postojanje dela. Prema izjavi majke oštećene, za sve je "kriv deda", odnosi su se normalizovali, okrivljeni je samo jednom istukao devojčicu i to ne "tako strašno". Određena je mera nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, te *"postojeći nadzor nad vršenjem roditeljskog prava predstavlja efikasnu meru zaštite maloletne oštećene"*, pa *"imajući u vidu iskaze osumnjičenog, svedoka, izveštaj centra za socijalni rad, kao i činjenicu da ne postoji medicinska dokumentacija o telesnim povredama maloletne oštećene koja bi ukazivala na fizičko zlostavljanje, ne postoje dokazi da je izvršeno krivično delo iz čl. 118a st. 3. KZRS"*.

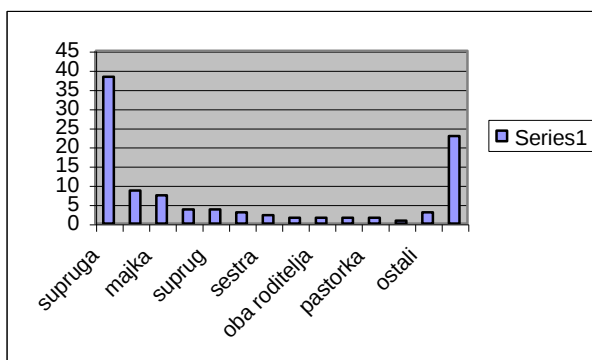
U pojedinim predmetima tužilac je odbacio krivičnu prijavu zbog nedostatka dokaza, konstatujući da se *"sve završavalo verbalnim pretnjama koje se ne mogu tretirati kao ozbiljne pretnje da će se napasti život i telo"*, a sreću se i osluke o odbacivanju krivične prijave koje je tužilac obrazložio time da je delo neznatne društvene opasnosti.

Iz predmeta tužilaštva mogu se prikupiti podaci o prijavljenim licima – izvršiocima krivičnih dela i oštećenim – žrtvama. Iz pregledanih predmeta tužilaštva vidi se da je broj prijavljenih lica 131, a broj žrtava 136. U nekim slučajevima u jednom predmetu navedeno je više prijavljenih lica ili je bilo više žrtava. S obzirom da je tužilac najveći broj izvršenih krivičnih dela kvalifikovao kao nasilje u porodici iz čl.118 KZRS, najviše prijavljenih lica - 52 (39,69%) su supruzi (bračni, vanbračni, razvedeni) oštećenih - žrtava, supruga (bračnih, vanbračnih, razvedenih) kojih takođe ima 52 (39,69%). Osim supruga, prijavljena lica su: sin – 17 (12,98%), otac – 11 (8,40%), supruga – 5 (3,82%), brat – 4 (3,05%), očuh – 2 (1,53%), oba roditelja – 2 (1,53%), snaja – 2 (1,53%), bivša devojka -1 (0,76%), otac očuha oštećene – 1 (0,76%), majka – 1 (0,76%), zet – 1 (0,76%), svekar – 1 (0,76%), bivši dečko ćerke oštećenog – 1 (0,76%). U 30 (22,90%) predmeta nema podataka o prijavljenom licu (grafikon 3).

Grafikon 3

Kao žrtve javljaju se: supruga – 52 (38,23%), sin – 13 (8,56%), majka – 10 (7,35%), otac – 5 (3,68%), suprug – 5 (3,68%), ćerka – 4 (2,94%), sestra – 3 (2,20%), brat – 2 (1,47%), oba roditelja – 2 (1,47%), svekrva – 2 (1,47%), pastorka – 2 (1,47%), očuh – 1 (0,73%), brat nevenčane supruge – 1 (0,73%), vanbračna ćerka – 1 (0,73%), tast i tašta – 1 (0,73%), snaja – 1 (0,73%). U 31 predmetu nema podataka o žrtvi krivičnog dela (grafikon 4).

Grafikon 4

U predmetima tužilaštva u kojima je podignuta optužnica detaljno je opisan način izvršenja krivičnog dela i vrsta primenjenog nasilja. Iz opisa kritičnog događaja u optužnici zaključujemo da su primenjivani različiti oblici nasilja: fizičko, fizičko i psihičko, psihičko i seksualno. Načini izvršenja fizičkog nasilja su različiti i različito se primenjuju prema različitim žrtvama. Tako je prema suprugama najčešći način izvršenja fizičkog nasilja udaranje pesnicama po glavi i telu, šutiranje nogama, čupanje. Kao načini izvršenja fizičkog nasilja, prema podacima iz optužnica, pojavljuju se: gađanje supruge tanjirom, prosipanje vrelе vode u njenom pravcu, udaranje metalnom šipkom po glavi, rukama i nogama, stezanje rukama oko vrata, udaranje daljinskim upravljačem po ustima, guranje hleba u usta i oko, gašenje cigareta po telu. Pored fizičkog nasilja prema žrtvi – supruzi primenjuje se seksualno i psihičko nasilje. U jednom slučaju, okrivljeni je

svoju vanbračnu suprugu tukao po licu i telu, skinuo je golu, vezao za krevet i gurao u vaginu sredstva podobna da telo teško povrede i zdravlje teško naruše. U drugom slučaju, okrivljeni je nasrtao na suprugu kuhinjskim nožem, tukao je i prisiljavao na protivprirodni blud, vršio obljubu nad njom protiv njene volje, prisiljavao je da pije neke tablete jer navodno ima neku polnu bolest.

Psihičko nasilje koje nasilnici primenjuju prema žrtvama u većini slučajeva se sastoji u izgovaranju uvreda i ozbiljnih pretnji da će žrtvu ubiti, iseći nožem, zapaliti, isterati iz kuće i dr. U jednom slučaju, okrivljeni je držao nož u ruci i pretio da će ubiti majku i vanbračnu suprugu, udarao ih po glavi, hvatao za vrat i gušio, a vanbračnoj supruzi pretio da će sa njihovim detetom skočiti kroz prozor i ubiti se, da će ubiti njene roditelje, brata i njegovu porodicu ako se ona ne vrati. U drugom slučaju, okrivljeni je pucao na nevenčanu suprugu pištoljem – promašio je i projektil se zaustavio u krevetu 50 cm od nje.

Prema maloletnoj deci takođe se primenjuju različiti oblici fizičkog i psihičkog nasilja. Majka je svog sina tukla gajtanom od rešoa i nanela mu lake telesne povrede; otac je maloletnu ćerku udarao drvenom drškom metle po glavi; očuh je kaišem i rukama u dužm vremenskom periodu tukao svoju pastorku, udarao je metalnim žaračem i gađao stolicom. Okrivljeni je duže od godinu dana ugrožavao telesni i duševni integritet maloletne ćerke na taj način što je pod dejstvom alkohola tukao udarajući je rukama po glavi i telu i šutirao nogama, udario je mobilnim telfonom po glavi, a zatim je tukao kaišem. U drugom slučaju, okrivljeni je u više navrata tokom godine u alkoholisanom stanju svoje dvoje maloletne dece – sinove blizance, tukao staklenim flašama i motkama i u toku zime ih izbacio iz kuće da spavaju napolju. Tužilac je podigao optužnicu i protiv okrivljenog koji je svog maloletnog sina u dužem vremenskom periodu maltretirao, tukao kaišem po golom telu, zatim pesnicama u predelu glave, šutirao, terao ga da pije vodu iz latora, uskraćivao mu obroke, držao ga zatvorenog u kući i pretio da će ga poslati u ludnicu.

Kao što smo već istakli, veoma značajno da od kritičnog događaja do podnošenja krivične prijave prođe što kraći vremenski period. Što je kraći vremenski period od izvršenja dela do podnošenja krivične prijave, veća je verovatnoća da će sve relevantne činjenice biti utvrđene i da će biti priključljeni dokazi da je krivično delo izvršeno na način naveden u krivičnoj prijavi. Upoređivanjem datuma događaja i datuma podnošenja krivične prijave, možemo da zaključimo da je u većini slučajeva prošlo najviše mesec dana od dana kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo do podnošenja krivične prijave tužilaštvu.

1. 4. Sudski predmeti

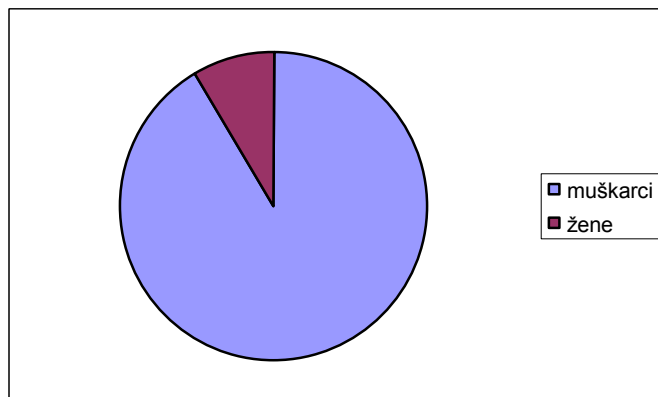
Pregledano je ukupno 109 sudskih predmeta nekoliko opštinskih sudova i to: 47 predmeta u kojima je vođen postupak protiv učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a st. 1 KZRS (32), st. 2 (7) i st. 3 (8) i 62 predmeta u kojima je vođen postupak zbog

izvršenja drugih krivičnih dela nasilja prema članovima porodice, tako da je ukupan broj pregledanih predmeta 109.

Kada se radi o drugim krivičnim delima nasilja prema članovima porodice, vođen je krivični postupak protiv 63 izvršilaca zbog sledećih krivičnih dela: lake telesne povrede čl. 54 st.1 KZRS (18), lake telesne povrede čl. 54 st.2 KZRS (15), teške telesne povrede čl. 53 st. 1 KZRS (8), ugrožavanja sigurnosti čl. 67 st.2 KZRS, ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi čl. 56 KZRS, ugrožavanje sigurnosti čl. 67 KZRS, sticaj krivičnih dela lake telesne povrede čl. 54 st.1 i uvrede čl. 93 st. 1 KZRS (2), teške telesne povrede izvršene na mah čl. 53 st.5 KZRS, sticaj krivičnih dela teške telesne povrede čl. 53 st. 1 i ugrožavanje sigurnosti čl. 67 st. 1 KZRS (1), sticaj krivičnih dela ugrožavanja sigurnosti čl. 67 st. 2 i čl 33 st. 1 Zakona o oružju i municiji (1), kleveta čl. 92 KZRS (1), teška telesna povreda učinjena iz nehata čl. 53 st. 4 (1), sticaj krivičnih dela ugrožavanje sigurnosti čl.67 st. 2 i krivičnog dela teške telesne povrede čl. 53 st. 1 KZRS (1), sticaj krivičnih dela teške telesne povrede čl.53 st. 1 i prinude čl. 62 st.2 KZRS (1), sticaj krivičnih dela teške telesne povrede čl. 53 st. 1 i lake telesne povrede čl. 54 st. 2 KZRS (1). Postupak je vođen na osnovu privatne tužbe ili optužnog akta državnog tužioca.

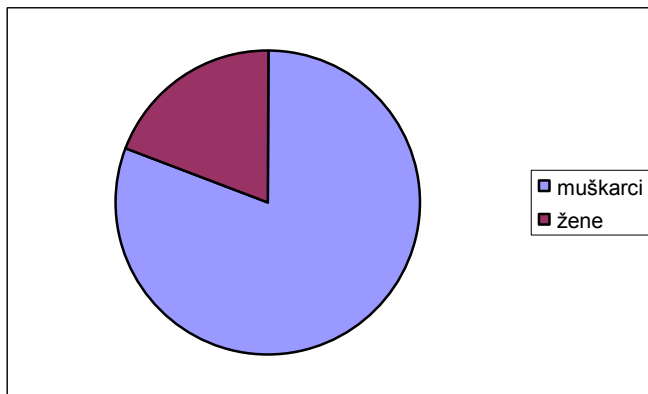
U većini slučajeva izvršenja krivičnih dela nasilja prema članovima porodice koja nisu kvalifikovana kao krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS, učinioci i žrtve pripadali su krugu članova porodice u širem smislu i živeli su ili nisu živeli u zajedničkom domaćinstvu, na primer, snaja i svekar, suprug i supruga koji su rastavljeni i ne žive zajedno, šurak i zet koji žive u zajedničkom domaćinstvu, razvedeni supruzi koji žive u zajedničkom stanu, razvedeni supruzi koji ne žive zajedno, zet i tašta koji žive u zajedničkom domaćinstvu, suprug i supruga koji takođe žive u zajedničkom domaćinstvu i sl. Samo jedan manji broj krivičnih dela nasilja prema članovima porodice izvršen je prema daljim srođnicima koji ne žive u zajedničkom domaćinstvu, na primer zaova i bivša supruga. Ovakav različit pristup određivanju lica koja pripadaju članovima porodice u smislu primene čl. 118a KZRS, pokazuje da je neophodno zakonom odrediti na koje članove porodice se odnosi čl.118a KZRS. S obzirom da je u navedenim sudskim predmetima, po našem mišljenju, veći broj krivičnih dela koja su mogla biti kvalifikovana kao nasilje u porodici, uzorak je obuhvatio i ove predmete.

U najvećem broju slučajeva postupak se vodi protiv lica muškog pola kao učinilaca – 94 ili 85,47%, ženski pol je zastupljen sa 16 ili 14,54%. Kada se posmatraju krivična dela kvalifikovana kao nasilje u porodici čl.118a KZRS, taj odnos je sličan jer je takođe znatno veći broj učinilaca muškog pola – 43 (91,49%) muškog pola i 4 (8,51%) ženskog pola (grafikon 5).

Grafikon 5

U izvršenju drugih krivičnih dela nasilja prema članovima porodice zastupljenost učinilaca muškog pola je 51 (80,95%) a ženskog pola 12 (19,05%). Navedeni podaci pokazuju da je udeo žena znatno manji među izvršiocima u okviru istraživanog uzorka i da ukupan procenat odgovara procentu učešća žena u ukupnom kriminalitetu, dok je učešće žena u izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici znatno manje od procenta učešća žena u opštem kriminalitetu ili u krvnim deliktima (grafikon 6).

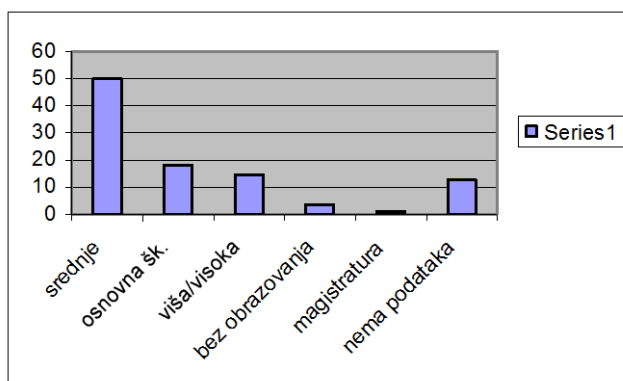
Grafikon 6

U pogledu starosti učinilaca, najzastupljenija je starosna kategorija od 33-40 godina – 23 ili 20,87%, zatim starosna kategorija od 25-32 godine – 20 ili 18,19%, 41-48 godina – 18 ili 16,37%, 57-65 godina – 12 ili 10,91%, 49-56 godina – 11 ili 10,00%, 18-25 – 10 ili 9,10%, preko 65 godina – 9 ili 8,19%. Za 7 lica (6,37%) protiv kojih je pokrenut postupak nema podataka koliko su imali godina u vreme izvršenja dela za koje su okrivljeni ili optuženi. Ako se posmatra krivično delo nasilje u porodici čl. 118a KZRS najviše učinilaca pripada starosnoj kategoriji od 25-32 godine – 10 ili 21,28%, a najmanje starosnim kategorijama 49-56 i preko 65 godina (4 ili 8,51%).

Bračno stanje lica protiv kojih se vodi postupak pokazuje da je najveći broj lica u braku - 48 ili 43,64%. Razveden je brak kod 26 ili 23,61% lica, neoženjeno/neudato je 16 ili 14,55% učinilaca, u toku je brakorazvodna parnica u 6 slučajeva ili 5,46%, vanbračna zajednica je zastupljena kod 4 ili 3,64% lica, rastavljeno je 3 ili 2,73%, isto toliko je udovaca/udovica 3 ili 2,7%, a nema podataka za 4 ili 3,64% učinilaca. Ista situacija u pogledu bračnog statusa je i kod izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a KZRS. Najviše je oženjenih/udatih lica – 21 ili 44,66% . U ovoj kategoriji učinilaca najmanje je onih koji žive vanbračno ili su rastavljeni – 2 ili 4,26%.

Najveći broj učinilaca – 43 ili 39,12% ima dvoje dece, bez dece je 23 ili 20,87% učinilaca, sa jednim detetom je 22 ili 20,00%, troje ili više dece ima 14 učinilaca ili 12,73%, dok za 8 ili 7,28% nema podataka o broju dece. Najveći broj učinilaca koji su izvršili krivično delo nasilja u porodici čl.118a takođe ima dvoje dece – 15 ili 31,91%, jedno dete ima 13 ili 27,66% učinilaca, bez dece je 11 ili 23,41%, troje ili više dece ima 8 ili 17,02% izvršilaca.

Po stepenu obrazovanja učinilaca znatno više učinilaca ima srednje obrazovanje – 55 ili 49,98%, sa osnovnom školom je 20 ili 18,19% učinilaca, sa višom ili visokom školom – 16 ili 14,55%, sa nezavršenom osnovnom školom – 4 ili 3,64%. Među učiniocima ima i onih sa najvišim obrazovanjem – jedan učinilac ili 0,91% je sa magistraturom. Za 14 učinilaca ili 12,73% nema podataka o stepenu obrazovanja (grafikon 7).

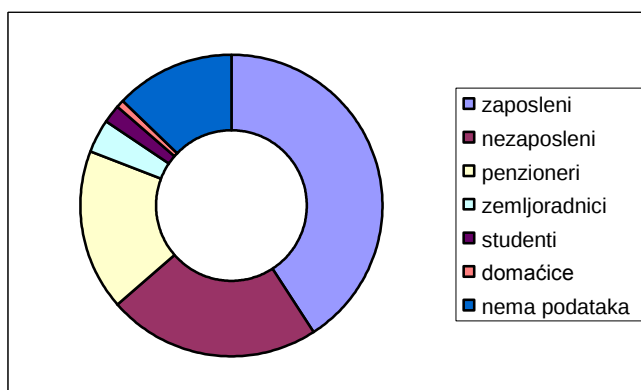
Grafikon 7.

Isti obrazovni nivo imaju i učinioci krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS. Najviše je sa srednjom školom – 28 ili 58,18% a najmanje sa nezavršenom osnovnom školom – 3 ili 6,38%. Ovi podaci pokazuju da su među učiniocima krivičnih dela nasilja prema članovima porodice i posebno nasilja u porodici čl. 118a KZRS, preovlađuju obrazovana lica, što se razlikuje od nivoa obrazovanja učinilaca krivičnih dela imovinskog kriminaliteta gde preovlađuju lica sa nižim stepenom obrazovanja.

Učinioci krivičnih dela nasilja prema članovima porodice i krivičnog dela nasilja u porodici čl.11a KZRS različitih su zanimanja, što je razumljivo s obzirom da i u jednoj i u drugoj grupi preovlađuju lica sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem Tako se, kao

najčešća, pojavljuju sledeća zanimanja: stomatolog, inženjer, pijanistkinja, ekonomista, asistent fakulteta, profesor, advokat, socijalni radnik, diplomirani pravnik, veterinar, pilot, ekonomski tehničar, mašinski tehničar, taksista, policajac, vulkanizer, kondukter, metalostrugar, konobar, vazduhoplovni tehničar, automahaničar, učiteljica, saobraćajni tehničar, pekar, električar, vodoinstalater, stolar, trgovac, bravar, fizioterapeut, aviomehaničar, čistačica itd.

U pogledu zaposlenosti lica prema kojima se vodi postupak, može se konstatovati da je najviše zaposlenih lica - 45 ili 40,89%, dok je nezaposlenih 25 ili 22,73%. Ostali su: penzioneri (19 ili 17,28%), zemljoradnici (4 ili 3,64%), studenti (2 ili 1,82%), i jedna domaćica (0,91%). Za 14 ili 12,73% nema podataka o zaposlenosti. Među učiniocima krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS takođe je najviše zaposlenih lica – 18 ili 38,30%, nezaposlenih je 16 ili 34,06%, penzionera – 8 ili 17,02%, domaćica je jedna ili 2,12%, jedan student (2,12) i jedan zemljoradnik (2,12%). Za dva lica (4,26%) nema podataka o zaposlenosti (grafikon 8).

Grafikon 8.

Podaci o zaposlenosti pokazuju da je veći broj učinilaca iz obe grupe zaposlen. Iako se na osnovu podataka o zaposlenosti ne može sa sigurnošću konstatovati da je materijalno stanje učinilaca zadovoljavajuće, ipak se može zaključiti da nezaposlenost u istraživanom uzorku nije odlučujući faktor za etiologiju krivičnog dela nasilja prema članovima porodice.

Upoređivanjem mesta rođenja i prebivališta učinilaca, može se konstatovati da je znatno više učinilaca rođeno u gradu – 74 ili 67,27% i da u gradu ima prebivalište – 87 ili 79,08%. U selu je rođeno 24 ili 21,82% učinilaca, prebivalište u prigradskom naselju ima 12 ili 10,91% učinilaca, a samo 5 ili 4,55% ima prebivalište u selu. Nema podataka o mestu rođenja za 12 učinilaca ili 10,91%, a o prebivalištu za 6 ili 5,46% učinilaca. Ista situacija u pogledu mesta rođenja i prebivališta učinilaca je i u kategoriji učinilaca krivičnog dela nasilje u porodici iz čl. 118a – najviše je rođeno u gradu 36 ili 76,60%, u selu – 10 ili 21,28%, za jednog učinioca (2,12%) nema podataka o mestu rođenja. Prebivalište u gradu ima 39 ili 71,60% učinilaca, u prigradskom naselju 7 ili 16,28% a samo jedan ili 2,12% u selu. S obzirom na to da je kod obe kategorije izvršilaca grad

najzastupljeniji i kao mesto rođenja kao prebivalište, jasno je da je mesto izvršenja dela najčešće grad. Ovo pogotovo što se radi o krivičnim delima nasilja prema članovima porodice koja se najčešće vrše u prebivalištu učinilaca.

Podaci o ranijoj osuđivanosti učinilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice pokazuju da je najveći broj ranije neosuđivan – 67 ili 60,91%. Ranije je osuđivano 30 ili 27,27%. Za 13 ili 11,82% učinilaca nema podataka o ranijoj osuđivanosti. Među učiniocima krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a KZRS takođe je najviše ranije neosuđivanih – 31 ili 65,94%, ranije osuđivanih je 16 ili 34,06%. Iz podataka o ranijoj osuđivanosti učinilaca kod onih učinilaca koji su bili ranije osuđivani može se zaključiti da se svakako radi o povratu u krivičnopravnom smislu jer je doneta pravosnažna presuda, ali se ne može zaključiti da li se radi i o povratu u penološkom smislu jer nema podataka o vrsti i visini kazne koja je ranije bila izrečena. Jedan manji broj učinilaca bio je ranije prekršajno kažnjavao. U jednom slučaju, učinilac je ranije bio čak deset puta osuđivan za različita krivična dela (oduzimanje vozila, laka telesna povreda, teška krađa – 3 puta, prikrivanje) i bile su mu izricane uslovne osude i zatvorske kazne.

O porodičnim prilikama i ličnim karakteristikama i ponašanju učinioca do momenta izvršenja dela ima veoma malo podataka u sudskim spisima. To pokazuje da se u sudskom postupku veoma retko, sem ukoliko se ne odredi psihološko ili psihijatrijsko veštačenje, saznaju činjenice koje se odnose na porodični život i ponašanje učinioca pre izvršenja dela, kao i na osobine njegove ličnosti.

O tome kakav je odnos učinioca prema izvršenom delu, da li krivično delo priznaje i izražava kajanje za izvršeno delo i kako prihvata svoju odgovornost za događaj, ne možemo sa sigurnošću zaključivati jer u sudskim predmetima ima vrlo malo podataka o ovim okolnostima. Najviše predmeta ne sadrži ove podatke – 46 ili 41,83%, odnosno -13 ili 26,26% predmeta u kojima se vodi postupak zbog krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS. U onim predmetima u kojima postoje podaci, najveći broj učinilaca se izjasnio da ne priznaje izvršeno delo – 28 ili 25,45%. Kada se radi o izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici čl.118a KZRS takođe najveći broj učinilaca ne priznaje izvršeno delo – 14 ili 29,79%. Broj učinilaca koji su se izjasnili da se kaju za izvršeno krivično delo je 15 ili 13,64%, neodređen stav ima 7 ili 6,36% učinilaca, izražava samo verbalno kajanje takođe 7 ili 6,36% učinilaca i isto toliki broj učinilaca se ne kaje i smatra svoj postupak adekvatnim.

Najveći broj učinilaca ne priznaje izvršeno delo nasilja u porodici čl.118a KZRS – 14 ili 29,79% , izražava stvarno žaljenje i kajanje 7 ili 16,28% učinilaca, neodređen stav ima 5 ili 10,64% učinilaca, isto toliko izražava verbalno kajanje, ne kaje se 3 ili 6,39% učinilaca.

Odnos učinioca prema odgovornosti za događaj takođe je teško sagledati jer nedostaju potrebni podaci. U velikom broju sudskih predmeta nema ovih podataka – 32 ili 29,09%. U onim sudskim predmetima u kojima postoje navedeni podaci, najveći broj učinilaca se izjasnio da ne prihvata svoju odgovornost, odnosno osporava vezu sa događajem – 25 ili 22,73%, zatim uglavnom prebacuje odgovornost na žrtvu – 21 ili

19,09%, krivi i sebe i žrtvu – 17 ili 15,45%, uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost – 6 ili 5,45%, racionalizuje svoju odgovornost – 4 ili 3,64%, ne daje objašnjenje ili ga nema – 3 ili 2,73% i ne krivi ni sebe ni žrtvu – 2 ili 1,82%.

Kod izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici čl.118a KZRS, odnos učinioca prema odgovornosti za događaj može se pratiti u 40 sudskih predmeta koji sadrže ove podatke (7 ili 16,28% predmeta ne sadrže podatke o odnosu učinioca prema odgovornosti za događaj). Kao i prva kategorija učinilaca, tako su se i učinioci krivičnog dela nasilje u porodici najčešće izjašnjavali da ne prihvataju svoju odgovornost - 13 ili 26,26%, zatim da uglavnom prebacuju odgovornost na žrtvu – 12 ili 25,54%, krivi i sebe i žrtvu – 6 ili 12,75%, uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost – 3 ili 6,39%, racionalizuje svoju odgovornost – 3 ili 6,39%, ne daje objašnjenje ili ga nema – 2 ili 4,26% i ne krivi ni sebe ni žrtvu – 1 ili 2,13%.

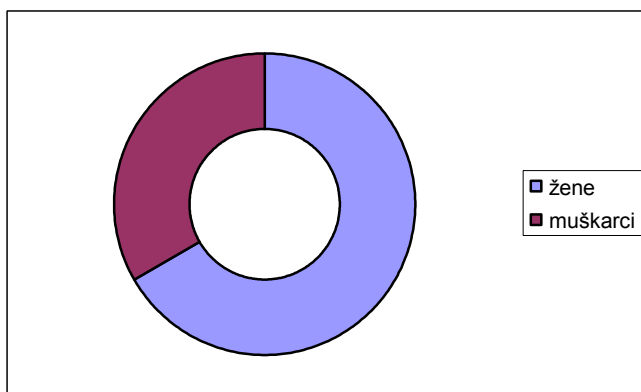
Podaci o uračunljivosti, pokazuju da je najveći broj učinilaca bio uračunljiv u vreme izvršenja dela – 53 ili 48,18%. Smanjena uračunljivost konstatovana je kod 26 ili 23,64% učinilaca, neuračunljivost kod 9 ili 8,18% učinilaca i bitno smanjena uračunljivost kod 3 ili 2,73% učinilaca. U 19 ili 17,27% predmeta nije bilo podataka o uračunljivosti. Učinioci krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS takođe su bili u najvećem broju slučajeva uračunljivi u vreme izvršenja dela – 21 ili 44,66%, smanjeno uračunljivih bilo je 19 ili 40,43%, dok je neuračunljivih bilo 3 ili 6,39%. Za 4 ili 8,52% izvršilaca nije bilo podataka o njihovoj uračunljivosti.

Upotreba alkohola kod učinilaca zabeležena je u 24 slučajeva i to: kao lako pijanstvo – 5 ili 4,54%, komplikovano pijanstvo – 1 ili 0,91%, srednje pijanstvo – 16 ili 14,54% i teško pijanstvo - 2 ili 1,82%. Pod dejstvom alkohola nije bilo 38 ili 34,54% učinilaca. S obzirom na to da je konstatovano da u 48 ili 43,65% slučajeva nema podataka o tome da li je učinilac u vreme izvršenja dela bio pod dejstvom alkohola, ne možemo da budemo sigurni da neko od ovih učinilaca nije bio u alkoholisanom stanju.

Učinioci krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS bili su pod dejstvom alkohola u vreme izvršenja dela u 17 slučajeva. Kod ovih učinilaca postojalo je lako pijanstvo – 3 ili 6,39%, srednje pijanstvo – 12 ili 25,54%, teško pijanstvo – 2 ili 4,26%. Pod uticajem alkohola nije bilo 19 učinilaca ili 40,43% a za 11 ili 23,38% nema podataka o alkoholisanosti u vreme izvršenja krivičnog dela. Za one učinioce za koje je konstatovano da nisu bili pod dejstvom alkohola u vreme izvršenja dela, nema podataka da li inače konzumiraju alkohol, odnosno da li su alkoholičari. Takođe u sudskim predmetima nedostaju podaci o upotrebi alkohola u okviru primarne porodice (otac, majka).

Pod dejstvom droge u vreme izvršenja dela bilo je 3 ili 2,73% učinilaca. Ostali učinioci – 59 ili 53,62% nisu bili pod dejstvom droge ili za njih nema podataka – 48 ili 43,65%. Prilikom izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS, pod dejstvom droge bilo su 2 učinioca (4,26%). Za 32 ili 69,48% učinilaca konstatovano je da nisu bili pod dejstvom droge, dok za 13 nema podataka o korišćenju droge (26,26%).

Prema podacima iz sudskih spisa veći broj žrtava (dve trećine) je ženskog pola bilo da se radi o krivičnim delima nasilja prema članovima porodice ili krivičnom delu nasilja u porodici čl. 118a KZRS. Ukupan broj žrtava ženskog pola je 94 ili 66,67% a muškog pola 47 ili 33,33% (jedna trećina). Krivično delo nasilja u porodici čl. 118a KZRS u znatno većem procentu se vrši prema žrtvama ženskog pola – 47 ili 68,11%. Broj žrtava ovog krivičnog dela muškog pola je 22 ili 31,89% (grafikon 9).

Grafikon 9.

Prebivalište žrtava u mnogo većem broju slučajeva je grad – 120 ili 85,10%, zatim prigradsko naselje – 17 ili 12,06%, za samo dva ili 1,42% konstatovano da je prebivalište na selu, dok za dve žrtve nema podataka o prebivalištu. Žrtve krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118 KZRS takođe u najvećem broju slučajeva imaju prebivalište u gradu – 58 ili 84,05%. Prebivalište u prigradskom naselju ima 10 ili 14,50% žrtava, u selu nema prebivalište nijedna žrtva, a za 1 žrtvu (1,45%) nema podataka o prebivalištu.

Mesto rođenja žrtava krivičnih dela nasilja prema članovima porodice je grad – 92 ili 65,26%, zatim selo – 23 ili 16,31%, i prigradsko naselje 8 ili 5,67%, za 18 žrtava ili 12,76% nema podataka o mestu rođenja. Mesto rođenja žrtava krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a KZRS je u većini slučajeva grad – 49 ili 71,00%, zatim selo – 12 ili 17,40%, prigradsko naselje – 4 ili 5,80%. Za 4 ili 55,80% žrtava nema podataka o mestu rođenja.

Prema podacima iz pregledanih sudskih predmeta, žrtve su različitog uzrasta. Među maloletnim žrtvama najmlađa ima 5 godina (1 ili 0,71%), zatim 6 godina (1 ili 0,71%), 8 godina (2 ili 1,42%), 9 godina (1 ili 0,71%), 10 godina (2 ili 1,42%), 16 godina (2 ili 1,42%), 17 godina (2 žrtve ili 1,42%). U okviru punoletnih žrtava su sledeće starosne kategorije: 18-25 godina – 16 (11,35%), 25-32 godina – 11 (7,80%), 33-40 godina – 16 (11,35%), 41-48 godina – 19 (13,47%), 49-56 godina – 17 (12,06%), 57-65 godina – 14 (9,93%), preko 65 godina – 14 (9,93%). Za 22 žrtve (16,37%) nema podataka o uzrastu.

Najviše žrtava krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a KZRS je u okviru starosne kategorije od 41-48 i 49-56 po 12 ili 17,40%. Zatim su sledeće starosne

kategorije žrtava: 18-25 – 10 (14,50%), 33-40 – 8 (11,60%), preko 65 – 6 (8,65%), 25-32 – 5 (7,25%), 57-65 – 4 (5,80%). Maloletne žrtve su od 8 godina (2 ili 2,90%), 10 godina (2 ili 2,90%), 5 godina (1 ili 1,45%), 6 godina (1 ili 1,45%), 9 godina (1 ili 1,45%), 16 godina (1 ili 1,45%) i 17 godina (1 ili 1,45%). Za tri žrtve (4,35%) nema podataka o uzrastu.

Najveći broj žrtava – 50 (35,47%) pripada kategoriji oženjenih odnosno udatih u vreme izvršenja krivičnog dela. Znatno manji broj je neoženjenih/neudatih – 24 (17,02%), razvedenih – 22 (15,61%), udovaca/udovica – 9 (6,38%), lica kod kojih je u toku brakorazvodna parnica – 6 (4,25%), lica u vanbračnoj zajednici – 2 (1,42%), rastavljena lica – 2 (1,42%). Za 26 žrtava (18,44%) nema podataka o njihovom bračnom statusu. U kategoriji žrtava nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS najviše je onih koji su bili ili su još uvek u nekom partnerskom odnosu – oženjenih/udatih je 28 (40,56%), vanbračna zajednica – 2 (2,90%), razvedenih – 4 (5,8%), rastavljenih – 1 (1,45%), udovaca/udovica – 5 (7,25%), u toku brakorazvodna parnica – 2 (2,90%). Neoženjenih/neudatih žrtava je 16 ili 23,19% a za 11 ili 15,95% nema podataka o bračnom stanju.

U pogledu broja dece, najviše žrtava ima jedno dete – 41 ili 29,08%, dvoje dece ima 40 žrtava (28,37%), bez dece je 28 žrtava (19,86%), troje i više dece imaju 12 žrtava (8,51%), a za 20 ili 14,18% žrtava nema podataka o broju dece. Drugačija situacija u pogledu broje dece je kod žrtava krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS. Najveći broj žrtava ima decu (44 ili 63,77%) i to: 18 žrtava ima dvoje dece (26,09%), 17 žrtava ima jedno dete (24,64%), 9 žrtava ima troje i više dece (13,05%). Bez dece je 19 žrtava (27,57%), a za 6 (8,65%) nema podataka o broju dece.

U velikom broju sudskih predmeta – 57 ili 40,43% nema podataka o obrazovanju žrtava. Prema raspoloživim podacima, najviše žrtava, kao i učinilaca, je sa srednjim obrazovanjem – 44 ili 31,20%, zatim sa osnovnom školom – 18 ili 12,76%, višom i visokom školskom spremom – 13 ili 9,22%, sa nezavršenom osnovnom školom je 5 ili 3,55%, bez škole je 3 ili 2,13% žrtava, 1 žrtva (0,71%) pored visoke školske spreme ima magisterijum. Žrtve krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS su takođe u najvećem broju slučajeva sa srednjom školskom spremom – 25 (36,21%), sa osnovnom školom – 10 (14,50%), sa višom i visokom školskom spremom je 8 lica (11,60%), sa nezavršenom osnovnom školom – 4 (5,80%), bez škole – 3 (4,35%). Jedina žrtva koja ima najviši stepen obrazovanja – magisterijum (1 ili 1,45%) pripada kategoriji žrtava nasilja u porodici. Za 18 žrtava nema podataka o stepenu obrazovanja (26,09%).

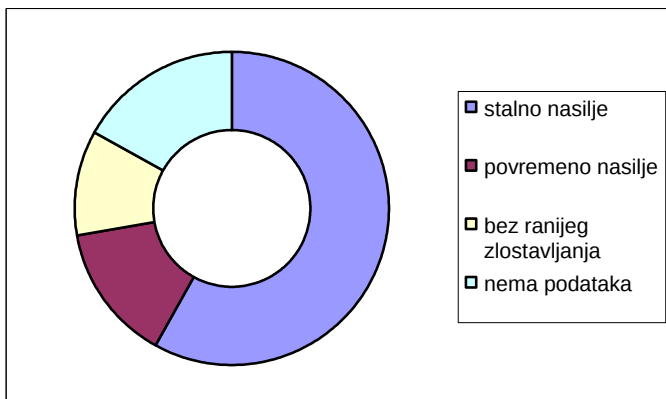
Kao i izvršioci, tako su i žrtve sa različitim zanimanjima: psiholog, ugostitelj, penzioner, konfekcionar, daktilograf, mašinski tehničar, trgovac, građevinski tehničar, arhitekta, student, učenik, apotekar, domaćica, medicinska sestra, frizer, šanker, komercijalista, kuvar, avioelektroničar, ekonomski tehničar, magistar političkih nauka, diplomirani pravnik, diplomirani ekonomista, vaspitač, konobar, krojač, pedagog, inženjer, nastavnik, tonmajstor, akademski slikar, što pokazuje da se nasilje primenjuje prema svim licima i da nivo obrazovanja nije od uticaja na viktimizaciju. Zaposleno je 52

ili 36,89% žrtava, nezaposleno je šest žrtava (4,25%), ali nisu u radnom odnosu takođe: domaćice - 9 (6,38%), penzioneri – 27 (19,15%), studenti – 7 (4,96%), dete – 1 ili 0,71%, učenici – 10 ili 7,09%, zemljoradnik – 1 (0,71%), tako da je ukupan broj lica koja nisu u radnom odnosu 61. Nema podataka o zaposlenju žrtava u 28 slučajeva (19,86%). Žrtve krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS zaposlene su u 29 ili 42,00% slučajeva, nezaposlene u 4 slučaja (5,80%). Ostale kategorije u pogledu zaposlenih su: penzioneri – 11(15,95%), učenici – 7 (10,15%), studenti – 5 (7,25%), domaćice – 4 (5,80%), zemljoradnik – 1 (1,45%), dete – 1 (1,45%). Nema podataka za 7 žrtava (10,15%).

Podaci o odnosu između žrtve i učinilaca pokazuju da je dominantan oblik nasilje između bračnih drugova ili partnera. Odnos supružnika postoji u 33 slučaja ili 24,03%. Pored ovog odnosa, najzastupljeniji je odnos između dece i roditelja (roditelj se pojavljuje kao učinilac a dete kao žrtva) – 27 ili 19,15% i roditelja i dece (deca su učinioci a roditelji žrtve) – 23 ili 16,31% slučajeva. Odnos razvedenih supružnika postoji u 20 slučajeva (14,18%), odnos brat/sestra u 9 ili 6,38% slučajeva, tašta/zet – 5 (3,55%), supružnika u vanbračnoj zajednici u 2 slučaja (1,42%), bivši devojka/mladić u dva slučaja (1,42%), šurak/zet – 2 slučaja (1,42%), baba/unuk – 2 slučaja (1,42%), snaja/svekar – 2 slučaja (1,42%), unuk/deda/baba – 2 (1,42%). U po jednom slučaju (0,71%) postojao je odnos između žrtve i učinioca kao odnos između: mladića/devojke, snaje/svekrve, svekrve/snaje, unuka/dede, svestra/snaje, zaove/snaje, bratanice/tetke, sestre bivše devojke/bivši mladić sestre, majka bivše devojke/bivši momak ćerke, strine/deverovog sina, stric/bratanac o snaje/devera.

Kod krivičnih dela kvalifikovanih kao nasilje u porodici čl. 118a KZRS, učinilac i žrtva su u najvećem broju slučajeva bili u bračnom odnosu – 19 ili 27,57%. U istom broju slučajeva – 19 ili 27,57% zastupljen je odnos između roditelja kao učinilaca i dece kao žrtava. U 16 slučajeva (23,19%) roditelji su žrtve, a deca učinioci, u 4 slučaja (5,80%) radi se o bivšim supružnicima, u 4 slučaja (5,80%) sestra je žrtva a brat učinilac, u dva slučaja (2,90%) postoji odnos između vanbračnih supružnika, u dva slučaja (2,90%) odnos između snaje i svestra i takođe u dva slučaja (2,90%) odnos između unuka kao izvršioca i dede i babe kao žrtava. U jednom slučaju (1,45%) bila je žrtva baba a unuk učinilac.

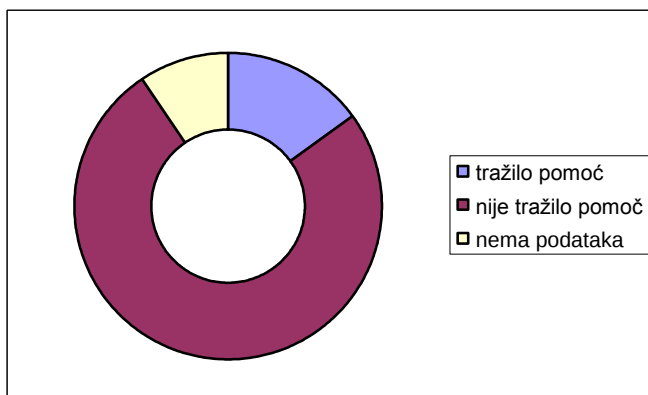
Nasilje prema članovima porodice trajalo je u dužem vremenskom periodu. U najvećem broju slučajeva – 102 žrtva je bila zlostavljana pre kritičnog događaja i to stalno u 82 slučaja (58,16%) ili povremeno – 20 (14,18%). Ranije nije bilo zlostavljanja kod 15 žrtava (10,64%). U 24 predmeta (17,02% nema podataka o tome da li je učinilac žrtvu ranije fizički ili na drugi način maltretirao. Učinioci krivičnih dela nasilja u porodici čl.118a KZRS u mnogo većem broju slučajeva su ranije maltretirali žrtvu – 61 i to stalno – 51 ili 73,90% ili povremeno – 10 ili 14,50. samo 5 žrtvi nije ranije bilo maltretirano. Za 3 žrtve nema podataka da li su ranije bile maltretirane (grafikon 10).

Grafikon

10.

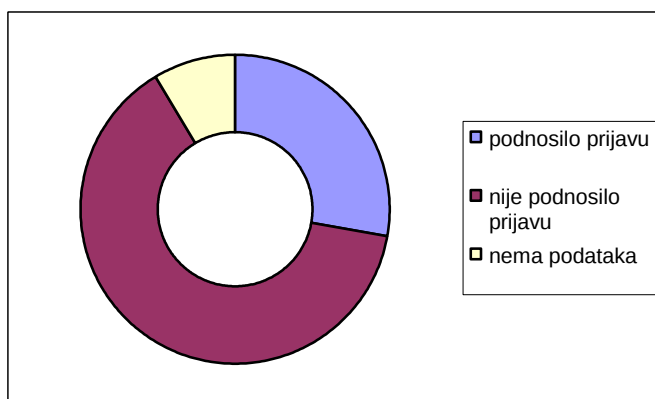
Iako su žrtve bile zlostavljane u dužem vremenskom periodu, nisu se obraćale za pomoć bilo kojoj instituciji koja pruža pomoć žrtvama – 106 ili 75,18% žrtava se nije nikome obratilo za pomoć. Za pomoć se obratila 21 žrtva (14,89%) i to centru za socijalni rad, lekaru, psihologu, Justiciji, Autonomnom ženskom centru, Fondu za humanitarno pravo. Nema podataka u 14 slučajeva (9,31%) o tome da li se žrtva obraćala za pomoć. Kada se vršilo krivično delo nasilja u porodici čl.118a KZRS, žrtve se takođe u najvećem broju slučajeva nisu obraćale za pomoć institucijama ili pojedincima koji profesionalno pružaju pomoć žrtvama ili nevladinim organizacijama – 47 (68,11%). Ovakvu pomoć tražilo je samo 18 ili 26,09% žrtava. Za 4 žrtve (5,80%) nema podataka o traženju pomoći (grafikon 11).

Grafikon 11.

Slično je i kad se radi o prijavljivanju vršenja nasilja policiji pre kritičnog događaja – u 90 ili 63,83% slučajeva konstatovano je da prijava nije podnošena, u 39 ili 27,66% prijava je podneta, dok u 12 predmeta (8,51%) nema podataka o obraćanju žrtve policiji. Žrtve nisu prijavljivale policiji postojanje zlostavljanja pre događaja koji je kvalifikovan kao krivično delo nasilja u porodici čl. 118a KZRS u 47 slučajeva (68,11%),

prijavile su u 20 slučajeva (28,99%). U dva slučaja (2,90%) nema podataka o ranijem prijavljivanju izvršenog nasilja (grafikon 12).

Grafikon 12.

Većina žrtava ne traži pomoć od institucija iako nasilje traje duže vremena, pored ostalog i zbog toga što se plaše reakcije nasilnika ili smatraju da je sramota govoriti o porodičnom nasilju. U jednom slučaju sin je pet godina zlostavljao roditelje, čak zabranjivao da uđu u kuću kada dovede društvo. Majka je, međutim, u sudskom postupku izjavila da je u velikom emotivnom rascepu, da je patrijarhalno vaspitana, da nije lako kada porodični problemi dođu «pred sud» i da zbog toga nije prijavljivala zlostavljanje policiji.

Mesto izvršenja krivičnog dela u 99 slučajeva je grad (90,00%), selo u 6 slučajeva (5,45%) a prigradsko naselje u dva slučaja (1,82%), nema podataka u 3 (2,73%) predmeta. Mesto izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS je takođe grad u najvećem broju slučajeva – 44 ili 93,61% a selo – 3 ili 6,39%.

Mesto samog događaja je zajednički stan učinioca i žrtve – 67 (59,91%), stan žrtve – 23 (20,91%), stan učinioca – 11 (11,00%), otvoren prostor/ulica/park – 7 (6,36%), radno mesto žrtve – 1 (0,91%), školsko dvorište – 1 (0,91%). Konkretno mesto izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici čl. 118a KZRS bilo je: zajednički stan učinioca i žrtve – 37 ili 78,70%, stan žrtve – 4 ili 8,52%, stan učinioca – 4 ili 8,52%, otvoren prostor/ulica/park -1 ili 2,13%, školsko dvorište – 1 ili 2,13%.

Sredstva izvršenja su različiti predmeti, počev od korišćenja određenih delova tela (ruka, noga), pa do hladnog (nož, sekira) i vatrenog (pištolj) oružja. Pored pesnice, šake, noge, najčešće korišćeni predmeti i oruđa za vršenje nasilja su: klompe, cipele sa debelim đonom, bonsek, plastični stočić, štaka, metalna šipka, kuka za volan, drvena motka, drška sekire, metalna poluga – pajser, čekić za meso, drvena oklagija, tučak za meso, drvena stolica, telefon (fiksni, mobilni), lovačka puška, kajiš, kabl od radio aparata, metalna kašika za obuvanje cipela, flaša, ključevi, kofa, staklena vazna.

Način izvršenja krivičnog dela zavisio je od vrste nasilja (fizičko, psihičko) i sredstava izvršenja. Tako se kao načini izvršenja pominju kod fizičkog nasilja: hvatanje

za kosu, čupanje kose, udaranje po glavi i telu, šutiranje, šamaranje, izvrtanje ruke, stezanje oko vrata, davljenje, hvatanje za nos i bradu, udaranje pesnicom u predelu nosa i usta, ubadanje nožem, udaranje kukom za volan po glavi, bacanje u oči varikine, udaranje metalnom šipkom po licu, udaranje pajserom u potiljak, udaranje žrtve drvenom oklagijom u predelu nosa, udaranje glavom u glavu žrtve, udaranje žrtve tučkom za meso u predelu glave i leve ruke, bacanje na pod, udaranje glave žrtve o beton, grebanje po licu, izazivanje požara u kući žrtve, ujedanje žrtve za nos, stavljanje mašine za meso na glavu i pretnja da će ubiti žrtvu, «šišanje» supruge kuhinjskim nožem, udaranje po glavi metalnom kašikom za obuvanje cipela, gađanje stolicom itd.

Psihičko nasilje se najčešće sastojalo u vređanju, psovanju, vređanju na nacionalnoj osnovi (supruga Hrvatica), zaključavanju maloletnog deteta u mračnu prostoriju, svakodnevnom uznemiravanju telefonom, držanje uperenog pištolja prema žrtvi, kao i u pretnjama: da će zapaliti kuću, da će baciti bombu na kuću, da će sve pobiti, da će polomiti žrtvi ruke i noge, da će ubiti suprugu i decu, da će "dići kuću u vazduh", "da će žrtvu iseći na parčiće, da će žrtvi iseći ruku", kao i pretnja rečima "ako ne znaš šta ćeš, eno ti Dunav". Prilikom primene fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja kombinuju se različiti načini izvršenja.

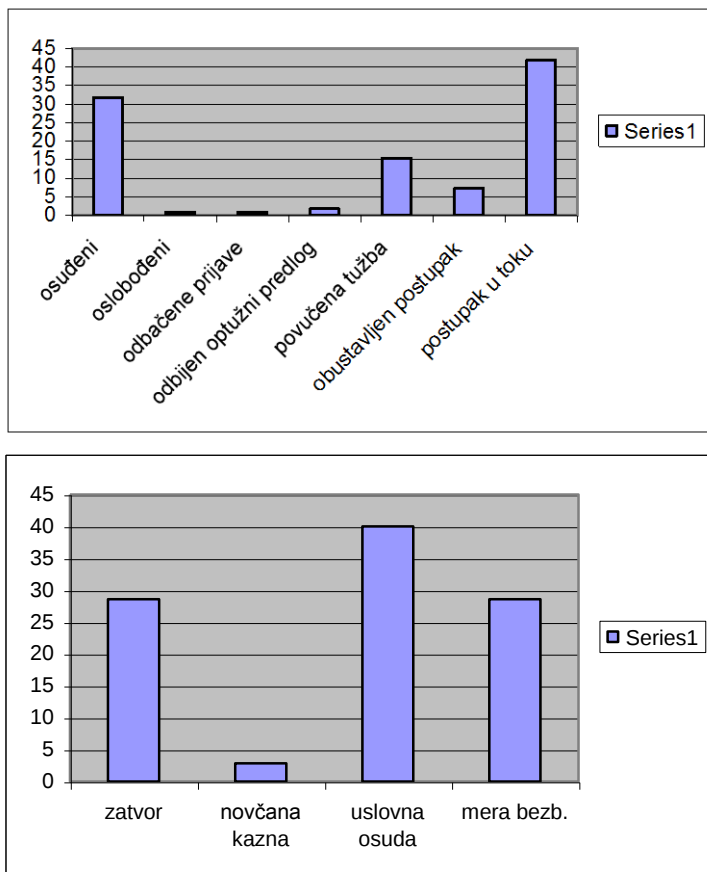
Najveći broj krivičnih dela nije izvršen u sticaju – 94 ili 85,46%. U sticaju je izvršeno 8 krivičnih dela (7,27%). U 8 predmeta (7,27%) nije konstatovano da li su krivična dela izvršena u sticaju. Nasilje u porodici čl. 118a izvršeno je u sticaju sa drugim krivičnim delom u 5 slučajeva (10,64%), a nije izvršeno u sticaju u 42 ili 89,36%.

Saučesništvo u vidu saizvršilaštva postojalo je u dva slučaja (1,82%). Nije bilo saučesništva u 104 ili 94,54% slučajeva. U 4 predmeta (3,64%) nije navedeno da li je delo izvršeno u saučesništvu. Krivično delo nasilja u porodici čl. 118a učinioци nisu izvršili u saučesništvu.

Posmatranjem vrste nasilja, dolazimo do zaključka da je fizičko nasilje bilo najzastupljeniji oblik nasilja – u 49 ili 44,54% postoji fizičko nasilje kao dominantan oblik nasilja, fizičko i psihičko nasilje postoji u 48 ili 43,64% slučajeva, psihičko nasilje u 12 ili 10,91% slučajeva, fizičko, psihičko i seksualno u jednom slučaju (0,91%). Kod krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS nejzastupljenije je bilo fizičko i psihičko nasilje – 28 ili 59,56%, zatim fizičko nasilje – 14 ili 29,79%, psihičko nasilje – 4 ili 8,52% i fizičko, psihičko i seksualno nasilje – 1 ili 2,13%.

Veliki broj krivičnih postupaka koji se vode protiv učinilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice nije bio okončan u vreme istraživanja – 46 ili 41,81% iz uzorka sudskih predmeta koje smo analizirali. Pregledom postupaka koji su okončani u prvom stepenu utvrdili smo da su učinioци izricane sledeće krivične sankcije: zatvor – 10 ili 9,09% slučajeva, novčana kazna – 1 ili 0,91%, uslovna osuda – 14 ili 12,73%, mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obavezno lečenje alkoholičara i narkomana u 10 slučajeva (9,09%). Znači, u najvećem broju slučajeva učinioци je izricana uslovna osuda. Oslobođajuća presuda je doneta u jednom slučaju (0,91%), krivična prijava je odbačena u jednom slučaju (1 ili 0,91%), povučena je privatna tužba u 17 slučajeva (15,45%), odbijen optužni predlog u 2 slučaja

(1,82%), zbog smrti učinioca obustavljen je postupak u jednom slučaju (0,91%), obustavljen postupak zbog zastarelosti krivičnog gonjenja u jednom slučaju (0,91%), obustavljen postupak zbog smrti privatnog tužioca u jednom slučaju (0,91%), obustavljen postupak zbog nedolaska privatnog tužioca u jednom slučaju (0,91%), odbačena privatna tužba zbog proteka roka u jednom slučaju (0,91%), odbačena privatna tužba zbog nepostojanja krivičnog dela u jednom slučaju (0,91%), obustavljen postupak zbog odustanka javnog tužioca od krivičnog gonjenja u dva slučaja (1,82%) (grafikoni 13 i 14).

Grafikon 14.

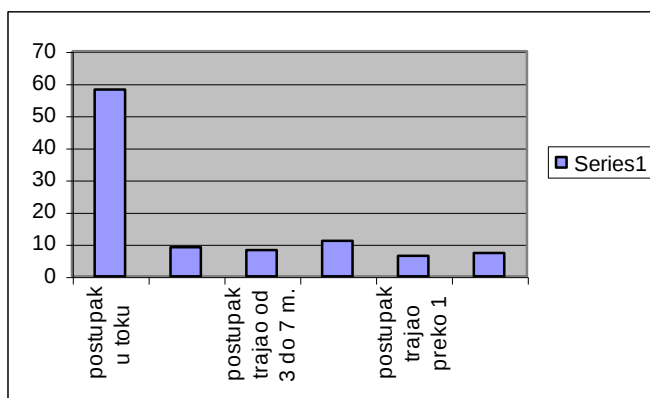
U vreme istraživanja nije bio pravosnažno okončan postupak koji se vodio protiv učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS u 17 ili 36,13% slučajeva. Učiniocima su izrečene sledeće krivične sankcije: zatvor – 6 ili 12,77%, novčana kazna – 1 ili 2,13%, uslovna osuda – 4 ili 8,52%, mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obaveznog lečenja alkoholičara i narkomana u 4 ili 8,52%. Privatna tužba bila je povučena u 11 slučajeva (23,41%), odbijen optužni

predlog u dva slučaja (4,26%), obustavljen krivični postupak zbog odustanka od krivičnog gonjenja – 2 ili 4,26%.

Učiniocima krivičnih dela nasilja prema članovima porodice određen je pritvor u 22 slučaja (20,00%), a učiniocima krivičnog dela nasilja u porodici čl.118a KZRS u 14 ili 29,79% slučajeva. Razlog za određivanje pritvora bio je najčešće postojanje realnih mogućnosti da će učinilac da ponovi izvršenje krivičnog dela.

Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne učiniocima, sud je našao da su otežavajuće okolnosti: ranija osuđivanost, drskost prilikom izvršenja krivičnog dela, povećan stepen društvene opasnosti, dužina perioda nanošenja telesnih povreda, brojnost nanetih povreda. Od olakšavajućih okolnosti navedene su: mladost, neosuđivanost, priznanje krivičnog dela, kajanje, činjenica da okrivljeni ima maloletnu decu i da je hranilac porodice, pomirenje sa žrtvom, smanjena uračunljivost, loše zdravstveno stanje (tumor, hepatitis C), porodično stanje, starost, disocijalno poremećena ličnost, teške materijalne prilike u porodici, sređivanje porodičnih odnosa, javno izvinjenje. Kao što je već pomenuto kod drugih sudskih predmeta iz uzorka, i ovde sud automatski nabraja okolnosti koje utiču na odmeravanje kazne ne upuštajući se u detaljniju analizu konkretnih okolnosti vezanih za učinioca, žrtvu i samu situaciju izvršenja dela.

U pogledu trajanja krivičnog postupka, možemo konstatovati da je većina sudskih predmeta iz uzorka nezavršena i da postupak još uvek traje – 65 ili 58,10%. U onim predmetima gde je prvostepeni postupak okončan, proteklo vreme od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene presude bilo je: do 3 meseca – 10 (9,09%), od 3-7 meseci – 9 (8,18%), od 7 meseci do 1 godine – 11 (11,00%), preko 1 godine – 7 (6,36%). U osam slučajeva (7,27%) nema podataka o trajanju postupka (grafikon 15).

Grafikon 15.

Od 47 postupaka koji se vode protiv učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici čl. 118a KZRS u toku je 31 postupak ili 65,93%. Od 16 okončanih postupaka 7 ili 43,75% trajalo je do tri meseca, od 3-7 meseci – 3 ili 18,75%, od 7 meseci do 1 godine – 2 ili 12,5%.

4,26%, preko 1 godine – 1 ili 2,13%. U tri slučaja (6,39%) nema podataka o trajanju postupka.

Na osnovu analize trajanja sudskog postupka, možemo da zaključimo da postupak isuviše dugo traje i da prođe prilično dug vremenski period od podizanja optužnice do zakazivanja glavnog pretresa. (u jednom slučaju prošlo je čak godinu dana od podnošenja krivične prijave i podizanja optužnice do zakazivanja glavnog pretresa).

U ukupnom uzorku pregledanih sudskih predmeta, žalba je podneta u 14 slučajeva. Drugostepeni sud je doneo odluku u 8 slučajeva, i to tako što je u 6 slučajeva potvrdio prvostepenu odluku, u jednom slučaju ukinuo i u jednom preinačio u pogledu odluke o kazni. S obzirom da u velikom broju slučajeva prvostepeni postupak još nije okončan i da se ne zna da li će biti podneta žalba, nije moguće u potpunosti pratiti postupak po žalbi i doneti relevantne zaključke.

1. 2. Leskovac

1. 2. 1. Opšti podaci o predmetima

Pregledano je i razmotreno ukupno 16 policijskih predmeta, 17 predmeta tužilaštva i 4 sudska predmeta, u kojima su radnje učinilaca kvalifikovane kao krivično delo nasilja u porodici (čl. 118a, st. 1. 2. i 3) iz nadležnosti Opštinskog suda. Od svih ovih predmeta, u samo četiri slučaja bilo je moguće celovito sagledati postupak, od podnošenja krivične prijave do donošenja presude, s obzirom da je u drugim predmetima došlo ili do odbacivanja krivične prijave ili postupak pred sudom još uvek nije bio okončan. Uvidom u predmete, ustanovljeno da nije bilo nijednog procesuiranog slučaja nasilja u porodici iz čl. 118a st. 4. iz nadležnosti Okružnog suda. Pored toga, predmet razmatranja bili su i predmeti u kojima su procesuirana dela sa elementom nasilja prema članovima porodice, kvalifikovana kao lake telesne povrede (čl. 54. st. 2. KZRS) i ugrožavanje sigurnosti (čl. 67. st. 2. KZRS), iz nadležnosti Opštinskog suda: 10 policijskih predmeta, 11 predmeta tužilaštva i 5 sudskih predmeta. Pored toga, razmotreni su i predmeti iz nadležnosti Okružnog suda, u kojima su procesuirana dela nasilja prema članovima porodice, kvalifikovana kao teške telesne povrede, ubistvo, pokušaj ubistva i navođenje na samoubistvo: 7 policijskih predmeta, 7 predmeta tužilaštva i 3 sudska predmeta.

1. 2. 2. Policijski predmeti

Predmet razmatranja bila su ukupno 33 policijska predmeta. U svim slučajevima policija je postupala na uobičajen, zakonom propisan način: sačinjena je službena beleška, u kojoj je opisan događaj i navedena imena osumnjičenog i žrtve, obavljen je razgovor sa njima, prikupljena su obaveštenja o događaju od drugih lica, a u dva slučaja osumnjičeni su bili lišeni slobode u trajanju od po 4 sata.

S obzirom da ne postoje posebna pravila o postupanju policije u slučajevima nasilja u porodici, nije bilo bilo kakvih specifičnosti u pristupu policajaca nasilnicima i žrtvama.

U pogledu kvalifikacije dela, uočene su izvesne nepravilnosti i nedoslednosti, nastale kao posledica različitog tumačenja pojma "član porodice". Žrtve krivičnih dela koja su kvalifikovana kao nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS, prema podacima iz krivičnih prijava, su: supruga, majka, deda i sestra. Međutim, supruga se pojavljuje i kao žrtva krivičnih dela kvalifikovanih kao laka telesna povreda i ugrožavanje sigurnosti. Ovu kvalifikaciju imaju i krivična dela sa elementom nasilja izvršena prema ranijoj supruzi, odnosno suprugu, prema ocu, vanbračnoj ženi, detetu, testu, kao i partnerki iz intimne veze.

Kad su u pitanju dela iz nadležnosti okružnog suda, ni u jednom slučaju policija nije "prepoznala" da se radi o krivičnom delu nasilja u porodici, iako su nasilnik i žrtva očigledno bili članovi porodice: otac žrtva-sin izvršilac, bivša vanbračna supruga žrtva-biviši vanbračni suprug izvršilac, supruga, njene sestre, tetka i zet, žrtve-suprug izvršilac, vanbračna supruga žrtva-vanbračni suprug izvršilac, vanbračna supruga i njen sin žrtve-vanbračni suprug izvršilac, vanbračna supruga žrtva-vanbračni suprug izvršilac.

Nejasni su kriterijumi na osnovu kojih Sekretarijat unutrašnjih poslova u Leskovcu odlučuje za koje će delo podneti krivičnu prijavu. Naime, podaci u pregledanim predmetima Sekretarijata unutrašnjih poslova u Leskovcu ne pružaju mogućnost da se zaključi kojim se razlozima i motivima službena lica ovog Sekretarijata rukovode prilikom kvalifikacije dela: tako je, npr. isti Sekretarijat u jednom slučaju nasilje prema bračnoj supruzi, koje je izvršeno nanošenjem lakih telesnih povreda, kvalifikovao kao delo lake telesne povrede iz čl. 54. st. 2. KZRS, dok je u drugom slučaju skoro istovetno delo izvršeno prema bračnoj supruzi kvalifikovao kao delo nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS. Takođe, u jednom predmetu nasilje izvršeno prema ranijoj supruzi kvalifikovano je kao delo nasilja u porodici iz čl. 118a. KZRS, dok je u drugom predmetu delo nasilja izvršeno prema ranijoj supruzi kvalifikovano kao laka telesna povreda. Imajući u vidu ove predmete, čini se da je kvalifikacija dela izraz individualnog stava službenog lica koje u konkretnom slučaju postupa, te da službena lica SUP-a Leskovac ne tumače jednoobrazno i jedinstveno pojam "član porodice", koji je upotrebljen u opsu krivičnog dela nasilja u porodici. Nesumnjivo je da nejednako tumačenje dovodi do nejednake primena krivičnih propisa, što ozbiljno ugrožava princip zakonitosti i ravnopravnosti građana i onemogućava ostvarivanje svih postuliranih ciljeva koje primena odredbi o krivičnom delu nasilja u porodici u praksi treba da ostvari.

Prikupljeni podaci govore da od izvršenog dela do podnošenja krivične prijave tužilaštvu obično protekne od 10-30 dana. Koliki će biti period između izvršenog dela i podnošenja krivične prijave, u pojedinim slučajevima zavisi od same žrtve jer se dešava da žrtva znatno kasnije prijavi izvršeno delo, posebno ako se nasilje javlja u dužem vremenskom periodu. Ipak, može se konstatovati da je nezadovoljavajući stepen efikasnosti Sekretarijata unutrašnjih poslova u Leskovcu, kad je u pitanju podnošenje krivične prijave protiv lica prijavljenih da su izvršili krivično delo nasilja u porodici, imajući

posebno u vidu činjenicu da su u većini slučajeva podnošenju krivične prijave tužilaštvu prethodile samo radnje saslušanja osumnjičenog i žrtve.

1. 2. 3. Predmeti tužilaštva

Uvid u predmete državnog tužilaštva, kojih je bilo ukupno 35, pokazuje da je tužilaštvo u optužnom aktu u svim slučajevima kvalifikovalo dela nasilja prema članovima porodice onako kako su ona kvalifikovana u krivičnoj prijavi. Iako javni tužilac nije vezan pravnom kvalifikacijom dela iz krivičnoj prijave, tako da postoji mogućnost da, prema opisu događaja iz krivične prijave, delo drukčije kvalifikuje, očigledno je da javni tužilac nema kritički odnos prema krivičnim prijavama policije, sastavljenim od strane službenih lica koja najčešće nisu diplomirani pravnici. Zbog takvog odnosa javnog tužioca, propušta se prilika da se delo pravilno kvalifikuje i nasilnik bude adekvatno kažnjen.

U 14 predmeta javni tužilac je odbacio krivičnu prijavu. Od toga, u 8 predmeta delo je u krivičnoj prijavi bilo kvalifikovano kao nasilje u porodici, u 2 predmeta kao laka telesna povreda, u dva predmeta kao ubistvo, u jednom predmetu kao pokušaj i u jednom kao ubistvo i pokušaj ubistva.

Razlozi za donošenje odluke o odbacivanju krivične prijave su raznovrsni: u 4 predmeta krivična prijava je odbačena zbog samoubistva okrivljenih, dok je u 10 predmeta kao razlog za odbacivanje krivične prijave navodi se da prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti.

U dva predmeta bila je podneta krivična prijava za laku telesnu povredu iz čl. 54. st. 2. KZRS, iako se i u jednom i u drugom slučaju radilo o nasilju u porodici, s obzirom da su i izvršilac i žrtva bili članovi porodice. Umesto da krivično delo kvalifikuje kao nasilje u porodici i preduzme gonjenje po službenoj dužnosti, javni tužilac je nepravilno postupio, odbacivši krivičnu prijavu.

U osam slučajeva odbacivanja krivične prijave za krivično delo koje je u krivičnoj prijavi kvalifikovano kao nasilje u porodici, javni tužilac je našao da prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, mada je iz opisa izvršenih dela očigledno da su nasilnici primenili fizičko nasilje prema članovima svojih porodica (supruga, otac, tast i tašta) i da postoje svi elementi krivičnog dela nasilja u porodici.

Među odbačenim krivičnim prijavama nalaze se, npr. krivične prijave Sekretarijata unutrašnjih poslova u Leskovcu protiv nasilnika koji je *"u porodičnoj kući kuhinjskim nožem posekao u predelu ruke svoju suprugu nanevši joj vidnu povredu"*, kao i protiv nasilnika koji je *"došao u kuću roditelja svoje supruge i nakon kraće rasprave udario je svoju suprugu, a zatim pesnicama počeo da udara i njene roditelje u predelu glave i stomaka, od čega su svi zadobili vidne povrede, pa su prebačeni u Dom zdravlja radi ukazivanja lekarske pomoći"*.

Odluke o odbacivanju krivične prijave, po pravilu, nisu detaljno obrazložene, tako da se ne može pouzdano znati na osnovu kojih je okolnosti javni tužilac ocenio da li

je prijavljeno delo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti. "Fraza" koju tužiocu navode u rešenju o odbacivanju krivične prijave uobičajeno glasi: "ne postoji krivično delo za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti".

S obzirom na to da je nasilje u porodici krivično delo čiji je objekat zaštite brak i porodica, kao i s obzirom na specifičan odnos žrtve i izvršioca dela, nesumnjivo je da pre odlučivanja povodom krivične prijave javni tužilac treba pažljivo i svestrano da razmotri sve okolnosti izvršenja dela, situaciju u porodici pre i u vreme izvršenja dela, te da, sam ili posredstvom drugih organa, prikupi dodatne informacije o svim relevantnim činjenicama. U praksi, međutim, sve ove radnje su, po pravilu, izostajale, a odbacivanju krivične prijave uglavnom je prethodio samo razgovor javnog tužioca sa žrtvom.

U praksi javnog tužilaštva u Leskovcu nalaze se i primeri dobre prakse, kad je reč o kvalifikaciji dela, koji potiču iz perioda u kome krivično delo nasilja u porodici u našem pravu nije bilo inkriminisano kao posebno krivično delo. Posebno treba istaći slučaj porodičnog nasilja u kome je Opštinsko javno tužilaštvo u Leskovcu podnelo optužni predlog zbog krivičnog dela navođenja na samoubistvo i pomaganja u samoubistvu, iz čl. 51. st. 4. KZRS, protiv nasilnika koji je u dužem vremenskom periodu psihički i fizički maltretirao svoju bračnu suprugu, što je rezultiralo njenim samoubistvom. Radilo se o dugogodišnjem porodičnom nasilju koje je vršeno na najsuroviji i najbrutalniji način prema svim odraslim ukućanima: ocu, majci i supruzi: optuženi je veoma često u alkoholisanom stanju, tukao, vređao i ponižavao svoje roditelje i svoju pokojnu suprugu, sa kojom ima dvoje maloletne dece. Među mnogobrojnim radnjama nasilja prema pokojnoj supruzi, opisanim u optužnom predlogu, može se saznati da je *"optuženi (je) nožem pretio da će da je (svoju suprugu. - prim. autorki) ubije, da joj odseče nos, uči ili glavu"*, od nje je *"tražio da ona sama dovuče zaprečna kola da bi izvršili utovar posečenih drva, pa ih je ona vukla sama 20-30 m, potom je tražio od nje da mu donose motornu testeru da bi isekao njeno telo na parčiće, nakon čega je oborio na zemlju, seo na nju, a potom, držeći nož u rukama, pretio da će je ubiti"*. Optuženi je, takođe, svoju pokojnu suprugu psihički maltretirao tako što ju je pred drugima vređao, ponižavao, nagu isterivao iz kuće, prinuđivao na težak rada, uskraćivao san, zabranjivao da posećuje svoje roditelje, pretio da će zapaliti kuću njenih roditelja, da će ubiti njihovu decu i dr. Izvršenju samoubistva pokojne supruge optuženog neposredno je prethodila njegova tuča sa ocem, tokom koje je optuženi zapretio da će u kući "napraviti groblje". Pokojna supruga je sutradan napustila kuću, uzela konopac i u čumi u blizini kuće izvršila samoubistvo vešanjem. Po mišljenju javnog tužilaštva, direktni uzrok samoubistva žrtve, za koje je *"optuženi olako držao da neće doći"*, je *"surovo i nečovečno postupanje"* okrivljenog, koje, *"po objektivnoj oceni, može navesti nekoga na samoubistvo"*. Tužilaštvo je, pritom, posebno apostrofirao element zavisnosti žrtve od nasilnika, navodeći da *"iako je pozitivnim zakonodavstvom iz oblasti porodičnog prava propisana ravnopravnost bračnih drugova, odnos zavisnosti treba ceniti prema faktičkim postojećim okolnostima (...), a nesporno je, što proizlazi iz činjeničnog stanja, da je postojala zavisnost pokojne supruge prema optuženom kao svom suprugu imajući u vidu da je ona živela u njegovoj kući, tj. kući njegovih roditelja, da nije bila u radnom odnosu, već je obavljala poslove domaćice, da nije imala sopstvenih prihoda za svoju egzistenciju, da je*

bila opterećena brigom za podizanje svoje dvoje maloletne dece i emocionalno vezana za njih (...), da njena majka nije mogla na adekvatan način da je zaštiti, niti su to činili roditelji otuženog, koji su i sami trpeli maltretiranje".

U sudskom postupku sud je prihvatio kvalifikaciju dela koju je u svom optužnom aktu dao javni tužilac i odbio prigovor odbrane da ne postoji uzročna veza između nasilničkog ponašanja opruženog i samoubistva njegove pokojne supruge, kao i prigovore da se ponašanje okrivljenog ne može okvalifikovati kao "surovo i nečovečno", da pokojna supruga okrivljenog nije bila u zavisnom položaju u odnosu na okrivljenog, od koga je mogla da se razvede, te da se izvršenje dela ne može pripisati nehatu okrivljenog jer nije mogao da predvidi da će pokojna supruga izvršiti samoubistvo. Takav stav suda može se, nesumnjivo, oceniti pozitivnom ocenom. Ipak, sud je prilikom izricanja kazne bio izuzetno blag, osudivši okrivljenog na 10 meseci zatvora. Po oceni suda, kazna zatvora u trajanju od deset meseci zatvora *"adekvatna je izvršenom delu i učiniocu"*, te da će *"vaspitno delovati na otuženog da ubuduće ne čini krivična dela, čime će se postići svrha kažnjavanja"*. Treba konstatovati da je zakonom zaprećena kazna za krivično delo navođenja na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godina, pri čemu je blaže kažnjavanje zakonom predviđeno samo za slučaj da je samoubistvo samo pokušano, a ne i izvršeno. (čl. 51. st. 1. i 5. KZRS). Imajući to u vidu, čini se da odluka o kažnjavanju nije zasnovana na zakonu jer je manja od zakonskog minimuma kazne predviđene za delo navođenja na samoubistvo i pomaganja u samoubistvu.

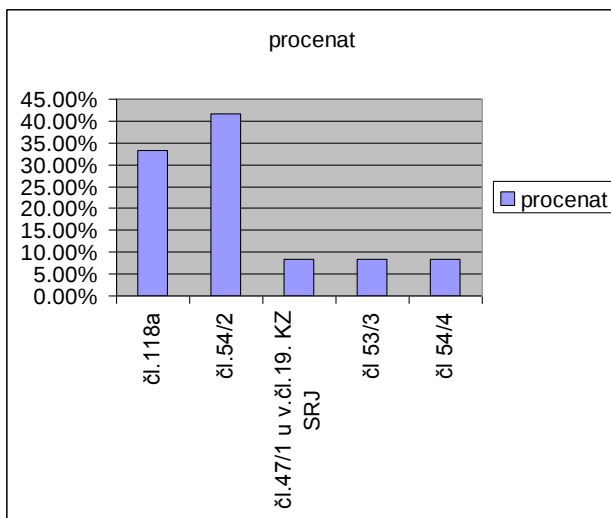
Uvid u predmete Opštinskog javnog tužilaštva u Leskovcu pokazuje da je period od podnošenja krivične prijave do odlučivanja povodom neprimereno dug – od podnošenja krivične prijave do donošenja rešenja o njenom odbacivanju u proseku protekne oko dva meseca, a period od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnog akta traje prosečno više od tri meseca.

Sudski predmeti

Iz sudskih predmeta mogu se prikupiti podaci o učiniocu, žrtvi, izvršenom krivičnom delu i izrečenoj kazni i steći uvid u tok krivičnog postupka, počev od podnošenja krivične prijave, do donošenja odluke o pravnom leku. Međutim, evidentno je da u većini sudskih predmeta nedostaju potpuni podaci o porodičnoj anamnezi učinioca, kao i jedan broj podataka vezanih za ličnu anamnezu učinioca, kao što su podaci o devijantnim ponašanjima u adolescenciji, podaci o eventualnom zlostavljanju u primarnoj porodici u doba maloletstva učinioca, o eventualnom vršenju krivična dela u maloletstvu i dr.

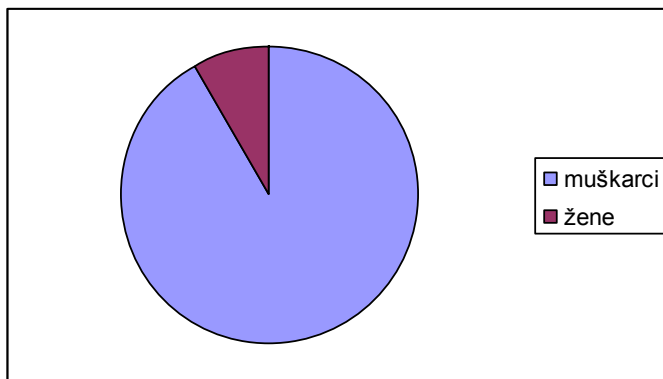
Pregledano je ukupno 12 sudskih predmeta. U jednom slučaju izvršenja krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti iz čl. 67 st. 2 KZRS nedostaju podaci iz sudskog predmeta zbog toga što, kao je istraživačica napisala, "sudija ne želi da sarađuje". U ostalim slučajevima vođen je krivični postupak protiv 12 učinilaca i to: 4 zbog krivičnog dela nasilje u porodici (čl. 118a KZRS), 5 zbog krivičnog dela lake telesne povrede (čl.

54 st. 2. KZRS), 1 pokušaj ubistva (čl. 47 st. 1 u vezi čl. 19 KZJ), 1 teška telesna povreda kvalifikovana smrću (čl. 53 st. 3 KZRS), 1 navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu (čl. 51 st. 4. KZRS). Broj žrtava veći je nego broj učinilaca jer je u jednom slučaju jedan učinilac izvršio krivično delo nasilja u porodici prema tri lica, tako da je u istraživanom periodu bilo ukupno 14 žrtava (grafikon 16).

Grafikon 16.

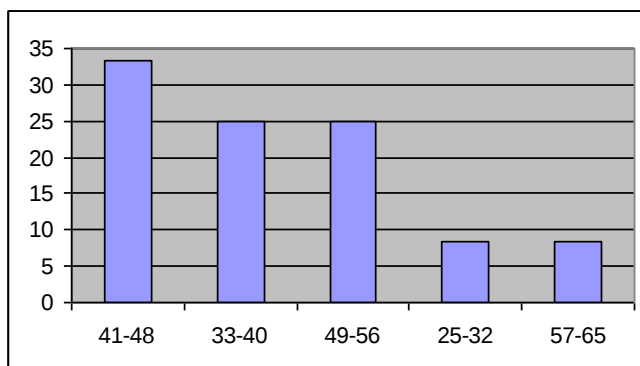
Kao većina dosadašnjih istraživanja, i ovo istraživanje potvrđuje da je većina učinilaca krivičnih dela sa elementom nasilja prema članovima porodice muškog pola. Od 12 učinilaca, 11 je muškog pola (91,67%), a samo u jednom slučaju učinilac je ženskog pola (grafikon17).

Grafikon 17.

Najveći broj učinilaca je starosti 41-48 godina (4 ili 33,32%), podjednak broj učinilaca je u vreme izvršenja dela imao od 33-40, odnosno od 49-56 godina (3 ili 25%), najmanje je učešće učinilaca od 25-32 i 57-65 godina (1 ili 8,34%). To pokazuje da

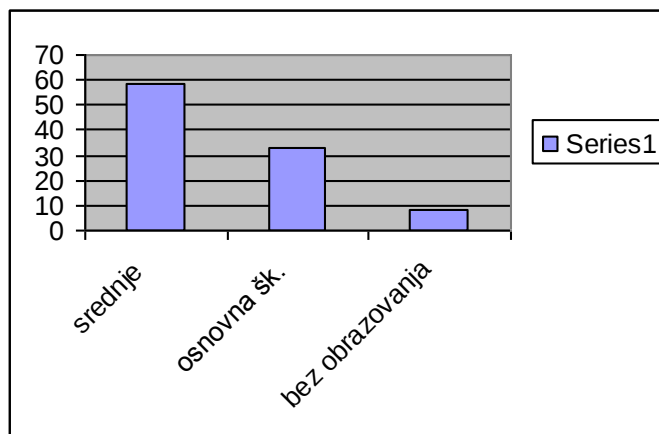
postoji izvesno odstupanje u odnosu na starost učinilaca krivičnih dela sa elementom nasilja koja se vrše prema drugim licima jer je starost tih učinilaca, prema dosadašnjim istraživanjima, u većini slučajeva. 25-30 godina. Međutim, čini se da ova starosna kategorija učinilaca ipak dominira i među učiniocima porodičnog nasilja, ako se imaju u vidu podaci o vremenu trajanja nasilja; u većini slučajeva nasilje prema članovima porodice kontinuirano je vršeno u dužem vremenskom periodu, tj. započelo je znatno pre prijavljenog događaja. To znači da su učinioci započeli sa vršenjem ovog oblika nasilja u znatno mlađem uzrastu (grafikon 18).

Grafikon 18.

U pogledu bračnog stanja, najviše učinilaca je oženjeno (6 ili 49,99%) ili razvedeno (4 ili 33,33%). Upoređivanjem bračnog stanja učinilaca i odnosa žrtve i učinioca, može se zaključiti da je dominantan vid porodičnog nasilja bračno nasilje, da je u većini slučajeva bračna zajednica trajala u vreme izvršenja krivičnog dela i da supružnici nisu bili faktički rastavljeni iako su porodični odnosi bili poremećeni znatno pre kritičnog događaja. Samo u jednom slučaju, bio je u toku postupak za razvod braka u vreme izvršenja krivičnog dela. Najmanje učinilaca je bez dece (1), sa jednim detetom (1) i sa troje dece (1), a najviše izvršilaca ima dvoje dece (9). U većini porodica, deca su prisustvovala porodičnom nasilju, a u jednom slučaju nasilja izvršenog prema supruzi upravo je dete pozvalo policiju kako bi zaštitilo majku. To znači da su deca bila, ako ne direktno, onda svakako posredno viktimizirana.

Obrazovni nivo učinilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice je na nivou završene srednje škole, što se razlikuje od obrazovnog nivoa učinilaca krivičnih dela sa elementom nasilja izvršenim prema drugim licima, koji su, prema dosadašnjim istraživanjima, uglavnom sa nižim stepenom obrazovanja ili bez obrazovanja. Među učiniocima krivičnih dela nasilja prema članovima porodice prevladavaju, međutim, oni koji su završili srednju školu (7 ili 58,34%) i osnovnu školu (4 ili 33,32%), dok je samo jedan (8,34%) sa nezavršenom osnovnom školom (grafikon 19).

Grafikon 19.

Zanimanja učinilaca su različita: poštari, mašinski tehničari, penzioneri, elektroinstalateri, radnici, vozači, građevinski tehničari, poljoprivrednici, domaćici. Najviše učinilaca je zaposleno – 6 ili 58,32%, nezaposleno je i bez posla 3 učinioca (25%), jedna učiteljica je domaćica, jedan učinilac penzioner i jedan poljoprivrednik. Na osnovu podataka o stepenu obrazovanja i zanimanju učinilaca, može se zaključiti da nasilje u porodici ne čine isključivo lica sa nižim stepenom obrazovanja ili bez obrazovanja.

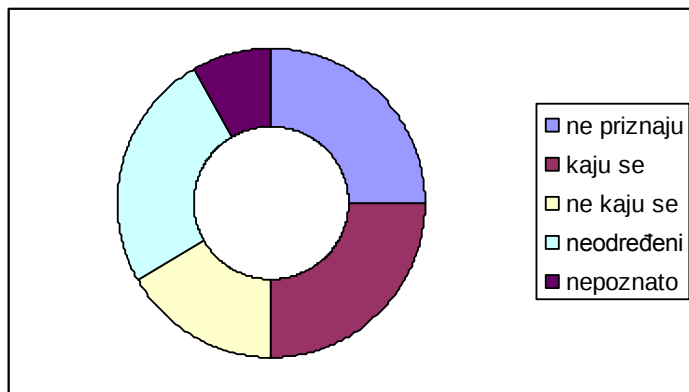
Mesto rođenja i mesto prebivalište učinilaca u većini slučajeva su ista, što znači da oni najčešće nisu menjali mesto boravka. Najveći broj učinilaca potiče iz seoske sredine (9 učinioca – 75% - rođeno je u selu i živi u selu. U gradu su rođena 3 učinioca (25%) i isto toliki broj učinioca ima prebivalište u gradu.

Značajna okolnost prilikom sagledavanja kriminalne sklonosti, uzroka kriminalnog ponašanja i činjenica koje utiču na odmeravanje kazne, svakako je ranija osuđivanost učinilaca. U pregledanom uzorku sudskih predmeta gotovo je podjednak broj ranije osuđivanih i neosuđivanih učinilaca. Ranije je osuđivano šest lica ili 49,98%. Oni su osuđivani za različita krivična dela: kleveta, uvreda, teška krađa, laka telesna povreda, ugežavanje javnog saobraćaja, tako da se na može govoriti o specijalnom, već o opštem povratu u krivičnopravnom smislu definisanja povrata. Samo u jednom slučaju učinilac je ranije osuđivan za krivično delo sa elementom nasilja (razbojništvo). Neosuđivano je pet lica (41,68%), a u jednom slučaju nema podataka o ranijoj osuđivanosti.

Pored ranije osuđivanosti, za sagledavanje ličnosti učinilaca značajno je utvrditi kakav je bio njegov raniji život, odnos prema izvršenom krivičnom delu i odgovornosti za događaj. Nažalost, saznavanju ovih okolnosti poklanjana je veoma mala pažnja u sudskom, posebno u istražnom postupku, iako postoje zakonska ovlašćenja istražnog sudije da, po potrebi, pribavi podatke o ranijem životu okrivljenog i o prilikama u kojima živi, kao i o drugim okolnostima koje se tiču njegove ličnosti (čl. 255 ZKP). U praksi su ovi podaci veoma retko utvrđivani i zbog toga je teško zaključiti da li je ranije ponašanje

okrivljenog bilo devijantno ili delinkventno, kako on sagledava izvršeno krivično delo (da li ga priznaje, da li se iskreno kaje i sl.), da li prihvata odgovornost za izvršeno delo i nastalu posledicu ili smatra da su neke druge okolnosti ili ponašanje žrtve uzrokovali kriminalno ponašanje.

U uzorku 12 pregledanih sudskih predmeta, tri učinioca nisu priznala izvršenje dela (25,00%), tri su izjavila da se kaju (25,00%), u tri slučaja stav učinioca bio je neodređen, u jednom slučaju nepoznat, dok su dva učinioca (16,66%) izjavila da se ne kaju i da smatraju da je njihovo ponašanje "bilo sasvim u redu" (grafikon 20).

Grafikon 20.

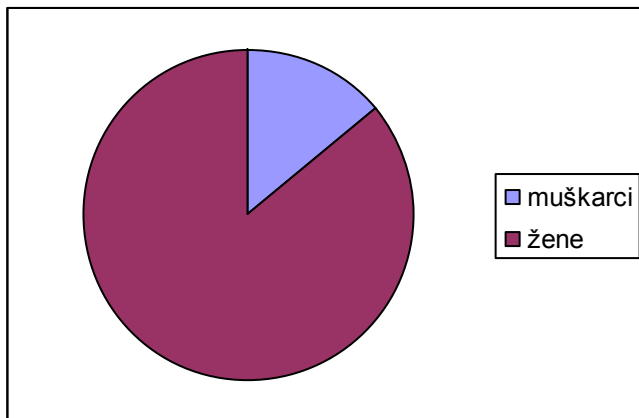
U pogledu odgovornosti za događaj, oni koji nisu priznali izvršenje krivičnog dela ili su smatrali svoj postupak adekvatnim ili su bili neodređeni u svojoj izjavi, osporavali su bilo kakvu vezu sa događajem (3 ili 25%), krivili su i sebe i žrtvu (1 ili 8,34%), prebacivali su odgovornost na žrtvu (2 ili 16,66%), dok su oni učinioci koji su izjavili da se kaju, uglavnom prihvatili sopstvenu odgovornost (2 ili 16,66%) ili su smatrali da je situacija bila bezizlazna i da nisu imali izbora (1 ili 8,34%). U tri slučaja nije bilo podataka o odnosu učinioca prema odgovornosti za događaj.

U vreme izvršenja krivičnog dela, najveći broj učinilaca bio je uračunljiv – 10 ili 83,34%; u samo dva slučaja (16,66%), kod učinilaca je uračunljivost bila smanjena, ali ne bitno.

O postojanju uzročne veze između upotrebe alkohola učinilaca i ispoljenog kriminalnog ponašanja ne može se pouzdano zaključiti zbog toga što nedostaju potpuni podaci o stepenu alkoholisanosti učinilaca i njihovom ponašanju pod uticajem alkohola. Nedostaje nalaz veštaka – psihologa o tome u kojoj je meri upotreba alkohola uticala na formiranje odluke za izvršenje krivičnog dela. U tri slučaja nepoznato je da li je postojala alkoholisanost učinilaca, četiri učinilaca (33,34%) nisu bila pod uticajem alkohola, kod tri učinilaca (25,00%) postojalo je srednje pijanstvo, a kod dva (16,66%) lako pijanstvo. Međutim, na osnovu opisa događaja i opisa stanja u porodici u onim slučajevima gde je utvrđeno postojanje lakog i srednjeg pijanstva u vreme izvršenja dela, može se

konstatovati da je lošim porodičnim odnosima i povećanoj agresivnosti prema članovima porodice znatno doprinela upotreba alkohola.

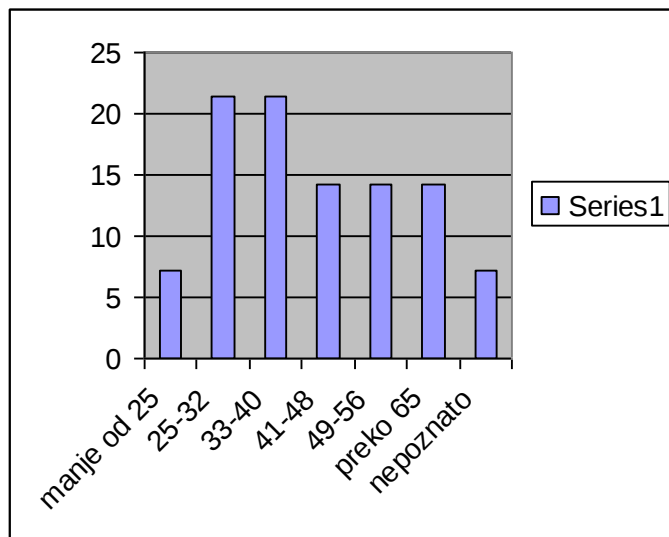
Kao što smo napomenuli, broj žrtava u uzorku pregledanih sudskih predmeta veći je od broja izvršilaca jer je u jednom slučaju jedan učinilac izvršio krivično delo nasilja u porodici prema tri lica. Ukupno je 14 žrtava, i to 12 žrtava (85,72%) ženskog pola i 2 žrtve (14,28%) muškog pola (grafikon 21).

Grafikon 21.

Kao i učinioci, i većina žrtava ima prebivalište u selu (8 ili 57,12%), dok manji broj živi u gradu (6 ili 42,88%). Selo je, takođe, i mesto rođenja većine žrtava (11 ili 78,54%); znatno manji broj žrtava rođen je u gradu (3 ili 22,46%).

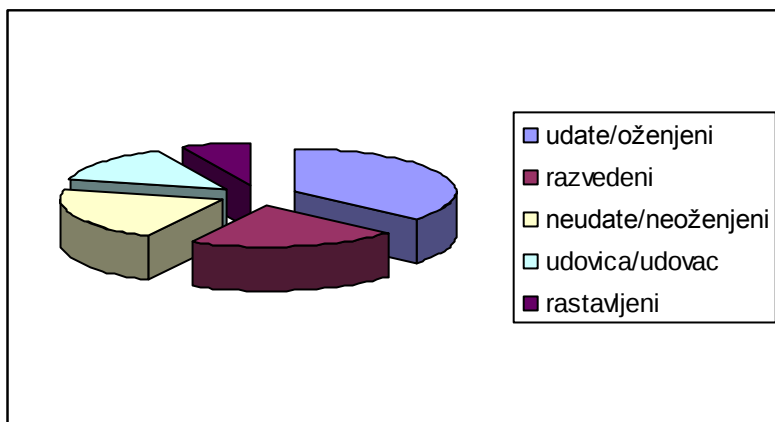
Dok je kod učinilaca najzastupljenija starosna kategorija od 41 do 48 godina, žrtve su mlađe, tako da je najveći broj žrtava starosti od 25-32 (3 ili 21,44%) i 33-40 (21,44%). Najmlađa žrtva ima 13 godina, a dve najstarije su preko 65 godina. U jednom slučaju nije bilo podataka o starosti žrtve, u dva slučaja (14,28%) su žrtve u starosnoj grupi od 41-48 i u dva slučaja u starosnoj grupi od 49-56 godina. Ovakva različita starosna struktura žrtava uslovljena je vrstom izvršenih krivičnih dela (grafikon 22).

Grafikon 22.

S obzirom da se radi se o krivičnim delima sa elementom nasilja između članova porodice, žrtve su ili u bračnom odnosu ili u odnosu srodstva sa učiniocem. Tako je najviše žrtava u bračnom odnosu sa učiniocem – 5 ili 36,74%, u tri slučaja (3 ili 21,42%) se radi o bivšim supruzima, u dva (14,28%) o ocu i majci, u jednom (7,14%) o bivšoj devojci, u jednom o ćerki, jednom o sestri i u jednom o dedi.

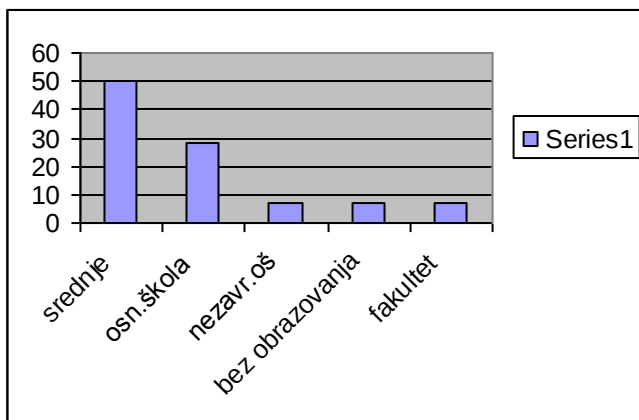
U pogledu bračnog stanja žrtava, najviše je udatih, odnosno oženjenih – 5 ili 36,70%, zatim razvedenih – 3 ili 21,44%, neoženjenih/neudatih – 3 ili 21,44%, udovac/udovica – 2 ili 14,28%, rastavljen – 1 ili 7,14%. Ovi podaci o bračnom stanju takođe pokazuju da u strukturi porodičnog nasilja preovlađuje bračno nasilje (grafikon 23).

Grafikon 23.

Najveći broj žrtava – 7 ili 50,00% ima dvoje dece, 4 ili 28,58% ima jedno dete, dve ili 14,28% nemaju dece i jedna žrtva ili 7,14% ima troje dece.

Obrazovanje žrtava slično je kao i obrazovanje učinilaca. Preovlađuju žrtve sa srednjim obrazovanjem – 7 ili 50%, zatim, sa osnovnom školom – 4 ili 28,58%, fakultetom – 1 ili 7,14%, nezavršenom osnovnom školom – 1 ili 7,14% i bez obrazovanja – 1 ili 7,14% (grafikon 24).

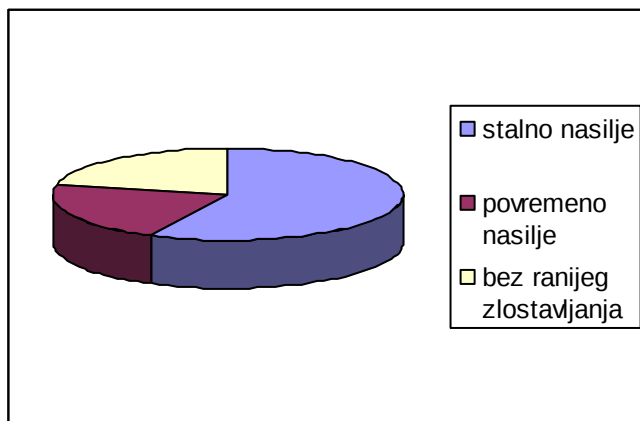

Grafikon 24.

Zanimanje žrtava, kao i zanimanje izvršilaca, veoma je različito: trgovac, radnica, penzionerka, profesorka, domaćica, učenica, konobarica, poljoprivrednik i sl. Podaci o obrazovanju i zanimanju učinilaca i žrtava pokazuju da i nasilnici i žrtve mogu da budu obrazovani i neobrazovani i da mogućnost da neko postane žrtva porodičnog nasilja ne zavisi u velikoj meri od stepena njegovog obrazovanja, odnosno obrazovanja učinioca.

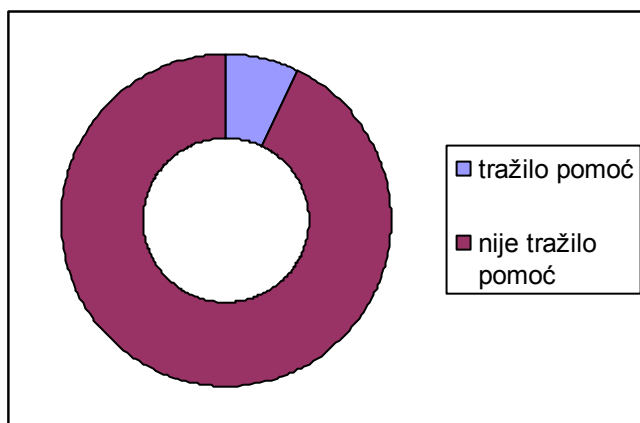
Prilikom sagledavanja uslova života žrtve porodičnog nasilja, od značaja su njene ekonomske prilike, koje su prevashodno uslovljavene njenom (ne)zaposlenošću. Prema podacima iz sudskih spisa, počeđnak je broj žrtava koje su zaposlene – 7 ili 50,00% i žrtava koje su nezaposlene i traže posao - 1 ili 7,14%, na prinudnom su odmoru – 1 ili 7,14%, domaćice – 2 ili 14, 30%, penzioner – 1 ili 7,14%, učenica – 1 ili 7,14%, poljoprivrednik – 1 ili 7,14%, znači ili nemaju prihod ili su ti prihodi mali (penzioner, poljoprivrednik). Broj žrtava bez samostalnih prihoda veći je do broja žrtava koje ostvaruju sopstvene prihode, što pokazuju da su loše ekonomske prilike i materijalno stanje od uticaja na odluku žrtve da godinama podnosi nasilje i ostaje u zajednici sa nasilnikom.

Podaci o dužini trajanja nasilja pokazuju da je u većini slučajeva – 8 ili 57,16% nasilje bilo dugotrajno i kontinuirano, u tri slučaja – 21,42% bilo je povremeno, a u tri slučaja (21,42%) učinilac se ranije nije nasilnički ponašao prema žrtvi (grafikon 25).

Grafikon 25.

Iako je nasilje trajalo u dužem vremenskom periodu, žrtve se nisu obraćale za pomoć nekoj od nadležnih institucija (13 ili 92,86%). Samo u jednom slučaju (7,14%) žrtva se obratila za pomoć lekaru (grafikon 26).

Grafikon 26.

U najvećem broju slučajeva – 9 ili 63,26%, žrtve nisu prijavljivale izvršeno nasilje policiji; policiji je prijavljeno ranije izvršeno nasilje samo u 5 slučajeva (36,74%), ali nema podataka šta je tom prilikom preduzeto.

Na osnovu podataka iz sudskih predmeta, zaključili smo da je dominantan oblik porodičnog nasilja nasilje u braku. Podaci o prebivalištu učinilaca i žrtava pokazuju da

većina živi u selu, što je uslovalo da u najvećem broju slučajeva mesto izvršenja krivičnog dela bude selo – 8 ili 66,64%, dok se grad javlja kao mesto izvršenja dela u 4 ili 33,36% slučajeva. Konkretno mesto ili prostor izvršenja je stan/kuća/dvorište žrtve u 4 slučaja (33,36%), zatim stan/kuća/dvorište učinioca u 3 slučaja (24,94%), zajednički stan/kuća/dvorište žrtve i učinioca u dva slučaja (16,68%), kafana u jednom slučaju (8,34%), ulica u jednom slučaju (8,34%), dok se kod izvršenja krivičnog dela navođenja na samoubistvo i pomaganja u samoubistvu ne može odrediti konkretan prostor izvršenja.

Sva krivična dela učinioci su samostalno izvršili, tako da nema nijednog oblika saučesništva. Samo u jednom predmetu postoji sticaj krivičnih dela, i to: produženog krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS i neovlašćenog nošenja vatrenog oružja čl. 33 st. 1. Zakona o oružju i municiji.

Prema opisu načina i sredstava izvršenja pojedinih krivičnih dela, najviše je primenjivano fizičko nasilje – u 8 slučajeva ili 66,64%, fizičko i psihičko u 4 slučaja ili 33,36%, dok ni u jednom slučaju nije konstatovano da je postojalo samo psihičko ili seksualno nasilje. Načini i sredstva izvršenja su veoma različiti, što pokazuje da nasilnici primenjuju veoma širok repertoar nasilja. Navodi se udaranje rukama po glavi i telu, zamahivanje i udaranje sekirom, šutiranje, udarac kamenom u grudi, udaranje glave u zid, udaranje tupim predmetom po glavi i telu, pucanje pištoljem u glavu i dr.

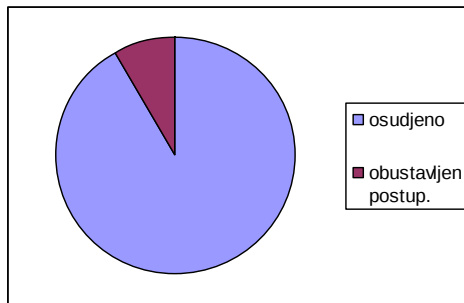
Navodimo nekoliko karakterističnih opisa izvršenog nasilja:

"...okrivljeni je uzeo sekiru i oštricom metalnog dela udario svoju suprugu u predelu glave, kojom prilikom je oštećena dobila lake telesne povrede u vidu posekotina ispod levog uha dužine 1-1,5 cm i krvni podliv promera 5-8 cm."

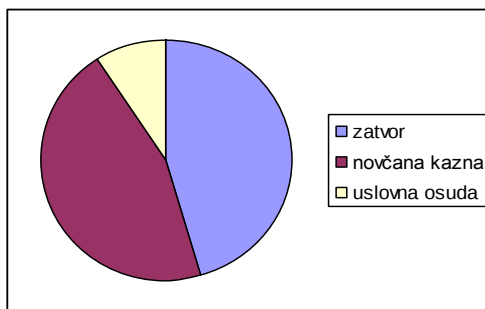
"...okrivljeni je na stepeništu porodične kuće napao majku tako što je rukama uhvatio u predelu vrata, tukao pesnicama, šutirao nogama i pretio da će je ubiti ako mu ne da novac".

"... okrivljeni je svoju majku vezao električnim kablom, a zatim je udarao pesnicama i otvorenim šakama u predelu glave i tela, da bi joj onda na lice stavio jastuk, kako se ne bi čulo njeno zapomaganje..."

U pregledanim sudskim predmetima doneta je osuđujuća presuda u 11 slučajeva, 5 okrivljenih bilo je osuđeno na novčanu kaznu, 5 okrivljenih na kaznu zatvora, jedan okrivljeni na uslovnu osudu. Prema jednom okrivljenom obustavljen je krivični postupak zbog odustanka državnog tužioca od gonjenja (čl. 290. ZKP) – grafikon 27. i 28.

Grafikon 27.

Grafikon 28.

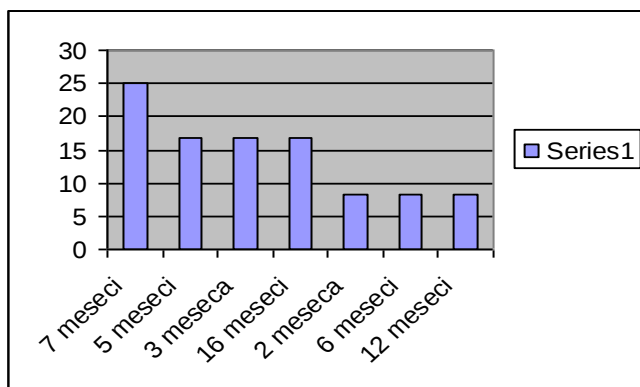
Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, veoma je važno koje okolnosti sud uzima kao relevantne i kako procenjuje njihov uticaj na izbor vrste sankcije. Odredbom čl. 41 KZJ predviđeno je da će sud učiniocu krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude veća ili manja (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. Prilikom odmeravanja novčane kazne, sud treba da uzme u obzir i imovno stanje užinioca, vodeći, pritom, računa o visini njegove zarade, njegovim drugim prihodima, njegovoj imovini i porodičnim obavezama. Prema tome, zakonom nije unapred određeno koje se okolnosti smatraju olakšavajućim ili otežavajućim, već je ostavljeno sudu da proceni da li će izvesna činjenica uticati na povećanje ili smanjenje kazne u granicama propisanim zakonom.

U pregledanim sudskim predmetima, kao olakšavajuće okolnosti najčešće su navedene: lične i imovinske prilike, neosuđivanost, činjenica da se oštećeni nije pridružio krivičnom gonjenju, priznanje krivičnog dela, korektno držanje u toku postupka, okolnost da se radi o mlađoj osobi, starijoj osobi, čoveku u srednjim godinama, porodičnom čoveku i ocu maloletne dece, čak i činjenica da je neko razveden. Kao otežavajuće okolnosti, navedene se: stepen krivične odgovornosti učinioca, društvena opasnost

izvršenog krivičnog dela, način izvršenja dela, učestalost vršenja dela, ranija osuđivanost, mesto izvršenja dela, isticanje oštetnog zahteva, trajni karakter povrede žrtve i dr. Na osnovu ovog pregleda, može se zaključiti sa je sud sasvim uopšteno navodio različite okolnosti, ne udubljujući se u stvarni efekat njihovog dejstva, često kontradiktorno zaključujući da olakšavajuća okolnost može da bude to što je učinilac "mlađi čovek", što je "starija osoba" ili "čovek u srednjim godinama". Takođe, uočen je automatizam prilikom utvrđivanja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti jer su navodjene pojedine okolnosti iz zakonske odredbe, pri čemu se nije izimala u obzir činjenica da se radi o nasilnim odnosima u porodici koji imaju viši stepen opasnosti u odnosu na druge oblike nasilničkog ponašanja.

Na osnovu pregleda izrečenih krivičnih sankcija, može se zaključiti da je kazna jedina krivična sankcija, pri čemu je podjednak broj izrečenih novčanih kazni i kazni zatvora. Veliki broj izrečenih novčanih kazni, kao i kratka dužina kazni zatvora, upućuju na zaključak da postoji tendencija blagog kažnjavanja učinilaca dela nasilja u porodici, iako se radi o delu koje izaziva izuzetno štetne posledice na individualnom i društvenom planu.

Trajanje postupka praćeno je od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene presude. U 12 pregledanih sudskih predmeta postupak je trajao: 7 meseci – 3 (24,94%), 5 meseci – 2 (16,68%), 3 meseca – 2 (16,68%), 14 meseci – 2 (16,68%), 2 meseca – 1 (8,34%), 6 meseci – 1 (8,34%), 12 meseci – 1 (8,34%). Imajući u vidu trajanje pravnosnažno okončanih predmeta, kao i okolnost da u jednom broju predmeta u vreme istraživanja postupak nije bio okončan iako je od podnošenja krivične prijave proteklo više od godinu dana, može se zaključiti da efikasnost suda nije na zadovoljavajućem nivou (grafikon 29).

Grafikon 29.

U toku postupka najčešće izvođeni dokazi bili su: saslušanje oštećenog, saslušanje svedoka i veštačenje. Pritvor prema okrivljenom određen je samo u 3 slučaja (24,94%), i to kod izvršenja krivičnog dela pokušaja ubistva, teške telesne povrede kvalifikovane smrću i kod krivičnog dela nasilja u porodici izvršenog od strane učinioca

koji je u kraćem vremenskom periodu učinio više krivičnih dela sa elementom nasilja (čl. 142. st. 2 tač. 3 ZKP).

Protiv prvostepenih presuda izjavljene su žalbe u 8 predmeta (66,64%), u 2 predmeta (16,68%) žalba nije izjavljena, a u 2 predmeta nema podataka o izjavljivanju žalbe. U 6 predmeta, po žalbi su donete sledeće odluke: preinačena je odluka o kazni tako što je smanjena novčana kazna – 1 predmet, kazne zatvora su povećane – 3 predmeta, prvostepena odluka je potvrđena – 1 predmet, žalba je odbačena kao neblagovremena - 1 predmet. Okolnost da je polovinom drugostepenih odluka povećana izrečena kazna, potvrđuje činjenicu da je prvostepeni sud sklon blagom kažnjavanju, te da drugostepeni sud uglavnom primenjuju strožije kriterijume prilikom odmeravanja kazne učiniocima dela nasilja u porodici.

1. 3. Niš

1. 3.1. Opšti podaci o predmetima

Pregledano je i analizirano ukupno 15 policijskih predmeta, 37 predmeta tužilaštva i 16 sudskih predmeta, u kojima su radnje učinilaca kvalifikovane kao krivično delo nasilja u porodici (čl. 118a st. 1. 2. i 3) iz nadležnosti opštinskog suda. U istraživanom periodu, bio je samo jedan slučaj nasilja u porodici iz nadležnosti okružnog suda iz čl. 118a st. 4, koji je uvek u toku. Predmet razmatranja bili su i predmeti u kojima su procesuirana dela nasilja prema članovima porodice, kvalifikovana kao lake telesne povrede (čl. 54. st. 2. KZRS) i teške telesne povrede (čl. 53. st. 1. KZRS), iz nadležnosti opštinskog suda: 1 policijski predmet, 11 predmeta tužilaštva i 5 sudskih predmeta. Pored toga, razmotreni su i predmeti iz nadležnosti Okružnog suda, u kojima su procesuirana dela nasilja prema članovima porodice, kvalifikovana kao ubistvo (4) i ubistvo u pokušaju (3), i to: 6 predmeta tužilaštva i 4 sudska predmeta.

1. 3.2. Policijski predmeti

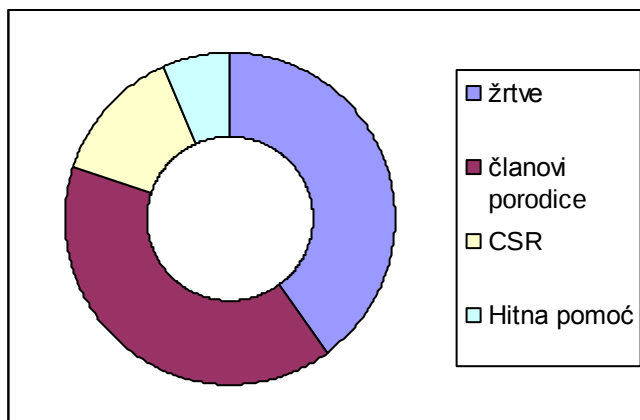
Sekretarijat unutrašnjih poslova u Nišu stavio je na raspolaganje podatke samo o onim predmetima koji sadrže krivičnu prijavu za krivično delo nasilja u porodici, iako se postavljeni zahtev, u skladu sa ciljevima istraživanja, odnosio i na druga krivična dela sa elementom nasilja izvršena prema članovima porodice. Takođe, istraživačicama nije omogućen neposredni uvid u policijske predmete, uz obrazloženje da se radi o službenoj tajni i da se iz policijskih predmeta ne mogu neposredno, čak ni u naučne svrhe, prikupljati relevantni podaci. Umesto uvidom u predmete, do podataka smo došli na osnovu pisanog materijala koji je sastavilo službeno lice. Pored toga, podatke smo prikupljale i iz krivičnih prijava Sekretarijata unutrašnjih poslova u Nišu sadržanih u spisima sudskih predmeta. Ovakav način prikupljanja podataka predstavljao je neotklonjivu smetnju za sagledavanje svih relevantnih pokazatelja, kao i za komparaciju podataka sa podacima iz drugih institucija u Nišu i u ostalim gradovima.

Od ukupno 16 krivičnih prijava koje je Sekretarijat unutrašnjih poslova u Nišu podneo u istraživanom periodu, 15 se odnose na krivično delo nasilja u porodici, dok je jedna podneta zbog lake telesne povrede iz čl. 54. st. 1 KZRS.

U istraživanom periodu, Sekretarijat unutrašnjih poslova u Nišu podneo je relativno mali broj krivičnih prijava zbog krivičnog dela nasilja u porodici s obzirom na broj prijavljenih dela nasilja prema članovima porodice jer, po shvatanju službenih lica ovog Sekretarijata, podnošenju krivične prijave zbog krivičnog dela nasilja u porodici ima mesta samo ukoliko je prijavljeno lice prethodno više puta prijavljivano i prekršajno gonjeno zbog nasilja izvršenog prema članu porodice. Saglasno takvom stavu, samo jedan manji broj krivičnih prijava podnet je zbog izvršenog dela nasilja prema članu porodice koje je po prvi put prijavljeno, dok je daleko veći broj prijava (oko 80%) podnet zbog nasilja prema članu porodice koje je prethodno dva ili više puta prijavljivano i prekršajno procesuirano.

Prema podacima sadržanim u pisanom materijalu koji nam je Sekretarijat unutrašnjih poslova u Nišu stavio na uvid, ovaj Sekretarijat je u periodu od 1. 1. 2003. do 31. 12. 2003. evidentirao 399 prekršaja sa elementima nasilja u porodici. Iako se prema opisu dela može zaključiti da postoje zakonska obeležja krivičnog dela nasilja u porodici, radnje izvršenja kvalifikovane su kao prekršaj protiv javnog reda i mira, s pozivanjem na odredbe Zakona o javnom redu i miru ("Sl. glasnik RS", br. 51/92, 53/93, 67/93 i 48/94). Međutim, ovim Zakonom nije posebno inkriminisano nasilje u porodici, već samo dela ugrožavanja javnog reda i mira, koji je odredbama čl. 2. ovog Zakona definisan kao *"usklađeno stanje međusobnih odnosa građana nastalo njihovim ponašanjem na javnom mestu i delovanjem organa i organizacija u javnom životu radi obezbeđivanja jednakih uslova za ostvarivanje prava građana na ličnu i imovinsku sigurnost, mir i spokojstvo, privatni život, slobodu kretanja, očuvanje javnog morala i ljudskog dostojanstva i prava maloletnika na zaštitu"*. Neki od prekršajnih postupaka pokrenutih prijavom ovog Sekretarijata obustavljeni su, uz obrazloženje da je reč o delu koje nije propisano kao prekršaj jer do nasilja nije došlo na javnom mestu, već u privatnom prostoru.

Prema podacima koji su navedeni u policijskim predmetima, u najvećem broju slučajeva krivične prijave su podnosile žrtve (6), zatim, druga lica i članovi porodice (6), u 2 slučaja Centar za socijalni rad u Nišu, kad su žrtve bila deca, dok je u jednom slučaju prijavu podnela Zavod za hitnu medicinsku pomoć u Nišu (grafikon 30).

Grafikon 30.

Postupanje policije bilo je uobičajeno: u najvećem broj slučajeva službena lica izlazila su na lice mesta, obavila razgovore sa žrtvom i učiniocem i sastavila službenu belešku. Takođe, prikupljani su podaci o izvršenom delu od članova porodice i drugih lica. U dva slučaja, određena je mera zadržavanja radi prikupljanja obaveštenja, koja je trajala 4 časa, odnosno 48 časova, posle čaga je osumnjičeni sproveden nadležnom istražnom sudiji (čl. 227. i čl. 229. st. 1. ZKP). Službena lica su, u toku razgovora sa izvršiocima nasilja, upozoravala na društvenu opasnost izvršenog dela, opominjući ih da to više ne čine, nastojeći da doprinesu sprečavanju novog nasilja i nastupanju težih posledica. Kad su u pitanju lica protiv kojih su već podnošene prekršajne prijave, policija je redovno saopštavala da će biti podneta krivična prijava sudu.

U poređenju sa ranijom praksom policije, uočava se izvesno poboljšanje u pristupu policije žrtvama i nasilnicima, što navodi na zaključak da se postepeno prevazilazi "politika" nemešanja policije u privatne bračne i porodične odnose. Ova promena može se objasniti činjenicom da je u poslednjih par godina jedan broj policajaca bio edukovan putem različitih seminara o nasilju u porodici, koji su realizovani uglavnom u okviru nevladinog sektora. Iako, dakle, ne postoje posebna pravila o postupanju policije u slučajevima nasilja u porodici, tj. poseban protokol o načinu ophođenja sa nasilnicima i žrtvama, u ovom Sekretarijatu se već naziru obrisi budućih pravnih i etičkih pravila o pristupu, načinu rada i ponašanju službenih lica prilikom izlaska na lice mesta i prikupljanja obaveštenja o izvršenom nasilju u porodici, za kojima, nesumnjivo, postoji potreba.

Analiza krivičnih prijava Sekretarijata unutrašnjih poslova u Nišu, podnetih u istraživanom periodu, koje su bile sadržane u spisima javnog tužilaštva i suda, pokazuje da je mnogo više krivičnih prijava podneto zbog krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS, te da je znatno manji broj dela nasilja prema članovima porodice drukčije kvalifikovan, što upućuje na zaključak da se uglavnom vrši pravilna kvalifikacija onih dela nasilja prema članovima porodice koja, po oceni Sekretarijata unutrašnjih poslova u Nišu, nisu prekršaji, već krivično delo. Međutim, uočavaju se i izvesne nepravilnosti i

nedoslednosti u kvalifikaciji jer je jedan manji broj dela kvalifikovan kao laka, odnosno teška telesna povreda i kao ubistvo, iako su žrtva i nasilnik članovi porodice, a radnja izvršenja u potpunosti odgovara opisu dela iz čl. 118 a KZRS.

Radi ilustrovanja ovakvih nepravilnosti, navodimo dva dela nanošenja telesnih povreda članovima porodice, koji su kvalifikovani kao laka, odnosno kao teška telesna povreda.

Ćerka je, prema podacima iz krivične prijave, *"lako telesno povredila svoju majku tako što je, nakon kraće svađe, ubola makazicama, koje su sredstvo podobno da telo teško telesno povredi, u predelu grudi, nanevši joj na ovaj način telesnu povredu u vidu ubodne rane desne polovine grudnog koša."* Za ovo delo SUP u Nišu podneo je krivičnu prijavu zbog nanošenja lake telesne povrede iz čl. 54. st. 2. KZRS.

Prema navodima iz krivične prijave Sekretarijata unutrašnjih poslova u Nišu, osumnjičeni je *"u hodniku zgrade teško telesno povredio oštećenu tako što nekoliko puta udario pesnicom u predelu gvale i vrata, od kojih udaraca je pala na beton ispred lifta zgrade, nakon čega je nastavio da je udara rukama i nogama po telu, usled čega je oštećena zadobila tešku telesnu povredu u obliku kontuzije tela, krvinih podliva po telu i preloma desne libične kosti, iako je bio svestan da usled zadatih udaraca i pada oštećene može nastupiti teška telesna povreda, ali je olako smatrao da do toga neće doći ili da će ih moći sprečiti."* Osumnjičeni je suprug žrtve sa kojom ne živi zajedno i u vreme izvršenja dela bila je u toku brakorazvodna parnica. Za ovo delo, Sekretarijat unutrašnjih poslova u Nišu podneo je krivičnu prijavu zbog krivičnog dela teške telesne povrede iz čl. 53. st. 4. u vezi sa st. 1. KZRS.

Pregledom dostupnih krivičnih prijava ne može se pouzdano zaključiti na osnovu kojih kriterijuma službena lica Sekretarijata unutrašnjih poslova u Nišu odlučuju za koje će delo podneti krivičnu prijavu. Čini se da kvalifikacija dela zavisi od individualnih stavova službenog lica koje u konkretnom slučaju postupa, jer se samo time mogu objasniti razlike u klasifikacijama dela koja imaju zakonska obeležja krivičnog dela nasilja u porodici. Da bi se ovakva praksa prevazišla, neophodno je preduzeti mere u cilju ujednačavanja stavova na nivou Sekretarijata.

Period od izvršenog dela do podnošenja krivične prijave tužilaštvu u proseku je iznosio 20 dana. Vreme potrebno za sastavljanje i podnošenje krivične prijave prevashodno je zavisilo od toga da li je bilo potrebno prikupiti obaveštenja od drugih lica i preduzeti druge potrebne mere i radnje pre podnošenja krivične prijave.

1. 3. 3. Predmeti tužilaštva

Pregledano je ukupno 59 predmeta, i to: 36 predmeta tužilaštva u kojima je krivična prijava podneta za krivično delo nasilja u porodici iz nadležnosti opštinskog suda

i 7 predmeta u kojima je krivična prijava podneta za krivično delo ubistva i pokušaja ubistva iz nadležnosti okružnog suda, 11 predmeta u kojima su dela kvalifikovana kao laka i teška telesna povreda, u kojima su izvršilac i žrtva članovi porodice.

Kad su u pitanju prijave zbog krivičnog dela nasilja u porodici, u 4 predmeta tužilac je odbacio krivičnu prijavu podnetu zbog krivičnog dela nasilja u porodici jer je konstatovao da prijavljeno delo ne predstavlja krivično delo nasilja u porodici za koje se goni po službenoj dužnosti. U 2 predmeta, nakon sprovedenog istražnog postupka, tužilac je odustao od gonjenja, pa je postupak obustavljen. U tri predmeta, tužilac je stavio zahtev za sprovođenje istrage, koja je u vreme sprovođenja istraživanja bila još uvek u toku. U svim slučajevima radi se o krivičnim prijavama koje je podneo Sekretarijat unutrašnjih poslova u Nišu zbog krivičnog dela nasilja u porodici. U jednom predmetu, tužilac je podneo predlog za izricanje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi, dok je u jednom predmetu ustupio predmet drugom opštinskom javnom tužiocu, koji je pred nadležnim sudom protiv istog izvršioca ranije pokrenuo krivični postupak zbog krivičnog dela nasilja u porodici.

Uvid u spise pregledanih predmeta pokazuje da odluke o odbacivanju krivične prijave nisu obrazložene na način koji omogućava da se pouzdano utvrdi na osnovu kojih okolnosti je takva odluka doneta. U pojedinim slučajevima, do odbacivanja krivične prijave došlo je jer je tužilac zaključio da u izvršenim radnjama nema elemenata dela nasilja u porodici. Međutim, u jednom broju predmeta, u kojima se, s obzirom na sadržinu krivičnih prijava, očigledno radi o delima sa zakonskim obeležjima krivičnog dela nasilja u porodici, tužilac je doneo odluku o odbacivanju krivične prijave u situaciji kad je žrtva nasilja negirala da je delo ozvršeno, odnosno kad je odbila da se izjasni o izvršenom delu, pozivajući se na svoje pravo da uskrati svedočenje. U nekim od ovih slučajeva, kao osumnjičeni se pojavljuju lica koja, kako je u krivičnoj prijavi navedeno, u dužem vremenskom periodu fizički i psihički maltretiraju sve članove porodice, uključujući i maloletnu decu. Takođe, u pojedinim predmetima u kojima su krivične prijave odbačene, radi se krivičnim prijavama podnetim zbog brutalnog fizičkog nasilja koje je rezultiralo telesnim povređivanjem žrtve. Zapaža se da u ovim predmetima javni tužilac, pre odbacivanja krivične prijave, nije preduzeo nijednu radnju u cilju prikupljanja informacija o izvršenom delu.

U daljem tekstu, detaljno je prikazan, primera radi, način postupanja tužilaštva u jednom od predmeta u kojima je došlo do odbacivanja krivične prijave, uz navođenje podataka o samom delu i preduzetim radnjama.²⁰

U policijsku stanicu u Nišu priveden je i saslušan DM i tom prilikom sačinjena je službena beleška:

²⁰ Ovaj predmet bio je detaljno sagledan u pilot istraživanju koje je prethodilo uobličavanju i realizaciji projekta „Krivično delo nasilja u porodici , pravna praksa u Republici Srbiji“. Videti: Konstantinovi Vilić S., Petrušić, N.: Krivično delo nasilja u porodici - analiza slučajeva sa područja grada Niša. Temida. Br. 2/2003, str. 27-37.

"10. 4. 2002. oko 21:45 upućeni smo od strane šefa smene dežurne službe u ul. K. jer DM navodno tuče oca i ženu. Odlaskom na lice mesta, zatekli smo TM oca DM, koji je prijavio slučaj, snaju SM i maloletnu JM staru 2 godine. TM je objasnio da je DM došao iz grada, bio je nervozan, počeo je da viče na svoju ćerku mal. Jasminu i udario je tepalicom za muve po glavi više puta. TM je prišao da je zaštiti, pa je DM i njega udario u predelu vilice pesnicom i izbio mu dva zuba iz gornje vilice. Tada je TM pozvao policiju. U međuvremenu, dok policija nije stigla, Dušan je tukao suprugu do te mere da nije bila u stanju da sedi i hoda. Posle toga je otišao u komšiluk gde je pronađen kako igra sportsku prognozu. TM i SM izjavili su da se ovo ne dešava prvi put, da se DM svakodnevno agresivno ponaša i da ne žele više da ga kriju. Dušan svakodnevno maltretira celu porodicu uključujući i svoju maloletnu decu. Zbog bojazni da će nastaviti sa ovakvim ponašanjem, priveden je u službene prostorije."

Protiv DM, rođenog 1968. godine, koji ima dvoje maloletne dece (ćerka 2 godine, sin 4 godine), podnet je, najpre, zahtev za pokretanje prekršajnog postupka. Međutim, sudija za prekršaje doneo je odluku o obustavljanju prekršajnog postupka jer je na osnovu sprovedenog postupka utvrdio da je u konkretnom slučaju reč o radnji koja nije propisana kao prekršaj, s obzirom na to da je do nasilja došlo u dnevnoj sobi okrivljenog, što u konkretnom slučaju ne predstavlja javno mesto.

Nakon toga, u prostorijama Sekretarijata unutrašnjih poslova u Nišu saslušana je SM, supruga okrivljenog, rođena 1969. Ona je izjavila da je sa DM u braku 9 godina, da imaju dvoje maloletne dece i da su se odnosi između njih poremetili dve godine posle zaključenja braka. U toku 1995. DM je tako tukao i udarao glavu o zid da misli da je od toga boli glava. U poslednje vreme postao je veoma agresivan, viče na nju i decu, tuče decu, nju šamara i šutira. Do sukoba je došlo 10. 4. 2002. godine, oko 12 časova. Raspravljali su se oko dece. Dušan je vikao na maloletnu JM zastrašujućim glasom. Svekruva je reagovala, a on je podigao stolicu na nju i pretio govoreći: *"Krv ću da ti popijem, sad će krv da pljušti, ubiću te na mestu."* Popodne, oko 17 časova došli su njegovi roditelji da ih obiđu. Oko 19 časova došao je DM i doneo sok. Ona je sipala sok svima, pa i deci. Maloletna JM je u tom momentu prosula sok. Na to je DM burno reagovao, počeo je da viče i tepalicom za muve nekoliko puta udario JM. Otac DM pošao je da zaštiti unuku, ali je DM reagovao tako što ga je udario pesnicom u predelu glave. Posle toga je nastavio da psuje, a maloletnom sinu je zapretio rečima: *"Tebi ću mozak da istresem, nećeš biti ista majka"*.

Saslušan je otac okrivljenog, koji je rekao da DM često napada decu i suprugu, da ih psuje, preti, a kada roditelji dođu kod njega, on ih izbacuje i govori *"šta ćete vi ovde, šta ste mi dali, pobiću vas sve"*.

Majka okrivljenog takođe je saslušana i ona je izjavila da to nije prvi put, da DM stalno maltretira i fizički zlostavlja svoju suprugu i decu, a ako mu oni uzvrate, on ih bije i šutira gde mu padne na pamet.

Sekretarijat unutrašnjih poslova u Nišu podneo je tužilaštvu krivičnu prijavu zbog krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS, zajedno sa službenom beleškom.

Na osnovu krivične prijave, u Opštinskom javnom tužilaštvu u Nišu saslušana je SM. U službenoj belešci sačinjenoj tom prilikom navedeno je da je SM izjavila da se DM sukobio sa ocem i da je zbog toga vikao na nju i decu, ali nije upotrebio silu i pretnju.

Opštinski javni tužilac je, nakon toga, odbacio krivičnu prijavu nalazeći da u radnjama okrivljenog nema elemenata krivičnog dela nasilja u porodici. U obrazloženju rešenja navedeno je, pored ostalog, da je oštećena izjavila *"da je Dušan bio ljut na nju i decu, ali da nije upotrebio silu niti ozbiljne pretnje već je kasnije udario oca koji sa njima ne živi u zajedničkom domaćinstvu. Odnosno, ona nije sigurna da je udario oca, samo je videla da je zamahnuo rukom prema njemu. Događa se da DM, kad je razjaren, više, ali JM misli da nikada ne bi ozbiljno naškodilo njoj i deci i ona ima nameru da nastave zajednički život jer su zajedno devet godina. Ne zna zašto su radnici SUP-a podneli krivičnu prijavu protiv DM. Ona se ne pridružuje gonjenju, niti ističe oštetni zahtev"*.

Analiza razloga koji su navedeni u obrazloženju rešenja o odbacivanju krivične prijave očigledno pokazuje da nije bilo mesta odbacivanju krivične prijave. Tužilac je iskaz jedne od žrtava smatrao jednim relevantnim izvorom saznanja, ne saslušavši ostala lica koja su prisutvovala događaju. Osim toga, treba konstatovati da je delo nasilja u porodici izvršeno 10. 4. 2002., a oštećena je pred javnim tužiocem saslušana 23. 9. 2002. godine, dakle, posle više od pet meseci od izvršenog dela nasilja. Ovako veliki protek vremena od prijavljivanja dela do saslušanja žrtve nesumnjivo je imao uticaja na to da žrtva promeni svoj iskaz.

Iako se u praksi često događa da žrtve menjaju svoj iskaz koji su ranije dale policiji i pred tužiocem negiraju da je delo nasilja u porodici izvršeno, smatramo, imajući u vidu društvenu opasnost krivičnog dela nasilja u porodici, da bi, pre odbacivanja krivične prijave, javni tužilac trebalo da preduzme sve neohodne radnje radi prikupljanja dodatnih činjenica i drugih dokaza,²¹ što podrazumeva da pre odlučivanja o krivičnoj prijavi pažljivo i svestrano razmotri sve okolnosti izvršenja dela, situaciju u porodici pre i u vreme izvršenja dela, da sam ili posredstvom drugih organa, prikupi dodatne informacije o svim relevantnim činjenicama. U praksi, međutim, sve ove radnje su, po pravilu, izostajale, a odbacivanju krivične prijave uglavnom je prethodio samo razgovor javnog tužioca sa žrtvom.

²¹ Iako nasilje u okrilju porodice predstavlja najskriveniji oblik kriminaliteta, rezultati istraživanja pokazali su da su u 179 (71,6%) slučajeva, u kojima su žene bile žrtve nasilja (od ukupno 250), za nasilni događaj znali članovi domaćinstva, koji sa žrtvom ostvaruju tzv. primarne grupne kontakte.²¹ Kako se ide dalje ka nivou sekundarnih grupnih kontakata, koji podrazumevaju srodnike u pobočnim linijama krvnog srodstva, dalje krvne srodnike u pravoj liniji i po tazbini, ovaj broj opada, pa su 92 (36,8%) ispitanice rekle da su za nasilni događaj znali drugi rođaci. U 78 (31,2%) slučajeva upoznati su bili njeni prijatelji, u 64 (25,6%) susedi, a u 26 (10,4%) kolege ili kolegice sa posla ili fakulteta, odnosno lica koja čine nivo tercijarnih grupnih kontakata. Videti: *Porodično nasilje u Srbiji*, (ur. Nikolić-Ristanović, V.), Viktimološko društvo Srbije i Prometej, Beograd: 2002.

Iz predmeta u kojima je javni tužilac, nakon sprovedene istrage, odustao od gonjenja ne može se, takođe, pouzdano zaključiti kojim se razlozima rukovodio jer u predmetima uopšte nema podataka o razlozima i motivima odustanka.

Predmet istraživanja bilo je 15 predmeta tužilaštva u kojima su krivične prijave podnete zbog krivičnih dela laka telesna povreda i teška telesna povreda, izvršenih prema članovima ili bivšim članovima porodice, kao i 7 predmeta u kojima su dela kvalifikovana kao ubistvo ili pokušaj ubistva. U svim ovim predmetima, u kojima je krivičnu prijavu podnela policija, kao žrtve se pojavljuju članovi ili bivši članovi porodice učinioca: sin, odnosno ćerka (4), roditelj (5), bračna supruga (1), vanbračna supruga (2), bivša supruga (6), dete (4) i brat (1).

Među delima nasilja izvršenim prema članovima ili ranijim članovima porodice, koja su kvalifikovana kao laka i teška telesna povreda iz čl. 54. KZRS, nalaze se i sledeća protivpravna dela:

"Otac je lako telesno povredio oštećenog, svog maloletnog sina, starog 7 godina, na taj način što ga je više puta udario drvenom motkom po telu, nanevši mu lake telesne povrede u vidu brojnih krvnih podliva po telu." – delo je kvalifikovano kao laka telesna povreda iz čl. 54. st. 2. u vezi sa st. 1. KZRS.

U zajedničkoj porodičnoj kući sin je lako telesno povredio svog oca tako što mu je, nakon kraće svađe, *"kuhinjskim nožem, sredstvom podobnim da telo teško povredi i zdravlje teško naruši, naneo ubodnu ranu u predelu levog ramena."* – delo je kvalifikovano kao laka telesna povreda iz čl. 53. st. 2. KZRS.

U porodičnoj kući sin je metalnim pajserom dužnine 40 cm, zadao svom ocu, dok je ovaj spavao, *"tri udarca u predelu glave, kao i nekoliko udaraca u predelu desnog kolena, grudi i trbuha, od kojih udaraca je oštećeni zadobio teške telesne povrede opasne po život u vidu rane levog temenog predela, preloma leve temene kosti sa rascepom tvrde moždane opne i tkiva velikog mozga istog predela, nagnječne rane desnog temenog predela, leve polovine čela i desnog kolena, oguljotine kože na grudima i trbuhu"*. – delo je kvalifikovano kao teška telesna povreda iz čl. 53. KZRS.

Suprug je povredio telesni integritet svoje supruge tako što je *"nakon rasprave udario pesnicom 3-4 puta u predelu glave, a potom je kolenom udario u predelu rebra nanevši joj lake telesne povrede u vidu preloma 7 rebra sa desne strane, sa hematomom na mestu preloma, kao i hematomima po leđima i desnom ramenu"*. – delo je kvalifikovao kao laka telesna povreda iz čl. 54. st. 1. KZRS.

Na osnovu analiza ovih predmeta, može se zaključiti da tužilaštvo ima nekritički odnos prema krivičnim prijavama policije. Naime, samo u jednom predmetu tužilac je izvršio prekvalifikaciju dela, tako što je tešku telesnu povredu iz čl. 53. st. 1. KZRS prekvalifikovalo u delo nasilja u porodici, dok za sva ostala dela koja su u krivičnoj prijavi policije kvalifikovana kao laka, odnosno teška telesna povreda, ubistvo ili pokušaj ubistva, podneo optužni akt prema kvalifikaciji iz krivične prijave, iako je bilo očigledno da su nasilnik i žrtva članovi porodice, što je odlučna činjenica za kvalifikaciju dela.

Zapaža se da, prilikom kvalifikacije dela, tužilaštvo polazi od stava bivši supružnik nema status "člana porodice". Naime, u istraživanom uzorku nijedno delo nasilja izvršeno prema bivšem supružniku tužilaštvo nije kvalifikovalo kao nasilje u porodici. Tako je, npr. tužilaštvo stalo na stanovište da se radi o krivičnom delu nanošenja lake telesne povrede iz čl. 54. st. 2. KZRS, koje je raniji suprug žrtve izvršio tako što je u toku noći, *"dok je žrtva spavala, kuhinjskim nožem mahao ired nje, pa kad je ona pokušala da se odbrani i rukama zaštiti, nožem joj je naneo povrede u vidu krvnih podliva kože levog i desnog ramena, lica u nivou donjoviličnog ugla sa desne strane i leve strane strane brade i desne podlaktice, oguljotine prednje strane grudnog koša, leve strane trbuha, desne i leve podlaktice i leve šake, zatim joj nož stavio pod grlo, nanevši joj povredu u vidu oguljotine kože vrata, a onda je nožem uboo u predelu leve butine, nanevši joj povredu u vidu oguljotine leve butine."* Da je delo bilo kvalifikovano kao nasilje u porodici, mogla bi da bude izrečena zatvorska kazna u maksimalnom trajanju od 5 godina. Međutim, s obzirom da je delo kvalifikovano kao laka telesna povreda, maksimalna kazna zatvora, čije izricanje javni tužilac u ovom predmetu može tražiti, iznosi 3 godine.

Smatramo da ovakvo stanovište javnog tužilaštva, s obzirom na smisao inkriminacije dela nasilja u porodici, nije prihvatljivo, te da bi trebalo šire tumačiti zakonski pojam "član porodice". U prilog tome govori činjenica da prestankom braka supružnika ne prestaju njihovi međusobni odnosi. Kad je reč o bivišim supružnicima koji imaju zajedničku decu, njihovi kontakti su relativno česti jer imaju određena roditeljska prava i dužnosti. Sukobi oko vršenja roditeljskih prava biviših supružnika, a naročito sukobi oko deobe bračne imovine, predstavljaju najšestće povode za nastavak nasilja i izvršenje novih dela fizičkog i psihičkog nasilja. Nasilje je posebno učestalo kad posle prestanka braka supružnici nastave da žive u istom stambenom objektu, što uslovljava da među njima i dalje postoje svakodnevni kontakti koji često provociraju nove sukobe. U praksi ovakvi slučajevi nisu retki jer veoma često supružnici nisu u mogućnosti da deobom bračne tekovine obezbede sebi posebne stambene jedinice. Tome naročito pogoduje dugo trajanje sudskih postupaka za deobu imovine stečene u toku trajanja bračne ili vanbračne zajednice, nemogućnost fizičke, odnosno civilne deobe nepokretnosti i dr. Imajući ove okolnosti u vidu, očigledno je da bi pravnu zaštitu od nasilja u porodici trebalo da uživaju i supružnici koji su ranije bili u braku, nezavisno od toga da li žive i istom stambenom objektu ili na odvojenim mestima.

Takođe, tužilaštvo stoji na stanovištu da se ne radi o krivičnom delu nasilja u porodici i kad su izvršilac i žrtva supružnici među kojima brakorazvodna parnica još uvek nije okončana pravnosnažnom sudskom presudom. Smatramo da vođenje brakorazvodnog postupka između žrtve i učinioca ne bi trebalo da utiče na kvalifikaciju dela nasilja prema supružniku jer u vreme izvršenja dela postupak još uvek nije okončan, niti se u vreme odlučivanja o krivičnoj prijavi zna njegov ishod.

Analiza predmeta tužilaštva upućuje na zaključak da, po shvatanju tužilaštva, vanbračni supružnik ne spada u kategoriju "članova porodice". Samo u jednom slučaju, optužni akt podnet je zbog krivičnog dela nasilja u porodici izvršenog prema "nevenčanoj supruzi", kako je u optužnom predlogu navedeno. U dva slučaja, delo je kvalifikovano

kao pokušaj ubistva, a ne kao nasilje u porodici, iako je žrtva vanbračna supruga izvršioca. Smatramo da ovakav stav nema podlogu u zakonu. Prilikom inkriminisanja nasilja u porodici, Krivičnim zakonom nije definisan pojam "član porodice", tako da u tom pogledu važe odredbe Zakona o braku i porodičnim odnosima, kojim je regulisana i bračna i vanbračna porodica. Imajući u vidu smisao inkriminacije nasilja u porodici i cilj koji se njome želi ostvariti, nema nijednog razloga zbog koga bi vanbračnog partnera trebalo isključiti iz kruga "članova porodice" i na taj način vršiti diskriminaciju članova vanbračne porodice, koji bi trebalo da uživaju zaštitu od porodičnog nasilja pod istim uslovima pod kojima se ona pruža članovima bračne porodice.

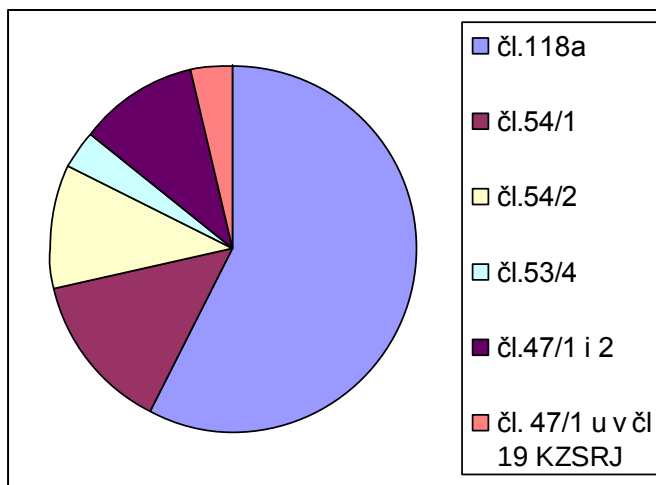
Propust tužilaštva da izvrši pravilnu kvalifikaciju dela nasilja prema članovima porodice višestruko je štetan jer se na taj način onemogućava da učiniocima budu izrečene adekvatne zakonom predviđene kazne, koje su znatno strože u odnosu na kazne predviđene za krivična dela sa elementom nasilja izvršena prema licima koja nisu članovi porodice izvršioca. Tako, npr. ako je napad na fizički člana porodice kvalifikovan kao tzv. "obična" laka telesna povreda iz čl. 54. st. 1. KZRS, radi se o delu za koje je predviđena zatvorska kazna u maksimalnom trajanju do godinu dana, dok za isto delo predviđena, pored novčane kazne, kazna zatvora u maksimalnom trajanju od tri godine. Ako je napad na fizički integritet člana porodice izvršen uz upotrebu oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva podobnog da telo teško povredi ili zdravlje teško naruži kvalifikovan kao delo tzv. "opasne lake telesne povrede" iz čl. 54. st. 2. KZRS, za ovo delo predviđena je kazna zatvora u maksimalnom trajanju do tri godine; ukoliko je, međutim, ovo delo kvalifikovano kao teži oblik nasilja iz čl. 118a st. 2. KZRS, predviđena je kazna u trajanju od 6 meseci do 5 godina.

S druge strane, treba imati u vidu da od toga kako će biti kvalifikovan napad na fizički integritet člana porodice, koji je rezultirao njenim lakim telesnim povređivanjem (tzv. obična laka telesna povreda), zavisi da li će ovo delo biti gonjeno po službenoj dužnosti ili po privatnoj tužbi. Ova okolnosti je, pored ostalog, veoma važna i za samu žrtvu, budući da vođenje postupka po privatnoj tužbi podrazumeva da je žrtva prinuđena da podmiri troškove vođenja postupka, uključujući i naknadu za rad advokata. Međutim, ako se delo goni po službenoj dužnosti, troškovi vođenja postupka podmiruju se iz sredstava suda, što znatno olakšava poziciju žrtve.

Treba, takođe, ukazati i na okolnost da pravilo o gonjenju izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici po službenoj dužnosti manifestuje stav zakonodavca da nasilje u porodici nije privatna "stvar" članova porodice, već delo sa opasnim društvenim posledicama. Stoga, kvalifikacija dela nasilja u porodici kao lakih telesnih povreda i prepuštanje žrtvama da same vode postupak protiv učinioaca, pokazuje da oni kojima je poverena dužnost da po službenoj dužnosti gone učinioce krivičnih dela nasilja u porodici nisu shvatili smisao i duh krivičnopravnih propisa kojima je ova vrsta nasilja inkriminisana.

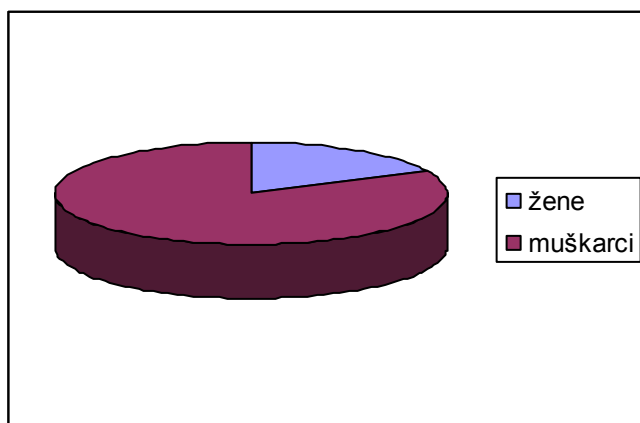
1. 3.4. Sudski predmeti

Predmet razmatranja bilo je ukupno 28 sudskih predmeta u kojima su procesuirana dela sa elementom nasilja prema članovima porodice, kvalifikovana kao: nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS (16 slučajeva), laka telesna povreda iz čl. 54. st. 1. i čl. 54. st. 2. KZRS (7 slučajeva), teška telesna povreda iz čl. 53. st. 4. KZRS (1 slučaj), ubistvo iz čl. 47. st. 2. i 1. (3) i ubistvo u pokušaju iz čl. 47 st.1 u vezi čl. 19 KZJ (1) – grafikon 31.

Grafikon 31.

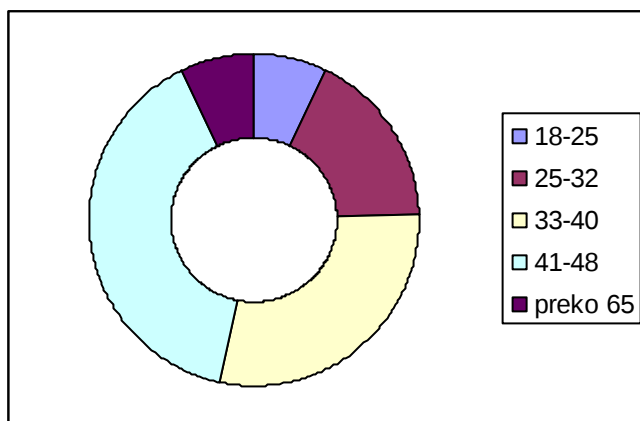
Uvid u sudske predmete potvrđuje da krivična dela sa elementom nasilja prema članovima porodice uglavnom vrše muškarcu: od 28 izvršilaca, samo je 17.85% žena, dok muškarcu čine 82, 15 % svih izvršilaca (grafikon 32).

Grafikon 32.

Starosna struktura učinilaca pruža sledeću sliku: 2 ili 7,1% učinilaca je starosti do 18–25 godina, 5 ili 17,85% starosti od 25–32 godine, 8 ili 28,57% starosti od 33–40

godina, 11 ili 39,28% starosti od 41–48 godina, dok su samo 2 ili 7,14% učinilaca stara preko 65 godina. Dakle, najveći broj učinilaca ima između 33 i 48 godina (grafikon 33).

Grafikon 33.

Među izvršiocima dela nasilja prema članovima porodice, najviše je onih koji su u braku (16 ili 57,14%), nešto je manji broj sa statusom razvedenog supružnika (5 ili 17,85%), u vanbračnoj zajednici su 3 činilaca ili 10,71%, dok je neoženjenih, odnosno neudatih učinilaca najmanje (2 ili 7,14%). Imajući u vidu i činjenicu da su žrtve nasilja najvećeg broj učinilaca njihovi bračni i vanbračni partneri, odnosno raniji supružnici, očigledno je da i u ovom uzorku dominira bračno nasilje.

Učinioci su u većini slučajeva roditelji, najveći broj njih ima dvoje dece, sedmero ima troje i više dece, sa jednim detetom su 4 učinilaca, dok je bez dece pet učinilaca.

U pogledu obrazovanja, među učiniocima je najviše onih sa završenom srednjom školom (15 ili 53,57%), a najmanje onih bez ikakvog obrazovanja (2 ili 7,1%). Završenu višu školu ili fakultet imaju 4 učinilaca ili 14,28%, dok su sa osnovnom školom 4 učinilaca ili 14,28%. Prema tome, obrazovni nivo učinilaca je znatno viši u odnosu na obrazovni nivo učinilaca krivičnih dela sa elementom nasilja prema drugim licima, koji su, kako istraživanja pokazuju, sa nižim stepenom obrazovanja ili bez obrazovanja. Samo mali broj učinilaca (5 ili 17,85%) nema nikakvo zanimanje, dok je ubedljiva većina njih (82,15%) sa određenim zanimanjem, pri čemu su njihova zanimanja veoma različita: vozač, automehaničar, mašinski tehničar, medicinski tehničar, rentgen tehničar, ugostitelj, trgovac, inženjer zaštite na radu, službenik, kišobrandžija i dr.

Među učiniocima nezaposleni čine polovinu ukupnog broja, 3 ili 10,7% je pensionera, dok je zaposlenih 10 ili 35,7%. Od onih koji su u vreme izvršenja dela bili nezaposleni, troje nije nikada pre toga nije radilo, a jedan je ranije ima svoj privatni biznis, a jedna učiteljka je dobila otkaz zbog alkoholizma. Ostali, iako sa statusom nezaposlenih, povremeno su ranije radili. .

Među učiniocima je najviše Srba, dok samo troje (10,6%) pripada Romskoj etničkoj zajednici, pri čemu svi imaju državljanstvo SCG.

Mesto rođenja i mesto prebivalište učinilaca su u većini slučajeva isti, s tim što je veći broj učinilaca sa mestom rođenja i prebivalista u gradu (22 ili 78,57%). Tri učinilaca imaju mesto prebivalista u prigradskom naselju, a devetoro u selu.

Učinioci krivičnih dela sa elementom nasilja izvršenih prema članovima porodice uglavnom nemaju sklonost ka kriminalnom ponašanju, sudeći po broju učinilaca iz istraživanog uzorka za koje postoje podaci da su u prošlosti bili osuđeni za ranija krivična dela. Naime, od ukupnog broja učinilaca, ranije je bilo osuđivano sedmoro učinilaca (25%), pri čemu su svi oni uglavnom osuđivani više puta, najčešće 3, i to za više dela izvršenih u sticaju, među kojima su: prevara, krađa, leka telesna povreda, teška telesna povreda, učestvovanje u tuči, nasilničko ponašanje, izdavanje čekova bez pokrića. Među učiniocima koji su ranije osuđivani, samo su trojica ranije osuđivana za krivična dela sa elementom nasilja.

U ispitivanom uzorku nijedan učinilac nema status izbeglice ili raseljenog lica, a za samo jednog od njih postoji podatak da je povratnik sa ratišta.

U pregledanim spisima sudskih predmeta ima veoma malo podataka na osnovu kojih se može sagledati ličnost učinilaca i izvesti validni zaključci o načinu njihovog života. Sudeći prema malobrojnim podacima koji se mogu naći u spisima, izgleda da su učinioci iz ispitivanog uzorka uglavnom odrasli u kompletnim primarnim porodicama sa relativno dobrim porodičnim odnosima i da njihovi roditelji nisu bili skloni alkoholu. Među učiniocima nema ni jednog za koga postoji podatak da je pokušao samoubistvo ili se samoupovredio. Takođe, učinioci nisu ispoljavali devijantno ponašanje u mladosti; ni u jednom predmetu nije konstatovano bežanje učinioca od kuće, bežanje iz škole, niti vršenje krivičnih dela u mladosti.

Učinioci iz ispitivanog uzorka imaju različit odnos prema izvršenom delu. Samo dva učinioca (7,14%), po oceni suda, stvarno žale i kaju se za preduzetu radnju, trojica učinilaca (10,7%), ne kaju se i smatraju svoj postupak adekvatnim, delo ne priznaje petoro izvršilaca (17,85%), a isti broj ima neodređen odnos prema delu (17,85), dok je u odnosu na devet izvršilaca (32,14%) nepoznato kakav je njihov odnos prema delu.

U pogledu odnosa učinioca prema odgovornosti za događaj, troje njih uglavnom prebacuje odgovornost na žrtvu (10,7%), isti broj učinilaca krivi i sebe i žrtvu, isti broj ne krivi ni sebe ni žrtvu, već događaj smatra nesrećnim sticajem okolnosti. Takođe, isti je broj onih učinilaca koji ne priznaju delo, dok samo dvoje ne daje objašnjenje. Za 8 učinilaca ostalo je nepoznato kakav je njihov odnos prema odgovornosti za događaj.

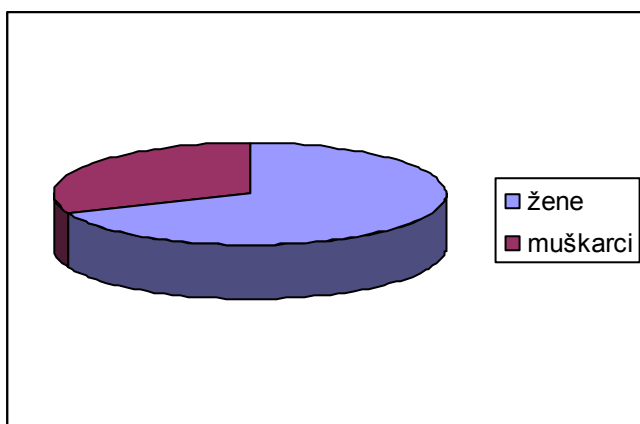
O postojanju uzročne veze između upotrebe alkohola učinilaca i ispoljenog kriminalnog ponašanja, može se zaključiti da najveći broj učinilaca ne boluje od alkoholizma i da najveći broj njih nije bio u alkoholisanom stanju u vreme izvršenja dela. Prema raspoloživim podacima, u ispitivanom uzorku samo su 4 učinilaca bila pod dejstvom alkohola (14,2%), i to kod dvojice je postojalo lako pijanstvo, kod jednog teško pijanstvo, dok je kod jednog postojalo tzv. komplikovano pijanstvo. Međutim, iz spisa predmeta ne može se saznati da li je i u kojoj meri upotreba alkohola bila od uticaja na izvršenje krivičnog dela jer nije obavljeno odgovarajuće veštačenje. Među učiniocima u

ispitivanom uzorku, nijedan nije zavistan od droge i nijedan nije bio pod dejstvom droga u vreme izvršenja dela.

Učinioci dela sa elementom nasilja prema članovima porodice duševno su zdrave osobe, sudeći po tome što, prema podacima iz spisa predmeta, samo jedan boluje od psihoze, a da kod ostalih nije dijagnostikovana bilo koja vrsta duševne bolesti. Takođe, skoro svi učinioci su uračunljive osobe; samo kod dvojice učinilaca uračunljivost je bila smanjena, ali ne bitno.

Prema podacima iz pregledanih sudskih predmeta, broj žrtava veći je od broja izvršilaca jer je u dva slučaja učinilac izvršio nasilje prema dva lica, a u jednom slučaju prema 3 lica, tako da je ukupan broj žrtava 32. Među žrtvama je četvero maloletne dece, dok je broj punoletnih lica 28. Kako o maloletnim licima u sudskim spisima uglavnom nema podataka koji su predmet sagledavanja, da bi se izbegle greške u uporednoj analizi, upoređivani su podaci samo za punoletne učinioce.

Među punoletnim žrtvama, najviše je žena (22 ili 68,75%), dok muškarci čine 31,25% od ukupnog broja žrtava (grafikon 34).

Grafikon 34.

Većina žrtava ima prebivalište u gradu (22 ili 68,75%), manji broj živi u gradu (10 ili 31,25%), dok prebivalište dveju žrtava nije poznato. Grad se i mesto rođenja većine žrtava: 18 ili 58,06% žrtava rođeno je u gradu, a 10 ili 32,25% u selu, dok za 3 žrtve nije poznato mesto rođenja.

Veći broj žrtava je starosti od 25 do 40 godina; 8 žrtava od 25 do 32 godine, 8 žrtava od 33 do 40, 5 žrtava preko 65, 4 od 18 do 25, 3 žrtve od 41 do 48, a 4 žrtve su deca. Najveći broj žrtava je oženjeno, njih 24 ili 75%, 4 žrtve su u vanbračnoj zajednici, 4 žrtve su razvedene, 5 žrtava, uključujući i četvero dece, su neoženjena lica, dok bračni status ostalih nije poznat.

Najveći broj žrtava ima status bračne supruge učinioca – 11 ili 34,37%, 4 ili 12,5% su u statusu vanbračne supruge, a isti je i broj žrtava koje su bivše supruge

učinilaca (4 ili 12,5%). Među žrtvama su i šest roditelja učinilaca, s tim što je među njima 4 očeva i 2 majke. Četiri maloletne žrtve su deca učinilaca, što iznosi 12,5% od ukupnog broja žrtava.

U ispitivanom uzorku, samo 8 žrtava nema dece (25%), 6 ili 18,75% ima troje dece, 9 ili 28,12% ima dva deteta, dok isto toliki broj (9 ili 28,12%) ima jedno dete.

Žrtve su različitog nivoa obrazovanja i zanimanja: samo su 5 žrtve bez ikakvog obrazovanja, a obrazovanje nemaju ni maloletne žrtve, tako da ukupan broj žrtava bez obrazovanja iznosi 9 ili 28,12%. Nezavršenu osnovnu školu imaju 3 žrtve, srednje obrazovanje ima 13 žrtava, a za 7 učinilaca nije poznat stepen obrazovanja. Zanimanje žrtava je veoma različito, mada su punoletne žrtve ženskog pola uglavnom domaćice - njih 11. Među žrtvama koje imaju zanimanje, nalaze se kuvar, trgovac, elektrozavarivač, stolar i dr.

Podaci o zaposlenju žrtava pružaju sledeću sliku: najviše je domaćica (11 ili 34,37%), zaposlenih je 7 ili 21,87%, 5 žrtava su učenici i studenti (15,62%), penzionera je 4 ili 12,5%, dok je nezaposleno 5 ili 15,63%. Za ostale žrtve nema podataka o zaposlenju. Ukupan broj zaposlenih radnosposobnih žrtava i žrtava koje ostvaruju spostvene prihode po osnovu penzijskog osiguranja je manji od broja domaćica i izdržanih lica, što upućuje na zaključak da ekonomska nesamostalnost žrtve doprinosi njenog odluci da ostane sa nasilnikom uprkos nasilju koje trpi. Pri tome, treba imati u vidu da, prema podacima iz sudskih spisa, upravo ova kategorija žrtava trpi dugogodišnje kontinuirano nasilje.

Nasilju je u dužem vremenskom periodu bilo izloženo 15 žrtava. Međutim, samo su tri žrtve tražile pomoć, i to najviše lekarsku, dok najveći broj žrtava koje su bile izložene dugotrajnom fizičkom i psihičkom maltretiranju nije tražilo pomoć ni od jedne državne institucije ili nevladine organizacije. Takođe, samo je 6 žrtava ranije prijavilo nasilnike policiji, ali je samo prema trojici nasilnika vođen krivični postupak.

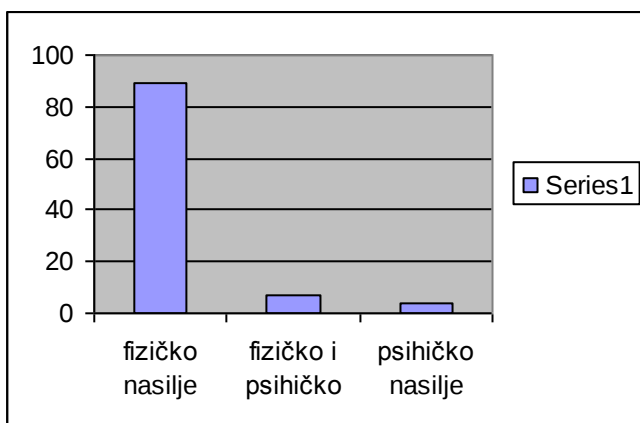
Prema podacima iz predmeta, ranije nasilje koje su žrtve trpele sastojalo se u telesnom i duševnom povređivanju same žrtve i svih ostalih članova porodice. Fizičke povrede uglavnom su bile lake telesne povrede, jedna je povreda bila teška, dok je u jednom slučaju nasilnik žrtvu držao u kućnom pritvoru. U vreme izvršenja dela nasilja u porodici, samo je jedna žrtva imala kod sebe oružje, ali ga nije upotrebila, dok sve ostale žrtve nisu imale bilo kakvo oružje. Za razliku od učinilaca, od kojih su neki bili u alkoholisanom stanju u vreme izvršenja dela, nijedna žrtva nije bila u alkoholisanom stanju.

U većini slučajeva mesto izvršenja dela sa elementom nasilja prema članovima porodice je grad (19 slučajeva ili 67,85%), dok je u selu izvršeno 9 dela ili 32,14%), što se uglavnom poklapa sa mestom stanovanja žrtve i učinioca. Prema raspoloživim podacima, zajednički stan/kuća/dvorište žrtve i učinioca javlja se kao konkretno mesto (prostor) izvršenja dela u 17 slučajeva (60,717%), u 9 slučajeva (32,14%) mesto izvršenja je stan/kuća/dvorište učinioca, u jednom slučaju (3,57%) to je

stan/kuća/dvorište žrtve, dok je u jednom slučaju konkretno mesto izvršenja park (3,57%).

Ni u jednom predmetu nije evidentirano saučesništvo, niti postoji sticaj krivičnih dela.

Prema opisu načina i sredstava izvršenja krivičnih dela u ispitivanom uzorku, najviše je primenjivano fizičko nasilje, koje se kao jedini oblik nasilja pojavljuje u 25 slučajeva 89,28%, a zajedno sa psihičkim nasiljem u 2 slučaja 7,14%, dok je u jednom slučaju u pitanju psihičko nasilje izvršeno vređanjem (3,57%), koje je kvalifikovano kao uvreda (grafikon 35).

Grafikon 35.

Radnje fizičkog nasilja veoma su raznovrsne: udaranje rukama po svim delovima tela, šutiranje, vezivanje žicom, udaranje metalnim predmetom po glavi, zatvaranje u podrum, pucanje lovačkom puškom u glavu, udaranje drvenom motkom, udaranje stolicom po glavi i telu i dr. Na osnovu analiza opisa dela, može se zaključiti da je nasilja često veoma brutalno. Navodimo nekoliko karakterističnih opisa izvršenih dela fizičkog nasilja:

"Optuženi je, u porodičnoj kući, drvenom stolicom naneo oštećenju (svojoj supruzi - prim. autorki) više udaraca u predelu glave i ruku, kojima je oštećena pokušala da zaštiti glavu, pa kad se stolica polomila, uzeo je drvenu nogaru od stolice i nastavio da udara oštećenu po glavi i telu, nanevši joj tako tešku telesnu povredu u obliku razderno nagnječne rane temenog predela glave, negnječenje kože desne nadlaktice i dr". – za ovo delo optuženi je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od dve godine.

Optuženi je, u prisustvu maloletnog sina, svoju suprugu "fizički napao, kojom prilikom je udarao pesnicama po telu, šutirao nogama, udarao glavom o zid i čupao za kosu, a kasnije jon naredio da siđe u podrum kuće, gde joj je kanapom vezao ruke i noge za stub, pri čemu je licem bila okrenuta ka stubu, nastavio je da je šutira nogama, a zatim drvenom letvom i drškom od metle, sredstvo podobno da telo teško povredi i zdravlje naruši, udarao u predelu leđa, ruku i nogu, kojom prilikom joj je naneo tešku

telesnu povredu u vidu nagnječenja kože lica, krvnih podliva i oguljotina kože na glavi, telu i udovima, krvinih podliva sluzokože gornje usne." – za ovo delo optuženi je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od godinu i dva meseca.

U pregledanim sudskim predmetima doneta je prvostepena presuda u 8 sudskih postupaka, što iznosi 28,57% svih sudskih postupaka koji su vođeni. U dva slučaja, javni tužilac je, nakon sprovedenog istražnog postupka, odustao od gonjenja, što iznosi 7,14% svih pokretnutih postupaka, dok je u jednom slučaju postupak obustavljen jer je optuženi izvršio samoubistvo. Samo četiri meritorne odluke bile su pravnosnažne u vreme istraživanja, dok se ostale četiri još uvek nalaze u postupku kontrole zakonitosti pred instancionim sudom.

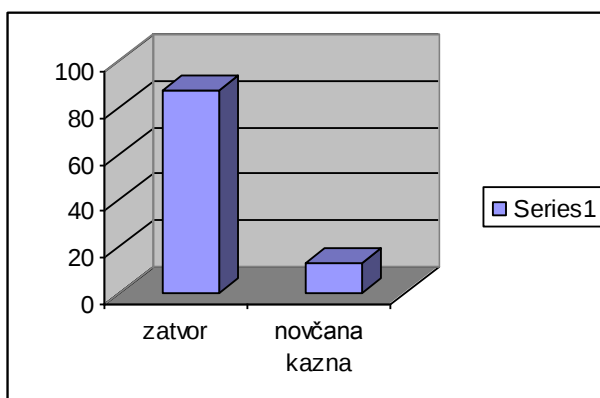
Kad su u pitanju postupci pokrenuti privatnom tužbom zbog dela nasilja izvršenog prema članovima porodice koja su kvalifikovana kao tzv. obična laka telesna povreda, u praksi često dolazi do obustavljanja ovih postupaka usled odustanka od tužbe "privatnog tužioca". U ulozi "privatnog tužioca" najčešće se nalaze žene, koje ne navode razloge za odustajanje od krivičnog gonjenja.

Tako je u jednom predmetu supruga, ne prijavljujući delo ni policiji, ni javnom tužilaštvu, podnela privatnu tužbu zbog lake telesne povrede, navodeći u svojoj tužbi da je *"suprug godinu dana svakodnevno tukao, maltretirao i isterivao iz kuće, da je bila prinuđena da pobegne od kuće kod svojih, da je, po napuštanju supruga, suprug zaustavio na ulici, počeo da je vređa, vukao je za kosu i 5-6 puta udario pesnicom u predelu lica i glave, nanevši joj lake telesne povrede, te su je građani odbranili."* U toku postupka, tužilja je odustala od tužbe, pa je sud obustavio postupak. Očigledno je da su ovakve situacije proizvod nedovoljne informisanosti građanki/građana o postojanju posebnog krivičnog dela nasilja u porodici koje se goni po službenoj dužnosti, te da su, istovremeno, izraz stava žrtava nasilja izvršenog od strane članova njihovih porodica da moraju same tražiti i ostvariti zaštitu jer se radi o njihovoj privatnoj porodičnoj stvari.

Treba primetiti da važećim krivičnopravnim propisima nije regulisan način postupanja u situaciji kad je podneta privatna tužba zbog dela koje je kvalifikovano kao delo koje se goni po privatnoj tužbi, a iz opisa dela proizlazi da se radi o delu koje ima zakonska obeležja drugog krivičnog dela koje se goni po službenoj dužnosti. Naime, odredbama Zakonika o krivičnom postupku ("Sl. list SRJ", br. 70/2001 i 68/2002) regulisana je obrnuta situacija tako što je u čl. 54. st. 3. predviđeno sledeće: kada je oštećeni podneo krivičnu prijavu ili predlog za gonjenje, a u toku postupka se utvrdi da se radi o krivičnom delu za koje se goni po privatnoj tužbi, prijava, odnosno predlog smatraće se blagovremenom privatnom tužbom ako su podneti u roku predviđenom za privatnu tužbu. Blagovremeno podneta privatna tužba smatraće se blagovremeno podnetim predlogom oštećenog ako se u toku postupka utvrdi da se radi o krivičnom delu za koje se goni po predlogu. Ovi propisi ne nude, međutim, odgovor na pitanje kako treba postupiti u situaciji kad je krivični postupak pokrenuo privatni tužilac, izvršivši pogrešnu kvalifikaciju dela, a radi se o delu koje ima zakonska obeležja krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti. Smatramo da bi u ovakvim situacijama trebalo omogućiti javnom tužiocu da izvrši prekvalifikaciju dela i preuzme gonjenje. Na takav

način trebalo bi postupiti ne samo onda kad privatni tužilac odustane od privatne tužbe, već i onda kad je ovu radnju nije preduzeo.

Kad je reč o kažnjavanju izvršilaca dela nasilja prema članovima porodice, uvid u spise istraživanih sudskih predmeta pokazuje da su u 8 predmeta u kojima je meritornom okončan prvostepeni postupak, svi izvršioci osuđeni, i to: 7 na kaznu zatvora, a jedan je kažnjen novčanom kaznom u iznosu od 20.000 dinara. Najveća izrečena kazna zatvora je kazna u trajanju od 15 godina, a najblaža kazna zatvora je kazna u trajanju od 6 meseci, što zavisi od kvalifikacije dela, kao i od otežavajućih i olakšavajućih okolnosti. Iako je među učiniocima bilo alkoholičara, od kojih su neki bili pod uticajem alkohola i u vreme izvršenja dela, sud ni u jednom slučaju nije izrekao meru obaveznog lečenja od alkoholizma, što je, po našem mišljenju, neprihvatljivo (grafikon 36).

Grafikon 36.

U pregledanim sudskim predmetima, kao olakšavajuće okolnosti najčešće se navode: neosuđivanost učinioca, korektno ponašanje učinioca u toku postupka, kajanje učinioca, priznanje dela, žaljenje učinioca zbog izvršenog dela, nepridruživanje žrtve krivičnom gonjenju, želja da nastavi bračnu zajednicu sa žrtvom, okolnost da je učinilac roditelj. Samo u jednom slučaju sud je konstatovao da ne postoji nijedna olakšavajuća okolnost na strani učinioca. Kao otežavajuće okolnosti, navode se: ranija osuđivanost, izrečene pretnje žrtvi i svedoku, naglašen stepen društvene opasnosti izvršenog dela, niske pobude, razaranje porodice, okolnosti pod kojima je delo izvršeno (u jednom slučaju učinilac je nožem uboo žrtvu nekoliko puta u predelu grudi dok je dojila dete), upornost prilikom izvršenja dela, posledice dela, stepen krivične odgovornosti učinioca. Zapaža se da većina sudija ovog suda, kao i njihove kolegice i kolege u drugim gradovima, uopšteno navodi različite okolnosti koje smatraju olakšavajućim, odnosno otežavajućim, uglavnom ne sagledavajući njihov stvarni efekat.

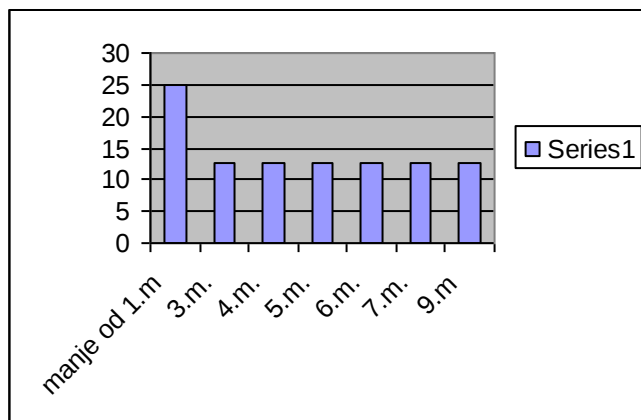
Pregled osuđujućih sudskih odluka pokazuje da postoji tendencija blagog kažnjavanja izvršilaca dela nasilja u porodici.

Tako je, npr. jednom od izvršilaca dela nasilja u porodici izrečena kazna zatvora u trajanju od šest meseci, a radi se o nasilniku koji je izvršio brutalno fizičko nasilje nad svojom suprugom, tako što je *"u svojoj kući, rukama, i to pesnicama i šamarima, više puta udario svoju suprugu po glavi u predelu lica i svuda po telu, zatim je udario drvenom letvom, sredstvom podobnim da telo teško povredi, i to u predelu grudnog koša i naneo joj tešku telesnu povredu u obliku preloma zadnjih okrajaka IX, X i XI rebra sa leve strane, sa izraženom dislokacijom fragmenata preloma X i Xi rebra sa leve strane (razderno nagnječne rane levog temenog predela glave, brojne krvne podlive i oguljotine kože glave, trupa i udova, levog temenog predela glave, hematom celog lica, nagnječenje grudnog koša, tela i grkljana"*. Na odluku kojom je proglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest meseci, žalbu je izjavio samo osuđeni. U vreme vršenja istraživanja, drugostepena presuda još uvek nije doneta odluka. Međutim, s obzirom da javni tužilac nije uložio žalbu, ne postoji mogućnost da drugostepeni sud poveća kaznu, već može usvojiti žalbu ili je, eventualno, odbiti i potvrditi presudu prvostepenog suda (čl. 382. Zakonika o krivičnom postupku).²²

U drugom slučaju, sud je izvršioca dela nasilja u porodici osudio na minimalnu zakonom predviđenu kaznu, na kaznu zatvora u trajanju od dve godine, iako se radilo o nasilniku koji je svoju suprugu zlostavljao i maltretirao i pre sklapanja braka i koji je već bio osuđen na kaznu zatvora u trajanju od godinu dana i osam meseci zbog krivičnog dela teške telesne povrede iz čl. 53. st. 2 KZRS, koje je izvršio prema svojoj supruzi samo nekoliko meseci ranije. U postupku koji je vođen zbog krivičnog dela nasilja u porodici utvrđeno je da je okrivljeni *"u stanu u kome živi sa svojom suprugom i dvoje maloletne dece, upotrebom sile povredio njen telesni integritet tako što je nakon kraće rasprave više puta udario pesnicama u predelu glave i tela, usled čega je oštećena zadobila telesnu povredu u vidu preloma 4., 5. i 6. rebra sa desne strane."* Iako je sud konstatovao da nema olakšavajućih okolnosti, već da, naprotiv, postoji čitav niz otežavajućih okolnosti, među kojima je, kao najznačajnija, apostrofirana ranija osuđivanost okrivljenog za slično delo, sud je okrivljenom izrekao kaznu zatvora u trajanju od dve godine, iako je postojala mogućnost da tuženi bude osuđen na znatno strožu kaznu, s obzirom da se radi o kvalifikovanom obliku dela nasilja u porodici iz čl. 118a st.3. u vezi sa st. 1. KZRS, za koje je zakonom predviđena kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina.

Sudeći samo po trajanju postupka u predmetima u kojima je došlo do donošenja prvostepene odluke, postupci su bili relativno efikasni: 2 su okončana za manje od mesec dana, jedan je trajao 3 meseca, jedan 4, jedan 5, jedan 6, jedan 7 i jedan 9 meseci (grafikon 37).

²² Odredbama čl. 382. Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije predviđeno je: ako je izjavljena žalba samo u korist optuženog, presuda se ne sme izmeniti na njegovu štetu u pogledu pravne kvalifikacije krivičnog dela i krivične sankcije.

Grafikon 37.

Međutim, da bi se dobila realna slika o dužini trajanja postupka, neophodno je imati u vidu i predmete u kojima još uvek nije doneta odluka. Podaci koji su u njima sadržani pokazuju da je postupak nedovoljno efikasan, posebno kad je reč o postupcima koji se vode zbog dela lake telesne povrede, koji su pokretni po privatnoj tužbi.

Među predmetima u kojima su procesuirana dela koja su u krivičnoj prijavi kvalifikovana kao krivično delo nasilja u porodici, nalaze se dva predmeta u kojima su krivične prijave podnete još 2002. godine, i 7 u kojima su prijave podnete tokom 2003. godine. U vreme okončanja istraživanja, u samo 3 od ovih 7 predmeta bila je podignuta optužnica, dok su ostali bili u fazi istrage. Za podizanje optužnice javnom tužiocu bilo potrebno u proseku 1,8 meseci. Kad su u pitanju dela sa elementom nasilja izvršena prema članovima porodice, koja su u krivičnim prijavama kvalifikovana kao lake i teške telesne povrede, situacija u pogledu trajanja postupka još je nepovoljnija. Tako je u 11 sudskih postupaka koji se zbog ovih dela vode, u tri slučaja krivična prijava podneta još 2002. godine, u šest slučajeva tokom januara, februara i marta 2003, a u ostala dva, u drugoj polovini 2003 godine. U jednom od ovih predmeta, krivična prijava još uvek nije bila podneta, niti je predmet okončan na drugi način. U ostalih 10 predmeta, od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnice u proseku je proteklo je 9, 3, 2, 5, manje od 1, 3, 2, 2, 4, 7, meseci, što u proseku iznosi 3,8 meseci.

U toku postupka, najčešće izvođeni dokazi bili su: saslušanje oštećenog, saslušanje svedoka i veštačenje, koje se, po pravilu, određuje radi veštačenja težine povreda, a kad je u pitanju ubistvo, radi veštačenje uračunljivosti izvršioca. Pritvor prema učiniocu određen je samo u 3 slučaja (10,71%), i to kod izvršenja krivičnog dela ubistva.

Protiv prvostepenih presuda žalba je izjavljena u samo 5 predmeta, dok u dva predmeta žalba nije bila izjavljena, a u četiri predmeta nema podataka o izjavljivanju žalbe, s obzirom da je u vreme istraživanja još uvek tekao rok za izjavljivanje žalbe. Od pet žalbi, samo je jedna izjavljena zbog odluke o kažnjavanju, dok su sve ostale izjavljene iz svih razloga zbog kojih se presuda po zakonu može napadati žalbom. U dva

slučaja, žalba je odbijena i potvrđena je presuda prvostepenog suda, dok u ostalim predmetima nema podataka o tome da li je i kakvu odluku drugostapeni sud doneo.

1. 4. Novi Sad

1. 4.1. Opšti podaci o predmetima

Pregledano je i razmotreno ukupno: 51 policijski predmet, 32 predmeta tužilaštva i 55 sudskih predmeta u kojima su procesuirana dela nasilja prema članovima porodice. Zapaža se da je znatno manji broj dela nasilja prema članovima porodice kvalifikovan kao krivično delo iz čl. 118a KZRS, te da je mnogo veći broj kvalifikovan kao laka telesna povreda, teška telesna povreda, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, iako su u radnjama učinilaca postojala sva zakonska obeležja krivičnog dela nasilje u porodici. Zbog toga su pregledani i predmeti koji se odnose na krivično delo zlostavljanje i zapuštanje maloletnika iz čl. 118 KZRS, iako ovo delo nije bilo obuhvaćeno formiranim istraživačkim uzorkom. Slično je i sa delima iz nadležnosti okružnog suda. Iako su žrtva i izvršilac članovi porodice, zadržana je ranija, klasična klasifikacija na krvne delikte, kao što su ubistva, ubistvo u pokušaju i ubistvo na mah.

Može se, takođe, konstatovati da je u upitnike unet veoma mali broj podataka i da je najčešća konstatacija da je podatak «nepoznat». Jedan od razloga je, svakako, činjenica da takvih podataka i nije bilo u pregledanim predmetima. Naime, veliki broj dela je kvalifikovan kao laka telesna povreda iz čl. 54 st. 1 KZRS za koju se podnosi privatna tužba, tako da su istraživačice konstatovale da se iz privatne tužbe koja je u sudskom predmetu mnoge činjenice ne mogu saznati. Osim toga, u velikom broju predmeta prvostepeni postupak nije još uvek okončan, tako da nedostaju podaci o toku postupka, olakšavajućim i otežavajućim okolnostima i vrsti i visini kazne. Iz policijskih predmeta i predmeta tužilaštva, po prirodi stvari jer postupak te počinje i ne zna se kako će se odvijati, može se saznati vrlo malo relevantnih okolnosti. Nedostatak većine podataka iz policijskih predmeta, predmeta tužilaštva i sudskih predmeta iz Novog Sada predstavljao je veliku teškoću za stvaranje opštih zaključaka i upoređivanje sa istraživanjima izvršenim u drugim gradovima.

U samo jednom slučaju izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici bilo je moguće sagledati postupak u celini počev od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene odluke. U druga dva slučaja postupak je bilo moguće pratiti od podnošenja krivične prijave do zakazivanja glavnog pretresa. Kada se radi o drugim krivičnim delima sa elementom nasilja izvršenim prema članovima porodice, samo u jednom slučaju postoji kontinuitet postupanja policija/ tužilaštvo/sud, u 10 slučajeva postupak se može pratiti u tužilaštvu i sudu, a u svim ostalim slučajevima samo u okviru sudskih predmeta. Od svih pregledanih sudskih predmeta, prvostepeni postupak je okončan u 6 slučajeva pred Okružnim sudom, samo u dva slučaja pred Opštinskim sudom osuđujućom presudom, u jednom slučaju obustavom postupka i u jednom slučaju odustankom javnog tužioca od krivičnog gonjenja u toku glavnog pretresa. Na osnovu ovog se može

zaključiti da postupak isuviše dugo traje i da opravdanje za neefikasnost i dugo trajanje postupka ne može da bude činjenica da se postupak vodi po privatnoj tužbi.

1. 4. 2. Policijski predmeti

Ukupan broj pregledanih policijskih predmeta je 51. Ovaj broj se ne podudara sa brojem izvršilaca jer je broj izvršilaca bio nešto veći, iznosio je 56. Iz policijskih predmeta množe se saznati ograničen broj činjenica jer je tek podneta krivična prijava na osnovu koje policija treba da prikuplja podatke o učiniocu, samom događaju i žrtvi. Krivična prijava je u 38 slučajeva podneta zbog krivičnog dela nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS, dok je 13 krivičnih prijava podneto zbog krivičnog dela zapuštanja i zlostavljanja malolennog lica iz čl. 118 KZRS.

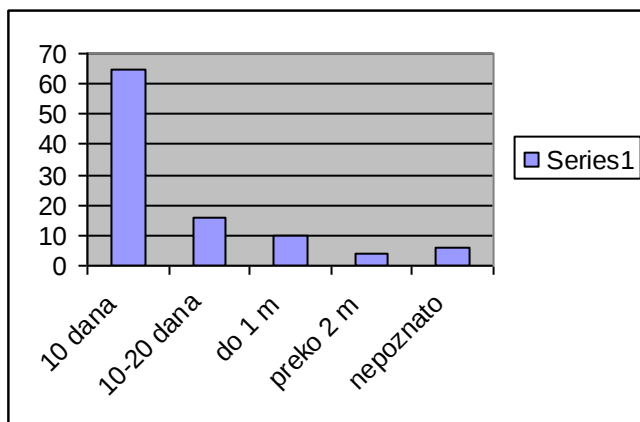
U jednom manjem broju slučajeva izvršenog nasilja u porodici policija je intervenisala po pozivu tako što je izašla na lice mesta i obavila informativni razgovor sa licem koje je prijavljeno i oštećenim licem, dok je, kada se radilo o zapuštanju i zlostavljanju malolennog lica u nekoliko slučajeva zbrinjavala decu koju su roditelji ostavili u parku ili na ulici. Kao i u drugim gradovima, intervencija policije se sastojala od vršenja uobičajenih radnji, bez obzira što se radilo o nasilju u porodici, što znači da nema utvrđenog protokola postupanja sa nasilnikom i žrtvom.

Prema podacima iz policijskih predmeta najviše prijavljenih učinilaca nasilja u porodici je muškog pola, dok se kod zapuštanja i zlostavljanja malolennog lica pojavljuju oba roditelja kao prijavljena lica. Ukupan broj prijavljenih lica muškog pola je 47 ili 83,92%, dok je prijavljeno 9 ili 16,08% lica ženskog pola. Za razliku od prijavljenih lica, među kojima ima znatno više muškaraca, lica koja su podnela krivične prijave i smatraju se žrtvama porodičnog nasilja u većini slučajeva su ženskog pola – samo dva muškarca ili 3,92% su prijavila da je prema njima izvršeno krivično delo prema 35 žena ili 68,62%, dok je u 14 predmeta ili 27,46% ostalo nezabeleženo kog je pola lice koje je prijavilo izvršenje krivičnog dela, odnosno prema kome je krivično delo izvršeno.

Na osnovu podataka iz policijskih predmeta, posmatranjem odnosa između prijavljenog i oštećenog lica, može se zaključiti da preovlađuje bračno nasilje, čime se potvrđuje već zabeležana konstatacija o bračnom nasilju kao dominantnom obliku porodičnog nasilja. Tako se odnosi između prijavljenog i oštećenog lica javljaju kao: odnosi između bračnih drugova u 28 ili 54,90% slučajeva, roditelj-dete u 15 ili 29,42% slučajeva, dete-roditelj u 3 ili 5,88% slučajeva, brat-sestra u 1 ili 1,96% slučajeva, sin-majka u jednom ili 1,96% slučajeva. U tri slučaja (5,88%) nije bilo podataka o navedenom odnosu.

Brzo i efikasno postupanje policije veoma je značajno kada se radi o izvršenju krivičnih dela sa elementom nasilja, posebno krivičnih dela nasilja u porodici. Zato je neophodno da ne prođe dug vremenski period između kritičnog događaja i podnošenja krivične prijave. Prema raspoloživim podacima iz policijskih predmeta, podnosioci krivične prijave, uglavnom oštećeni, u najvećem broju slučajeva podnosili su krivičnu prijavu u periodu do deset dana od kritičnog događaja (39 ili 76,48%), zatim u periodu od 10-20 dana (5 ili 9,80%), preko mesec dana (5 ili 9,80%), mesec dana (1 ili 1,96%). U jednom slučaju zabeležen je veoma dug vremenski period od događaja do podnošenja krivične prijave – čak dve i po godine. Koji su razlozi da se krivična prijava podnese mnogo kasnije, ne može da se zaključi iz veoma oskudnih podataka sadržanih u policijskim predmetima.

O efikasnosti rada policije može se zaključiti na osnovu dužine vremenskog perioda od podnošenja krivične prijave policiji do dostavljanja te krivične prijave tužilaštvu. Prema raspoloživim podacima iz policijskih predmeta, policija je u većini slučajeva bila efikasna – prosledila je krivičnu prijavu tužilaštvu u vremenskom periodu do deset dana – u 33 ili 64,71%, što je neophodan period da se provere navodi iz krivične prijave, zatim u periodu od 10-20 dana – 8 ili 15,68%, do mesec dana – 5 ili 9,80%, preko mesec dana – 2 ili 3,92%, dok u 3 slučaja ili 5,89% nema podataka (grafikon 38).

Grafikon 38.

Prilikom prikupljanja informacija o kritičnom događaju i proveravanja navoda krivične prijave, policija je u svim slučajevima obavila razgovor sa podnosiocem krivične prijave i prijavljenim licem. Od drugih lica (ostali članovi porodice, susedi, službena lica centra za socijalni rad, lekar) su prikupljana obaveštenja u 30 slučajeva ili 58,82%. Obaveštenja o događaju nisu prikupljena od drugih lica u 21 slučaju ili 41,18%.

Najviše prijavljenih lica ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova nisu posle informativnog razgovora lišili slobode – 34 ili 66,67% (čl. 227 ZKP). Samo u tri slučaja (5,88%) prijavljena lica za izvršeno nasilje u porodici bila su lišena slobode i zadržana u policiji određen broj sati (8 sati). Može se primetiti da ovlašćena službena

lica organa unutrašnjih poslova nisu lišila slobode prijavljena lica za koja je, na primer, konstatovano da su žrtvi nanosile povrede lopatom po telu, da su u alkoholisanom stanju lancem nanosili žrtvi telesne povrede po telu i pretili da će je izbojiti nožem, da su hvatali rukama žrtvu za vrat, da su maloletnom licu nanosili teške telesne povrede i sl. To pokazuje da su službena lica organa unutrašnjih poslova kada se radi o nasilju u porodici veoma retko koristili svoja ovlašćenja iz čl.227 ZKP procenjujući, verovatno da, kako se radi o porodičnim, odnosno bračnim, odnosima nije neophodna ovakva intervencija.

1. 4. 3. Predmeti tužilaštva

Pregledano je ukupno 32 predmeta tužilaštva iz kojih se može sagledati: ko je podneo krivičnu prijavu, za koje krivično delo je krivična prijava podneta, datum izvršenja i kratak opis događaja, protiv koga je podneta krivična prijava, da li je obavljen razgovor sa prijavljenim licem i licem koje je oštećeno i šta je tužilaštvo uradilo povodom podnete krivične prijave.

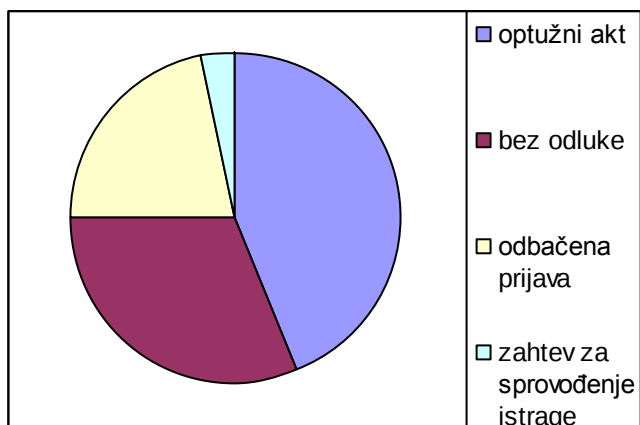
Analiza prikupljenih podataka pokazuje da postoji velika nedoslednost i neujednačenost u postupanju tužilaštva u pogledu kvalifikacije krivičnog dela po podnetim krivičnim prijavama, iako se radi o jednom istom tužilaštvu – opštinskom tužilaštvu. Naime, iako se u svim slučajevima radi o nasilju između članova porodice (supružnici, roditelji /deca, tast/zet), delo je kvalifikovano na različite načine i tužilaštvo je, ustvari, prihvatilo kvalifikaciju krivičnog dela iz krivične prijave.

U krivičnim prijavama koje su bile predmet razmatranja tužilaštva, i koje je u najvećem broju slučajeva tužilaštvu uputila policija – 28 (samo u 4 slučaju je to učinilo oštećeno lice), prema opisu događaja navedeno je: krivično delo lake telesne povrede iz čl. 53 st. 1. i 2. KZRS u 9 slučajeva, nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS u 7 slučajeva, teška telesna povreda iz čl. 54 st. 2. u 5 slučajeva. Interesantno je da je u 5 slučajeva sudija za prekršaje prosledio tužilaštvu prekršajnu prijavu zbog prekršaja iz čl. 6 st. 3. Zakona o javnom redu i miru.

Kakav je stav tužilaštva prema vršenju navedenih krivičnih dela, koja su bez obzira na različitu krivičnopravnu kvalifikaciju, sva izvršena u okviru porodice, možemo da zaključimo i iz podatka da je samo u jednom slučaju obavljen razgovor sa prijavljenim i oštećenim licem, dok u svim slučajevima ili razgovor nije obavljen ili su istraživačice konstatovale da je ovaj podatak "nepoznat". Kao što je veoma značajno da u slučajevima nasilja u porodici službena lica organa unutrašnjih poslova prilikom prve intervencije veoma ozbiljno i odgovorno postupaju i posvete potrebnu pažnju kako žrtvi tako i učiniocu i prikupljanju potrebnih dokaza, tako je veoma važno da tužilaštvo sagleda porodični problem i postojanje nasilja među članovima porodice. Sva dosadašnja istraživanja pokazuju da, kad žrtva odluči da prijavi nasilnika i otkrije postojanje nasilja u porodici, nasilje već traje duži vremenski period i ne predstavlja «retku i pojedinačnu epizodu» koja će se završiti bez posledica i koju treba jednostavno zanemariti. Razgovor tužioca sa prijavljenim i oštećenim licem značajno bi doprineo

sprečavanju daljeg nasilničkog ponašanja, pogotovo ispoljavanju najtežih oblika porodičnog nasilja.

Povodom podnetih krivičnih prijava, tužilac je različito postupao: u najvećem broju slučajeva – 14 ili 43,75 % donet je optužni akt (optužnica ili optužni predlog), u 10 ili 31,25% slučajeva nije doneta nikakva odluka jer postupak pred tužilaštvom nije okončan, u 7 ili 21,87% odbačena je krivična prijava (u jednom slučaju oštećeni je preuzeo krivično gonjenje) i u jednom slučaju ili 3,13% podnet je zahtev za sprovođenje istrage (grafikon 39).

Grafikon 39.

Ukoliko uporedimo datum podnošenja krivične prijave i datum kada su pregledani predmeti tužilaštva u okviru istraživanja, možemo da primetimo da je protekao prilično dug vremenski period od podnošenja krivične prijave a tužilac nije doneo odluku. To se posebno odnosi na prekršajne prijave, koje su na primer podnete u prvoj polovini 2003. godine, a prilikom istraživanja krajem 2003. godine konstatovano je da tužilac nije donelo nikakvu odluku.

Iz sadržine prekršajnih prijava vidi se da se radnje učinilaca mogu smatrati radnjama izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a. Sudija za prekršaje je dobro postupio kada je prekršajne prijave u kojima je navedeno da je izvršen prekršaj narušavanja javnog reda i mira, prosledio tužilaštvu. U svim slučajevima prijavljena lica i oštećeni su članovi porodice prema kojima je izvršeno fizičko i psihičko nasilje.

Koliko je nepravilno i nelogično smatrati da primena fizičkog nasilja muža prema ženi, iako je nasilje primenjeno na ulici, predstavlja prekršaj vidi se iz formulacije jednog od izvršenih dela: *"...marta 2003 u ul....došlo je do narušavanja javnog reda i mira na taj način što je prijavljeni svoju suprugu više puta šakama obe ruke udarao u predelu celog tela"*.

U ostalim slučajevima nasilje je primenjivano u stanu i takođe se ne može smatrati prekršajem iz čl. 6 st.3 Zakona o javnom redu i miru:

"...marta 2003. prijavljeni (suprug) je narušavao javni red i mir na taj način što je, posle kraćeg verbalnog duela sa suprugom, fizički nasrnuo na nju i tom prilikom joj zadao nekoliko udaraca pesnicom u predelu glave i tela".

"...januara 2003. u porodičnoj kući, posle kraćeg verbalnog duela, prišao supruzi i zadao joj više udaraca šakom desne ruke u predelu lica nanaveši joj lake telesne povrede u vidu rasekotine gornje usne i krvnih podliva u predelu lica".

"...februara 2003. posle kraće svađe prijavljeni je fizički nasrnuo na svoju suprugu i naneo joj udarac zatvorenom šakom u predelu levog obraza, kao i više udaraca po telu, iscepao joj prsluk koji je imala na sebi i pretio rečima: zaklaću tebe i decu, napraviću večeras masakr u kući".

Osim toga, treba, takođe, naglasiti da razlozi za odbacivanje krivične prijave nisu uopšte ili su nedovoljno obrazloženi; u jednom slučaju u kome su prijavljeno lice i oštećeni bračni drugovi potpuno je nejasno zbog čega tužilac smatra da ima mesta krivičnom gonjenju zbog krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a, a u drugom slučaju, kada je takođe primenjeno fizičko nasilje muža prema ženi, smatra da se u radnji prijavljenog lica stiču bitna obeležja krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 54 st.1 KZRS koje se goni po privatnoj tužbi. Pri tome, tužilac nije obavio razgovor ni sa žrtvom ni sa učiniocem. U drugom slučaju kada je sin primenio fizičko nasilje prema majci, tužilac je odbacio krivičnu prijavu jer žrtva – majka «nije zainteresovana za krivično gonjenje». Kako se krivično delo iz čl. 118a goni po službenoj dužnosti, okolnost da oštećeni nije «zainteresovan za krivično gonjenje» ne može da bude razlog za odbacivanje krivične prijave. Formulacija da u «radnji osumnjičenog nema elemenata krivičnog dela» ne može da bude dovoljna da objasni zbog čega je tužilac odbacio krivičnu prijavu u kojoj je navedeno da je "vaspitačica izjavila kako je dete u više navrata imalo vidne ozlede – podlive na licu i čelu."

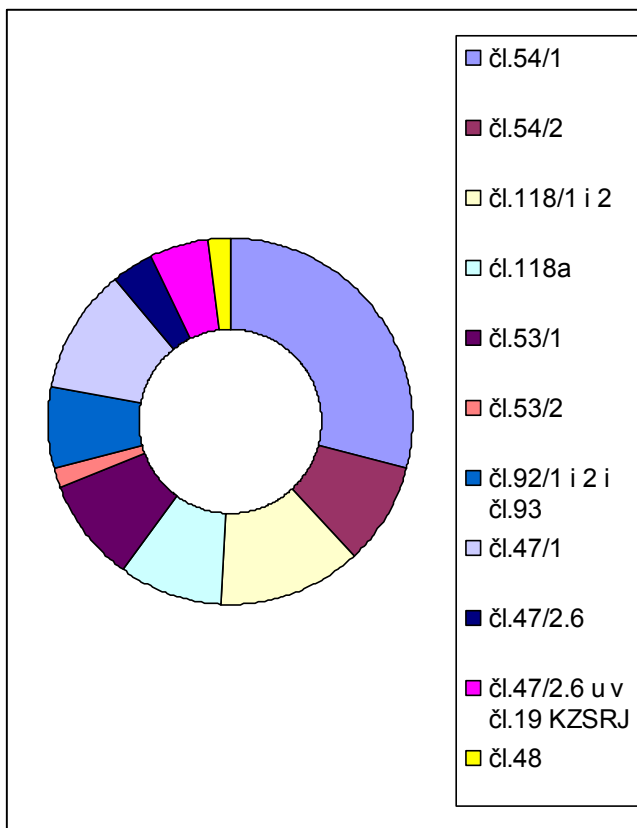
Tužilac nije prepoznao krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a st. 3, već je podneo optužnicu zbog krivičnog dela teške telesne povrede iz čl. 53 st.1 KZRS, u slučaju kada je okrivljeni na terasi porodične kuće, posle kraćeg verbalnog sukoba sa pokojnom suprugom, nasrnuo na nju, usled čega je pala na beton terase i zadobila tešku telesnu povredu u vidu preloma desne nadkolenice.

Samo u jednom predmetu tužilac je, sasvim pravilno, izvršio prekvalifikaciju krivičnog dela. Policija je podnela krivičnu prijavu zbog krivičnog dela zapuštanja i zlostavljanja maloletnog lica iz čl. 188 KZRS, protiv majke koja je upotrebom sile ugrozila telesni i duhovni integritet maloletne ćerke stare 3 meseca tako što je fizički zlostavljala (modrice i oguljotine na licu i telu), šamarala je po licu i ujela u predelu grudnog koša. Tužilac je, međutim, našao da u radnji okrivljene postoje elementi krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a i optužio je za ovo krivično delo.

1. 4. 4. Sudski predmeti

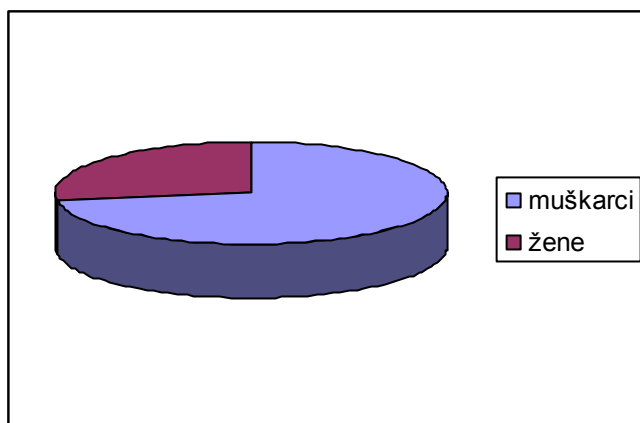
Već smo napomenuli da je kod većine sudskih predmeta konstatovano da je "postupak u toku", što je predstavljalo ozbiljnu smetnju da sve činjenice budu prikupljene iz ovih predmeta. Osim toga, priličan broj krivičnih dela kvalifikovan je kao laka telesna povreda, iako se i u ovim slučajevima radi o krivičnom delu nasilje u porodici. Ova krivična dela se gone po privatnoj tužbi, koja, po pravilu, sadrži veoma mali broj podataka o učiniocu, žrtvi i samom delu. Zbog svih ovih okolnosti, prilikom statističke obrade sudskih predmeta bilo je neophodno konstatovati da za neke činjenice «nema podataka».

Ukupno je pregledano 55 sudskih predmeta i to 43 iz Opštinskog suda i 12 iz Okružnog suda. Krivična dela iz nadležnosti Opštinskog suda su: 21 lakih telesnih povreda – čl. 54 st.1(16) i st. 2 (5) KZRS, 7 zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica – čl. 118 st. 1. i 2., 5 nasilja u porodici – čl. 118a KZRS, 6 teških telesnih povreda iz čl. 53 st. 1 (5) i st. 2 (1) KZRS, 4 uvreda i kleveta iz čl. 92 st. 1 i 2 i 93 KZRS. Iz nadležnosti Okružnog suda su: 8 ubistava iz čl. 47 st. 1 (6) i st. 2 tač.6 (2) KZRS, 3 ubistva u pokušaju iz čl. 47 st. 2 tač. 6 KZRS u vezi sa čl. 19 KZ SRJ, 1 ubistvo na mah iz čl. 48 KZRS. S obzirom da se u svim ovim slučajevima radi o nasilju izvršenom prema članu porodice, smatramo da kvalifikacija krivičnih dela nije pravilno izvršena (grafikon 40).

Grafikon 40.

U najvećem broju slučajeva postupak se vodi protiv lica muškog pola kao učinilaca – 40 ili 72,72%, ženski pol je zastupljen sa 15 ili 27,28%. Ovakav raspored po polu izvršilaca pokazuje da je udeo žena znatno manji među izvršiocima u okviru istraživanog uzorka, ali je procenat od 27,28% znatno veći od procenta učešća žena u ukupnom kriminalitetu, koji se kreće kod nas do 12% (grafikon 41).

Grafikon 41.

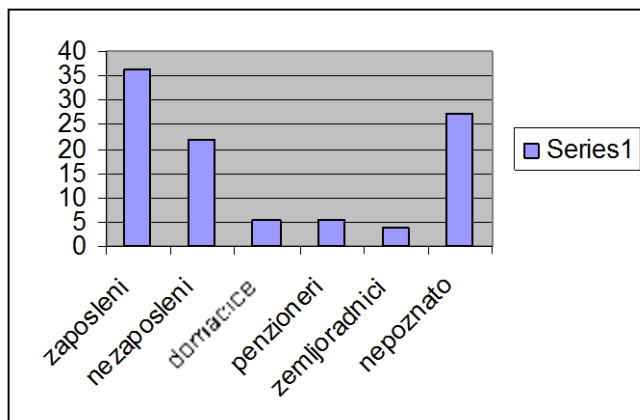
U pogledu starosnih kategorija učinilaca, najzastupljenija je starosna kategorija od 33-40 godina – 14 ili 25,46%, zatim starosna kategorija od 41-48 godina – 10 ili 18,18%, 25-32 godine – 9 ili 16,36%, 49-56 godina – 6 ili 10,91%, 18-25 godina – 5 ili 9,09% i preko 65 godina – 1 ili 1,82%. Za 10 lica (18,18%) protiv kojih je pokrenut postupak nema podataka koliko su imali godina u vreme izvršenja dela za koje su okrivljeni ili optuženi.

Bračno stanje lica protiv kojih se vodi postupak pokazuje da je najveći broj lica oženjen ili živi u vanbračnoj zajednici – 24 ukupno (12 ili 21,82% je oženjeno, 12 ili 21,82% živi vanbračno). Razvedeno je 12 lica – 21,82%, dok je kod 4 lica ili 7,27% u toku brakorazvodna parnica. Neoženjeno je samo 6 lica ili 10,91%. Nema podataka o bračnom stanju za 8 lica ili 14,54%. Najveći broj učinilaca – 16 ili 29,10% ima dvoje dece, zatim jedno dete – 12 ili 21,82%, troje ili više dece ima 9 učinilaca ili 16,36%, bez dece je 8 ili 14,54% učinilaca, dok za 10 ili 18,18% nema podataka o broju dece. U onim slučajevima u kojima su žrtve nasilja supruzi/supruge, drugi roditelj njihove dece je izvršilac nasilja.

Za veliki broj lica protiv kojih se vodi krivični postupak nema podataka o obrazovanju – 14 ili 25,46%, što svakako onemogućava pravilno zaključivanje o tome koji stepen obrazovanja preovlađuje. Zbog toga se može, uz određene rezerve, konstatovati da većina učinilaca ima srednji stepen obrazovanja – 17 ili 30,91% ili je sa osnovnom školom – 11 ili 20,00%. Sa nezavršenom osnovnom školom je 8 ili 14,54% učinilaca, dok je najmanje sa visokom školom ili fakultetom – 5 ili 9,09%. Ipak, može se konstatovati da su zastupljeni svi nivoi obrazovanja, kao i različita zanimanja: perač,

ekonomista, trgovac, lekar, dizajner, hemijski tehničar, direktor, radnik, konobar, spremačica, automehaničar, knjižničar, armirač, pekar, knjižničar, medicinska sestra itd.

U pogledu zaposlenosti lica prema kojima se vodi postupak, može se konstatovati da je najviše zaposlenih lica – 20 ili 36,36%, dok je nezaposlenih 12 ili 21,82%. Ostali su: domaćice (3 ili 5,45%), penzioneri (3 ili 5,45%), zemljoradnici (2 ili 3,64%), a za 15 ili 27,28% nema podataka o zaposlenosti (grafikon 42).

Grafikon 42.

Kao i u Subotici. U Novom Sadu postoji multietnička zajednica, pa su učinioci prijavljenih krivičnih dela različitih nacionalnosti. Po nacionalnoj pripadnosti najviše je Srba – 31 ili 56,36%, zatim Mađara – 6 ili 10,91%, Roma – 3 ili 5,45% i Hrvata – 2 ili 3,64%. Jedan učinilac je Crnogorac (1,82%), jedan Makedonac (1,82%), jedan Slovak (1,82%). Za deset učinilaca (18,18%) nema podataka o tome koje su nacionalne pripadnosti.

Upoređivanjem mesta rođenja i prebivališta učinilaca, može se konstatovati da je najviše učinilaca rođeno u gradu – 23 ili 41,82% i da u gradu ima prebivalište – 31 ili 56,36%, što pokazuje, pored ostalog, da se mesto rođenje i prebivalište kod velikog broja učinilaca podudaraju. Za razliku od drugih istraživanja, po kojima je kriminalitet nasilja više zastupljen u seoskim sredinama iz kojih učinioci potiču ili tu žive, na području Novog Sada nešto više učinilaca je rođeno u gradu, gde je i mesto izvršenja krivičnog dela, nego u selu (19 ili 34,55%) i nešto više učinilaca ima prebivalište u gradu nego u selu (17 ili 30,92%). Prebivalište u prigradskom naselju ima 4 učinilaca (7,27%), a nema podataka o mestu rođenja za 13 ili 23,37% učinilaca i o prebivalištu – 22 ili 40,00% učinilaca.

Dobijanje realnih podataka o ranijoj osuđivanosti znatno je otežano zbog toga što u velikom broju predmeta – 22 ili 40,00% nema tih podataka. Prema raspoloživim podacima, ranije je osuđivano samo 4 ili 7,27% učinilaca, dok 29 ili 52,73% ranije nije osuđivano. Ranije osude se odnose na druga krivična dela – krađe, rasturanje opojnih droga, a ne na krivična dela nasilja. Međutim, ovaj podatak nam ne ukazuje pouzdano

da učinioci nisu ranije primenjivali nasilje u porodičnim sukobima, već, eventualno, pokazuje da primena nasilja u porodičnim odnosima nije bila prijavljivana.

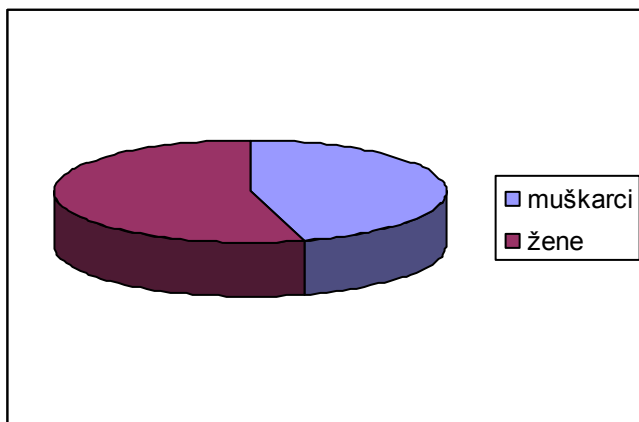
O porodičnim prilikama i ličnim karakteristikama i ponašanju učinioca do momenta izvršenja dela, gotovo da nema podataka u sudskim spisima. Samo u jednom slučaju postoje veoma oskudni podaci o primarnoj porodici učiniteljke, odnosno o tome da je odrasla u porodici alkoholičara, da je boravila u Institutu za nezbrinutu decu, da je kao maloletnica vršila krivična dela zbog čega je bila izrečena vaspitna mera. U pogledu strukture ličnosti, veštak je konstatovao postojanje psihopatske strukture ličnosti, alkoholičizma i lake mentalne retardiranosti.

Kakav je odnos učinioca prema izvršenom delu značajna je okolnost ne samo prilikom odmeravanja kazne (pored ostalog, zavisno od «držanja» učinioca posle izvršenog dela sud odlučuje koju će mu vrstu i visinu krivične sankcije odrediti), već je značajno i zbog sagledavanja daljeg ponašanja učinioca prema žrtvi porodičnog nasilja. Mada se u svim dosadašnjim istraživanjima nasilja u porodici stalno naglašava da obećanje učinioca da više nikada neće zlostavljati žrtvu, ne garantuje zaustavljanje nasilja, ipak je potrebno saznati da li učinilac priznaje izvršeno delo i da li se kaje zbog učinjenog dela. I kod sagledavanja ovog parametra, moramo ukazati na veliki broj predmeta u kojima nema podataka o postojanju i kvalitetu odnosa učinioca prema delu koje je učinio – 18 ili 32,72%. Najveći broj učinilaca je neodređen u pogledu odgovora na ovo pitanje – 16 ili 29,10% dalo je neodređene izjave, ne priznaje delo 8 ili 14,54% učinilaca, porednak broj izražava stvarno žaljenje i kajanje ili se ne kaje za učinjeno delo – 6 ili 10,91, dok jedan učinilac izražava samo verbalno kajanje. Slični rezultati dobijeni su posmatranjem odnosa učinioca prema odgovornosti za događaj jer je u velikom broju slučajeva taj odnos ostao nepoznat – 23 ili 41,82%. Od onih učinilaca koji su se izjasnili o tome kako sagledavaju izvršenje dela za koje su okrivljeni, najveći broj prebacuje odgovornost na žrtvu – 12 ili 21,82%, zatim krivi i sebe ali i žrtvu – 8 ili 14,54%, ne sagledava uopšte svoju odgovornost – 5 ili 9,09%, nema objašnjenje za svoje ponašanje – 3 ili 5,45%, smatra da je događaj nastao sticanjem «nesrećnih okolnosti» - 2 ili 3,64% ili da nije bilo izbora iz «bezizlazne situacije» - 2 ili 3,64%.

U pogledu uračunljivosti, treba naglasiti da ova okolnost ne bi smela da ostane nezabeležena i nenaglašena u sudskim spisima i pored toga što se postupak u jednom broju predmeta vodi na osnovu privatne tužbe. Iako se polazi od pretpostavke uračunljivosti osumnjičenog sve dok se ne posumnja u njegovu uračunljivost i razmotri nalaz i mišljenje veštaka, smatramo da je prilikom sagledavanja ličnosti učinioca neophodno naglasiti da li je u vreme izvršenja dela bio uračunljiv. Međutim, bez obzira što uračunljivost nije posebno naglašena i izgleda da o tome nema podataka u 36 slučajeva ili 65,46%, smatramo da i u ovim slučajevima, kao i u onih 5 ili 9,09% gde je navedeno da je učinilac bio uračunljiv, treba smatrati da se radi o uračunljivim licima. Smanjeno uračunljivih bilo je 8 ili 14,54%, bitno smanjeno uračunljivih 5 ili 14,54%, dok je jedan učinilac bio neuračunljiv u vreme izvršenja dela i njemu je izrečena mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi.

Upotreba alkohola kod učinilaca zabeležena je u 12 slučajeva i to: kao lako pijanstvo – 1 ili 1,82%, komplikovano pijanstvo – 2 ili 3,64%, srednje pijanstvo – 4 ili 7,27% i teško pijanstvo – 5 ili 9,09%. To znači da je 12 učinilaca u vreme izvršenja dela bilo pod dejstvom alkohola. Nije bilo pod dejstvom alkohola 20 ili 36,36% učinilaca, ali, s obzirom na to da je u 23 ili 41,82% slučajeva konstatovano da nema podataka o alkoholisanosti učinioca u vreme izvršenja dela, ne možemo da sasvim budemo sigurni da kod ovih učinilaca nije bilo upotrebe alkohola. Pod dejstvom droge bio je samo jedan učinilac u vreme izvršenja dela (1,82%), 32 ili 58,18% nije koristilo drogu, a za 22 ili 40,00% nema podataka.

Za razliku od drugih istraživanja, prema kojima je mnogo više žrtava ženskog pola nego žrtava muškog pola, podaci iz sudskih predmeta u Novom Sadu pokazuju da je broj žrtava muškog i ženskog pola gotovo pojednak. Žrtava muškog pola je 25 ili 45,45%, a 27 ili 54,55% žrtava je ženskog pola. Manji broj žrtava u odnosu na broj izvršilaca (52:55) pokazuje da je u tri slučaja jedan izvršilac izvršio krivično delo prema više lica. Radi se o izvršenju krivičnog dela zapuštanja i zlostavljanja maloletnog lica, gde se kao žrtve pojavljuju više maloletnih lica (grafikon 43).

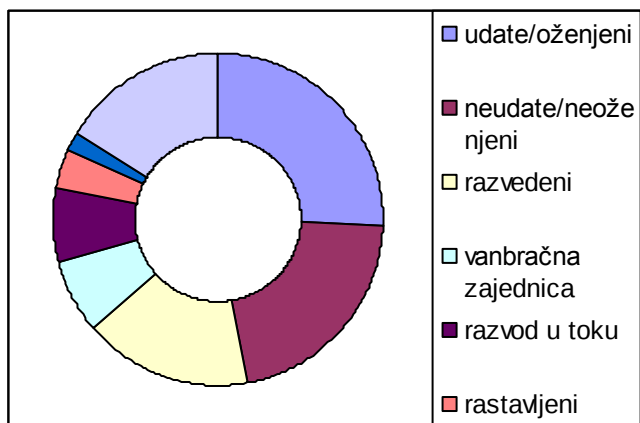
Grafikon 43.

Prebivalište žrtava je u većini slučajeva grad – 35 ili 63,63%, zatim, selo – 17 ili 30,92% i prigradsko naselje – 3 ili 5,45%. Za mesto rođenja žrtava u velikom broju slučajeva nema podataka – 25 ili 45,45%, što znači da se ovaj podatak u sudskom postupku u mnogim slučajevima ne utvrđuje. Zbog toga ne možemo sa sigurnošću da tvrdimo da je veći broj lica, koja se pojavljuju kao žrtve u sudskim predmetima, rođen na selu i ima prebivalište u gradu. Grad je mesto rođenja za 15 ili 27,27% žrtava, selo za 14 ili 25,46%, a prigradsko naselje za jednu žrtvu (1,82%).

Prema podacima iz pregledanih sudskih predmeta, žrtve su različitog uzrasta. Najmlađa žrtva ima 3 meseca (1 ili 1,82%), zatim dolaze sledeće starosne kategorije: 2 godine – 1 (1,82%), 4 godine – 1 (1,82%), 10 godina – 1 (1,82%), 12 godina – 1 (1,82%), 57-65 godina – 1 (1,82%), 6 godina – 2 (3,64%), 18-25 godina – 2 (3,64%), 16 godina – 3 (5,45%), 25-32 godine – 4 (7,27%), 41-48 godina – 4 (7,27%), preko 65

godina – 4 (7,27%), 49-56 godina – 5 (9,09%), 33-40 godina – 11 (20,00%). Za 14 žrtava (25,45%) nema podataka o uzrastu.

Najveći broj žrtava – 14 (25,45%) pripada kategoriji oženjenih odnosno udatih u vreme izvršenja krivičnog dela. Nešto manji broj je neoženjenih/neudatih – 12 (21,82%). Međutim, ako se broju oženjenih/udatih doda broj razvedenih – 9 (16,36%), lica u vanbračnoj zajednici – 4 ili 7,27%, lica kod kojih je u toku brakorazvodni postupak – 4 ili 7,27%, rastavljenih (brak nije razveden)- 2 ili 3,64% i udovaca – 1 (1,82%), povećava se broj žrtava koje su se nalazile ili se nalaze u nekom partnerskom odnosu – 34 (61,81%). Podaci o bračnom stanju ostali su nepoznati za 9 žrtava (16,37%) - grafikon 44.

Grafikon 44.

U pogledu broja dece, najviše žrtava ima jedno ili dvoje dece – 15 žrtava ima dvoje dece (27,29%), 13 žrtava ima jedno dete (23,37%). Bez dece je 14 žrtava (25,45%), troje i više dece umaju 4 žrtve (7,27%), a za 9 ili 16,37% žrtava nema podataka o broju dece.

U velikom broju sudskih predmeta – 20 ili 36,36% nema podataka o obrazovanju oštećenih lica. Na osnovu ove, kao i niza drugih činjenica, možemo da zaključimo da se o oštećenom licu (žrtvi) u toku sudskog postupka prikupi veoma malo podataka i da se sud skoro uopšte ne upušta u saznavanje okolnosti koje je odnose na oštećenog. Prema raspoloživim podacima, najviše žrtava, kao i učinilaca, je sa srednjim obrazovanjem – 10 ili 18,18%, zatim sa osnovnom školom – 9 ili 16,36%, višom i visokom školskom spremom – 7 ili 12,73%, bez škole je 6 ili 10,91% žrtava i sa nezavršenom osnovnom školom 3 ili 5,45% žrtava.

Kao izvršioci tako su i žrtve sa različitim zanimanjima: radnik, student, pravnik, inženjer, konobar, krojač, ekonomista, tehničar, prosvetni radnik, lekar, pekar, pravnik itd., što pokazuje da se nasilje primenjuje prema svim licima i da nivo obrazovanja nije od uticaja na viktimizaciju. Većina žrtava je zaposlena – 19 ili 34,55, nezaposlene su samo tri žrtve (5,45%), ali su nezaposlena takođe deca – 6 ili 10,91%, učenici – 4 ili

7,27%, penzioneri – 4 ili 7,27%, zemljoradnici – 3 (3,66%). Nema podataka o zaposlenju žrtava u 15 slučajeva (27,27%). Kako nadostaju podaci o ekonomskim prilikama i materijalnom stanju žrtava, ne može se sa sigurnošću zaključivati o ekonomskoj zavisnosti/ nezavisnosti žrtava od nasilnika.

S obzirom da se radi o multietničkoj zajednici, žrtve su, kao i učinioci, različitih nacionalnosti: najviše lica je srpske nacionalnosti – 29 ili 52,72%, zatim ima Mađara – 9 ili 16,37%, Roma – 4 ili 7,27%, Muslimana – 1 ili 1,82%, Slovaka – 1 ili 1,82%. Nema podataka o nacionalnosti za 11 ili 20,00% lica.

Podaci o odnosu između žrtve i učinilaca pokazuju da je dominantan oblik nasilja nasilje u braku i nasilje roditelja prema deci. Odnos supružnika postoji u 14 slučajeva ili 25,45%, dok je odnos dete (sin ili ćerka)- roditelj, pri čemu se roditelj pojavljuje kao nasilnik, zastupljen takođe u 14 slučajeva (25,45%). Odnos razvedenih supružnika postoji u 9 slučajeva (16,37%), supružnika u vanbračnoj zajednici u 5 slučajeva (9,09%), devojka/mladić u jednom slučaju (1,81%), ranija devojka/mladić u jednom slučaju (1,81%), otac/majka kao žrtve a sin kao izvršilac pojavljuju se u 4 slučaja (7,27%) i deda kao žrtva unuka u jednom slučaju (1,82%). U ostalim slučajevima žrtva i izvršilac su u daljem stepenu srodstva ili pripadaju članovima porodice u širem smislu – snaja/svekrva – 1 (1,82%), sestrin muž (zet) – 1 (1,82%), ćerkin muž (zet) – 1 (1,81%), svekar – 1 (1,82%) i šurak – 1 (1,82%).

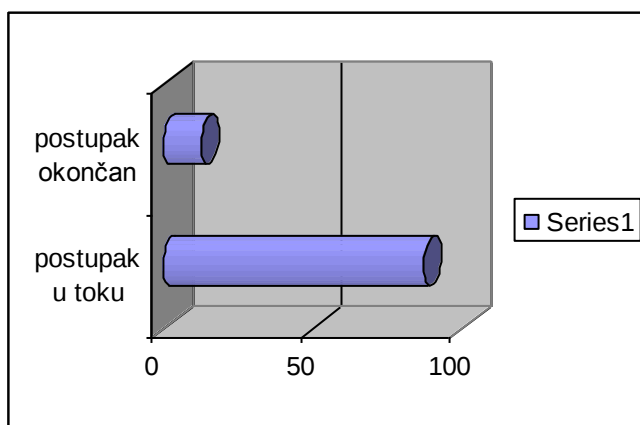
Iako se iz opisa događaja i ostalih podataka iz predmeta može zaključiti da je nasilje imalo svoj kontinuitet i da je trajalo u dužem vremenskom periodu, u najvećem broju slučajeva – 23 ili 41,83% od strane suda nije utvrđeno da li se nasilje ispoljavalo i pre kritičnog događaja ili se samo povremeno javljalo. U 13 slučajeva – 23,37% konstatovano je da je nasilje bilo stalno, u 5 slučajeva – 9,09% da se javljalo povremeno, a u 14 ili 25,45% da ga nije bilo pre kritičnog događaja. Interesantno je da žrtve nisu tražila pomoć od neke institucije koja pruža pomoć žrtvama u 33 slučajeva (60,00%), samo u jednom slučaju žrtva se obratila Centru za socijalni rad. Iako je u 21 slučaju (38,18%) ostao nepoznat podatak o obraćanju žrtve nekoj instituciji, čini se da ni u ovim slučajevima žrtva nije tražila pomoć. Slično je i kada se radi o prijavljivanju izvršenja krivičnog dela policiji – u 34 slučajeva konstatovano je da prijava nije podnošena (61,82%), dok u 21 slučaju (38,18%) nema podataka.

Mesto izvršenja krivičnog dela u 40 slučajeva je grad (72,72%), selo u 13 slučajeva (23,64%) a prigradsko naselje u dva slučaja (3,64%). Mesto samog događaja je stan učinioca – 23 (41,81%), zajednički stan učinioca i žrtve – 19 (34,55%), stan žrtve – 5 (9,09%), otvoren prostor/ulica – 5 (9,09%), radno mesto žrtve – 1 (1,82%). U jednom predmetu (1,82%) nije bilo podataka o konkretnom mestu izvršenja dela.

Sredstva izvršenja su različiti predmeti, počev od korišćenja određenih delova tela (ruka, noga), pa do hladnog (nož, sekira) i vatrenog (pištolj) oružja. Najčešće korišćeni predmeti i oruđa za vršenje nasilja su: ram za slike, flaša, mesarski čekić, cipela sa jakim đonom, drška od metle, patike, ašov, čekić. Način izvršenja krivičnog dela zaivisio je od vrste nasilja (fizičko, psihičko) i sredstava izvršenja. Tako se kao načini izvršenja pominju kod fizičkog nasilja (zastupljeno najviše u 23 ili 41,83% slučajeva):

udarac u glavu rukama, zavrtnje ruke, ujedanje, šamaranje, čupanje kose, udarac sekirom, ubod nožem. Kod zapuštanja i zlostavljanja maloletnog lica kao način izvršenja najčešće se javlja zanemarivanje, ostavljanje bez hrane, ostavljanje bez nadzora i pažnje i sl. Način izvršenja psihičkog nasilja (javlja se u 13 slučajeva ili 23,37%) u većini slučajeva je vređanje, psovanje, klevetanje. Kod fizičkog i psihičkog nasilja, koji se istovremeno ispoljavaju u 19 slučajeva (34,80%), kombinuju se različita sredstva i načini izvršenja.

Praćenje kaznene politike sudova kod krivičnih dela sa elementom nasilja prema članovima porodice bilo je moguće u jednom manjem broju predmeta jer prvostepeni postupak u većini slučajeva nije okončan – 48 ili 87,26% (grafikon 45).

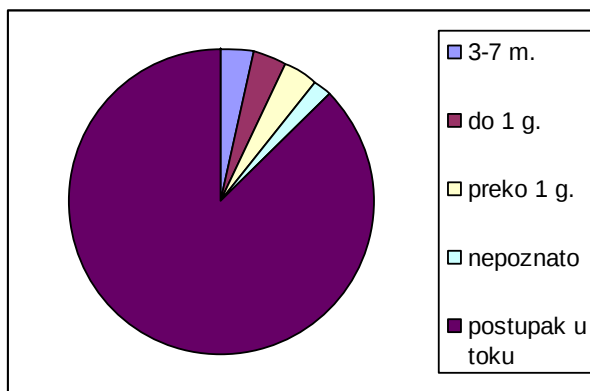
Grafikon 45.

U onim slučajevima u kojima je doneta prvostepena presuda, preovlađuje kazna zatvora (6 ili 10,90%), koja je različitog vremenskog trajanja: 1 godina i 6 meseci, 6 meseci, 7 godina, 6 godina, 5 godina, 20 meseci. Kazna zatvora u dužem vremenskom trajanju izrečena je učiniocima onih krivičnih dela koja su kvalifikovana kao krivična dela ubistva. U jednom slučaju izrečena je mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u ustanovi jer je sud utvrdio da je učinilac u vreme izvršenja dela bio neuračunljiv. Uslovna osuda i novčana kazna nisu bile izrečene nijednom izvršiocu, u dva slučaja (3,64%) krivični postupak je obustavljen, a u jednom slučaju (1,82%) povučena je privatna tužba. Pritvor je vrlo reko određivan učiniocima – samo u 10 slučajeva (18,19) i tada se radilo o izvršenju krivičnih dela kvalifikovanih kao ubistva i ubistva u pokušaju. U 45 slučajeva (81,81%) sud nije učiniocima odredio pritvor.

Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne učiniocima sud je našao da su otežavajuće okolnosti: povećan stepen društvene opasnosti, dužina perioda nanošenja telesnih povreda, brojnost nanetih povreda, ranija osuđivanost. Od olakšavajućih okolnosti navedene su: mladost, neosuđivanost, priznanje krivičnog dela, činjenica da okrivljeni ima maloletnu decu, ali i postojanje privremene duševne poremećenosti. Kao što je već pomenuto kod drugih sudskih predmeta iz uzorka, sud automatski nabraja

okolnosti koje utiču na odmeravanje kazne ne upuštajući se u detaljniju analizu konkretnih okolnosti vezanih za učinioca, žrtvu i samu situaciju izvršenja dela.

U pogledu trajanja krivičnog postupka, već smo istakli da je većina sudskih predmeta iz uzorka nezavršena i da postupak još uvek traje u 48 ili 87,26% predmeta. U onim predmetima gde je prvostepeni postupak okončan, proteklo vreme od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene presude bilo je od 3-7 meseci u dva slučaja (3,64%), do 1 godine u dva slučaja (3,64%) i preko 1 godine u dva slučaja (3,64%). U jednom slučaju nema podataka o trajanju postupka (grafikon 46).

Grafikon 46.

Ako analiziramo predmete koji su još u toku, možemo da konstatujemo da postupak veoma dugo traje, da je protekao dug vremenski period od momenta izvršenja dela i podnošenja krivične prijave do zakazivanja glavnog pretresa i da je u dužem vremenskom periodu održan samo jedan ili dva glavna pretresa. Drugostepeni postupak može da se prati samo u onim predmetima u kojima je doneta prvostepena presuda i izjavljena žalba. Takvih slučajeva je veoma malo. Žalba je izjavljena u četiri slučaja, u dva slučaja prvostepena odluka je potvrđena, u jednom slučaju ukinuta, a u jednom nema podataka o drugostepenoj odluci. S obzirom na ovako mali broj predmeta, nije moguće u potpunosti pratiti postupak po žalbi i doneti relevantne zaključke.

1. 5. Subotica

1. 5. 1. Opšti podaci o predmetima

Pregledana su i razmotrena ukupno 3 policijska predmeta i 8 sudskih predmeta, u kojima su procesuirana dela nasilja prema članovima porodice. Predmeti tužilaštva nisu bili dostupni istraživačicama jer Opštinsko javno tužilaštvo U Subotici i Okružno javno tužilaštvo u Subotici nisu odobrili da se istraživačicama stave na uvid predmeti, uprkos tome što su se istraživačice nekoliko puta obraćale ovim pravosudnim

institucijama. Zato je 10 predmeta tužilaštva razmotreno samo na osnovu podataka iz izveštaja Okružnog javnog tužilaštva u Subotici i podataka sadržanih u sudskim spisima.

Od svih ovih predmeta, u samo 3 bilo je moguće sagledati postupak u celini, s obzirom da je u drugim predmetima došlo ili do odbacivanja krivične prijave ili postupak pred sudom još uvek nije okončan.

1. 5. 2. Policijski predmeti

Pregledana su ukupno 3 policijska predmeta. U dva predmeta radi se o delu nasilja prema članu porodice, povodom koga je policijska patrola intervenisala po pozivu žrtve, odnosno komšije, dok je u jednom predmetu delo prijavio Centar za socijalni rad u Subotici. U svim ovim slučajevima, policija je postupala na uobičajen zakonom propisan način: sačinjena je službena beleška, u kojoj je opisan događaj i navedena imena osumnjičenih i žrtava, obavljen je razgovor sa osumnjičenim i prikupljena su obaveštenja o događaju od drugih lica. Nijedan osumnjičeni nije bio lišen slobode, ali su dva osumnjičena smeštena u psihijatrijsku ustanovu.

U jednom slučaju, žrtva nasilja bilo je maloletno lice, te je policija uputila obaveštenje stručnoj službi Centra za socijalni rad radi njegove "zaštite i zbrinjavanja". Maloletno lice se u jednom slučaju javlja i kao lice osumnjičeno da je izvršilo krivično delo nasilja u porodici. Međutim, u oba slučaja policija nije obavila razgovor sa maloletnim licem.

Policija je podnosila krivične prijave u relativno kratkom vremenskom periodu, u roku od 10 do 18 dana od dana prijavljivanja dela. Vreme potrebno za sastavljanje i podnošenje krivične prijave zavisilo je od toga da li su prikupljeni podaci od drugih lica.

Iz izveštaja Okružnog tužilaštva u Subotici može se zaključiti da u pojedinim slučajevima nasilja u porodici policija nije podnosila krivičnu prijavu, ocenjujući da se radi o "porodičnom nesporazumu", mada se radi o nasilju koje je vršeno u dužem vremenskom periodu, tako da se žrtva neposredno obratila tužilaštvu. Ovakvo postupanje policije veoma je štetno i opasno jer nepodnošenje krivične prijave može ohrabriti nasilnika i doprineti izvršenju težih oblika nasilja.

1. 5. 3. Predmeti tužilaštva

Istraživačice su, kao što je već rečeno, imale veoma otežanu saranju sa Opštinskim i Okružnim javnim tužilaštvom u Subotici, više puta su se obraćale usmenim i pisanim molbama da im bude omogućeno da obave istraživanje, ali su, na kraju, umesto neposrednog uvida u predmete, dobile pisani izveštaj Okružnog javnog tužilaštva u Subotici.

U istraživanom periodu, prema podacima iz izveštaja, Opštinsko javno tužilaštvo u Subotici razmatralo je 10 krivičnih prijava zbog krivičnog dela nasilja u porodici i samo jednu odbacilo, nalazeći da u radnjama osumnjičenog nema elemenata

krivičnog dela nasilja u porodici, niti bilo kog drugog dela za koje se goni po službenoj dužnosti.

U jednom predmetu, javni tužilac je prijavljeno delo nasilja u porodici kvalifikovao kao krivično delo lake telesne povrede iz čl. 54. st. 2. KZRS, koje se takođe goni po službenoj dužnosti, i u tom smislu podneo optužni predlog. Razlog ovakve pravne kvalifikacije, po shvatanju javnog tužioca, leži u činjenici da osumnjičeno lice i žrtva u vreme izvršenja dela nisu bili u braku, već da je njihov brak razveden, te da se, stoga, ne radi o krivičnom delu nasilja u porodici. Iz ovoga je jasno vidljiv stav javnog tužioca da postojanje braka smatra odlučnom činjenicom za kvalifikaciju dela nasilja u porodici, te da, u tom smislu, bivši supružnik ne može biti žrtva krivičnog dela nasilja u porodici.

Čini se da je ovakvo tumačenje pojma "član porodice" isuviše usko, što u praksi može dovesti do nepihvatljivih razlika u sankcionisanju, s obzirom na činjenicu da je za krivično delo lake telesne povrede nanesene oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši (čl. 54. st. 2. KZRS) predviđena kazna zatvora do tri godine, a da je za učinjeno delo nasilja u porodici, izvršeno na istovetan način, predviđena kazna zatvora od šest meseci do pet godina. Ovo tim pre ako se ima u vidu da je u slučaju nanošenja lake telesne povrede predviđene čl. 54. iz st. 2. KZRS sud ovlašćen da učinicu izrekne sudsku opomenu ako je učinilac bio izazvan nepristojnim ili grubim ponašanjem oštećenog, dok takvo ovlašćenje sud nema kad je u pitanju kvalifikovano krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118 a st. 2. KZRS. Smatramo, stoga, da nasilje izvršeno prema bivšem supružniku uvek treba kvalifikovati kao krivično delo nasilja u porodici, bez obzira na to da li su razvedeni supružnici posle razvoda braka nastavili da žive zajedno ili je njihova zajednica života prestala.

U slučajevima kada žrtve nasilja u porodici tokom saslušanja pred javnim tužiocem poriču da je nasilje izvršeno, što je u praksi, inače, česta pojava, javni tužilac po pravilu ne odbacuje tužbu, što zaslužuje pozitivnu ocenu. Čak i kad žrtva nasilja u porodici odbija da sarađuje, tj. odbija da svedoči pred sudom, javni tužilac pokreće istražni postupak, kako bi se prikupila potrebna obaveštenja i dokazi o izvršenom delu.

U pogledu odlučivanja o tome da li ima elemenata krivičnog dela, tj. da li će biti podnet optužni akt, zapaža se da javni tužilac pravilno kvalifikuje dela psihičkog nasilja, koja se sastoje u upućivanju ozbiljnih pretnji članu porodice i povredi njegovog duševnog integriteta. Naime, u jednom slučaju tužilac je podneo optužni akt, kvalifikujući delo psihičkog nasilja prema članu porodice, koje je u konkretnom slučaju bio jedini vid ispoljavanja nasilja, kao krivično delo nasilja u porodici, što zaslužuje pozitivnu ocenu. Treba konstatovati da je u istraživanom uzorku ovo jedini slučaj podizanja optužnog akta zbog krivičnog dela nasilja u porodici izvršenog primenom psihičkog nasilja.

U pojedinim slučajevima nasilnik je ispoljio nasilničko ponašanje prema većem broju članova porodice (sin i ćerka, supruga i dete). Iako se radi o sticaju krivičnih dela, po pravilu se podnosi optužni akt zbog samo jednog krivičnog dela nasilja u porodici. U jednom predmetu, žrtve nasilja optuženog bili su punoletni i maloletni član porodice

(supruga i dete). Optužni akt, međutim, nije podnet za kvalifikovani oblik nasilja u porodici izvršenog prema maloletniku (čl. 118a st. 3. KZRS), za koje je zaprećena kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina, već samo za krivično delo nasilja iz čl. 118 st. 1. KZRS.

Izveštaj Okružnoj javnog tužilaštva pokazuje da postoji problem kvalifikacije krivičnog dela kad je u pitanju fizičko i psihičko nasilje prema maloletniku.

Pre svega, nasilje izvršeno prema maloletnom licu ne tretira se kao kvalifikovani oblik krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a st. 3. KZRS, već kao krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a st. 1. KZRS. Pored toga, teškoće i u pogledu kvalifikacije dela nasilja prema detetu postoje i zbog toga što nisu sasvim jasni kriterijumi na osnovu kojih je moguće jasno razgraničiti kad se radi o krivičnom delu zapuštanja i zlostavljanja maloletnog lica (čl. 118. KZRS), a kada o kvalifikovanom delu nasilja u porodici izvršenom prema maloletniku, iz čl. 118a st. 3. KZRS, u slučajevima kad se kao izvršilac javlja roditelj deteta. U jednom predmetu Opštinskog javnog tužilaštva radilo o kontinuiranom fizičkom i psihičkom nasilju prema detetu, koje je vršeno u dužem vremenskom periodu i u kome ima elemenata krivičnog dela zapuštanja i zlostavljanja maloletnog lica, ali je tužilac kvalifikovao delo kao krivično delo nasilja u porodici. Smatramo da je ovakav stav pravilan, tj. da se u ovom slučaju radi o krivičnom delu nasilja u porodici, ali da je nepravilno zaključeno da je u pitanju "obično" krivično delo nasilja u porodici delo iz čl. 118a st. 1., a ne kvalifikovani oblik nasilja u porodici iz čl. 118. st. 3, s obzirom da je žrtva maloletno lice.

Pravilna kvalifikacija dela nasilja prema detetu od izuzetne je važnosti, pored ostalog i zbog toga što je kazna za krivično delo nasilja u porodici izvršeno prema maloletnom licu znatno stroža (kazna zatvora od dve do deset godina) u odnosu na kaznu koja je predviđena za krivično delo zapuštanja i zlostavljanja maloletnog lica (kazna zatvora od tri meseca do tri godine).

Da bi prilikom sankcionisanja krivičnih dela nasilja u porodici bila ostvarena neophodna jadoobraznost u primeni krivičnopravnih propisa na čitavoj teritoriji Republike Srbije, potrebno je preduzeti mere koje se uobičajeno preduzimaju radi ujednačavanja pravne prakse. Radi ostvarivanja ovog cilja, bilo bi korisno da Republički javni tužilac, saglasno čl. 13. Zakona o javnom tužilaštvu (Sl. glasnik RS, 63/2001, 42/2002, 39/2003), putem obaveznog uputstva utiče na ostvarivanje neophodnog stepena jednoobraznosti u postupanju kad su u pitanju dela nasilja izvršena prema članovima porodice. Takođe, od koristi bi bilo da Vrhovni sud Srbije, u skladu sa čl. 28. Zakona o uređenju sudova, zauzme načelne pravne stavove u pogledu tumačenja "kaučuk" pojmova koji su upotrebljeni u opisu krivičnog dela zanemarivanje i zlostavljanje maloletnog lica i krivičnog dela nasilje u porodici, kao što su pojmovi "zlostavljanje", "povređivanje telesnog integriteta", "ugrožavanje telesnog integriteta" i dr.

1. 5. 4. Sudski predmeti

Podaci iz sudskih predmeta prikupljeni su neposrednim uvidom u sudske spise. Međutim, iako su sudski spisi bili dostupni istraživačicama, mnogi podaci o učinicima, žrtvama i samom krivičnom delu nisu prikupljeni jer nisu sadržani u samim spisima predmeta.

Krivični postupak pred Opštinskim sudom u Subotici zbog krivičnog dela nasilja u porodici u istraživanom periodu vođen je protiv 4 učinilaca. U predmetima vezanim za krivično delo nasilja u porodici, broj žrtava jednak je broju učinilaca jer se u svakom od predmeta kao žrtva pojavljuje jedno lice.

Sva lica protiv kojih je bio pokrenut postupak zbog krivičnog dela nasilja u porodici su muškarci. Dva lica optužena zbog krivičnog dela nasilja u porodici imaju preko 65 godina, jedno lice pripada starosnoj kategoriji 18–25 godina a jedno starosnoj kategoriji 49–56 godina, što takođe pokazuje odstupanje u odnosu na starost učinilaca krivičnih dela sa elementom nasilja koja se vrše prema drugim licima, budući da je starost tih učinilaca, kao što je već rečeno, u većini slučajeva. 25–30 godina.

Prema podacima iz predmeta, sva lica optužena za krivično delo nasilja u porodici su oženjena, što potvrđuje stav da je dominantan oblik porodičnog nasilja bračno nasilje. Najveći broj učinilaca ima jedno dete sa žrtvom nasilja.

Obrazovni nivo učinilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice je veoma nizak: osnovna škola i nezavršena osnovna škola, što odstupa od podataka iz dosadašnjih istraživanja stepena obrazovanja učinilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice, prema kojima je obrazovni nivo učinilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice na nivou završene srednje škole.

Zanimanja učinilaca su različita: dva penzionera, 1 pomoćnik bravara, ali se kao učinilac javlja i jedno lice bez ikakvog zanimanja. Polovina učinilaca nisu zaposleni, dok polovina njih ostvaruje penziju.

U tipičnoj multietničkoj zajednici kakva postoji u Subotici i njenoj okolini, učinioci krivičnog dela nasilja u porodici pripadnici su različitih etničkih grupa: jedan je Srbin, jedan Mađar, jedan Bunjevac, dok za jednog od učinilaca nema podatka o nacionalnoj pripadnosti. Svi učinioci ovog dela domaći su državljani.

Učinioci su u podjednakom broju rođeni u gradu, odnosno u selu, ali 75% njih živi u gradu. Mesto rođenja i prebivalište većine učinilaca je isto, mada je jedan od učinilaca sa prebivalištem u gradu rođen na selu.

Većina učinilaca nije ranije osuđivana; u ispitivanom uzorku samo je jedan učinilac ranije bio osuđivan. Kako se ranija osuda odnosi na krivična dela iz čl. 164. st. 4. i iz 159. st. 3. KZRS, tj. iz grupe krivičnih dela protiv privrede i krivičnih dela protiv imovine, može se zaključiti da kod učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici u ispitivanom uzorku nije bila izražena sklonost ka vršenju krivičnih dela sa elementom nasilja.

U spisima predmeta ima veoma malo podataka o ranijem životu učinioca, o prilikama u kojima živi, o njegovom odnosu prema izvršenom krivičnom delu i

odgovornosti za događaj, kao i o drugim okolnostima koje se tiču njegove ličnosti, jer i ovaj sud, kao i ostali sudovi čija je praksa bila predmet istraživanja, ne poklanja ovim okolnostima adekvatan značaj. Iz pregledanih spisa predmeta vidljivo je da u ispitivanom uzorku polovina izvršioca izražava žaljenje i stvarno kajanje, jedan smatra svoj postupak adekvatnim, dok je za jednog učionioa ostalo nejasno kakav je njegov odnos prema izvršenom delu. Samo jedan od učinilaca prihvata sopstvenu odgovornost za učinjeno delo, dok ostala trojica uglavnom prebacuju odgovornost na žrtvu.

U vreme izvršenja krivičnog dela, svi učinioci bili su uračunljivi. Tri učinioca bila su pod uticajem alkohola, od kojih je kod jednog pijanstvo bilo lako, a kod druge dvojice srednje, dok za jednog učinioca nije poznato da li je bio u alkoholisanom stanju u vreme izvršenja krivičnog dela. Međutim, u spisima predmeta nema nalaza veštaka o tome da li je i u kojoj meri upotreba alkohola uticala na formiranje odluke za izvršenje krivičnog dela, mada opis porodične situacije pre i u vreme izvršenja dela navodi na zaljučak da je zloupotreba alkohola doprinela povećanoj agresivnosti izvršilaca.

Žrtve porodičnog nasilja su dve žene, jedan muškarac i jedno dete muškog pola. Većina žrtava ima prebivalište u gradu (75%), dok samo jedna živi na selu, ali su sve žrtve rođene u gradu.

Dve žrtve su starosti od 49–56 godina, jedna je stara 59 godina, dok je jedno dete staro pet godina. Između učinilaca i žrtava postoji bračni odnos u dva slučaja, roditeljski odnos postoji u jednom slučaju, dok je u jednom slučaju žrtva pastorak. Bračno stanje žrtava je različito: dve su udate/oženjene, jedna nije udata/oženjena, a za jednu žrtvu nema podataka. Najveći broj žrtava nema dece, dok samo jedna žrtva ima jedno dete.

Obrazovanje žrtava više je u odnosu na obrazovanje učinilaca. Preovlađuju žrtve sa srednjim obrazovanjem (75%); jedino dete, koje se u jednom slučaju javlja kao žrtva, nema završenu osnovnu školu. Zanimanje žrtava je različito – mašinbravar i radnica, dok su dve žrtve lica bez zanimanja, što potvrđuje stav da su žrtve porodičnog nasilja lica različitih zanimanja i stepena obrazovanja.

Iz ispitivanog uzorka nemoguće je zaključiti kakve su ekonomske prilike i materijalno stanje žrtava jer nema podataka o tome da li su žrtve ekonomski zavisne od nasilnika ili ostvaruju sopstvene izvore prihoda. Samo u jednom predmetu žrtva je lice koje izvršilac izdržava jer se radi o maloletnom licu.

Na osnovu podataka iz sudskih predmeta možemo da zaključimo da su žrtve porodičnog nasilja: maloletni pastorak, sin, supruga, a u jednom slučaju nije navedeno u kakvom su odnosu žrtva i učinilac.

U većini slučajeva (75%), izvršilac je i ranije maltretirao žrtvu, verbalno i fizički, ali ni u jednom slučaju žrtva se nije obraćala za pomoć bilo kojoj instituciji, niti je protiv izvršilaca ranije vođen krivični postupak za bilo koje delo sa elementom nasilja.

Žrtve nisu prijavljivale nasilje koje trpe, niti su se obraćale nekoj instituciji, nevladinoj organizaciji za pomoć i podršku žrtvama nasilja ili pojedincu (psiholog, lekar).

Samo u jednom slučaju mesto izvršenja dela bilo je selo, a u svim ostalim slučajevima krivično delo nasilja u porodici izvršeno je u gradu.

Sva dela izvršena su u zajedničkom mestu stanovanja učinioca i žrtve.

Većina krivičnih dela nasilja u ispitivanom uzorku izvršena je uz upotrebu fizičke sile i opasnog oruđa (štap, drška sekire, vile), dok je u jednom slučaju korišćena samo fizička sila. Ni u jednom predmetu nije konstatovano da je, pored fizičkog, bilo i psihičkog nasilja prema žrtvi, iako se iz opisa dela može zaključiti da je izvršen i ovaj oblik nasilja, izuzimajući već pomenuti predmet u kome je krivična prijava podneta upravo zbog psihičkog nasilja prema članu porodice. Radnje fizičkog nasilja su raznovrsne: udaranje rukama po telu žrtve, udaranje različitim odruđem po rukama i telu žrtve i dr.

Krivično delo nasilja u porodici nije izvršeno u sticaju sa nekim drugim krivičnim delom, niti postoji bilo koji oblik saučesništva.

U pogledu kažnjavanja učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici, treba napomenuti da su dve prvostepene presude osuđujuće, a u dva slučaja prvostepeni postupak nije bio okončan u vreme istraživanja.

U prvom slučaju, sud je učiniocu, koji je žrtvi - supruzi pod dejstvom alkohola nanео tešku telesnu povredu (čl. 118a st. 3. KZRS), izrekao uslovnu osudu – kaznu zatvora u trajanju od 9 meseci, koja se neće izvršiti ukoliko učinilac u roku od tri godine ne izvrši novo krivično delo. Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, sud je od olakšavajućih okolnosti uzeo u obzir iskreno držanje okrivljenog i okolnosti pod kojima je delo izvršeno (između učinioca i žrtve je pre izvršenja dela došlo do svađe u kojoj je žrtva udarila okrivljenog). Otežavajućih okolnosti, po oceni suda, nije bilo. U ovom slučaju, tužilac je izjavio žalbu zbog odluke o kazni, ali u vreme vršenja istraživanja viši sud još nije o žalbi odlučio. Treba napomenuti da je od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene presude proteklo je sedam meseci i u toku postupka ispitan je okrivljeni, saslušani su svedoci i oštećena i izvršeno je veštećenje telesnih povreda od strane lekara.

U drugom slučaju izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a st.1 KZRS, okrivljeni, oćuh žrtve, koji je fizički je zlostavljao svog maloletnog pastorka, osuđen je na novćanu kaznu u oznosu od 9.000,00 dinara. Sud je od olakšavajućih okolnosti u ovom slučaju uzeo u obzir neosuđivanost okrivljenog, ćinjenicu da se radi o mladoj osobi bez ćivotnog iskustva, kao i da zakonski zastupnik, majka maloletnog oštećenog, nije zainteresovana za krivićno gonjenje i kažnjavanje okrivljenog. I u ovom slučaju, sud je postupao po automatizmu prilikom navođenja okonosti koje su od uticaja na odmeravanje kazne ne vodeći računa o tome da se radi o primeni nasilja prema maloletnom ćlanu porodice. Kako javni tužilac delo nije kvalifikovao kao teći oblik krivićnog dela nasilja u porodici jer je izvršeno prema maloletnom licu – čl. 118a st. 4, sud je mogao da maloletstvo žrtve proceni kao otežavajuću okolnost. U ovom slučaju, krivićni postupak od podnošenja krivićne prijave do donošenja prvostepene presude trajao je prilićno dugo, skoro godinu dana, a održana su tri glavna pretresa. U toku postupka, saslušani su svedoci, pregledana je medicinska dokumentacija i proćitan

izveštaj Centra za socijalni rad. Žalbu je izjavio tužilac zbog odluke o kazni, ali je žalba odbijena kao neosnovana i potvrđena prvostepena presuda.

2. Primer društvene reakcije na porodično nasilje

Put do pravde kroz lavirinte pravosudnog sistema

2.1. Osnovni podaci

Predmet sagledavanja i analize je slučaj porodičnog i bračnog nasilja čija je žrtva M.K. Radi se o ženi koja se u toku leta 2001. godine obratila dežurnoj službi S.O.S. telefona u Nišu i prvi put nekome poverila da je žrtva bračnog nasilja koje godinama trpi. Posle toga, do 2003. godine, iako je nasilje i dalje trajalo, nije ništa preduzimala. Tek početkom 2003. godine, od državnih organa i institucija zatražila je zaštitu i od tada je u stalnom kontaktu sa volonterkama S.O.S. udruženja i Ženskog istraživačkog centra za edukaciju i komunikaciju u Nišu.

Priča M.K. o nasilju na najbolji način ilustruje stepen nedelotvornosti postojećih mehanizama pravne zaštite od nasilja u porodici i neefikasnosti delovanja institucija. Postupci koje je M.K. pokretala radi svoje zaštite traju izuzetno dugo i nijedan od njih nije bio okončan u vreme istraživanja. S druge strane, očigledna je nepovezanost u postupanju i radu između centra za socijalni rad, policije, tužilaštva i suda, kao nedostatak saradnje i uzajamnog delovanja pojedinih organa na suzbijanju porodičnog nasilja.

Za analizu slučaja M.K. opredelile smo se jer ima sva tipična obeležja porodičnog, posebno bračnog nasilja u Srbiji i sve karakteristike uobičajene društvene i institucionalne reakcije na ovu pojavu. U prilog tome govore sledeće okolnosti:

- Prema M.K. su u dužem vremenskom periodu bili primenjeni različiti oblici porodičnog i bračnog nasilja, najčešće psihičkog. Nasilje je primenjivao i još uvek primenjuje bračni, sada razvedeni, suprug M.K, kao i njegov brat i članovi njegove porodice;
- Trpljenje nasilja u dužem vremenskom periodu bilo je, pored ostalog, uslovljeno očekivanjima da će se nasilnik promeniti i da će primena nasilja vremenom prestati, što je karakteristično za shvatanje većine žena žrtava bračnog nasilja;
- Primena različitih obika nasilja prema M.K. pokazuje da je nasilje u braku deo kontinuiranog obrasca zlostavljanja, a ne jedan sporadičan incident ili serija ovakvih incidenata;
- Nasilnik ima značajnu moć i kontrolu nad M.K., iako je brak razveden, jer imaju zajedničko dete o kome treba da se staraju, a u toku su sudski postupci u kojima se, kao stranke, pojavljuju svi članovi porodice;
- Primena nasilja negativno se odražava na psihičko stanje M.K., kao i na život i razvoj njihovog maloletnog deteta;

- M.K. je učinila nasilje "vidljivim" – obratila se nadležnim organima i tražila da, u okviru svojih nadležnosti, spreče ispoljavanje i primenu nasilja;
- Zbog sporosti u reagovanju, nekoordinisanog rada, neadekvatnih mehanizama za utvrđivanje različitih nivoa opasnosti i preduzimanja zaštitnih mera, zbog nepovezivanja građanskih i krivičnih sudskih postupaka koji se istovremeno vode i dr., M.K. još uvek nije dobila odgovarajuću pomoć i podršku državnih organa i institucija.

2.2. Metod rada na slučaju

Prilikom prikupljanja podataka, u toku istraživačkog procesa, pored metoda posrednog posmatranja, koji se sastojao u pregledu raspoložive dokumentacije, krivičnih prijava i podnesaka M.K., kao i dostupnih tužilačkih i sudskih spisa, primenjen je kvalitativni metod, uz primenu odgovarajućih tehnika: upitnika i skica za vođenje intervjua sa žrtvom porodičnog nasilja M.K. i direktnog kontakta sa njom. U direktnom kontaktu i kontaktu telefonom, pitanja su uvek bila formulisana u vidu otvorenih pitanja, uspostavljen je odnos poverenja i saradnje između istraživačica i M.K., a istraživanje je sprovedeno uz primenu svih pravila feminističkog istraživanja. Osnovna odlika takvog istraživanja i primene određenih istraživačkih tehnika bio je njegov akcioni karakter, tako da je, pored istraživačica, aktivnu ulogu u istraživanju imala je M.K., koja je sve vreme pratila beleženje i stavljala određene primedbe i dopune. Da bi se izbegla subjektivna interpretacija opisa pojedinih događaja od strane istraživačica, M.K. je pregledala napisani tekst i dala određene sugestije.

Podaci prikupljeni istraživanjem grupisani su u tri povezane celine. Jedna se odnosi na izlaganje životnih događaja i situacija koje su za ispitanicu predstavljale ispoljavanje nasilja, druga obuhvata obraćanje državnim organima i institucijama, a u trećoj se opisuje šta su državni organi i institucije kojima se M.K. obraćala preduzeli do završetka istraživanja. Podaci o ličnom identitetu žrtve, nasilnika i drugih članova porodice nisu navedeni.

2.3. Opis događaja i situacije nasilja u porodici

M.K. je rođena u jednom gradu na jugu Srbije, ima 40 godina i završila je fakultet. Roditelji su joj razvedeni, otac se ponovo oženio i živi u drugom gradu, a majka u istom gradu u kome živi i M.K. Kada je M.K. iz rodnog mesta došla u grad u kome sada živi, zaposlila se u ustanovi socijalne zaštite.

Sa G.S., koji je istih godina kao ona, M.K. je zaključila brak pre jedanaest godina. On je takođe završio fakultet i zaposlen je u jednom mestu na teritoriji Kosova i

Metohije. Poznavali su se iz osnovne škole i nisu se videli preko dvadeset godina. Prilikom ponovnog susreta, odlučili su da stupe u brak i da G.S. dođe u njen stan. Došao je u kompletno opremljen stan sa jednom torbom. Neslaganja su počela već posle tri meseca zajedničkog života:

"Jednom prilikom je insistirao da pozovem telefonom njegovu sestru. Odbila sam. Počeo je da viče na mene, da me vređa i naređuje da je pozovem. To je bio prvi nalet njegove agresivnosti prema meni. Rekla sam da tako ne možemo da živimo, da ne treba da se svađamo i da je bolje da se razidemo. Izvinjavao se i jedno vreme bio veoma fin."

Sukobi verbalne prirode nastavili su se i kasnije, bez obzira na data obećanja i izvinjenja. Psihičko nasilje je dominiralo. Kad je bila u drugom stanju, govorio je da mrzi trudnice, da mu se one gade, nikome nije dozvoljavao da dođe u stan, vikao je i vređao M.K. U tom periodu imao je ljubavnicu, ali je to negirao. I pored toga što je M.K. naglašavala da može da je napusti i ode ako voli drugu ženu, on je ostajao u bračnoj zajednici.

"Nikako nije hteo da se složi da prekinemo zajednički život. Ja sam prihvatala sve njegove laži jer sam najviše želela da se dete rodi, sve drugo me nije interesovalo. Kada ga je napustila ljubavnica, postao je još gori, napadao me je i kada smo išli ulicom. Vređao je mene, moju majku, pretio je da će me ubiti ako ga ostavim. Govorio je: 'nesretnice, nemoj ni u snu da pomisliš da me ostaviš jer ću te ubiti, odšrafiću ti glavu'. Ja sam sve to podnosila jer sam mislila da će se promeniti, posebno posle rođenja deteta."

M.K. se porodila, ali se odnosi sa G.S. nisu mnogo promenili.

"Posle porođaja carskim rezom, bila sam veoma slaba, nisam imala snage da držim dete prilikom kupanja, pa je jedno kratko vreme G. kupao našeg sina S. Međutim, ubrzo je počeo ponovo sa psihičkim maltretiranjem, koje se sastojalo u stalnim primedbama, uvredama, vikanju, tako da sam, kada je S. imao tri meseca, izgubila mleko. Kad nije vikao, on je spavao. Zamerao mi je kako spremam, čistim, perem, stavljao je stalno neke primedbe: ako sam raspoložena - zašto jesam, ako nisam raspoložena - zašto nisam. Osećala sam da sam stalno zbog nečeg kriva, da nešto nisam dobro uradila, da sam pogrešila. Psihičko maltretiranje je bilo najizrazitije, ali, ponekad je imao običaj da me, kada viče, drži za ramena, trese i preti da će nas napustiti. Sve sam podnosila da bi ostao u kući i da bi dete imalo oca. Nikome nisam pričala šta mi se dešava, pa smo izgledali kao srećan bračni par sa detetom."

Prihvatajući nasilje kao deo svakodnevnog života, M.K. je želela, posebno posle rođenja deteta, da ostane u braku sa G.S. Iz sopstvenog iskustva (roditelji su joj se razveli) zaključila je da je bolje da dete živi uz oba roditelja i stalno je nalazila opravdanja za ponašanje muža.

"Razmišljala sam: nije imao previše ljubavi u svojoj porodici, živeo je kao samac, muškarac je, treba mu pomoći. Osim toga, teško mi je bilo da zamislim da se razvedem - kasno sam se udala, radila sam i plašila se osude sredine. Nadala sam se

da će se vremenom sve srediti. Čak sam tolerisala i njegove ljubavne veze sa drugim ženama, a on je vikao na mene zbog toga što sam tako mirna."

Krajem maja 1999. godine otišli su da žive u porodičnoj kući G.S. Tu su ostali šest meseci. Nasilje nije prestalo, naprotiv, još se više pojačalo. G.S., njegov brat i majka su insistirali da M.K. "prepiše stan na njegovo ime". Pretili su da će joj uzeti dete ako to ne učini, da neće više da vidi dete, da će je isterati iz kuće, da je ovo Balkan, da je G.S. "domaćin" i da ne može stan da "glasi na ženu". Osim toga, G.S. je tražio da M.K. od majke uzme novac i kupi na njegovo ime nov automobil. Tada je prvi put shvatila da je G.S. zaključio brak sa njom iz materijalnih razloga.

"To saznanje mi je teško palo. Nisam mogla da zamislim da postoje takvi ljudi. Ipak, trudila sam se da stvorim prijatnu atmosferu u porodici, pa sam pred Novu 2000. godinu, u dogovoru sa mužem i njegovom majkom, pozvala moju majku da dođe u porodičnu kuću. Moja majka je bila u veoma lošem psihičkom stanju i lečila se od posledica preživljenog bombardovanja. Mislila sam da će joj biti bolje ako bude sa nama. Međutim, atmosfera nije bila nimalo prijtna. I dalje su me G.S. i članovi njegove porodice omalovažavali, šikanirali, optuživali, vređali, ucenjivali. Za tih šest meseci, oslabila sam 12 kilograma."

U toku januara 2000. godine, M.K. je sa detetom i G.S. otišla u drugi grad, gde se zaposlila. Stanovali su u privatnom stanu i izdržavali se od njenih primanja jer G.S. nije radio. Tada je saznala je da je G.S. maltretirao i njenu majku, tako što je pola sata držao uperen automat u njenu glavu i pretio da će je ubiti. U ovom gradu su ostali godinu dana. Od para koje je dobila posle prodaje stana, kupila je novi stan u gradu u kome se zaposlila. Njena majka je, takođe, posle prodaje stana, kupila stan u istom gradu.

"Preselili smo se u grad u kome danas živim. Ja sam počela da radim u ustanovi socijalne zaštite, a moj muž nije radio. Izdržavali smo se od moje plate i stare devizne štednje. On nije hteo da radi, sedeo je u stanu, stalno bio nezadovoljan, vređao me je, prebacivao da ga varam, zamerao mi da sve pare ulažem u stan umesto da mu dam da kupi nov automobil. Ja sam mu dala 1.000 DM da popravi stari automobil, ali on time nije bio zadovoljan. Njegova majka je prodala kuću i podelili su novac. Međutim, njegov brat je pretio da će ubiti mene i sina ako ne utičem na muža da mu ustupi svoj deo od 6.000 DM. Mislim da je to bio njihov dogovor jer je G.S. dao novac svom bratu da ne bi taj novac iskoristili za zajedničke potrebe i potrebe deteta. Kad je moja majka došla da nas obiđe, on je vikao na nju pred detetom i isterao je iz stana."

Do avgusta 2002. godine, kada je G.S. počeo da radi u drugom mestu, psihičko nasilje prema M.K. svakodnevno se ispoljavalo. U stanu je bilo oružja koje je G.S. zadržao posle rata i nije hteo da ga vrati. Oružje je držao u spavaćoj sobi, što je stvaralo još veću napetost i stalni strah kod M.K. da G.S. može da upotrebi oružje svakog momenta.

"Pretio je da će me ubiti, ja sam se plašila za sebe i dete jer je oružje bilo pri ruci. Jednom prilikom dete se našalilo sa njim tako što je reklo da je on "njegov čelavko". Strašno se naljutio, jurnuo je na dete govoreći mu "jel te to baba naučila", zatim je udario

rukom u u staklo na stolu debelo 6 mm, ono se rasprslo na sve strane, dete je pobledelo, uplašilo se i donosila sam šećer i vodu da ga povratim. Što sam se više povlačila i sklanjala, on me je više napadao. Izbegavala sam seksualne odnose, a on mi je prebacivao da je to zbog toga što imam ljubavnika. Iako sam od stresa izgubila menstruaciju u četrdesetoj, nisam mu to rekla jer je dobijanje menstruacije bio razlog da odbijem seksualne odnose. Potpuno sam izgubila samopouzdanje, imala sam utisak da ću da umrem, nisam imala kome da se obratim. Za deset godina braka potpuno me je psihički razorio."

Kada je G.S. počeo da radi u drugom mestu i da dolazi svaki drugi, treći ili četvrti vikend, M.K. je bila manje izložena nasilju. Ipak, uvek kada bi došao, ispoljavao je netrpeljivost i psihički je zlostavljao. U januaru 2003. godine, kada je u gostima bio njen otac, posle zajedničkog obilaska jedne galerije slika, napao je, prebacujući joj da je vlasnik galerije, inače prijatelj njenog oca, njen ljubavnik. Pred detetom, na ulici je vređao, gurao i drmao, držeći je za ramena. Kada su došli kući, dete je reklo dedi šta se dogodilo. Tek tada je njen otac saznao da je M.K. zlostavljana u bračnoj zajednici.

Za vreme odsustva G.S., M.K. je osetila šta znači živeti bez nasilja, shvatila da treba nešto da preduzme, da više ne treba da trpi nasilje i strepi za svoj život i život deteta. Odlučila je da ne dozvoli da dete trpi posledice njihovih loših bračnih odnosa i da, posle više godina ćutanja, progovori o tome šta preživljava.

Najpre je i ponovo pozvala Pravno savetovalište pri S.O.S. službi, rekla da želi da se razvede i da joj je potrebna pravna pomoć. Advokatkinja iz savetovališta napisala je tužbu za razvod braka, a M.K. je podnela krivičnu prijavu SUP-u zbog pretnji, maltretiranja i držanja vatrenog oružja. Promenila je ulaznu bravu na stanu, pozvala telefonom G.S. i rekla mu da više ne dolazi u stan, a da će ona odvojiti njegove stvari i dati mu ih kad zatraži. On je sutradan došao i pokušao da uđe u stan.

"Kad je video da ne može da uđe, bio je van sebe od besa. Ubeđivao me je da se ne razvodimo, govorio da će me ubiti, zaklati, da će ubiti moje roditelje, da će me sahraniti. Uzalud sam ga ubeđivala da je tako najbolje jer dete pati zbog naših svađa. Nije mogao da se smiri, pa sam pozvala policiju. Policija je došla zbog ranije podnete prijave za držanje vatrenog oružja u ormanu u spavaćoj sobi, oduzela mu oružje i odvela ga u pritvor."

Posle razvoda braka, nasilje nije prestalo. Iako razvedeni, M.K. i G.S. su i dalje u lošim međusobnim odnosima. Do ispoljavanja psihičkog nasilja prema M.K. i sukoba sada dolazi najčešće zbog toga što G.S. ne poštuje sudsku odluku o vremenu viđenja deteta. Na taj način pojačava se intenzitet psihičkog nasilja koje G.S. vrši prema M.K. Umesto da dete vrati određenog dana i u određeno vreme, on ga zadržava i po nekoliko dana, ne obaveštavajući da će dete zadržati kod sebe ili dete vraća kasno uveče, iako ono pohađa školu u prepodnevnoj smeni.

"Određeno je da on dete vidi svakog drugog vikenda, deset dana za vreme zimskog raspusta i deset dana za vreme letnjeg raspusta i to na početku raspusta. Ja nikada nisam osporila, niti onemogućila da vidi dete. Naprotiv, čak i kada detetu nije

odgovaralo da bude kod njega, ja sam na tome insistirala. Međutim, on dete vrati posle nekoliko dana, iscrpljeno i umorno, u kasnim večernjim časovima, kada sam ja već sasvim izbezumljena od brige i neizvesnosti. Detetu priča da smo ja i moja majka nemoralne i da će me ubiti. Kada sam pokušala da sa njim razgovaram o tome, on me je vređao i psovao najpogrdnijim rečima. Nije ništa neobično što je, od svega što mi se dešavalo i što mi se dešava, moje psihičko zdravlje popustilo, a dobila sam i čir na želucu. U toku leta 2003. godine, umesto da dete zadrži kod sebe deset dana kako je predviđeno, nije ga vratio šest nedelja. Bila sam toliko zabrinuta da sam morala da pozovem sina telefonom i da pitam kada će ga tata vratiti. Nije znao da mi odgovori, ali je zato G.S. uzeo slušalicu i počeo da viče kako sam ja napravila čitav ovaj kaos, a izigravam dobru majku. Sutradan me je pozvao sin i rekao 'mama, zašto šalješ miliciju da zatvore tatu'. Posle toga, G.S. je telefonom uznemiravao mene i moju majku, stalno nas je zvao i vređao."

Posle donošenja rešenja o smetanju poseda, na osnovu koga je M.K. trebalo da omogući G.S. "mirno korišćenje stana u roku od osam dana", u strahu da drugostepeni sud ne potvrdi rešenje i omogući da se G.S. useli u stan, M.K. je odlučila da stan proda jednom svom rođaku iz Beograda.

"Nisam mogla da zamislim da posle toliko zlostavljanja, ponovo budem sa G.S. pod istim krovom. Bilo me je strah od toga šta će učiniti. Ništa dobro od njega nisam mogla da očekujem. Pored toga, bila sam strašno razočarana kako je sud mogao da donese takvo rešenje, pored svih prijava koje sam podnosila. Mislila sam da neću ostati živa pored njega. Prodaja stana mi se činila kao najbolje rešenje dok se sve ne završi. Moja majka se saglasila da dete i ja pređemo kod nje, pa smo mi to i učinili."

Strah da će rešenje biti potvrđeno i da će se G.S. useliti u stan, pokazao se sasvim opravdanim. Ali, nije se uselio samo G.S., već i njegov brat, koji je takođe sve vreme psihički maltretirao M.K. Do sukoba je ponovo došlo decembra 2003. godine, kada je, na osnovu predloga G.S., sud izašao na lice mesta radi obezbeđenja dokaza i popisa stvari. Za vreme popisivanja stvari, G.S. je vređao M.K., njenu majku i oca, pretio da će je ubiti, zatim je pljunuo, udario rukom u donju vilicu i vukao za kosu. Vređao je i advokata M.K. Sve se to događalo u prisustvu sudije, koja nije htela da pozove policiju, niti da unese u zapisnik šta se događa, već je, na insistiranje G.S., nastavila sa popisom stvari. Kada je došao brat G.S., kome je G.S. rekao "daj mi bombu" i opsovao, sudija je tražila da je puste da izađe. M.K. je tada napustila sopstveni stan i od tada živi sa detetom u stanu svoje majke.

Krajem decembra 2003. godine, G.S. je uzeo dete i nije ga vratio do polovine januara, do pred polazak u školu. Psihički je iscrpljivao svoju žrtvu M.K. na taj način što joj nije saopštio da će dete zadržati, što je stalno držao u neizvesnosti gde se dete nalazi i što nije dozvoljavao da se dete javi majci.

Nasilje koje je G.S. primenjivao prema M.K. nastavilo se i u toku 2004. godine.

"Prvog maja 2004., oko pola sedam uveče, ispred stana moje majke gde privremeno živim sa detetom, napao me je kada nisam dozvolila da povede bolesno

dete. Uvek sam dozvoljavala da dete pođe sa njim, ali tog dana je trebalo da miruje zbog povrede glave koju je imao dva dana ranije. Kada sam rekla da dete može da uzme kada ozdravi, on je počeo da me vređa, udario me je pesnicom u podbradak, zatim me je vukao i udario o zid. Uspela sam da se otrgnem od njega i pozvala sam policiju. On je pobjegao i nije mi poznato da li ga je patrola pronašla. Posle toga, zvao je telefonom i pretio da će me ubiti, pa nisam izlazila iz kuće puna četiri dana. Toga dana sam dete odvela u školu i otišla po lekarsko uverenje. On je sačekao dete iz škole i odveo ga kod sebe. Ponovo nije ispoštovao odluku suda i dete je ostalo kod njega nekoliko dana."

Pored toga što posle razvoda i dalje psihički i fizički maltretira M.K., G.S. zloupotrebljava svoje roditeljsko pravo viđanja sa detetom na taj način što dete ne vraća u određeno vreme, uzima ga bez obaveštavanja majke i vraća ga majci u kasnim večernjim časovima.

"Dete je veoma nesrećno i uznemireno. Pre neki dan, kada ga je ponovo uzeo ne obaveštavajući me – sačekao ga je ispred škole i odveo, sin je otrčao do svoje drugarice da joj kaže, naravno, da otac ne čuje, da me njena majka obavesti da je on kod oca. Ja zaista ne znam kako dete može da uči u takvim uslovima, kada samo seli knjige, ne spava dovoljno, ne može da se opusti i odmori, a otac mu, kada ode kod njega, pokazuje sekiru kojom će me zaklati".

Odnosi između M.K. i njenog razvedenog supruga duboko su poremećeni. Živeći u stalnom strahu, M.K. ne sme da bez advokata i njegovog telohranitelja ode na suđenje. Smatra da joj je, pored pravne, potrebna i fizička zaštita. Postupci pred sudom još uvek traju, tužilaštvo takođe nije okončalo postupanje po prijavama, Centar za socijalni rad nije ništa preduzeo da suzbije ili smanji konflikt i obezbedi maloletnom detetu nesmetan razvoj i život bez nasilja. Razočarenje M.K. u postupanje svih ovih organa je očigledno, a sekundarna viktimizacija M.K. postoji skoro svaki put kada dođe u kontakt sa službenim licima.

"Moram stalno da intervenišem, sama ili preko advokata, da se G.S. uruči poziv ili sudska odluka, da pitam, posle proteka određenog roka, šta je bilo sa predmetom, zašto se ništa ne rešava. Osećam strahovitu nemoć, ali i gnev. Sada mi je najteže što sam shvatila da ne postoji niko, ni socijalna služba, ni državni organ, ko bi zaštitio moje dete od maltetiranja. Kada pozovem centar za socijalni rad, oni me upute ne policiju, kada pozovem policiju, oni kažu da ne mogu ništa jer je nadležan sud. Po prijavama koje sam podnela još februara ove godine za krivično delo otmice deteta, nije se još ništa rešilo. Pre nekoliko dana bila sam pozvana u sud da me sasluša istražni sudija povodom mojih prijava za fizičko i psihičko zlostavljanje. Dok sam stajala ispred sudnice i čekala da me pozovu, G.S. i njegov brat su me vređali i pretili da će me ubiti, da se ja neću lako izvući i sl. Uznemirena, ušla sam u sudnicu i, kako sudija nije bila tu, zamolila daktilografkinju da pozove obezbeđenje jer me uznemiravaju i prete. Rečeno mi je da izađem napolje. Bila sam strašno uznemirena i, kada je sudija naišla, kazala sam joj šta mi se desilo. Ona mi je rekla 'Šta se derete, ko vam je rekao da se derete'. Odbila je da unese u zapisnik moje reči o upućenim pretnjama i vređanju sa obrazloženjem 'to je nisam čula, niko nije čuo.'"

Za sve što M.K. preduzima da se izbori sa nasilnikom i zaštiti sebe i svoje dete od porodičnog nasilja, potrebno je mnogo snage, ali i materijalnih sredstava. Prema izjavi M.K., dosadašnji sudski troškovi i troškovi advokata od februara 2003. godine do avgusta 2004. godine iznose 174.000 dinara.

2.4. Obraćanje državnim organima i institucijama

M.K. dugo nije tražila zaštitu državnih organa i Centra za socijalni rad od bračnog nasilja. Verovala je, kao većina žrtava bračnog nasilja, da će nasilje prestati i da će se nasilnik promeniti. Prvi put je progovorila o nasilju koje trpi pred volonterkama S.O.S. udruženja za žene i decu žrtve nasilja u Nišu, a obraćanje policiji usledilo je kasnije.

2.4.1. Obraćanje policiji

M.K. je prvu krivičnu prijavu podnela februara 2003. godine. U krivičnoj prijavi opisala je nasilje koje trpi, navela je da njen suprug u stanu drži oružje, da je stan njeno vlasništvo i da ne namerava da ga pusti u stan dok se ne okonča brakorazvodni postupak.

Drugu krivičnu prijavu M.K. je podnela marta 2003. godine i konkretno navela pretnje koje je G.S. uputio telefonom: *“Ubiću te, i tebe i tvoju majku i tvog oca manijaka, ne možeš da mi pobegneš, naći ću te kada počneš da radiš, videćeš šta ću ti uraditi, udružila si se sa kurveštijama iz suda, niko te ne može spasiti, večeras ću doći da vas pobijem”*. U prijavi je, dalje, navela da ponovo, po drugi put, moli policiju, kao službu nadležnu za zaštitu građana, da preduzme mere i zaštiti je od nasilnika.

Treću krivičnu prijavu policiji podneo je otac M.K. maja 2003. godine. U prijavi je naveo da se G.S. razvodi sa njegovom ćerkom i da ga zove telefonom više puta dnevno, da ga vređa rečima *“majmune, daj mi moga sina, manijače”*, psuje najpogrdnijim rečima i preti rečima *“imam da te raščerečim”*.

Posle razvoda braka, M.K. je februara 2004. godine uputila prijavu policiji, u kojoj je navela da je presudom o razvodu braka maloletno dete povereno njoj na staranje i vaspitanje, ali da ga je otac uzeo za vreme zimskog raspusta i nije ga vratio. Telefonom je pozvala da čuje šta se dogodilo i zbog čega dete nije vratio, a G.S. je počeo da viče na nju: *“fukaro jedna...nemoj da zoveš više nikada ovde...”*. U prijavi su navedene pogrdne i ponižavajuće psovke, uvrede i ozbiljne pretnje.

Posle razvoda braka, maja 2003. godine, M.K. je u krivičnoj prijavi podnetoj SUP-u, Odseku za maloletnike, juna 2003. godine ukazala da G.S. ne poštuje sudsku

odluku o viđanju deteta i navela kada je uzimao i kada vraćao dete u periodu februar-juni 2003. godine. Detaljno je opisala kako je G.S. vređa (*"Kurvetino jedna... S. više neće da trenira jer se ti kurvaš sa trenerom... ubiće te"*) i koje reči uvrede upućuje njenoj majci i ocu (*"Kada zove telefonom, pita dete jesu li tu ta tri majmuna"*). Ponovo je zamolila da joj neko pomogne u rešavanju problema.

Sledeća krivična prijava policiji usledila je avgusta 2003. godine, takođe Odseku za maloletnike jer G.S. nije vratio dete šest nedelja. U prijavi je, pored ostalog, navela: *"ja sam nemoćna jer presuda o razvodu nije pravosnažna jer on već sedam meseci ne prima ništa što je u plavoj koverti, a dete je na milost i nemilost"* i postavila pitanje šta da preduzme.

Posle ove prijave, M.K. je septembra 2003. godine podnela krivičnu prijavu protiv brata G.S., koji ju je takođe vređao i pretio. U prijavi je navela reči kojima je vređao i pretnje koje joj je uputio, naglašavajući da je njeno dete sve to slušalo, da ona nikoga ne dira, niti uznemirava i da moli da bude zaštićena.

Kada je decembra 2003. godine, prilikom obezbeđenja dokaza i popisa stvari u stanu M.K., u prisustvu advokata i sudije, G.S. vređao i fizički napao M.K., ona je podnela krivičnu prijavu, u kojoj je, pored opisa događaja, navela da tada niko nije pozvao SUP, da ona traži da je policija zaštititi od obojice nasilnika i da budu kažnjeni za takvo ponašanje. Svoju prijavu završila je rečima: *"Šta čekate, hoćete da me ubiju, pa da reagujete!"*.

Sledeću krivičnu prijavu protiv G.S., M.K. je podnela decembra 2003. godine zbog nevraćanja deteta. U prijavi je navela da G.S. uzima dete kad mu se prohte, vraća ga posle 22 ili 23 časa, da ne dozvoljava da je dete pozove telefonom kad je kod njega, da dete dolazi premoreno, da, zajedno sa bratom, priča detetu da će je ubiti, da je ona nemoralna, da joj je majka nemoralna, da joj je otac manijak i sl. Navela je da dete zove i sestra G.S. i da mu govori pogrdne reči o njoj i njenom ponašanju. Istakla je da *"kao majka i staratelj deteta traži da ovu jednogodišnju torturu prekinete i postarate se da se sudska odluka o načinu kontaktiranja sa detetom ispoštuje kako bi dete moglo nesmetano da raste, uči, ima red u životu, a ne da živi u ovakvom haosu"*.

Zbog nepoštovanja sudske odluke o uređivanju načina viđenja oca sa detetom, M.K. je podnela tužbu radi promene načina održavanja ličnih odnosa maloletnog zajedničkog sina i tuženika i zatražila da viđenje oca sa detetom bude uređeno tako što bi se ono obavljalo u prisustvu radnika Centra za socijalni rad. Takođe je, februara 2004. godine, uputila krivičnu prijavu policiji, u kojoj je navela da je presudom o razvodu braka maloletno dete povereno njoj na staranje i vaspitanje, ali da ga je otac uzeo za vreme zimskog raspusta i nije ga vratio. Telefonom je pozvala da čuje šta se dogodilo i zbog čega dete nije vratio, a G.S. je počeo da viče na nju: *"fukaro jedna, j... ti mamicu, ...nemoj da zoveš više nikada ovde..."* U prijavi su navedene pogrdne i ponižavajuće psovke, uvrede i ozbiljne pretnje.

Posle fizičkog i psihičkog zlostavljanja, maja 2004. godine, M.K. je podnela krivičnu prijavu SUP-u i navela, pored ostalog, *"molim vas, ne znam po koji put, da zaštitite maloletno dete i mene od nasilnika"*.

2.4.2. Obraćanje državnom tužilaštvu

Pored traženja zaštite od policije, M.K. se nekoliko puta obraćala državnom tužilaštvu, opisujući uvrede, poniženja i pretnje upućene od strane G.S., kao nepoštovanje sudske odluke o poveravanju deteta, zahtevajući da se prema G.S. preduzme krivično gonjenje i zaštite interesi deteta i njeni interesi kao majke.

2.4.3. Obraćanje sudu

Treći državni organ kome se M.K. obratila radi zaštite od nasilja bio je sud. Najpre je podnela tužbu za razvod braka, a zatim, juna 2003. godine, i tužbu za iseljenje.

U tužbi za razvod braka, kao razlog za razvod braka navela je nepodnošljivost zajedničkog života, totalnu netrpeljivost, maltretiranje i šikaniranje od strane G.S.

Tužbom za iseljenje, M.K. je, kao isključiva vlasnica stana, tražila da sud, zbog postojanja opasnosti da G.S. prema njoj upotrebi silu i ozbiljno ugrozi njen život i zdravlje, naloži G.S. da se iseli iz stana.

Privatnu tužbu zbog krivičnog dela lake telesne povrede i uvrede M.K. je podnela maja 2004. godine jer je tužilac odbacio njenu krivičnu prijavu zbog krivičnog dela nasilja u porodici.

M.K. je napisala dopis predsednici Opštinskog suda u Nišu, moleći je za intervenciju povodom zahteva G.S. da se donese privremena mera u postupku zbog smetanja poseda na osnovu tužbe koju je podneo G.S. zbog toga što je promenila bravu na vratima sopstvenog stana. Napomenula je da će, u slučaju izvršenja sudske odluke i useljenja G.S. u njen stan, posledice biti katastrofalne.

2.4.4. Obraćanje drugim institucijama

Ministarstvu pravde Republike Srbije M.K. se obratila dopisom marta 2004. godine. U dopisu je navela da moli Ministarstvo da, u okviru svojih ovlašćenja i mogućnosti, preduzme mere za okončanje krivičnog postupka započetog podnošenjem krivične prijave za nasilje u porodici još marta 2003. godine. U dopisu je navela:

"Kako postupak traje isuviše dugo, a zbog toga najviše trpi moj maloletni sin koga G.S., i pored pravosnažne presude koja reguliše način njihovog viđenja, uzima kad god hoće, ne obavestivši me tako da sam se zbog toga nebrojeno puta, pismeno i

usmeno, obraćala Centru za socijalni radi i MUP-u Niš - Odsek za maloletnike, podnela sam i krivičnu prijavu (novu) zbog krivičnog dela oduzimanja maloletnog lica čl.116 KZ RS, kao i prijavu od 29.12.2003. jer me je G.S. nebrojeno puta fizički napadao, vređao, maltretirao i pljuvao, to vas molim da, kod Opštinskog suda u Nišu intervenišete kako bi se postupak što pre okončao i tako zaštitili mene i mog devetogodišnjeg sina jer nam je ovako nemoguće živeti."

Povodom zahteva M.K. da posreduje u uspostavljanju kontakta sa institucijama i državnim organima, Ženski istraživački centar je 27.3.2003. godine uputio dopis predsednici Opštinskog suda u Nišu, u kome je, pored opisa događaja koji predstavljaju nasilje u braku, zatražio da sud sagleda celokupnu situaciju i preduzme mere za sprečavanje nasilja i nastanak težih posledica. Sličan dopis upućen je i državnom tužilaštvu.

2.5. Postupanje državnih organa i institucija povodom prijave i tužbi

Pregledom raspoložive dokumentacije, možemo da zaključimo da je najviše dopisa upućeno policiji, što je razumljivo, s obzirom na nadležnost policije. Sekretarijat za unutrašnje poslove obaveštavao je M.K. dopisima o tome da je obavljen službeni razgovor i da su lica koja su joj pretila bila upozorena na zakonske posledice takvog ponašanja. Takođe, možemo da zaključimo da je najveći broj postupaka još uvek u toku, da su neki predmeti u tužilaštvu, a neki u sudu, ali i da G.S. stalno podnosi nove tužbe protiv M.K.

Po krivičnoj prijavi koju je M.K. podnela februara 2003. godine, doneto je rešenje da se G.S. zadrži u pritvoru određen broj sati jer je narušavao javni red i mir na taj način što je pretio supruzi da će je ubiti.

Opštinski organ za prekršaje 15.2.2003. doneo je rešenje kojim je G.S. oglasio odgovornim za izvršenje prekršaja iz čl. 6 st.3 Zakona o javnom redu i miru na taj način što je vređao svoju suprugu i uputio joj opasnu pretnju, čime je ugrožio njenu sigurnost i život. Zbog izvršenog prekršaja, G.S. je bio kažnjen novčanom kaznom u iznosu od 1.700 dinara. Iako je u vreme donošenja ovog rešenja već važio Krivični zakon koji predviđa krivično delo nasilja u porodici u čl. 118a koje se goni po službenoj dužnosti, policija nije krivičnu prijavu prosledila nadležnom javnom tužiocu, već je procenila da se radi o prekršaju protiv javnog reda i mira.

Na osnovu tužbe koju je podneo G.S., sud je doneo rešenje P. br. 963/03 od 21. 4. 2003. godine, kojim je utvrdio da je M.K. izvršila smetanje poseda u pogledu mirnog korišćenja stana na taj način što je promenila obe brave na ulaznim vratima stana i time onemogućila G.S. da stan koristi sa stanovanjem. Sud je obavezao M.K. da vrati ranije brave na ulazna vrata i da G.S. omogući mirno korišćenje stana. Ovo rešenje, koje je u vrlo kratkom vremenskom periodu postalo pravosnažno jer nije bilo smetnji oko uručenja, doneto je pre presude o razvodu braka. Presuda o razvodu braka, doneta 19.5. 2003. godine, postala je pravosnažna tek 22.10.2003. godine, po isteku više od pet meseci od donošenja, jer je G.S. izbegavao da je primi.

U vreme donošenje rešenja o smetanju poseda i utvrđivanja obaveze M.K. da omogući G.S. nesmetano korišćenje stana, postojalo je rešenje o prekršajnom kažnjavanju, kao i prijava državnom tužiocu za krivično delo nasilja u porodici. Međutim, i pored toga što je Opštinski organ za prekršaje utvrdio da G.S. uputio M.K. ozbiljne pretnje, pored navoda u krivičnoj prijavi koju je podnela M.K. da se vređanje, pretnje i maltretiranja nastavljaju, kao i potvrde o privremeno oduzetim predmetima (automatska puška i meci) koje je G.S. držao u spavaćoj sobi, sud je doneo odluku da se nasilnik vrati u stan.

U rešenju o smetanju poseda sud je, pored ostalog, naveo da je u potpunosti poverovao iskazima saslušanih svedoka, koji su, kako je u obrazloženju rešenja navedeno, izjavili da je tužilac G.S. stalno maltretirao M.K., da je pretio da će je ubiti, da joj je upućivao razne pogrdne reči i da je izjavio da će, ako sam ne bude mogao da je ubije, platiti nekoga da to učini. Sud je, takođe, poverovao iskazu tužene M.K. da je bila izložena svakodnevnom maltretiranju i pretnjama, ali je ipak zaključio da postoji smetanje poseda i da tužiocu treba omogućiti korišćenje stana jer je *"nesporno da su stranke bračni drugovi i da su sa zajedničkim detetom živeli u predmetnom stanu"*. Za sud uopšte nije bilo značajno što su upućene pretnje bile ozbiljne i što je ponovno useljenje nasilnika u stan moglo da prouzrokuje veoma teške posledice.

Po žalbi M.K. na rešenje o smetanju poseda, odlučivao je drugostepeni sud i doneo rešenje kojim je odbio žalbu kao neosnovanu i potvrdio prvostepenu presudu. U drugostepenom rešenju GŽ.2043/03 od 17.9.2003. godine konstatovano je da je G.S. bio u faktičkom posedu stana, bez obzira što je u stan dolazio samo vikendom. Naveden je čl. 75. Zakona o osnovama svojinsko pravnih odnosa, po kome svaki držalac stvari i prava ima pravo na zaštitu od uznemiravanja ili oduzimanja državine. Nesporna činjenica da je M.K. izložena pretnjama i maltretiranju nije bila od uticaja na odluku drugostepenog suda:

"Žalbeni navodi tužene da je ona vlasnik predmetnog stana, da je tužilac agresivna ličnost, čija se agresija ispoljava u fizičkom i psihičkom vređanju, da je zbog toga bila primorana da promeni bravu na ulaznim vratima stana kako bi zaštitila sebe i svog maloletnog sina, prvostepeni sud je cenio i istima dao značaj koji im objektivno i pripada. Prema izvedenim dokazima, iskazima saslušanih svedoka, nesumnjivo se utvrđuje da su porodični odnosi stranaka poremećeni i da zbog toga tužilja kod nadležnog suda zahteva iseljenje tužioca iz stana, što se vidi iz tužbe za iseljenje priložene uz žalbu tužene."

Ovakve sudske odluke pokazuju da se u ovom građanskom sudskom postupku, kakav je bio postupak radi zaštite državine, nisu sagledale sve okolnosti i da se sud nije bavio utvrđivanjem uzroka koji su doveli do "smetanja poseda", te da nije uvažio postojanje opasnosti da će vraćanje G.S. u stan dovesti do ponovnog zlostavljanja M.K. Sud nije hteo da razmatra činjenice i okolnosti vezane za postojanje nasilja, niti je hteo da prihvati da je lice koje je je ometano u "mirnom" korišćenju poseda, svojim ponašanjem, nasiljem koje je vršilo, prouzrokovalo smetanje poseda. Između dve

vrednosti koje je trebalo zaštititi – državine i fizičkog i psihičkog integriteta ličnosti, sud se odlučio za državinu.

Donošenje rešenja o smetanju poseda i postojanje mogućnosti da takvo rešenje bude izvršeno, predstavljalo je dodatnu viktimizaciju M.K. Strah od ponovnog useljenja nasilnika postao je toliko intenzivan, da je morala da izađe sa detetom iz stana i preseli se kod majke, a da stan, koji je njeno vlasništvo, proda. Ovakva odluka i zaključivanje ugovora o kupoprodaji stana, stvorili su dodatne probleme, nove sudske procese i produžili dalju izloženost nasilju. Strepnje da će sud sprovesti izvršenje pravosnažnog i izvršnog rešenja o smetanju poseda, pokazale su osnovanim. Na osnovu predloga za izvršenje, 6.11.2003. doneto je rešenje o izvršenju i G.S. se uselio u stan.

Podstupajući po tužbi za razvod braka, podnetoj 11.2.2003. godine, sud je doneo presudu P.14/03 od 19. 5. 2003. godine kojom je razveden brak između M.K. i G.S., maloletno dete povereno na negu, čuvanje i vaspitanje majci, a G.S. naloženo da na ime izdržavanja zajedničkog maloletnog deteta plaća mesečno 10% od svoje zarade. Istom presudom utvrđeno je vreme viđanja i kontaktiranja sa detetom. Kako ovaj deo presude G.S. ne poštuje i ne pridržava se utvrđenog vremena u pogledu uzimanja i vraćanja deteta, to je novi povod za sukobe i nesuglasice između razvedenih M.K. i G.S.

Po tužbi M.K., kojom je tražila da se izmeni odluka o viđenju deteta i odredi da G. S. dete viđa u prisustvu radnika Centra za socijalni rad, sud je doneo rešenje P.916/2004. od 12.3.2004. godine kojim se oglašava nenadležnim za odlučivanje o načinu održavanja ličnih odnosa deteta i roditelja i odbacuje tužbu. U rešenju je, pored ostalog, navedeno:

"U ovom slučaju ne radi se o zahtevu za promenu odluke o poveravanju maloletnog deteta na čuvanje i vaspitanje, već samo o promeni načina održavanja ličnih odnosa deteta i roditelja koji ne vrši roditeljsko pravo. Za ovakav slučaj, članom 131 Zakona o braku i porodičnim odnosima predviđena je nadležnost organa starateljstva, koji može ponovo da uredi način održavanja ličnih odnosa roditelja sa decom, ako to zahtevaju promenjene prilike, bez obzira što je o tome ranije odlučivao sud ili organ starateljstva."

Posle mesec i po dana od donošenja presude o razvodu braka, G.S. je podneo opštinskom sudu *"predlog za ukidanje potvrde izvršnosti i pravosnažnosti"* ove presude, navodeći da tužba i poziv za ročište nisu lično uručeni i da potpisi na dostavnici i povratnici nisu njegovi. U ovom podnesku stavljen je i predlog za povratak u pređašnje stanje i izjavljena je žalba na presudu o razvodu braka zbog *"bitne povrede čl.354 st.2 tač.7 ZPP i čl. 352 Zakona o braku i porodičnim odnosima, iz razloga što nije sproveden postupak mirenja bračnih drugova"*. Sud je rešenjem donetim septembra 2004. godine odbio, kao neosnovan, predlog za ukidanje izvršnosti i pravosnažnosti presude o razvodu braka, sa obrazloženjem da je *"dostava presude tužnom izvršena uredno u smislu čl. 144 ZPP"* i da *"parnične stranke u roku od 15 dana od dana dostavljanja prepisa presude nisu izjavile žalbu"*.

Odlučujući po tužbi za iseljenje iz stana, koju je podnela M.K., sud je 10.11.2003. godine, doneo presudu zbog izostanka i usvojio tužbeni zahtev M.K. da se G.S. sa stvarima iseli iz stana. Opštinski sud je odbio predlog G.S. za povraćaj u predašnje stanje kao neosnovan, nalazeći da je G.S. bio uredno pozvan na ročište na kome je doneta presuda zbog izostanka. Postupajući po žalbi na presudu zbog izostanka, Okružni sud je jula 2004.godine potvrdio prvostepenu presudu. M.K. je pokrenula postupak za prinudno izvršenje odluke kojom je tuženom G.S. naloženo da se iseli iz stana. Na rešenje o izvršenju koje je sud doneo, G. S. je uložio prigovor, koji je sud odbio kao neosnovan. U fazi sprovođenja izvršenja G.S. je podneo reviziju protiv pravnosnažne odluke i predlog javnom tužiocu da uloži zahtev za zaštitu zakonitosti, zatraži viši od izvršnog suda da odloži sprovođenje rešenja o izvršenju. Kakve će odluke biti donete i da li će G.S. uspeti da izdejstvuje odlaganje izvršenja, ostaje nam da vidimo jer u vreme okončanja odluke nisu bile donete.

Krivični postupak pokrenut podnošenjem krivične prijave 14.3.2003. godine zbog krivičnog dela nasilja u porodici iz čl.118a KZ nije još uvek okončan. Javno tužilaštvo je tek 26.3.2004. godine podnelo optužni predlog Kt.481/03 protiv G.S. zbog krivičnog dela nasilja u porodici, izvršenog 14.2.2003. godine. Prema tome, trebalo je da prođe više od godinu dana od podnošenja krivične prijave da bi bio pokrenut sudski postupak. Javno tužilaštvo podnelo je istražnom sudiji zahtev za sprovođenje istrage Kt.551/04 od 1.4.2004. godine jer postoji osnovana sumnja da je G.S. izvršio krivično delo neovlašćeno držanje i nošenje vatrenog oružja i municije iz čl. 33 st.2 u vezi st.1 ZOOM.

Javno tužilaštvo je 26. 3.2004. godine donelo rešenje Kt. 481/03, kojim je odbacilo krivičnu prijavu M.K. podnetu protiv G.S. zbog krivičnog dela uvrede i nasilja u porodici, s obrazloženjem da se *"u radnjama prijavljenog ne stiču bitni elementi krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a st.1 KZ RS, a za krivično delo uvrede iz čl. 93 st.1 KZ RS krivično gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi shodno čl. 101 st.1 KZ RS."* U *"razlozima"* za donošenja ovakvog rešenja dalje se navodi:

"Proverom navoda prijave kroz preduzimanje određenih istražnih radnji utvrđeno je da su se oštećena i prijavljeni i formalno razveli presudom.... koja je postala pravosnažna..., a da je njihova zajednica života prestala još ranije, te se u radnjama okrivljenog ne stiču bitni elementi krivičnog dela nasilje u porodici, jer prijavljeni nije više ni formalno bio član njene porodice u vreme preduzimanja radnji, odnosno 26.12.2003. godine".

Protiv G.S. javno tužilaštvo je podnelo zahtev za sprovođenje istrage Kt.1171/04 od 30.6.2004. zbog osnovane sumnje da je *"dana 1.5.2004. u Nišu..., grubim vređanjem, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrozio spokojstvo građana i remetio javni red tako što je u hodniku stambene zgrade pred mal. sinom...oštećenju ...bivšoj supruzi nakon kraće rasprave zadao udarac rukom u predelu brade a zatim je uhvatio za nadlakticu leve ruke vukao je a zatim gurnuo na zid u hodniku zgrade vređajući je rečima "kurvo maloumnice" na koji način je oštećenju naneo lake telesne povrede u vidu krvnih podliva na levoj nadlaktici i levoj podlaktici kao i oguljotine na nadlanici leve šake,*

a njegov raniji život ukazuje na sklonost ka ovakvom ponašanju jer je prekršajno kažnjavan za prekršaje iz oblasti narušavanja javnog reda – čime bi izvršio krivično delo nasilničko ponašanje iz čl. 220 st. 2 u vezi st.1 KZ RS".

Dok su postupci pokrenuti na osnovu krivičnih prijava M.K. protiv G.S. zbog krivičnih dela nasilja u porodici i otmice još uvek u toku – predmeti su ili u tužilaštvu ili pred istražnim sudijom, krivični postupak protiv M.K. pokrenut privatnom tužbom G.S. zbog krivičnog dela oštećenja tuđih prava iz čl. 183 st.2 u vezi st.1 KZ RS okončan je osuđujućom presudom donetom maja 2004. U dispozitivu presude Opštinskog suda navedeno je da je M.K. kriva zbog toga što je *"u nameri da osujeti izmirenje poverioca ...privatnog tužioca u toku prinudnog izvršenja otuđila stan...ispraznila ga od lica i stvari i time oštetila privatnog tužioca"*. Na taj način, po nalaženju suda, M.K. je izvršila krivično delo oštećenje tuđih prava zbog čega je sud osuđuje na novčanu kaznu u iznosu od 15.000,00 dinara. Posebnim rešenjem donetim jula 2004. godine, na osnovu zahteva G.S., sud je obavezao M.K. da G.S. plati na ime troškova krivičnog postupka iznos od 8.800,00 dinara. Na osuđujuću presudu advokat M.K. je izjavio žalbu. Međutim, sud je rešenjem donetim septembra 2004. odbacio žalbu kao neblagovremenu.

2.6. Diskusija, završna analiza i utisci istraživačica

Slučaj porodičnog nasilja koji smo prikazali u potpunosti je reprezentativan za veliki broj otkrivenih i neotkrivenih, istraženih i neistraženih slučajeva porodičnog i bračnog nasilja koji se dešavaju na teritoriji Srbije. Osim toga, ovaj slučaj u potpunosti ilustruje rad državnih organa i institucija prilikom prepoznavanja porodičnog nasilja i primene zakonskih propisa materijalnog i procesnog prava, njihovu aktivnost i efikasnost u postupanju i reagovanju na ispoljeno nasilje u porodici, kao i odnos prema nasilniku i žrtvi nasilja.

Na osnovu raspoložive dokumentacije, može se zaključiti da je lice koje vrši nasilje u mnogo povoljnijem položaju od žrtve nasilja. Za žrtvu, posle preživljanog porodičnog i bračnog nasilja, nastaje sekundarna viktimizacija u postupku pred policijom, tužilaštvom i sudom, kao i u kontaktima sa advokatima, centrom za socijalni rad i drugim institucijama. Kao što je u bračnom nasilju bespomoćna, tako je i u ostvarivanju pravne zaštite od nasilja žrtva u nemogućnosti da savlada niz prepreka na koje nailazi. Čini se da se osnovni motiv za pokretanje veoma komplikovanog i sporog državnog aparata – uspostavljanje nekonfliktnih odnosa i razrešavanje sukoba na miran način – okreće protiv žrtve, koja, umesto da se oslobodi briga i strahova, postaje još više uznemirena i zastrašena.

Međutim, lice koje je izvršilo nasilje u prilici je da sa vršenjem nasilja nastavi, i to kako u porodičnom i bračnom životu, tako i u ostvarivanju svoje "pravde", preko državnih organa i institucija. Drugim rečima, žrtva, koja i dalje doživljava nasilje od strane bračnog ili razvedenog supruga, izložena je stalnom strahu od podnošenja novih tužbi, pozivanja na sudske rasprave i ročišta i donošenje za nju nepovoljnih sudskih

odluka. Taj košmar za žrtvu traje dugo, ona ne može da sagleda okončanje svih pokrenutih sudskih postupaka i izlaz iz lavirinta ostvarivanja "prava na zaštitu od nasilja".

U analiziranom slučaju svi građanski sudski postupci koji su vođeni, okončani su do kraja istraživanja, izuzev postupaka za izvršenje sudske odluke o iseljenju i odluke o izdržavanju. Uprkos tome što je iskoristila sva građanskopravna i porodičnopravna sredstva koja joj zakon stavlja na raspolaganje, M.K. nije uspjela da zaštiti sebe i zajedničko dete od daljeg zlostavljanja i maltretiranja. To pokazuje da na terenu građanalog i porodičnog prava nema adekvatnih mehanizama za zaštitu od nasilja u porodici, da primena pojedinih pravnih instituta, kakva je zaštita zbog smetanja poseda, u praksi može dovesti do produbljivanja već postojeće krize u odnosima supružnika, ohrabrivanja nasilnika da nastavi sa nasiljem i stvoriti objektivno opasne situacije za eskalaciju nasilja.

Krivični postupci protiv G.S. još uvek su u toku i nalaze se u različitim fazama. Zbog neefikasnosti organa krivičnog pravosuđa, nasilje se još više pojačava, dovodi do sekundarne viktimizacije M. K. i prouzrokuje niz negativnih posledica.

Fizičko, psihičko i seksualno nasilje, koje se vrši u porodici, zasniva se na ispoljavanju moći i kontrole od strane nasilnika putem niza kontrolnih taktika, kao što su ponižavanje i omalovažavanje, pretnja i zastraživanje, korišćenje privilegija i izolacije žrtve. "Točak moći i kontrole" nastavlja da se okreće i kada žrtva zatraži pomoć i intervenciju nadležnih organa i institucija i primenu pravnih propisa. Kako istraživanje pokazuje, moć i kontrola ostaju privilegija nasilnika i kad žrtva od državnih organa i institucija traži obećanu pomoć i zaštitu. Promena krivičnopravne regulative, inkriminacija i sankcionisanje izvršenja dela nasilja u porodici, nažalost, još uvek nisu u mogućnosti da zaustave točak nasilja.

Prilikom kvalitativnog istraživanja nasilja u porodici primenom odgovarajućih tehnika, kao što je, pored ostalog, stalan kontakt i razgovor sa žrtvom, istraživačice su nastojale da u maksimalnoj meri pokažu empatiju, da u svakom koraku koji je M.K. preduzimala pokažu razumevanje i pruže podršku i ohrabrenje. Samo na taj način bilo je moguće uspostaviti i zadržati odnos poverenja i svojevrstu bliskost sa M.K. Česti kontakti i razgovori sa M.K., potpuni uvid u njene svakodnevne probleme i psihičke krize, u njena preživljavanja kao žene i majke, sve to uslovljavalo je da su istraživačice tokom istraživanja, pored intelektualnog, imale i specifičan emotivni napor. Svesna te činjenice, M.K. je stalno pokazivala svoju zahvalnost i spremnost da istraživačicama pruži svaku vrstu pomoći ako im ona ikada bude bila potrebna.

Osnovna impresija i saznanje istraživačica bilo je da je tokom svoje borbe za ostvarivanje pravne zaštite žrtva bila potpuno sama. Profesionalci u institucijama, kao i advokati M.K., nisu pokazivali razumevanje, niti su bili u stanju da izraze svoje saosećanje sa žrtvom, smatrajući, verovatno, da to nije njihov zadatak.

Iako je nasilnik veoma često ispoljavao agresivnost prema žrtvi u prisustvu službenih lica, ponašao se neprimereno, nekulturno i agresivno prema službenim licima prilikom preduzimanja službenih radnji i sprovođenja postupka, niko od njih nije smatrao

potrebnim da adekvatno reaguje, čak ni u vidu upozorenja. To je, nesumnjivo, ohrabrialo nasilnika da bude još nasilniji prema M. K. i da zloupotrebljava svoje pravo na pravnu zaštitu, pokrećući istovremeno i po nekoliko postupaka protiv M.K. Ovo saznanje uticalo je na istraživačice da i same oseće bespomoćnost jer ni na koji način nisu bile u stanju da utiču na ponašanje službenih lica. S obzirom da istraživačice imaju pravničko obrazovanje, osećaj bespomoćnosti često je bio praćen nezadovoljstvom i ljutnjom zbog neprimenjivanja ili pogrešnog primenjivanja pojedinih zakonskih odredbi i donošenja nepravednih odluka.

Svesne činjenice da institucije sistema još uvek ne pružaju potpunu i adekvatnu pravnu zaštitu, da postojeće službe socijalne zaštite na obezbeđuju nikakvu psiho-socijalnu pomoć i podršku žrtvi, niti tretman za nasilnika, istraživačice su osećale ogromnu odgovornost jer su nastojale da podrže i ohrabre M.K. da istraje u svojoj borbi i pronade izlaz iz lavirinta pravosudnog sistema.

3. Stavovi profesionalaca u policiji, tužilaštvu i sudu o nasilju u porodici i njegovom sankcionisanju

3. 1. Predmet, osnove, uzorak i metod ispitivanja stavova profesionalaca

Dosadašnja istraživanja u svetu i kod nas pokazuju da se nasilje u porodici relativno retko prijavljuje i da najveći broj slučajeva nasilja u porodici ostaje nepoznat. U državama u kojima je nasilje u porodici već dugi niz godina inkriminisano, samo manji broj nasilnika biva otkriven i osuđen. S druge strane, istraživanja pokazuju da u institucijama pravnog sistema porodično nasilje nema onaj tretman koji imaju drugi oblici nasilja. Žrtve nasilja ne uživaju zadovoljavajuću pomoć i podršku i veoma često tokom sudskog postupka bivaju sekundarno viktimizirane jer izostaje očekivana reakcija organa gonjenja i socijalnih službi koje su zadužene za pružanje psihološke i socijalne pomoći.²³

Odnos profesionalaca prema žrtvi, nasilniku i samom delu nasilja, kao i njihovo postupanje tokom procesuiranja slučajeva porodičnog nasilja, opredeljeni su, u velikoj meri, njihovim ličnim stavovima o uzrocima nasilja u porodici i njegovoj društvenoj opasnosti,²⁴ formiranim u procesu primarne socijalizacije.²⁵ U patrijarhalnom društvu kakvo je naše, većina profesionalaca smatra da je nasilje u porodici manje opasan oblik kriminaliteta,²⁶ da je privatna stvar pojedinaca,²⁷ te da ga prevashodno treba tretirati unutar ustanova socijalne zaštite kako bi se pružanjem psihološke i savetodavne pomoći

²³ Armatta, J.: *Reflection on a Legal Strategy for Addressing Domestic Violence*, Temida, 1/1998, str. 27-28.

²⁴ Videti: Lukić, M., Jovanović S.: *Drugo je porodica*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2001, str. 73.

²⁵ U literaturi se ukazuje na psihološke procese kod profesionalaca, koji nisu usklađeni sa njihovim procesnopravnim pozicijama i koji dovode do toga da profesionalci ne pokazuju dovoljan stepen saosećanja za nevolje žrtve, niti njene izjave i zahteve smatraju ozbiljnim. (O tome detaljno: Nikolić, Ristanović, V.: *Uticaj žrtve na pojavu kriminaliteta*, Beograd, 1984, str. 102.

²⁶ Tako se u literaturi navodi da je lični stav policajaca često utemeljen na patrijarhalnom modelu bračnih i porodičnih odnosa, koje se ispoljava u rasponu od minimiziranja društvene opasnosti porodičnog nasilja do njegovog potpunog opravdanja. (Đurđić, V.: *Uloga policije u borbi protiv nasilja u porodici*, Pravna zaštita od nasilja u porodici, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 1999, str. 122).

²⁷ Videti: Konstantinović Vilić S.: *Pravna zaštita od nasilja*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 1999, str. 14.

porodica održala na okupu. Zbog takvih stavova i predrasuda, reakcija pravosudnog sistema u slučajevima porodičnog nasilja nije adekvatna.

Nova domaća pravna praksa u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici, nastala posle inkriminisanja nasilja u porodici kao posebnog krivičnog dela, još uvek je skromna. Razlog tome je činjenica da je od stupanja na snagu Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona RS od 2002. godine, kojim je nasilje u porodici inkriminisano, prošao relativno kratak period. S obzirom na neažurnost našeg pravosuđa, još uvek ne postoji dovoljan kvantum ustaljene sudske prakse, tako da ne postoje ujednačeni stavovi u pogledu brojnih pitanja vezanih za sudski postupak. Međutim, budući da je došlo do inkriminisanja nasilja u porodici, treba ispitati kakav je odnos prema nasilju u porodici, prema učiniocima i žrtvama i da li su, u tom smislu, nova zakonska rešenja dovela do promena u njihovim stavovima, u odnosu na stavove koje su ranije imali.²⁸ Potrebno je, takođe, sagledati ocene profesionalaca o pojedinim pitanjima vezanim za krivičnopravno gonjenje i kažnjavanje učinilaca krivičnih dela nasilja u porodici, njihove stavove o postojećem sistemu pravne zaštite, njegovim nedostacima i načinima njegovog poboljšanja, kao i njihova mišljenja o pojedinim problemima i pojavama ispoljenim u pravnoj praksi jer, kao što je već naglašeno, stavovi profesionalaca u velikoj meri utiču na način primene zakonskih propisa.

Planom istraživanja bilo je predviđeno da uzorak obuhvati ukupno 81 ispitanika, i to: na području Beograda - 10 policajaca, 10 tužilaca i 10 sudija, na području Novog Sada, Subotice i Niša - po 5 policajaca, po 5 tužilaca i po 5 sudija i na području Leskovca - 2 policajca, 2 tužioca i 2 sudije. Polna struktura ispitanika nije bila unapred striktno definisana. Zbog teškoća sa kojima su istraživačice bile suočene u ostvarivanju kontakta sa predstavnicima institucija, razgovor je vođen sa manjim brojem ispitanika: ukupno 22 policajca, 23 tužilaca i 19 sudija opštinskih i okružnih sudova, tako da je ukupan broj ispitanika 64.

Svi ispitanici imaju profesionalno iskustvo u radu na procesuiranju slučajeva nasilja u porodici i slučajno su odabrani od strane samih istraživačica ili od strane njihovih pretpostavljenih, tj. rukovodilaca institucija.

Postavljena pitanja bila su otvorenog tipa, tako da su pružala ispitanicima mogućnost da bez ikakvog ograničenja iznesu svoje stavove, komentare, zapažanja i objašnjenja.

U daljem tekstu, prezentovana je analiza datih odgovora, koji su tematski grupisani u određene celine i sagladani kroz prizmu profesionalne pozicije ispitanika, pri čemu su citirana, ilustracije radi, neka od karakterističnih i upačetljivih mišljenja i stavova.

²⁸ Ispitivanje stavova predstavnika policije, tužilaštva, suda i advokature o nasilju u porodici vršeno je u periodu 1998-2000., na uzorku od 40 ispitanika. Rezultati istraživanja objavljeni su u: Lukić, M., Jovanović S.: op. cit., str. 73.

3. 2. Stavovi o nasilju, učiniocima i žrtvama

3. 2.1. Poimanje nasilja u porodici

Pod pojmom nasilja u porodici ispitanici uglavnom podrazumevaju fizičko i psihičko nasilje prema članu porodice. Samo četiri ispitanika smatra da je nasilje u porodici isključivo fizičko nasilje, pri čemu se ovakav stav sreće među sudijama i tužiocima, a ne i među policajcima. Samo jedanaest ispitanika navodi seksualno nasilje kao jedan od oblika porodičnog nasilja.

Među sudijama, javnim tužiocima i policajcima, skoro je podjednak broj onih koji na pitanje "Šta podrazumevate pod nasiljem u porodici?" odgovaraju tako što navode zakonsku, krivičnopravnu definisiju nasilja porodici, doslovno je citirajući ili parafrizirajući.

Samo osam ispitanika, koji su u podjednakoj meri zastupljeni u svim profesijama, izjasnilo se da je porodično nasilje svaki oblik nasilja prema članu porodice, uključujući i ekonomsko nasilje, uskraćivanje slobode, kontrolu nad članom porodice. Evo nekih karakterističnih odgovora koje su ovi ispitanici dali na pitanje: "Šta podrazumevate pod nasiljem u porodici":

"Kad te neko kontinuirano psihički i fizički maltretira, remeti svakodnevni život, stvara jednu nezdravu atmosferu u kući koja se odražava naročito na decu, njihovo odrastanje, vaspitanje". – Javni tužilac.

"Svaki vid upotrebe sile, ozbiljne pretnje, korišćenje oružja, opasnog oruđa, sredstva podobnog da telo povredi ili ugrozi telesni i duševni integritet člana porodice, ekonomsko, seksualno i drugo nasilje". – Sudinica.

"... i kad bilo koji član porodice uskraćuje slobodu drugom članu porodice bilo u ponašanju bilo u zanimanju i slično". – Policajac.

"... i svako drugo drsko i bezobzirno ponašanje koje u znatnoj meri odstupa od usvojenih normi pristojnog ponašanja". – Sudija.

"... nasilje, ozbiljne pretnje na duševni i fizički integritet člana porodice, agresivno i destruktivno ponašanje". – Policajac.

"I psihičko nasilja spada u nasilje u porodici" – Sudija.

Oko 40% ispitanika smatra da je bitni elemenat pojma nasilja u porodici njegovo duže trajanje, što su eksplicitno izrazili korišćenjem izraza "nasilje koje traje *neko vreme*", "kontinuirano nasilje", "delo trajnog karaktera" i sl. Neki od njih dugo trajanje nasilja ističu u prvi plan, smatrajući ga, očigledno, konstitutivnim elementom pojma nasilja u porodici:

"Pod nasiljem u porodici podrazumevam svako verbalno ili telesno šikaniranje i zlostavu koji traju neko vreme, povremene tuče i nanošenje povrede članovima porodice." – javni tužilac.

"Nasilje u porodici je delo trajnog karaktera..." – Sudinica.

Profesionalci na različite načine percipiraju porodicu kao sredinu u kojoj se porodično nasilje ispoljava. Više od 2/3 njih smatra da se o nasilju u porodici može govoriti onda kad se ono ispoljava prema članovima uže porodice: supružnicima i deci. Veliki broj ispitanika iz svih profesionalnih struktura u svojim odgovorima pominje samo bračnog partnera i decu, kao žrtve porodičnog nasilja.

“Po meni, nasilje u porodici je nasilje prema bračnom drugu ili prema deci.” – Sudinica.

Veoma mali broj ispitanika, (11%) u svojim odgovorima izričito pominje vanbračnog partnera kako moguću žrtvu nasilja u porodici, a nijedan ispitanik ne navodi da žrtve porodičnog nasilja mogu biti raniji članovi porodice, tj. bivši bračni i vanbračni partneri, kao i lica koja se nalaze ili su se nalazila u emotivnoj zajednici.

Skoro šestina ispitanika smatra da porodicu čine članovi porodičnog domaćinstva nasilnika, nezavisno od njegovog srodničkog i ličnog odnosa sa žrtvom, dok jedan broj ispitanika u definisanju nasilja u porodici koristi izraz “član porodice”, ne nalazeći da je potrebno dodatno objašnjenje ovog pojma.

3. 2. 2. Uzroci nasilja u porodici

U nabranju najčešćih uzroka/uslova nasilja u porodici, ispitanici se retko opredeljuju za samo jedan uzrok, već, po pravilu, navode veliki broj uzroka (3 i više). Kao najčešći uzrok, koji većina ispitanika stavlja na prvo mesto, jeste loša ekonomska situacija u porodici (*“ekonomska kriza”, “finansijski problem”, “loša materijalna situacija”, “nemaština”, “loši uslovi života”, “nerešeno stambeno pitanje”, “nezaposlenost”*).

“Svi problemi kreću od ekonomske situacije...” – navodi jedan od ispitanika.²⁹

Više od 70% ispitanika iz svih profesionalnih struktura smatra da je upotreba alkohola osnovni uzrok nasilja u porodici, pri čemu 1/3 ispitanika smatra, pozivajući se na svoje profesionalno iskustvo, da je upravo alkoholizam, u sklopu ostalih faktora, odlučujući uzrok nasilja. Nekoliko ispitanika ne navodi nijedan drugi uzrok nasilja u

²⁹ Činjenica je da loši ekonomski uslovi utiču na povećanje nasilja u porodici, posebno prema ženama, ali da se nasilje javlja i u porodicama koje nemaju finansijskih problema. S druge strane, u društvima zahvaćenim teškom ekonomskom krizom, kakvo je naše, nepovoljni socio-ekonomski položaj muškaraca i žena, «posredovan promenama njihovih rodničkih identiteta, ima značajan uticaj na izloženost žena nasilju u porodici». Pri tome, «*hegemonička muškost, odnosno ponašanje muškarca koje je usklađeno sa patrijarhalnim očekivanjima (npr. sa ulogom hranioca porodice, odnosno sa rodnom podelom rada koja je usaglašena patrijarhalnim stereotipima)* ima manji uticaj na javljanje nasilja u porodici u poređenju sa marginalizovanom muškošću koja proističe iz lošeg društvenog položaja muškarca», (Nikolić Ristanović V.: Ka objašnjenju i prevenciji nasilja u porodici u Srbiji: multivarijantni pristup, Pravom protiv nasilja u porodici, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002, str. 9-15).

porodici, osim alkoholizma, dok 1/4 ispitanika ukazuju da se u poslednje vreme, pored alkoholizma, i droga pojavljuje kao uzrok nasilja u porodici.³⁰

Izuzetno mali broj ispitanika uzroke nasilja u porodici vidi u patrijarhalnom modelu porodičnih odnosa. Naime, samo tri ispitanice ženskog pola suštinske uzroke nasilja prepoznale su u patrijarhalnoj svesti ljudi. Evo nekih od odgovora:

“Glavni uzrok nasilja je jedan primitivni nivo ljudske svesti i običaji koji se nisu menjali, a po kojima se smatra da je ocu i muškarcu porodice dozvoljeno sve, pa time i maltretiranje porodice....”. – Javna tužilja.

“Najčešće je uzrok nasilja svest sredine prema kojoj je muškarcu dozvoljeno skoro sve pa i da malteretira svoju ženu i porodicu....”. – Javna tužilja.

“Jedan od uzroka nasilja je patrijarhalno shvatanje uloge muškarca u društvu”. – Javna tužilja.

Među ispitanicima je veoma mali broj onih koji uzroke nasilja vezuju za aktuelnu ekonomsku krizu u zemlji i promenama u sistemu vrednosti. Samo dva ispitanika smatraju da je ekonomska i politička kriza doprinela povećanju nasilja. Pojedini ispitanici navode da su *“dezorjentisanost mladih ljudi”* i *“nezadovoljstvo životom”* u postojećim društvenim uslovima uzroci koji dovode do nasilja u porodici.

Više od trećine ispitanika smatra da su uzroci nasilja karakteristike ličnosti nasilnika, njegov mentalitet i osobine, pri čemu je psihički poremećaj nasilnika jedan od osnovnih uzroka. U svojim odgovorima, ovi ispitanici navode da su uzroci nasilja u porodici *“psihopatska struktura ličnosti nasilnika”*, *“problemi psihičke prirode”*, *“patologija nasilnika”*, ukazujući posebno na patološku ljubomoru i posesivnost nasilnika, kao uzroke nasilja u porodici. Samo dva ispitanika smatraju da se individualne osobine žrtve takođe javljaju kao uzrok nasilja koje se prema njoj vrši. Stav da je nasilnik psihički bolestan veoma je raširen među stručnjacima, kao i u javnosti uopšte, i izraz je nastojanja da se nasilje i nasilnik opravdaju. Reč je, međutim, o jednoj od predrasuda prema nasilju u porodici, s obzirom da je, prema podacima iz istraživanja, veoma mali broj nasilnika duševno poremećen ili bolestan.³¹

Za manji broj ispitanika (4), vanbračna veza nasilnika, kao i vanbračna veza žrtve, predstavljaju jedan od uzroka nasilja.

³⁰ Istraživanja pokazuju da je upotreba alkohola retko neposredan uzrok javljanja nasilja, već je, po pravilu, samo podsticajna okolnost za ispoljavanje nasilja (Videti: Roesch, 1984, p.75, citirano prema Szikla Christine, (1994), *Blaming the Victims of Domestic Violence*, Patriarchal Contributions to the Construction of Male Violence, Copyright Christine Szela; Konstantinović Vilić, S.: *Predrasude i stereotipi o nasilju u porodici*, Pravom protiv nasilja u porodici, Zbornik radova, Ženski istraživački centar, Niš, 2002, str. 25-35).

³¹ Videti: Konstantinović Vilić, S.: *Predrasude i stereotipi o nasilju u porodici*, Pravom protiv nasilja u porodici, Zbornik radova, Ženski istraživački centar, Niš, 2002, str. 25-35). Naše istraživanje pravne prakse u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici takođe je potvrdilo da većina nasilnika pripada kategoriji duševno zdravih osoba.

3. 2. 3. Učinioci i žrtve nasilja u porodici

Kad je reč o polu nasilnika u porodici, većina ispitanika je kategorična u odgovoru da su u praksi nasilnici najčešće muškarci, iznoseći ovu tvrdnju bez ikakvih rezervi. Ipak, jedan broj ispitanika smatra da, pored muškaraca, ima i žena *“koje se ponašaju nasilno”*. Samo dva ispitanika muškog pola smatraju da žene u podjednako meri kao i muškarci vrše nasilje prema članovima porodice, s tim što kao žrtve *“ženskog”* porodičnog nasilja navode samo decu.

Na pitanje *“Koji su članovi porodice najčešće nasilnici?”*, najveći broj ispitanika naveo je da su to muževi. Samo pet ispitanika navelo je da su bračni i vanbračni partneri muškog pola najčešći nasilnici. Skoro trećina ispitanika označila je samo muževe kao najčešće nasilnike, dok su ostali naveli i očeve i sinove. Samo kod tri ispitanika deca se pojavljuju na trećem mestu, bez navođenja pola, a samo šest ispitanika navodi, takođe na trećem mestu, roditelje kao nasilnike prema deci, ne izjašnjavajući se o polu. To istovremeno pokazuje da su najčešće žrtve nasilja u porodici, po mišljenju ispitanika, supruge, deca i roditelji.

3. 2. 4. Posledice porodičnog nasilja na žrtvu

Ispitanicima je postavljeno pitanje: *“Da li znate šta je 'sindrom zlostavljane žene'?”*. Samo jedan manji broj ispitanika (7) naveo je da na zna šta ovaj pojam znači, dok je većina dala iznela svoje shvatanje ovog pojma. Analiza datih odgovora pokazuje da ispitanici uglavnom znaju da objasne sadržinu ovoj pojma, opisujući psihičko stanje zlostavljane žene kao *“loše”*, *“traumatično”*, *“promenjeno”*, *“apatično”*. Za jedan broj ispitanika, *“sindrom zlostavljane žene”* označava *“stanje nesposobnosti žene da funkcioniše u socijalnoj sredini”* zbog stresa, straha, nesigurnosti, povlačenja u sebe, zatvorenosti i dr. Takođe, sreću se stavovi da *“sindrom zlostavljane žene”*, predstavlja manifestaciju *“potpune kontrole nad ženom uz upotrebu sile”*.

Jedna ispitanica *“sindrom zlostavljane žene”* objašnjava sledećim rečima:

“Odmah stvaram sliku u glavi o ženi koja izgleda zapušteno, uplašeno, koja je puna nepoverenja, sa moricama i drugim povredama”. – Policajka.

Pod pojmom *“sindrom zlostavljane žene”*, druga ispitanica podrazumeva *“... žensku osobu koja dugo trpi fizičko i psihičko nasilje i ne vidi izlaz iz toga, niti ima podršku porodice i okoline, pa to stanje traje u nedogled, dok se ne završi nekad i tragično”*. – Javna tužilja.

Zanimljivo je da jedan broj ispitanika ovaj pojam vezuje za ženu koja se *“prećutno saglašava sa nasiljem”*, *“koja se prilagodila poremećenoj situaciji i prihvata nasilje kao normalno”*, koja *“pristaje na trpljenje nasilja zbog ocene da nema izlaza iz tog stanja”*, *“koja odlazi i ponovo se vraća nasilniku”* i sl.

3. 2. 5. Odnos nasilnika prema nasilju u porodici

Ispitanici uglavnom smatraju da nasilnici opravdavaju svoje ponašanje, ali da mnogi od nasilnika negiraju da je nasilje uopšte izvršeno. Blizu polovine ispitanika u daljem objašnjenju navodi da nasilnici smatraju svoje ponašanje *“normalnim”*, *“da imaju pravo da se nasilno ponašaju”*, *“da misle da to čine za dobrobiti svoje porodice”*, *“da je nasilje uobičajeni način ponašanja”* ili *“da je nasilje izazvala sama žrtva”*.

Pozivajući se na svoje profesionalno iskustvo, jedna sudinica objašnjava da nasilnici uglavnom navode *“da to ne čine ili opisuju blaže forme i oblike i za iste smatraju da ne predstavljaju nasilje, to smatraju normalnim ponašanjem, da su to članovi porodice svojim ponašanjem izazvali a potoom i zaslužili, dok su retki primeri kad (nasilnik) prihvata odgovornost, želi da se menja u cilju poboljšanja odnosa i očuvanja porodice”*.

“Nasilnik smatra da je ispravno to što radi i da samo tako može rešiti problem u kući, i da pritom ne treba da snosi nikakve sankcije za svoje ponašanje”. – Policajac.

Pojedini ispitanici ukazuju da je odnos lečenih alkoholičara i narkomana prema izvršenom nasilju specifičan jer oni uglavnom priznaju izvršeno nasilje i brane se da su to učinili pod dejstvom alkohola, odnosno droge.

Treba primetiti da u odgovorima na pitanje *“Kakav je odnos nasilnika prema nasilju?”*, nema razlika između ispitanika različitog pola, niti se odgovori razlikuju s obzirom na to kojoj profesionalnoj strukturi pripadaju ispitanici.

3. 2. 6. Odnos žrtve prema nasilju u porodici

U pogledu odnosa žrtve prema nasilju koje u porodici trpi, ispitanici su ponudili veoma veliki broj odgovora. Uprkos razlikama u datim iskazima, većina ispitanika je mišljenja da žrtve na opravdavaju nasilje i da ga osuđuju.

Manji broj ispitanika (oko 1/5) tvrdi da žrtve opravdavaju nasilje, smatrajući da *“su uzročnik nesporazuma”*, *“da su skrivile i da zato preuzimaju deo krivice što se nasilnik tako ponaša”*, da su *“dobile ono što su zaslužile”* i sl.

Među ispitanicima ima i onih koji smatraju da žene nemaju odnos prema nasilju u porodici jer ga jednostavno ne percipiraju ili smatraju ponašanje nasilnika *“normalnim”*.

“Mislim da žrtva prema nasilju i nema neki svoj stav, ona ga nema ni prema mnogim drugim stvarima, pa ni prema nasilju. Neki stav joj se javlja tek kad pokuša da na neki način pronađe izlaz iz nasilja, pa onda i stiče neki svoj stav prema nasilju koji nije do kraja definisan, pa čak ne može ni da ga opredeli kada sa decom napušta kuću. U stvari, ona taj svoj stav menja tek kad napusti mesto u kome je trpela nasilje” – javna tužilja.

Takođe, pojedini ispitanici smatraju da je odnos žrtava "neadekvatan", pri čemu pod tim podrazumevaju opredeljenje žrtve da trpi nasilje, tj. da ga ne prijavljuje. Ovakav odnos je posledica patrijarhalnog vaspitanja žrtava, strah od osвете, *"strah da ne čuju rođaci, komšije, da se ne bi loše govorilo o toj porodici"*.

Jedan broj pripadnika javnog tužilaštva odnos žrtve prema nasilju posmatra iz ugla svoje profesije, smatrajući da je neodlučnost i kolebljivost osnovna karakteristika odnosa koji žrtve nasilja imaju pretrpljenim nasilju. Evo kako neki od njih to objašnjavaju:

"Žrtva dođe, podnese prijavu, ali ako se okrivljeni primiri, a to je najčešće ako je intervenisala policija, ona se predomisli i izjavi da ne želi da svedoči ili promeni iskaz dat pred istražnim sudijom, i to se dešava u oko 50% slučajeva". – Javni tužilac.

"Posle podnošenja prijave, pred sudom poriče i ne pridružuje se gonjenju". – Javna tužilja.

Po mišljenju manjeg broja ispitanika, prikrivanje nasilja jedna je od osnovnih karakteristika odnosa koji žrtva ima prema nasilju.

"Prikrivanje negativnog odnosa prema nasilju koje trpi, a kada ga akumulira do granica izdržljivosti, onda se često događa da se žrtva pojavljuje kao izvršilac krivičnog dela nasilja prema nasilniku". – Javna tužilja.

3. 2. 7. Odnos ostalih članova porodice prema nasilju u porodici

Da bismo saznali kako ispitanici percipiraju odnos ostalih članova porodice prema nasilju u porodici, postavili smo dva pitanja: "Kakav je odnos ostalih članova porodice prema žrtvi nasilja?" i "Kakav je odnos ostalih članova porodice prema nasilniku?".

Najveći broj ispitanika smatra da ostali članovi porodice sažaljevaju žrtvu, da i sami pate zbog nasilja u porodici, ali da žrtvi ne pružaju odgovarajuću pomoć i podršku. Uzroke izostanka pomoći i podrške ostalih članova porodice ispitanici mahom vide u tome što se ostali članovi porodice plaše nasilnika i što su nemoćni da se suprotstave nasilju.

Prema rečima jedne ispitanice, *"Ostali članovi porodice, kao i sama žrtva, vrlo često su bespomoćni, tako da nisu u stanju da pomognu žrtvi. Često su svi članovi porodice žrtve nasilja. Ako je žrtva nasilja žena, pored nje su deca posredno žrtve, a svi su u odnosu na nasilnika bespomoćni"*. – Javna tužilja.

Više od 1/5 ispitanika smatra da se ostali članovi porodice stavljaju na stranu žrtve ili nasilnika, u zavisnosti od bliskosti odnosa koji sa njima imaju, pri

čemu se deca uglavnom “na strani majke”, posebno ćerke, a ako su deca odrasla, onda ona *“objektivno procenjuju i staju na stranu onoga ko nije kriv”*.

Kad su u pitanju roditelji žrtve i nasilnika, većina ispitanika smatra da se oni obično stavljaju na stranu svog deteta, bez obzira da li je žrtva ili nasilnik.

Po shvatanju jednog broja ispitanika, otvoreno suprotstavljanje nasilniku ostalih članova porodice dovode do *“komplikovanja odnosa”* i *“krug nasilja se širi”*. Kad ostali članovi porodice primene silu da bi zaštitili žrtvu, tada dolazi do izvršenja najtežih krivičnih dela, mišljenje je nekolicine ispitanika.

Pojedini pripadnici javnotužilačke profesije posmatraju odnos ostalih članova porodice prema žrtvu imajući u vidu njihovo ponašanje tokom sudskog postupka. Prema rečima pojedinih tužilja/tužilaca, članovi porodice veoma retko prijavljuju nasilje koje trpi drugi član porodice, ali da su u toku sudskog postupka uglavnom spremni da podrže žrtvu.

“Ako oštećeni ostane pri iskazu koji je na početku postupka dao i istrajava u postupku, onda ostali članovi porodice to podržavaju”.

Pregled datih odgovora pokazuje da su stavovi pripadnika različitih profesija ujednačeni i da ne zavise od procesne uloge koju ispitanici imaju, niti su приметne razlike s obzirom na pol ispitanika.

Manji broj ispitanika dao je decidan odgovor na pitanja kakav je odnos ostalih članova porodice prema nasilniku u odnosu na broj onih koji su se izjasnili o odnosu ostalih članova porodice prema žrtvi. U svojim odgovorima, više od 1/5 ispitanika tvrdi da ne znaju odgovor na pitanje ili daju uslovne odgovore u vidu pretpostavki.

Od onih koji su dali odgovor na pitanje vezano za odnos ostalih članova porodice prema nasilniku, većina smatra da ostali članovi porodice osuđuju nasilnika, ali mu se otvoreno ne suprotstavljaju jer se plaše nasilnika, nemoćni su da mu se suprotstave i zavise od njega. To je odnos *“tihe mržnje i oponiranja”*, reči su jednog sudije.

Prema rečima jednog policajca, ostali članovi porodice *“... izbegavaju nasilnika, sa strahom ga očekuju da dođe kući, uopšte sa strahom žive u kući”*.

Manji broj ispitanika smatra da ostali članovi porodice ostaju indiferentni, da se *“trude da ne vide nasilje”*, da *“tolerišu nasilje jer je nasilnik onaj ko izdržava porodicu”*, *“da veruju da će se nasilnik promeniti”*, a troje ispitanika smatra da ostali članovi porodice odobravaju i prihvataju model ponašanja nasilnika.

Među tužiocima ima onih koji, pozivajući se na svoje profesionalno iskustvo, navode da deca posle pokretanja sudskog postupka prema nasilniku žale nasilnika, posebno ako je određen pritvor.

Evo kako odnos dece i nasilnika tokom sudskog postupka vide pojedine javne tužilje i tužioci:

“Deca nakon što se pokrene postupak nju (žrtvu, prim. autorki) tretiraju kao uzrok teškog položaja u kome se sada nalazi nasilnik (pritvor), drugačije gledaju žrtvu, očekuju od žrtve da nastavi da trpi nasilje kao normalno”. – Javni tužilac.

“Deca su često neutralna i neće da svedoče, naročito ako se nasilje dešava nakon razvoda braka roditelja”. – Javna tužilja.

Kad je u pitanju odnos članova šire porodice, jedan broj ispitanika smatra da roditelji nasilnika podržavaju njegovo nasilje” ili da su indiferentni.

3. 2. 8. Ostajanje sa nasilnikom, napuštanje nasilnika i sigurnost žrtve

Ispitanike smo najpre pitali koji su razlozi zbog kojih žrtva ostaje sa nasilnikom kad se radi o partnerskom nasilju, a zatim, kako napuštanje nasilnika utiče na sigurnost žrtve.

Većina ispitanika navodi više razloga zbog kojih žrtva ostaje sa nasilnim partnerom, pri čemu se ekonomska zavisnost žrtve od nasilnika, tj. nedostatak sredstava koji bi joj omogućili da vodi samostalan život, nalazi na prvom mestu po broju ispitanika koji je navode.

“Žrtva ostaje sa nasilnikom najčešće zbog svoje ekonomske zavisnosti i nemogućnosti da sa decom napusti porodičnu zajednicu i nastavi samostalno da se izdržava. Ona je ekonomski zavisna od nasilnika i to je razlog zbog koga nastavlja zajednički život bez obzira na nasilje koje trpi”. – Sudinica.

“Razlog je ekonomska zavisnost žrtve. To su uglavnom žene koje su ekonomski zavisne od nasilnika. u slučaju napuštanja porodice one uglavnom nemaju gde da odu jer ih roditelji nerado primaju u svoju porodicu, obično su to žene sa decom bez novca za iznajmljivanje stana, pa nastavljaju da trpe nasilje”. – Javna tužilja.

Među razlozima zbog kojih žrtva ostaje sa nasilnikom koje ispitanici navodei, na drugom mestu nalaze se deca, tj. nastojanje žrtve da očuva porodicu. Ispitanici, međutim, daju različita objašnjenja ovog nastojanja žrtve, kao što su: *“osećanje odgovornost majke jer se razvodom deca obavezno prepuste*

ulici”, “patrijarhalno vaspitanje”, “pogrešno vaspitanje”, “strah od osude šire porodice”, “očekivanja šire porodice da sačuva brak, koji oni smatraju svetinjom”, “zbog okoline koja nema razumavanja za žrtvu” i dr.

Treće mesto ravnopravno dele dva razloga: strah žrtve od nasilnika i emotivna vezanost žrtve za nasilnika.

Pozivajući se na slučajeve iz prakse, jedna policajac navodi: *“Nasilnik proganja žrtvu, hoće da je vrati jer njegov ego ne dozvoljava da bude ostavljen”.*

Zanimljivo je da se strah od daljeg nasilja najčešće pojavljuje kao razlog ostajanja žrtve sa nasilnikom u odgovorima policajaca, dok je u manjem broju zastupljen u odgovorima pripadnika ostalih profesija.

Među ostalim razlozima koji su sadržani u odgovorima ispitanika nalaze se još i: *“navika”, “nesposobnost žrtve da nađe perspektivu”, “stav žrtve da je nasilje normalna stvar”, “zlostavljanje preživljeno u detinjstvu”, “shvatanje žrtve da od nasilnika ne može pobeći”, i dr.* Jedna ispitanica je, međutim, mišljenja da su razlozi psihološke prirode. Ona kaže: *“Kod partnerskog nasilja zaista mi nije jasno zašto žrtva ostaje sa nasilnikom, to je pitanje za psihologe”.* Takođe, jedan ispitanik smatra da žrtve ostaju sa nasilnicima jer nemaju gde da odu, a *“Ustanove kojima bi mogle da se obrate za pomoć ne mogu im pružiti brzu i efikasnu pomoć i smeštaj”.*

Na pitanje kako napuštanje nasilnika utiče na ličnu sigurnost žrtve, većina ispitanika smatra da se napuštanjem nasilnika ne rešava problem, da su žrtve i dalje izložene nasilju, da se osećaju nesigurnim i ugroženim. Ovakav stav izražava skoro 90% policajaca, dok je broj tužilaca i sudija nešto manji.

Policajci se u svojim odgovorima uglavnom direktno pozivaju na svoje profesionalno iskustvo, i navode: *“nastavljaju se svađe, žrtva se oseća ugroženom”, “nasilnik obično ponovi nasilje”, “...nasilnik i dalje preti, ličnim kontaktom, uznemiravanjem telefonom, nikako da joj da mira”.*

U svom odgovoru, jedan policajac objašnjava da *“Napuštanje nasilnika može da utiče negativno, u slučaju posesivnog ponašanja. Često nasilnik žrtvu smatra svojom imovinom, pa napuštanje nasilnika dovodi u pitanje ličnu sigurnost žrtve”,* dok drugi kaže da *“...Nasilje u porodici nije rešeno, dok je on (nasilnik, prim. autorki) na slobodi. Postoje problemi, dolaze nam stranke, saznamo za događaj kad nastavi pretnje”.*

I među tužiocima i sudijama preovladavaju slična razmišljanja:

“Napuštanjem nasilnika, žrtva nema nikakvu sigurnost, jer je on i dalje prati, maltretira i omalovažava”. – Javna tužilja.

“Mislim da je žrtva i dalje izložena maltretiranju, i psihičkom, a nekad i fizičkom”. – sudija.

“Često se dešava da napuštanje nasilnika ne dovodi do lične sigurnosti žrtve, pogotovo ako se rdi o nasilniku psihički obolelom i posesivnom, koji napuštanje smatra ponižavajućim po sebe i svakako da u ovakvom slučaju žrtva nema sigurnosti iako je napustila nasilnika”. – Sudinica.

“Mislim da veliki broj nasilnika polaže pravo na nasilničko ponašanje i onda kad ga žrtva napusti”. – Sudinica.

Oko 1/5 ispitanika, među kojima je naviše sudija, smatra da napuštanje nasilnika pozitivno deluje na sigurnost žrtve jer se one “oslobađaju nasilnika”. Jedna tužiteljica je mišljenja da se žrtve sigurnije osećaju kad nakon napuštanja nasilnika odu u policiju jer “*policija zapreti nasilniku i onda obično nasilje prestane i žrtva se oseća sigurnije*”.

Manji broj ispitanika (14) u svojim odgovorima navodi da ne zna kakav je utican napuštanja nasilnika na sigurnost žrtve.

Analiza odgovora pokazala je minimalne razlike u odgovorima koje su davali ispitanici različitog pola. Naime, nešto je veći broj ispitanica koje su stale na stanovište da napuštanje nasilnika ima pozitivan uticaj na sigurnost žrtve, u odnosu na broj ispitanika koji zastupaju ovakav stav.

3. 2. 9. Obraćanje za pomoć

U nastojanju da saznamo kada se žrtve obraćaju za pomoć, profesionalce smo zamolili da trenutak obraćanja za pomoć sagledaju s obzirom na ukupnu dužinu trajanja nasilja.

Prema odgovorima koje smo dobili, 80% profesionalaca smatra da se žrtva obraća za pomoć, po pravilu, posle više godina zlostavljanja. Jedan ispitanik to slikovito objašnjava rečima: “*Kad je dogorelo do noktiju, jako kasno, obično posle dužeg perioda naislja*”. Nekoliko ispitanika je navelo da se žrtva obraća za pomoć kad “*nasilje dobije opasan oblik*”, odnosno “*kad shvati da joj je ugrožen život*”.

Obraćanje za pomoć pojedini ispitanici vezali su za učestalost nasilja, navodeći da se žrtve obraćaju za pomoć “*kad nasilje postane svakodnevno*”. Neki od ispitanika smatraju da je obraćanje za pomoć znak da je nasilje postalo “*neizdrživo*”, da je žrtva iscrpla “*sve mogućnosti da bi nasilje sprečila ili prikrila*”, kao i da je “*iscrpla sve nade da će se nasilnik promeniti*”.

Dva policajca i jedna sudinica navode da žrtve prijavljuju nasilje tek *“kad deca odu od kuće”*, odnosno *“tek kad deca zasnuju svoje porodice”*.

Jedan ispitanik smatra da se žrtva obraća za pomoć odmah nakog pretrpljenog nasilja samo ako se radi o *“drastičnom događaju”*, a jedna tužilja tvrdi da se ponekad žrtva posle prvog napada obrati za pomoć, ali da se u takvom slučaju taj napad, *“ne smatra krivičnim delom jer je za ovo delo (krivično delo nasilja u porodici, prim. autorki) potreban kontinuitet”*. S obzirom da ovakav stav nema podlogu u zakonu, on je verovatno posledica individualnog tumačanja zakonskih odredbi o nasilju u porodici, koje, nesumnjivom utiče na (pogrešnu) kvalifikaciju dela nasilja u porodici.

Od pet ispitanika nismo dobili odgovor na postavljeno pitanje, a šest ispitanika smatra da od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja zavisi koliko će žrtva trepeti nasilje i kada će se obratiti za pomoć, tako da u tom pogledu nema pravila.

3. 3. Stavovi o radu institucija pravnog sistema na otkrivanju i kažnjavanju nasilnika

3. 3. 1. Obraćanje policiji i očekivanja u odnosu na policiju

Ispitanike smo pitali kada se žrtva obraća policiji i šta traži od policije. Odgovarajući na prvi deo pitanja, pripadnici svih profesionalnih struktura uglavnom su ponovili odgovore koje su dali na pitanje *“Kada se žrtva obraća za pomoć?”,* navodeći da se žrtva obraća policiji posle dugogodišnjeg trpljenja nasilja, kad više ne može da podnese nasilje, kao i u slučaju teških oblika fizičkog nasilja. Evo nekih od odgovora:

“Kada je izložena jednom strahovitom fizičkom maltretiranju, kada zadobije teške telesne povrede”. – Sudinica.

“Radi spasavanja života”. – Javna tužilja.

“Kad dođe do povreda kod žrtve”. – Sudija.

“Kad priprema teren da prekine nasilje i zatraži razvod braka”. – Policajac.

Treba primetiti da nijedan od ispitanih policajaca nije u svom odgovoru pomenuo bilo koji oblik psihičkog nasilja kao povod za obraćanje žrtve policiji, mada se u praksi, kako iskustva S.O.S. službi pokazuju, žrtve veoma često obraćaju policiji zbog pretnji koje im nasilnici upućuju.

Zanimljivo je da 1/4 sudija i tužilaca nije želela da odgovori na ovo pitanje, smatrajući da je to pitanje za policiju, što se može tumačiti kao njihovo

odbijanje da se izjašnjavaju o radu službe kojoj ne pripadaju, tj. izraz nastojanja da zadrže neutralni stav u odnosu na svoje kolegice i kolege iz drugih pravnih institucija.

Na pitanje šta žrtva traži od policije, odgovori profesionalaca su u velikoj meri ujednačeni, a ispoljene manje razlike u odgovorima nisu, čini se, izraz pozicije u kojoj se ispitanici nalaze s obzirom na pridođu svog poziva, već njihovog individualnog stava.

U odgovorima dominira mišljenje da žrtva od policije, pre svega, traži da je trenutno zaštiti, tj. da spreči nasilje.

"Traži od policije da je zaštiti i učini da nasilje prestane". – Javna tužilja.

"Traži fizičku zaštitu od policije". – Sudija.

"Traži trenutnu zaštitu". – Sudinica.

"Traži fizičku zaštitu samu u odnosu na taj konkretan slučaj". – Policajac.

Traži da "policija razgovara sa nasilnikom, da mu zapreti". – Policajac.

Sudeći prema odgovorima policajaca, većina žrtava ne želi da policija pokrene postupak protiv nasilnika radi kažnjavanja, već da samo upozori nasilnika, da ga «privede» i da mu «pripreti» da više ne vrši nasilje.

"Traže pomoć, ali da on ne ode u zatvor". – Policajac.

"Traži da je zaštitimo, a obično ne traži preduzimanje nekih značajnijih mera". – Policajac.

"Nikada ne traže zatvor za nasilnika, obično traže zaštitu za sebe" – Policajac.

"Najčešće traži da se nasilnik upozori da je više ne maltretira". – policajac.

Samo mali broj žrtava, smatraju pripadnici policije, traži da policija napiše krivičnu prijavu. Oni ukazuju na okolnost da žrtve obično *"Ne znaju koje je rešenje za njih najbolje i traže da drugi nađu rešenje za njih"*, te da *"obično ne znaju ništa o svojim pravima"*.

Pojedini policajci izražavaju sumnju u mogućnost da policija pruži potpunu zaštitu žrtvi zbog toga što, kako navode, ne mogu "nasilnika (da) odvoje od žrtve".

Jedan broj pripadnika pravosudnih organa, odgovarajući na pitanje šta žrtve traže od policije, iznelo je kritičke primede na račun policije: Navodimo nekoliko karakterističnih razmišljanja:

"Žrtva traži trajnu zaštitu, a dobija samo trenutno rešenje". – Sudinica.

"Velika je dogovornost policije za porast nasilja u porodici. Policija ne reaguje, a kad reaguje to je neadekvatno, ne pruža ni minimalnu zaštitu žrtvi. Vrlo često preuzima ulogu sidijske, procenjuje da li će reagovati ili ne". – Javna tužilja.

"Policija najčešće žrtve samo prosleđuje tužilaštvu iako imaju sve potrebne dokaze da napišu prijavu". – Javna tužilja.

"Iskustvo pokazuje da se policija retko meša u slučajeve nasilja u porodici i upućuje ih da svoje slučajeve reše pred sudom. Mislim da su zvanične institucije na ovaj način tolerisale to nasilje u porodici". – Sudinica.

"Žrtve se obraćaju policiji, a oni odgovaraju da ne mogu da se mešaju". – Sudija.

3. 3. 2. Intervencija policije na licu mesta

Ispitanicima smo postavili pitanje da li policija treba da izađe na lice mesta i obavi razgovor sa nasilnikom i žrtvom u svakom slučaju prijavljivanja nasilja, uz molbu da navedu razloge za svoj stav.

Više od 85% ispitanika iz svih profesionalnih struktura kategorično tvrdi da policija treba da izađe na lice mesta uvek kad je nasilje u porodici prijavljeno.

"Policija treba da izađe na lice mesta bez izuzetka i selekcije jer reakcija policije privremeno zaustavlja nasilje". – Javna tužilja.

"Treba da izađe u bilo kom slučaju, i kad je došlo do verbalnog obračuna". – Sudinica.

Ostali ispitanici smataju da policija ne bi trebalo uvek da izađe na lice mesta, već samo ako je u pitanju fizičko nasilje koje je ostavilo tragove jer, kako navode, ima dosta slučajeva lažnog prijavljivanja, a slučajevi su retko "ozbiljni".

Jedan ispitanik, pripadnik javnotužilačke službe, smatra da policija *"ne treba da izađe na lice mesta svaki put jer bi to bilo favorizovanje krivičnog dela 118/a u odnosu na ostala dela"*.

Ispitanici, međutim, imaju različita mišljenja o tome zašto policija treba da izađe na lice mesta, tj. koji je njen zadatak, i kakve su posledice neizlaska policije.

Oko 80% ispitanika smatra da policija treba da izađe na lice mesta kako bi zaštitila žrtvu i preventivno delovala, pri čemu se to preventivno delovanje, po

mišljenju ispitanika, ostvaruje time što policija izlaskom na lice mesta “zaplaši nasilnika”, pokaže nasilniku “da žrtva ima zaštitu” i kaže mu “da može biti izložen krivičnom gonjenju”. Radi ilustracije, navodimo neke od datih odgovora:

Izlaskom na lice mesta, policija treba da *“pokaže da postoji sigurnost; kad bi znao da će biti kažnjen nasilnik bi se smirio”* – Javna tužilja.

“Treba da izađe da bi bila prisutna kao autoritet”. – Policajac.

“Policija u svakom slučaju treba da izađe na lice mesta i obavi razlogor sa žrtvom i nasilnikom da nasilniku ukaže da može biti izložen krivičnom gonjenju, a sve u cilju da se nasilje više ne ponovi”. – Sudinica.

Izlazak na lice mesta je potreban *“da bi se žrtva osećala sigurnijom, a nasilnik shvatio ozbiljnost situacije”*. – Policajac.

“Policija treba da izađe na lice mesta da zastraši nasilnika, da zaštiti žrtvu, da bi ti postao društveni problem”. – Sudija.

Veoma mali broj ispitanika izlazak policije na lice mesta vezuje za buduće krivično gonjenje nasilnika. Naime, samo 4 ispitanika smatraju da policija treba da izađe na lice mesta kako bi “obezbedila dokaze”, ispitala “da li ima elemenata krivičnog dela” i mogla da “sastavi krivičnu prijavu”.

Dva ispitanika, jedan javni tužilac i jedna sudinica, ukazali su na negativne posledice neizlaska policije na lice mesta u slučajevima prijavljivanja nasilja u porodici. Po njihovom mišljenju, neizlaskom policije, nasilnik se “ohrabruje da nastavi nasilje” i “sukob se nastavlja”.

Nekoliko ispitanika (5), među kojima je naviše policajaca (3), ukazuju na okolnost da policija nije u stanju da reši međusobne porodične probleme žrtve i nasilnika i da je to zadatak centra za socijani rad i drugih socijalnih službi.

Iz odgovora pojedinih policajaca može se zaključiti da, po njihovom mišljenju, policija ne treba da podnese krivičnu prijavu u svakom slučaju fizičkog nasilja. Tako jedan policajac kaže *“...policija izlazi na lice mesta i sačinjava službenu belešku, ako je u pitanju krivično delo podnosi se krivična prijava, a inače se žrtva upućuje na lekarski pregled i na privatnu tužbu”*. Drugi policajac smatra da policija ocenjuje da li će “kasnije podneti krivičnu ili prekršajnu prijavu”, ali ne navodi kriterijume na osnovu kojih se ocenjuje koju će od ove dve prijave podneti.

3. 3. 3. Reakcije suseda na intervenciju policije

Preko 90% ispitanika smatra da susedi prijavlju dela nasilja u porodici mnogo češće nego kad je reč o drugim delima, ali da su kasnije pasivni i uzdržani, mada većina njih prećutno odobrava intervenciju policije.

Prema preovlađujućem mišljenju, razlog zbog koga susedi ne žele da se "mešaju" je, pre svega, strah da će se zameriti naislniku. Zato nastoje da ostanu anonimni kad prijavljuju nasilje, a kad policija dođe, uvek se udaljavaju. Ima, međutim, i onih koji tvrde da je pasivno držanje suseda izražava zapravo stav društva prema nasilju u porodici. Po rečima jedne javne tužilje:

"Naše društvo još uvek nije spremno da reaguje na nasilje u porodici jer je još uvek patrijarhalno u dobroj meri pa se često fizičko i psihičko maltretiranje smatra vaspitnim merama prema članovima porodice, pa u tom smislu ni susedi ni okolina ne reaguju na nasilje ni na intervencije policije, uglavnom odbijajući da sarađuju".

Pripadnici policije i javnog tužilaštva reakciju suseda posmatraju s aspekta uloge koju imaju u procesuiranju nasilja u porodici i ukazuju na problem dokazivanja krivičnog dela nasilja u porodici koji je uzrokovan odbijanjem suseda da svedoče.

"Susedi se nerado mešaju u sukobe u tuđoj porodici. Kada se pojave kao svedoci, izjavljuju da se obično ne sećaju ili da ništa nisu videli, sve u svemu, ako ne ostanu anonimni, ne žele da svedoče, verovano iz razloga svoje sigurnosti", reči su jedne javne tužilje.

3. 3. 4. Ocena stepena edukovanosti policije

Najveći broj ispitanika (oko 90%) smatra da policija nije dovoljno edukovana za intervenisanje i obavljanje razgovora sa nasilnikom i žrtvom u slučaju porodičnog nasilja. Samo 10% ispitanika tvrdi da je policija dovoljno edukovana, s tim što polovina njih smatra da bi edukaciju trebalo stalno vršiti. Među onima koji tvrde da je policija dovoljno edukovana, najviše je muškaraca, s tim što je među njima najviše sudija. Rad policije naročito negativno ocenjuju javne tužilje.

Evo nekoliko objašnjenja koja su ispitanici dali, tvrdeći da je je edukacija policije nedovoljna:

"Nisam sigurna da policija ima dovoljno edukovane ljude koji bi intervenisali. Koliko znam, u slučajevima prijavljivanja porodičnog nasilja izlazi najbliža patrola, a ne za to edukovani ljudi, koji bi znali kako da ispravno reaguju u takvim situacijama". – Javna tužilja.

"Mislim da nisu dovoljno edukovani za intervencije u takvim situacijama. Ova problematika zahteva jedan poseban pristup; sam razgovor sa žrtvom i nasilnikom zahteva drugačiji pristup u odnosu na redovne slučajeve. To je zaista

jedan poseban odnos između vrlo bliskih lica koji se mora tretirati drukčije". – Javna tužilja.

"Ne bi želea da uvredim policiju ali mi se čini da nisu dovoljno edukovani za intervenciju i obavljanje razgovora u slučaju porodičnog nasilja. Razgovori sa žrtvom i nasilnikom zahtevaju drukčije metode u odnosu na uobičajene situacije jer je sukob u porodici specifičan i osetljiv naročito kada je u pitanju nasilje" – Javna tužilja.

"Mislim da policija nije edukovana u dovoljnoj meri za ovakvu vrstu razgovora ili ne na način koji bi bio efikasan i koji bi preventivno delovao i onemogućio dalji tok nasilja". – Sudinica.

"Nisu dovoljno senzibilisani za ovakvu problematiku zbog obima posla i načina rada; često umeju da budu grubi; žene su bolje kad je u pitanju ova problematika" – Policajac.

"Nisu edukovani. U ophođenju su grubi prema žrtvi zbog uobičajenog rada u policiji". – Javna tužilja.

"Nisu dovoljno edukovani jer slučajeve nasilja u porodici tretiraju kao manje opasne i sami procenjuju opravdanost intervencije". – Sudinica.

Zanimljivo je da su policajci bili veoma samokritični u oceni stepena svoje edukovanosti: samo pet ispitanika odgovorilo je da je policija dovoljno edukovana, s tim što su njih trojica naglasila da je dodatna edukacija dobrodošla i da bi policija trebalo stalno da se usavršava. Za jedan broj policajaca, dodatna edukacija je naročito potrebna radi njihovog osposobljavanja "za rad sa žrtvom".

U svojim odgovorima, policajci navode negativne primere postupanja i ponašanja svojih kolega, kojima potvrđuju nedovoljnu edukovanost policije i ocenjuju način dosadašnje edukacije:

"Nije dovoljno edukovana jer smo u ophođenju prema žrtvi grubi zbog uobičajenog rada u policiji". – Policajac.

"Nužno je stručno usavršavanje. Do sada smo imali ad hoc obučavanja tako da je u mnogim stavrma više zastupljena snalažljivost nego stručnost". – Policajac.

"Greši se jer pišemo prijave za prekršaj, a ne za krivično delo kako bi se izbeglo dokazivanje". – Policajac, 14 meseci staža.

"Potrebni su školovani ljudi jer to ne može bilo koji policajac da radi". – Policajac.

Evo kako izgleda edukacija policije, viđena očima jednog policajca srednje generacije:

“Edukacija policije se ostvaruje obučavanjem mlađih kolega od strane strarijih. Edukacija je teška kroz literaturu jer su sve to individualne životne situacije. Zakonom nije predviđeno kako da se policija ponaša, pa se sami snalazimo u svakoj konkretnoj situaciji”. – Policajac.

3. 3. 5. Ocena stepena efikasnosti policije

Ispitanike smo zamolili da ocene efikasnost rada policije na sprečavanju nasilja i da, ukoliko smatraju da policija nije efikasna, navedu šta treba preduzeti da bi se efikasnost povećala.

Analiza odgovora pokazuje da se preko 30% ispitanika nije decidirano izjasnilo o tome da li je policija efiksna, ali su ponudili predloge za povećanje efikasnosti, iz čega se može zaključiti da policiju ipak ne smatraju dovoljno efikasnom. Samo 5 sudija nije želelo da odgovori na pitanje, uz komentar da im to nije poznato i da se pitanje ne odnosi na delokrug njihovog rada.

Prilikom ocenjivanja efikasnosti rada policije, više od 50% ispitanika izričito tvrdi da policija nije dovoljno efikasna. Kad se ovom broju dodaju i oni koji se su ponudili predloge za poboljšanje efikasnosti, iako efikasnost nisu izričito ocenili negativnom, ukupan broj onih koji smatraju da efikasnost treba poboljšati premašuje 80% svih ispitanika.

Pored ostalog, sreću se i ovakva mišljenja:

“Nije efikasna jer nekada ne žele da izađu na lice mesta i reaguju, pod izgovorom da se radi o porodičnim odnosima i da se tu policija ne meša”. – Javna tužilja.

“Smatram da za sada nije efikasna jer po prijavi ne izlazi uvek na lice mesta, te da je potrebno u svakom slučaju kad se prijavi nasilje u porodici da izađe na lice mesta i obavi razgovor, a po potrebi da se podnese krivična prijava” . – Sudija.

“Nije efikasna. Žrtve dožive veliki poraz u kontaktu sa policijom. Policija najčešće ne veruje žrtvi ako nisu u pitanju vidljive povrede” . – Javna tužilja.

Među onima koji efikasnost ocenjuju zadovoljavajućom, najviše je policajaca (oko 3/4 ukupnog broja intervjuisanih policajaca).

Oni koji efikasnost policije smatraju nedovoljnom, navode različite razloge neefikasnosti. Najveći je broj onih koji smatraju da je razlog neefikasnosti

ponašanje same žrtve, pri čemu u ukupnom broju ovih ispitanika preovlađuju policajci.

“Efikasnost zavisi u većini od same žrtve, jer često nisu spremne da se suoče sa problemom i da se otrgnu iz situacije u kojoj je nalaze, te u kasnijem postupanju policije menjaju iskaze i povlače se, misleći da će samo početno postupanje policije prilikom obavljanja razgovora i prikupljanja relevantnih činjenica dovesti do željenog rezultata bez podnošenja krivične prijave”. – Policajac.

“Problem sa kojim se sreće policija je da žrtva posle sat-dva počinje da brani svog nasilnika”. – Javna tužilja.

“Policija nije efikasna jer žrtva često nakon samo par dana promeni mišljenje i staje na stranu nasilnika”. – Sudija.

“Policija je efikasna u svim slučajevima kad žrtva želi da podnese krivičnu prijavu”. – policajac.

Iz ovakvih i sličnih izjava može se zaključiti da, po shvatanju policije, podnošenje krivične prijave zbog nasilja u porodici zavisi od pristanka žrtve, što je rezultat pogrešne interpretacije zakona kojim je predviđeno da se krivično delo nasilja u porodici goni po službenoj dužnosti.

Među predlozima za poboljšanje efikasnosti, sreću se različita razmišljanja, od kojih su dva osnovna: edukacija policije, ali i pripadnika pravosudnih institucija, i specijalizacija policije. Ispitanici, takođe, navode da je potrebno preduzeti mere na širem planu i doneti jasnije propise.

“Jedino edukacija i osnivanje službe za samo ovakve slučajeve sa timom stručnjaka različitih zanimanja koji bi se bavili isključivo ovom problematikom”. – Sudinica.

“Stvaranje specijalističke službe, edukacija stanovništva, mediji da imaju veci udeo u kampanji protiv nasilja u porodici”. – Javna tužilja.

“Bolja saradnja sa ostalim organima pobošala bi efikasnost. Dobra represija bi smanjila nasilje, kao i prevencija u vidu 'prevaspitnja nacije' “. – Policajka.

“Veće kazne i da kaznjavanje bude pravdano i strogo, bez mogućnosti da se nasilnik izvuce”. – Sudinica.

“Potrebna su jasna pravila kad postoji delo.” – Policajac.

“Efikasnost je bolja nego ranije kad nije bilo člana 118a. Posvetiti više pažnje lečenju od alkoholizma”. – Javna tužilja.

“Potrebna je bolja edukacija policije o problemima i specifičnostima ove vrste nasilja, formiranje posebnih odeljenja i stručnih timova koji bi isključivo reagovali u ovakvim situacijama”. – Javna tužilja.

“Potrebno je pravno regulisati ovu problematiku jer se do sada policija ponašala proizvoljno, prema svom iskustvu i konkretnom slučaju”. – Policajac.

“Ne znam da li su i oni načisto sa tim šta je to porodično nasilje, pa u odnosu na takvo svoje shvatanje i reaguju u situacijama. Mislim da oni moraju proći jedan period edukacije i to ne samo oni već i svi ostali koji se bave ovim problemom”. – Javna tužilja.

“Ne znam, ali sam pobornik stvaranja tima u policiji koji bi bio edukovan da interveniše u situacijama porodičnog nasilja, kao i da se u policiji vodi neka evidencija takvih slučajeva kako bi specijalno obučen tim mogao na pravi način da reaguje u situacijama nasilja u porodici”. – Sudija.

“Nije dovoljno efikasna a bila bi efikasnija kad bi u policiji postojali timovi koji bi se specijalizovali da intervenišu u situacijama porodičnog nasilja”. – Sudinica.

3. 3. 6. Uticaj pokretanja krivičnog postupka na ponašanje nasilnika

Većina ispitanika smatra da se ne može pružiti opšteprihvaćen odgovor i da ponašanje nasilnika nakon pokretanja krivičnog postupka zavisi od ličnosti nasilnika, kao i od toga da li su u pitanju alkoholičari. Ipak, ispitanici uglavnom smatraju da se nasilnici u većini slučajeva za izvesno vreme “smire”, ali da kasnije nastavljaju po “starom”, pri čemu se dok traje postupak mahom suzdržavaju od nasilja.

Manji broj ispitanika ukazuje da vođenje krivičnog postupka može da pogorša ponašanje nasilnika.

“Zaustavlja u menjem broju slučajeva. Nasilnik deluje prema žrtvi osvetoljubivo zbog toga što ga je prijavila “. – Javna tužilja.

Pojedini ispitanici smatraju da nasilnika može da ovrati od nasilja određivanje pritvora i razdvajanje od žrtve. Takođe, neki ispitanici ukazuju da je potrebno savetovanje i rehabilitacija za nasilnike.

3. 3. 7. Određivanje pritvora nasilnicima

Veliki broj ispitanika smatra da je određivanje pritvora adekvatna mera u većini slučajeva porodičnog nasilja, ali nije zanemarljiv ni broj onih koji tvrde da, prema važećim propisima, nema uslova za određivanje pritvora.

“Mislim da bi trebalo, ali nema zakonskih uslova za određivanje pritvora u delu nasilja u porodici; uslovi koji su pobrojani u ZKP ne mogu se podvesti za pritvor za nasilje u porodici”. – Sudinica.

Ispitanici koji smatraju da je određivanje pritvora korisna mera, uglavnom citiraju i tumače zakonske odredbe, nalazeći da one pružaju osnov za određivanje pritvora. Dva najčešće navođena razloga su: opasnost da će se nasilje ponoviti i uticaj nasilnika na svedoke. Pojedini ispitanici preporučuju da se ovi osnovi što šire tumače.

Citiramo nekoliko odgovora:

“Ako je krivično delo teži oblik nasilja, ali i u drugim slučajevima, mislim da ima uslova za određivanje pritvora, naročito u slučajevima povrata”. – Sudinica.

“Pritvor treba odrediti ako je učinilac sklon nasilju”. – Sudinica.

“Određivanje pritvora je regulisano ZKP i kada za to postoje uslovi pritvor se izriče bez obzira na činjenicu o kakvom se delu radi. Kod porodičnog nasilja pritvor se može izreći ako postoji opasnost da boravkom na slobodi može da ponovi izvršenje dela i taj osnov bi za ova dela mogao dosta široko da se tumači”. – sudija.

“Potrebno je odrediti pritvor u slučajevima nasilja u porodici, a osnov za određivanje pritvora je opasnost da će nasilnik ponoviti nasilje”. – Sudija.

“Treba odrediti pritvor zbog uznemiravanja javnosti i ponavljanja dela”. – Sudinica.

“Mislim da u najvećem broju slučajeva nasilniku treba odrediti pritvor jer je to kod nas sada jedini način da se nasilnik udalji iz porodice i prestane sa nasiljem i da se tako porodica zaštiti”. – Sudinica.

“Određivanjem pritvora sprečava se da neko strada” – Policajac.

“Pritvor bi trebalo odrediti u svakom slučaju nasilja u porodici”. – Policajac.

“To je faktičko pitanje. Zavisi od vida nasilja koje je primenjeno, od posledica i situacije u porodici. Zakonodavac je predvideo da je jedan od osnova za održavanje pritvora da postoji bojazan da će okrivljeni nastaviti i ponoviti skrivično delo, ometanje istrage, uticaj na svedoke. Nasilnik najčešće vrši uticaj,

odbijanje svedočenja je vid uticaja, a pošto je to nasilje koje se često javlja, preporučljivo je da se odredi pritvor”. – Javna tužilja.

“Treba uvek, dok se ne ispita situacija. Ne mora uvek u zatvorskim prostorijama, može i odvajanje od porodice (uvesti zabranu prilaska) dok se ne razjasni situacija”. – Policajka.

3. 3. 8. Postupanje tužilaštva kad se žrtva porodičnog nasilja ne pridružuje gonjenju

Odgovori na pitanje “Kako tužilaštvo treba da postupi kad žrtva izjavi da se ne pridružuje krivičnom gonjenju protiv nasilnika?” veoma su ujednačeni: skoro 95% ispitanika izjavilo je da ova izjava žrtve nije od značaja, s obzirom da je reč o delu koje se goni po službenoj dužnosti. Ipak, pojedini ispitanici upozoravaju da u praksi javni tužioci veoma često odbacuju krivičnu prijavu kad žrtva izjavi da se ne pridružuje gonjenju.

U svojim odgovorima, jedan broj ispitanika ukazuje da bi žrtvu trebalo upozoriti na mogućnost sankcionisanja zbog lažnog prijavljivanja dela.

“Postupak mora da se nastavi, ako žrtva insistira na odustajanju, onda postoji mogućnost gonjenja žrtve zbog davanja lažnog iskaza”. – Policajka.

3. 3. 9. Odbacivanje krivične prijave

Ispitanike smo zamolili da odgovore na pitanje koliko često se u praksi, prema njihovom saznanju, odbacuju krivične prijave zbog nasilja u porodici. Međutim, veliki broj ispitanika među sudijama i policajcima nije želeo da se izjasni, navodeći da im ta činjenica nije poznata. Oni koji su se izjasnili, davali su različite odgovore; skoro je pođednak broj onih koji tvrde da se prijave retko odbacuju i onih koji su mišljenja da se to često događa.

Skoro svi pripadnici javnotužilačke službe dali su odgovor, pri čemu je oko 50% njih konstatovalo da nema uvid u statističke podatke i da se može izjasniti samo s obzirom na svoju sopstvenu praksu u procesuiranju dela nasilja u porodici.

Većina tužilaca smatra da se odluke o odbacivanju krivične prijave donose relativno retko, ali nekolicina tvrdi da je to u preko polovine slučajeva.

Veći broj tužilaca tvrdi da krivičnu prijavu odbacuju samo nakon sprovedene istrage, i to ukoliko žrtva ne želi da svedoči, a nema drugih dokaza.

“Mi u tužilaštvu golu prijavu ne odbacujemo, uvek tražimo da se neke istražne radnje sprovedu i posle toga, ako nema dokaza, a oštećeni ne želi da se pridruži krivičnom konjenju, te se krivične prijave odbacuju. To se dešava u oko 50% slučajeva jer porodica koja je oštećena najčešće ne želi da se okrivljeni goni nego da mu se pripreti i da nasilje prestane. Mi onda nemamo dokaza i bez toga ne možemo ništa”. – Javna tužilja.

“Do sada nisam nikada odbacila prijavu bez prethodne provere. Svaku krivičnu prijavu proveravam zbog lične savesti i nalažem istragu. Dva puta mi se desilo da su žrtve tokom istrage menjale iskaz. Kada nemam dokaz za delo, moram odustati od gonjenja, ali do sada nikad nisam odbacila krivičnu prijavu, a da ne proverim šta se zaista dogodilo”. – Javna tužilja.

Jedan broj tužilaca smatra da je krivično delo nasilja u porodici postoji samo ako je nasilje više puta ispoljeno, tako da, po njihovom mišljenju, krivičnu prijavu treba odbaciti ako nema dokaza da se delo ponavlja:

“Krivičnu prijavu odbacujemo samo kad ne možemo da dokažemo da je delo učinjeno i da se ponavlja, kad nema svedoka i materijalnih dokaza”. – Javna tužilja.

Iako je u praksi policija podnosilac najvećeg broja krivičnih prijava zbog krivičnog dela nasilja u porodici, pripadnici policije, po pravilu, nemaju saznanja o tome da li se krivične prijave odbacuju.

3. 3. 10. Sankcije u slučajevima porodičnog nasilja

U pogledu sankcija u slučajevima porodičnog nasilja, ispitanicima smo postavili dva pitanja: “Kojom bi krivičnom sankcijom trebalo kazniti nasilnika?” i “Koja se sudska odluka najčešće donosi u postupku protiv lica okrivljenog za krivično delo nasilja u porodici?”.

Skoro polovina ispitanika smatra adekvatnom zatvorsku kaznu, uz upozorenje da njeno određivanje zavisi od svakog pojedinačnog slučaja i od okolnosti u kojima se nasilje desilo.

Jedan manji broj ispitanika smatra da samo zatvorska kazna može pozitivno da utiče na nasilnika i da ostvari funkciju generalne prevencije kad je u pitanju porodično nasilje.

“Nasilnik može samo nasiljem biti sprečen”. – Policajka.

“Samo izricanjem kazne zatvora u dužem vremenskom periodu može se delovati na nasilnika da ubuduće ne čini nasilje”. – Sudija.

“Mislim da je безусловna kazna možda rešenje jer bi se na taj način postigla generalna prevencija. Na javnost ostavlja utisak kada nasilnik zbog ponašanja završi u zatvoru i na javnost to ostavlja dublji utisak od uslovne osude”. – Javna tužilja.

Skoro 40% ispitanika smatra da se u sudu vodi isuviše blaga kaznena politika prema izvršiocima dela nasilja u porodici. Neki od njih navode primere iz svog profesionalnog iskustva:

“U praksi sam imao slučaj u kome je bio stav 3, sa teškom telesnom povredom i upotrebom oružja (kvalifikovano delo nasilja u porodici, prim. autorki) i okrivljeni je kažnjen sa dve i po godine zatvora”. – Javni tužilac.

Pojedini ispitanici ukazuju da kazna zatvora nije dovoljna, te da bi, pored kažnjavanja, bilo potrebno omogućiti lečenje nasilnika i izricanje mere zabrana približavanja žrtvi. Takođe, od koristi bi bile kazne u vidu naloga za obavljanje društveno korisnog rada i dr.

Oko 40% ispitanika smatra da zatvorska kazna ne rešava problem. Oni se zalažu da kazna zatvora bude izrečena samo ako se radi o težim oblicima dela nasilja u porodici i ako je najsilje izvršeno prema deci, a da u ostalim slučajevima treba pribegavati novčanom kažnjavanju i izricanju uslovnih osuda.

“Verovatno prvi put za ovo delo izricati uslovne osude, a zatvorske kazne za drugi put ili za neke teže oblike dela”. – Sudinica.

“Mislim da je za sada novčana kazna najadekvatnija u ovoj situaciji i da deluje možda više nego uslovna osuda, a izricanje безусловne kazne zatvora zavisi od težine krivičnog dela”. – Sudija.

Treba primetiti da sudije imaju veoma različita viđenja u pogledu adekvatnosti kazne zatvora u slučajevima porodičnog nasilja i da se mišljenja sudija razlikuju čak i kad pripadaju istom sudu. To pokazuje da kažnjavanje nasilnika često zavisi od individualnog stava sudija, tj. od njihovog poimanja društvene opasnosti dela nasilja u porodici.

Na pitanje koja se sudska odluka najčešće donosi, ispitanici su, međutim, dali mnogo ujednačenije odgovore. Naime, većina ispitanika (oko 75%), smatra da se u praksi najčešće izriču uslovne osude i novčane kazne, a da se kazne zatvora izriču samo u «težim slučajevima», mada ističu da o tome nemaju tačna saznanja.

Međutim, ispitanici daju različita objašnjenja razloga izricanja uslovne osude i novčane kazne. Evo nekoliko karakterističnih odgovora.

“Pošto je to delo nedavno ušlo u Krivični zakon, učinioci nisu mogli ranije biti osuđeni, pa se za porodično nasilje najčešće izriče uslovna osuda”. – Sudinica.

“Pošto je delo iz domena porodičnog prava, sud se vodi zaštitom porodice kao celine pa je to razlog što ne izriče kazne zatvora jer bi se time često porodica dovela u tešku situaciju. Ako je nasilnik otac, njegovim osuđivanjem na zatvor, porodica bi ostala bez hranitelja i onog ko je izdržava, tako se time dovodi u još teži položaj, naročito ekonomski”. – Javna tužilja.

3. 3. 11. Efikasnost rada suda

Ocenjujući efikasnost rada suda, ispitanici su, pre svega, imali u vidu trajanje sudskog postupka. Jedan broj ispitanika posmatrao je efikasnost u kontekstu sprečavanja daljeg nasilja u konkretnoj porodici, kao i s aspekta ostvarivanja ciljeva generalne prevencije nasilja u porodici, imajući u vidu krivičnopravne sankcije koje sud izriče izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici.

Analiza datih odgovora pokazuje da su najviše pozitivnih ocena u pogledu efikasnosti rada suda dale upravo sudije. Samo nekolicina sudija smatra da je sud nedovoljno efikasan. Evo par takvih odgovora:

“Smatram da nije (efikasan, prim. autorki) jer ne izriče adekvatne krivične sankcije, a ponekad i postupak dugo traje”. – Sudija.

“Postupci dugo traju, a za to vreme žrtva i nasilnik žive zajedno pa se nasilje može ponoviti”. – Sudinica.

Većina pripadnika policije nije odgovorila na postavljeno pitanje, navodeći da ne zna, mada ima i onih koji tvrde da je sud efikasan kad policija podnese krivičnu prijavu, ali da je broj krivičnih prijava relativno mali jer se *«većinom ide na prekršaj»*. Pojedini pripadnici policije smatraju da sud ne doprinosi sprečavanju nasilja jer su sankcije *«veoma blage»*.

Najviše kritičkih primedbi na efikasnost rada suda imali su pripadnici javnotužilačke službe, iako je broj onih koji rad suda smatraju neefikasnim relativno mali (oko 30%). Međutim, u odgovorima se navode objektivni razlozi koji otežavaju rad suda, kao što su veliki priliv predmeta, loše procesno zakonodavstvo i dr.

“Sud bi trebalo u svemu da bude efikasniji, ali je veliki broj predmeta i nisu u mogućnosti da urade veliki broj predmeta, pa bi trebalo ili menjati procesno zakonodavstvo, da bi se ubrzao postupak, ili povećati broj sudija ili specijalizovati sudije da rade samo takve predmete, što bi ubrzalo postupak i povećalo efikasnost”. – Javni tužilac.

3. 3. 12. Adekvatnost zakonskog rešenja kojim je inkriminirano nasilje u

porodici

Odgovarajući na pitanje da li je nasilje u porodici kriminalitet, ispitanici su bez izuzetka odgovorili da nasilje u porodici jeste kriminalitet. Samo dvojica pripadnika policije dodali su da nasilje u porodici predstavlja lakši oblik kriminaliteta.

Takođe, odgovori su ujednačeni i u pogledu ocene zakonskog rešenja kojim je nasilje u porodici inkriminirano kao posebno krivično delo - skoro 95% ispitanika smatra da je ovakvo zakonsko rešenje dobro.

“Nasilje je kriminalitet i dobro je zakonsko rešenje da je to posebno krivično delo, zbog specifičnosti zaštitnog objekta”. – Sudinica.

“Dobro je što su ga 'izmislili’”. – Policajac.

“Nasilje u porodici predstavlja kriminalitet i sada su u zakonu predviđena dobra rešenja koja u znatnoj meri mogu da spreče nasilje u porodici”. – Sudija.

Međutim, relativno veliki broj ispitanika smatra da su zakonski propisi kojima je predviđeno krivično delo nasilja u porodici neprecizni, što izaziva poteškoće u primeni propisa, te da je, zato, neophodno odgovarajućim izmenama preciznije definisati ovo krivično delo.

“Način na koji je ovo delo određeno krivičnim zakonom treba da pretrpi izmene, u smislu preciznijeg određivanja obelažja tog krivičnog dela”. – Sudinica.

“Zakonsko rešenje koje kod nas postoji je dobro, samo što zakonska definicija nije jasna, a nema ni sudske prakse, pa lutamo. Pitanje je šta je član porodice. Da li su to otac, majka i deca ili i baba i deda. Da li oni moraju da žive zajedno da bi to bilo nasilje u porodici. Takođe mi nije jasno koja je telesna povreda potrebna za koji stav. Za treći stav je jasno jer se traži teška telesna povreda, ali za drugi i prvi nije najjasnije. Zakon kaže 'ugržavanje telesnog integriteta', ali ne kaže da li mora da dođe do lake telesne povrede ili ne, a za povredu psihičkog integriteta, potrebno je veštačenje”. – Tužilac.

Ocenjujući da je inkriminacija nasilja u porodici dobar zakonodavni potez, nekolicina ispitanika izrazila je sumnju da krivično kažnjavanje u praksi može da ostvari neki veći efekat na planu sprečavanja nasilja u porodici.

“Ne znam koliko će ovo delo zaštititi porodicu od nasilja”. – Sudija.

3. 3. 13. (Ne)dovoljnost krivičnopравnih mera zaštite

Ispitanicima smo postavili pitanje “Da li je za suzbijanje nasilja u porodici dovoljno samo krivičnopравno sankcionisanje?”, nastojeći da utvrdimo kako sagledavaju delotvornost postojih krivičnopравnih mera zaštite na planu suzbijanja kriminaliteta.

Preko 60% ispitanika smatra da je krivičnopравno sankcionisanje nasilja u porodici nedovoljno i da je neophodno preduzeti mere na širem društvenom planu, kao i pojedine konkretne mere u okviru postojećih socijalnih službi. Među ispitanicima koji stoje na ovom stanovištu, najviše je javnih tužilja, od kojih je najveći broj imao neki oblik saradnje sa ženskim NGO. U tom smislu, može se pretpostaviti da su njihovi stavovi u određenoj meri oblikovani pod uticajem ideja ženske mreže u Srbiji, koja je poslednjih godina vodila kampanju za usvajanje integralnog modela pravne zaštite od nasilja u porodici.

Evo nekoliko ilustrativnih odgovora:

“Nije dovoljno (krivičnopравno sankcionisanje, prim. autorki), možda bi trebalo da se društvo generalno, a i lokalna zajednica, uključe u rešavanje ovog problema. Ne bi bilo loše da se organizuju neke grupne terapije za porodice koje trpe nasilje i da se više brine o tome jer je to društveni problem”. – Javna tužilja.

“Celokupno društvo treba da se uključi u rešavanje tog problema.” – Javna tužilja.

“Potrebna je promena svesti društvene sredine, da sredina u kojoj živimo ne prihvata ponašanje nasilnika kao normalno, da odnos među članovima porodice bude manje agresivan, a da se problemi rešavaju razgovorom a ne nasiljem, bilo fizičkim bilo psihičkim”. – Javna tužilja.

Pojedini ispitanici ukazuju na potrebu rehabilitacije nasilnika, navodeći da izricanje krivičnih sankcija, samo po sebi, ne utiče na sprečavanje daljeg nasilničkog ponašanja. Jedan broj ispitanika (oko 30%) smatra da su potrebne i druge mere zaštite koje bi obezbedile sigurnost žrtve.

“Potrebna je dogradnja sadašnjih zakonskih odredbi, npr. zabrana prilaza žrtvi, kao što je u zapadnim zemljama”. – Sudija.

3. 4. Predlozi novih zakonskih rešenja

3. 4. 1. Potreba za specijalizacijom u policiji i pravosudnim institucijama

Po mišljenju velike većine ispitanika (preko 95%), specijalizacija je neophodna mera koja bi obezbedila bolji pristup i procesuiranje slučajeva nasilja u porodici. Međutim, oko 70% ispitanika smatra da je specijalizacija neophodna u policiji, tj. da je neophodno formirati posebna odeljenja koja bi činili stručnjaci posebno edukovani za intervenisanje u situacijama porodičnog nasilja, dok u tužilaštvu i sudu specijalizacija nije neophodna.

Treba primetiti da nijedan od ispitanih policajaca nije negirao potrebu da specijalizacijom. Naprotiv, svi oni ukazuju da je zbog "specifičnosti krivičnog dela nasilja u porodici" potrebna specijalizacija policajaca. Pored toga, po mišljenju većine policajaca, neophodno je formiranje posebnih timova u sekretarijatima unutrašnjih poslova, koji bi bili sastavljeni od "stručnjaka adekvatnih profesija za ovu problematiku". Samo jedan od intervjuisanih policajaca smata da je specijalizacija u policiji neophodna samo kad su u pitanju dela nasilja prema deci.

U daljem tekstu navodimo nekoliko odgovora profesionalaca:

"Mislim da posebni timovi koji bi se bavili porodičnim nasiljem treba da postoje u policiji i da oni treba da budu obučeni za takav rad, a ne znam koliko je takvo rešenje moguće u pravosuđu. Obzirom da svi slučajevi koji se prijave policiji ne dolaze u sud, mislim da su ovi timovi mnogo potrebni u policiji". – Sudinica.

"Mislim da u samo u policiji treba da postoje timovi koji bi bili specijalizovani da intervenišu u situacijama porodičnog nasilja". – Sudija.

"Trebalo bi da postoje. Možda ni mi sami nismo svesni od kolikog je značaja ovo de.o". – Policajac.

"S obzirom da je ovo specifično krivično delo, treba da postoje posebni timovi sačinjeni od različitih stručnjaka adekvatnih profesija za ovu problematiku". – Policajac.

"Za sada nema potrebe (za specijalizacijom, prim. autorki) u tužilaštvu jer je mali broj prijave, a svaki tužilac je obučen da bi obradio predmet". – Javna tužilja.

“Mislim da bi u ovom trenutku specijalizacija bila najpotrebnija u policiji jer oni prvo dolaze u sudar sa nasiljem”. – Javna tužilja.

“... ne znam koliko bi to bilo izvodljivo u pravosuđu i da li je potrebno, jer ako policija svoj posao dobro odradi, tužilaštvo ima dobru osnovu za pokretanje krivičnog postupka, sud u takvom slučaju već ima pola obavljenog posla”. – Javna tužilja.

3. 4. 2. Potreba za preventivnim merama zaštite

Većina ispitanika (preko 95%) smatra da su preventivne mere zaštite neophodne. Samo nekolicina ispitanika nije imala nikakvu ideju o tome koje bi preventivne mere mogle biti preduzete, dok su ostali davali različite predloge. Neki od ovih predloga bili su upšteni, ali je bilo i nekoliko konkretnih i jasno formulisanih predloga.

Među preventivnim merama koje su ispitanici predložili, na prvom mestu je edukacija, imajući u vidu broj ispitanika koji se za nju zalažu. Jedan broj ispitanika smatra da je najznačajnija edukacija dece po školama, koja bi trebalo da saznaju o pojavi nasilju u porodici, o njegovim posledicama i sistemu pravne zaštite od nasilja. Takođe, 14 ispitanika ukazuje na značaj medija u preveniranju nasilja i promeni društvene svesti, kao i na potrebu poboljšanja materijalnog položaja ljudi.

“Edukacija na svim nivoima, u školama, na radnim mestima, dispanzerima, kroz sredstva javnog informisanja o načinima na koji se mogu odbraniti od nasilja, šta je nasilje, kome se obratiti za pomoć, koje su mogućnosti onoga ko se obrati za pomoć”. – Javni tužilac.

“Država treba da preduzme veće učešće u vaspitanju dece, pre nego što sami zasnuju porodicu, uvođenjem odgovarajućih predmeta, raznih kurseva. Dobro bi bilo izmeniti Zakon o braku i uvesti tzv. verenički kurs, a na televiziji bi trebalo da bude više emisija protiv nasilja”. – Javna tužilja.

“Najpotrebnija je edukacija žrtava i nasilnika putem medija jer nasilnici ne znaju da žine krivično delo” – Policajac.

Skoro 2/3 ispitanika smatra da bi trebalo predvideti mere kojima se sprečava kontakt žrtve i nasilnika. Manji broj ovih ispitanika smatra da bi žrtvu trebalo izdvojiti iz porodice, dok se veći broj ispitanika zalaže za mere koje bi omogućile da nasilnik napusti porodicu.

Među konkretnim merama za prevenciju nasilja u porodici koje ispitanici u svojim odgovorima navode, nalaze se i sledeće mere:

“...Zabrana uznemiravanja i kontaktiranja sa žrtvom”. – Javna tužilja.

“...zabrana približavanja žrtvi”. – Sudija.

“... privremeno izmeštanje žrtve iz porodice gde trpi nasilje”. – Javna tužilja.

“... lečenje alkoholičara i narkomana “.– Javna tužilja.

“... izgradnja sigurne ženske kuće“. – Javna tužilja.

“ Udaljavanje nasilnika iz porodice i njegovo prevaspitanje” - policajac.

Iz odgovora pojedinih sudija i tužilaca vidljivo je da oni preventivni rad na sprečavanju nasilja smatraju prevashodnim zadatkom policije. Dve sudinice i jedna javna tužilja smatraju da bi trebalo izvršiti organizacione ismene u policiji i uvesti pozornike, tj. tzv. kvartovne policajce.

3. 4. 3. Potreba za novim zakonskim rešenjima u drugim granama prava

U setu pitanja koja se tiču izmene u sistemu zaštite od nasilja u porodici jedno od njih odnosilo se na izmene u drugim granama prava. Posebno nas je interesovalo da saznamo da li naši ispitanici smatraju da je neophodno nešto menjati u domenu porodičnog prava.

Izuzimajući one malobrojne koji su odgovorili sa “ne znam”, ispitanici su uglavnom mišljenja da su potrebne izmene u porodičnom zakonodavstvu, ali je broj ispitanika koji su imali predloge izmena relativno mali. Evo nekoliko slučajno odabranih odgovora ispitanika koji izmene u porodičnom zakonodavstvu smatraju nužnim:

“Sem toga što je nasilje u porodici ušlo u krivični zakon kao krivično delo, možda bi bilo efikasno da u porodično zakonodavstvo uđe neka obavezna mera saradnje između policije i centra za socijalni rad i da se nekom merom nasilniku zabrani komuniciranje sa žrtvom “. – Sudinica.

“... Bilo bi potrebno da postoje i druge mere za njegovo suzbijanje (nasilja u porodici, prim. autorki). Mislim da bi bilo dobro kada bi postojao tim u kome bi se nalazili predstavnici zvaničnih institucija od medicinskih radnika, centra za socijalni rad, policije, tužilaštva i sudstva koji bi mogli odmah kroz sistemsku rešenja da reaguju na nasilje u porodici. Kod nas je žrtva ta koja beži od nasilnika, umesto da je obrnuto, da se nasilnik izdvoji iz porodice i da mu se zaštitnim merama onemogući da prilazi žrtvi. Samo u drastičnim situacijama u

krivičnom postupku nasilnik se kroz pritvaranje udaljuje iz porodice, a bez pokrenutog postupka žrtva je ta koji beži iz porodice i od nasilnika”. – Sudinica.

“Možda bi trebalo dodati mere bezbednosti, npr. zabrana prilaska žrtvi i opštenja sa žrtvom”. – Javna tužilja.

“Potrebne su izmene u porodičnom zakonodavstvu koje pružaju kompleksniju zaštitu žrtavama nasilja”. – Sudinica.

3. 4. 4. Saznanja o rešenjima u stranim pravnim sistemima

Odgovarajući na pitanje “Da li znate koja su rešenja predviđena u drugim zemljama radi sprečavanja nasilja u porodici”?, naši ispitanici su bili veoma iskreni. Preko 70% ispitanika odgovorilo je da im nisu poznata rešenja u uporednom pravu, oko 30% ispitanika ocenjuje da poznaje neka rešenja, i to prevashodno kad je u pitanju zaštita dece od nasilja u porodici, a samo nekolicina ispitanika navela je konkretne primere iz stranih pravnih sistema, uglavnom ne nevedeći u kojoj se stranoj državi oni primenjuju.

Ispitanici u svojim odgovorima navode sledeća strana zakonska rešenja: udaljavanje nasilnika iz porodice, zabrana nasilniku da se približava žrtvi, hapšenje nasilnika i uključivanje socijalnog radnika u rad sa nasilnikom, skloništa za žene i decu žrtve nasilja, obavezno lešenje nasilnika od alkohola i droge u ustanovama zatvorenog tipa i dr.

3. 4. 5. “Idealna” pravna zaštita od nasilja u porodici

Da bi saznali ideje profesionalaca u pogledu unapređenja sistema pravne zaštite od nasilja u porodici, zamolili smo ih da opišu kako bi, po njihovom mišljenju, trebalo da izgleda “idealna” pravna zaštita od nasilja.

Skoro polovina ispitanika nije imala jasnu viziju o tome koje bi mere mogle predstavljati delotvornu pravnu zaštitu, a među njima je najviše policajaca. Oni koji su izneli svoje viđenje “idealne” pravne zaštite od nasilje u porodici, identifikovali su raznovrsne mere koje bi u svojoj ukupnosti mogle predstavljati dobar sistem zaštite, uz ukazivanje da je, pored pravnih mera, neophodno istovremeno preduzimanje i vanpravnih mera, kao što su edukativni program za sve slojeve stanovništva, bolji rad savetodavnih službi i službi za pružanje psihološke pomoći žrtvi, nasilnicima i parovima i dr.

Ispitanici se zalažu za bolju primenu postojećih mera zaštite, ali ima i dosta predloga de lege ferenda. Iz predloženih rešenja vidljivi su, zapravo, problemi koje su ispitanici uočili radeći na slučajevima nasilja u porodici, kao što

su nedovoljna dostupnost službi za pomoć, nedovoljna podrška i zaštite žrtve nakon prijavljivanja nasilja u porodici, nepostojanje prihvatilišta za žene žrtve nasilja, nedovoljna ekonomska podrška žrtvana nasilja i dr.

Citiramo nekoliko odgovora u integralnom obliku:

“Dobra preventiva, mogućnost da se žrtva u porodici može u svakom momentu obratiti nadležnoj instituciji za pomoć, mogućnost smeštaja i zaštite žrtve do okončanja postupka i pomoć žrtvi da se uključi u normalne tokove života” – javna tužilja.

“Smeštaj žrtve i omogućavanje da se sama stara o sebi i detetu”. – Sudinica.

“Idealna pravna zaštita sastojala bi se u otklanjanju uzroka nasilja i njihovim svodenjem na najmanju moguću meru, a drugo da se krivična dela rade po nekom postupku hitnosti, da postupak bude efikasan, da nasilnik bude adekvatno kažnjen za učinjeno delo i da se žrtva zaštiti tako što bi još se pružilo drukčije životno okruženje, odnosno očinilo sve da se otklone posledice nasilničkog ponašanja”. – Javna tužilja.

“Potrebno je: upotpuniti procesno zakonodavstvo uvođenjem zaštitnih mera koje bi sud u kratkom roku izrekao učiniocu krivičnog dela, kao što je zabrana kontaktiranja nasilnika sa žrtvom uz kaznu; obavezan psihološko-terapeutski tretman nasilnika, kao meru bezbednosti; brz i efikasan krivični postupak; čvršća koordinacija centra za socijalni rad, policije, suda i tužilaštva; jača saradnja nevladinog sektora i državnih institucija; stalna edukacija svih lica koja se bave ovim pitanjima o načinima, prirodi, dinamici itd. nasilja u porodici, kao i o sistemima zaštite”. – Javna tužilja.

“Poboljšanje ekonomskih prilika, poboljšanje položaja žene, promena tradicionalnog položaja žene, osnivanje centra za posredovanje i mirenje između žrtve i nasilnika, postojanje centra za prihvatanje žrtve, efikasniji rad policije, tužilaštva i suda i kaznene politike”. – Sudinica.

“... Najveći je problem što žena posle prijavljivanja nasilja ostaje sama i u principu niko joj ne pomaže posle prijavljivanja kada nasilje često eskalira”. – Policajac

“...Strožije kažnjavanje, kao porota u takvim slučajevima od pomoći bi bili stručnjaci iz oblasti psihologije, sociologije. Uvođenje mera bezbednosti – lečenje tih lica, kao i osnivanje savetovališta za polac žrtvama nasilja, u vidu obaveznih razgovora sa žrtvama, da bi one stale na zdrave noge. (...) Psihološko nasilje nije sankcionisano”. – Sudinica.

3. 5. Mišljenje o radu centra za socijalni rad, policije, tužilaštva, suda i nevladinih organizacija

3. 5. 1. Rad centara za socijalni rad na sprečavanju nasilja u porodici

Skoro 60% ispitanika kategorično je u odgovorima da je rad centara neefikasan i da ne doprinosi sprečavanju nasilja.

“Trebalo bi da budu više obavješteni o zakonskim mogućnostima žrtve i da postoji bolji protok informacija između centra i policije”. – policija.

“Bilo je slučajeva da mi žrtve upućujemo na centar za socijalni rad a oni ih onovu upućuju na policiju”. – policajac.

«Trebalo bi ih edukovati u mnogo čemu» - sudinica.

«Spori su i neefikasni» - sudinica.

«Nisu efikasni jer rade u lošim uslovima» - policajac.

«Ne rade dobro jer imaju samo tendenciju da pomire bračne drugove» - Javna tužilja.

«Nisu dovoljno kompetentni. Centri za socijalni rad bi trebalo da rade uz asistenciju policije. Takođe treba da postoje posebni timovi u centrima za socijalni rad koji bi se bavili samo nasiljem u porodici» - Javna tužilja.

Manji broj ispitanika smatra da centri za socijalni rad nemaju ovlašćenja koja bi mogli da koriste radi sprečavanja nasilja, dok nekolicina smatra da su nedostatak materijalnih sredstava, slaba motivisanost i preopterećenost poslom, faktori koji doprinose njihovim slabim rezultatima.

«Postoji dobra volja i stručni tim u Centru za socijalni rad, ali smatram da je materijalni momenat taj koji onemogućava još uspešniji rad Centra»- Javna tužilja.

«... mislim da se ljudi iz centra za socijalni rad maksimalno trude oko rešavanja tih problema» - Javna tužilja.

3. 5. 2. Saradnja sa centrom za socijalni rad

Veliki broj ispitanika (oko 40%) nije se izjasnio o uspešnosti saradnje sa centrom za socijalni rad, navodeći da nije imao nijedan konkretni oblik saradnje. Među ovim ispitanicima najviše je bilo pripadnika javnotužilačke službe. Odgovori ispitanika koji su se izjasnili, uglavnom su negativni; većina njih smatra da je

saradnja sa centrom loša i da je potrebno uspostaviti mnogo intenzivniju saradnju. Međutim, mnogi od ovih ispitanika naveli su u svojim odgovorima da nisu saradivali sa centrima za socijalni rad na rešavanju predmeta vezanih za nasilje u porodici, tako da su svoje ocene davali s obzirom na saradnju u drugim predmetima.

Navodimo nekoliko odgovora:

“Teško ide saradnja sa njima jer su loše organizovani i nemaju stručne timove”. – Javna tužilja.

“Malo saradujemo i ta saradnja je površna”. – Policajac.

“Saradivala sam na drugim predmetima i ta saradnja je bila dobra”. – Sudija.

Jedan broj ispitanika smatra da je saradnja sa centrima za socijalni rad na rešavanju pojedinačnih predmeta dobra, posebno kad je u pitanju zaštita dece.

«Sarađujem sa centrima za socijalni rad, naročito ako se radi o izvršiocima koji su maloletni, obavezno je saslušanje u prisustvu socijalnog radnika centra za socijalni rad, koji urade svu elaboraciju dela, tako da je njihov rad veoma važan za ocenjivanje okolnosti dela, ličnosti učinioca i drugih činjenica koje utiču na kaznu». – Istražni sudija.

3. 5. 3. Rad ženskih NGO u pružanju pomoći i podrške žrtvama porodičnog nasilja

Ispitanici uglavnom pozitivno i veoma paušalno ocenjuju rad ženskih NGO, navodeći da je «dobro što one postoje» i da je svaka organizacija koja radi na problemu nasilja «dobrodošla».

Samo 1/3 ispitanika je imala neki kontakt sa ženskim NGO, preko seminara i predavanja kojima je prisustvovala, ali je zanemarljiv broj onih koji su ostvarili konkretni oblik saradnje u radu na sprečavanju nasilja u porodici. Ostali ispitanici su o radi ženskih NGO upoznati putem medija ili posredstvom drugih kolega.

«Čula sam za osnivanje i rad ženskih organizacija, ali konkretno nisam sa njima saradnjivala. Upoznata sam sa organizacijom koja štiti žrtve trgovine ljudima, slučala sam seminar i predavanje o tome, pa sam tako upoznala i način na koji one rade. Mislim da je to dobra ideja da i ove organizacije štite žrtvu.» – javna tužilja.

Oko 30% ispitanika izražava sumnju u stručnost i osposobljenost žena iz nevladinih organizacija i ima kritički odnos prema postojećim NGO:

«Nisam imala prilike da sarađujem sa ženskim organizacijama, znam da postoje, mislim da je to dobro i pozitivno, treba videti kako je njihov rad organizovan i koliko su žene osposobljene za takav rad jer nije dovoljna samo dobra volja. Takav posao treba da radi tim stručnjaka različitih zanimanja, možda čak i u okviru naše službe». – Policajka.

«Ocenjujem pozitivno rad ženskih NGO, mada me to asocira na neke NGO koje ne volim i na feminističke grupe. Treba da ima više takvih organizacija, ali ne da te organizacije vode neke žene koje ne znaju šta je porodica». – Sudinica.

Nekolicina ispitanika koji su prisustvovali edukativnim seminarima u organizaciji NGO izrazila je nezadovoljstvo zbog sadržine programa i stručnog nivoa predavačica. *«Bio sam na jednoj edukaciji NGO i nisam posebno zadovoljan»*, – kategorično tvrdi jedan policajac. Međutim, ima i onih koji su pozitivno ocenili edukativne programe ženskih nevladinih organizacija u koje su bili uključeni.

IV. Zaključci i predlozi

Istraživanje pravne prakse u procesuiranju krivičnih dela nasilja prema članovima porodice pred organima unutrašnjih poslova, tužilaštvima i sudovima u pet gradova u Srbiji (Beograd, Leskovac, Niš, Novi Sad i Subotica) omogućilo je da se uoče sledeće pojave:

1. Među izvršiocima dela nasilja prema članovima porodice u istraživanom uzorku najviše je muškaraca, dok je udeo žena, kao izvršilaca ovog oblika kriminaliteta, znatno manji. Preko 90% učinilaca krivičnog dela kvalifikovanog kao nasilje u porodici iz čl. 118a KZRS su muškarci, a žene čine oko 10% od ukupnog broja izvršilaca. Slična je polna struktura izvršilaca i kad su u pitanju dela nasilja prema članovima porodice koja nisu kvalifikovana kao krivično delo iz čl. 118a KZRS. Učešće žena u izvršenju ovog oblika kriminaliteta znatno je manje od procenta učešća žena u opštem kriminalitetu i u krvnim deliktima.

2. Većina izvršilaca dela nasilja prema članovima porodice starosti je od 33-40 godina. Najveći broj izvršilaca je u braku (oko 45%) ili je razvedeno (25%) i ima dvoje dece. Među izvršiocima krivičnih dela nasilja prema članovima porodice i posebno nasilja u porodici čl. 118a KZRS, preovlađuju lica sa srednjim obrazovanjem, što se razlikuje od nivoa obrazovanja izvršilaca krivičnih dela imovinskog kriminaliteta, među kojima preovlađuju lica sa nižim stepenom obrazovanja.

3. Većina izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS je zaposlena. Iako se, na osnovu podataka o zaposlenosti izvršilaca ovog dela, ne može sa sigurnošću konstatovati da je njihovo materijalno stanje zadovoljavajuće, ipak se može zaključiti da u istraživanom uzorku nezaposlenost nije bila odlučujući faktor za etiologiju krivičnog dela nasilja u porodici. Istovetan zaključak važi i kad su u pitanju izvršioци drugih dela nasilja prema članovima porodice.

4. Najveći broj izvršilaca dela nasilja u porodici rođen je i živi u gradu. Među izvršiocima je najveći broj onih koji ranije nisu osuđivani (oko 65%), dok je ranije osuđivano njih oko 35%. Iz podataka o ranijoj osuđivanosti izvršilaca, može se zaključiti da se radi o povratu u krivičnopravnom smislu, ali se ne može zaključiti da li se radi i o povratu u penološkom smislu jer u spisima pregledanih predmeta nema podataka o vrsti i visini kazne koja je ranije bila izrečena. Jedan broj učinilaca bio je ranije prekršajno kažnjavao, a među njima dominiraju oni koji su prekršajno kažnjavani zbog narušavanja javnog reda i mira.

5. Učinioci dela nasilja prema članovima porodice najčešće ne priznaju izvršeno delo. Samo oko 15% izvršilaca izjavilo je da se kaje za izvršeno krivično delo, dok je oko 8% onih koji smatraju svoj postupak adekvatnim.

6. Među izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici najveći broj je onih koji ne prihvataju svoju odgovornost, odnosno osporavaju vezu sa događajem (oko 25%). Preko 20% učinilaca prebacuje odgovornost na žrtvu, oko 15% učinilaca za izvršeno delo okrivljuje sebe i žrtvu, oko 4% racionalizuje svoju odgovornost, oko 2% učinilaca ne krivi ni sebe ni žrtvu, oko 6% učinilaca uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost, dok se ostali nisu izjasnili o svom odnosu prema odgovornosti za događaj.

7. Najveći broj izvršilaca bio uračunljiv u vreme izvršenja dela. Samo je oko 20% učinilaca bilo smanjeno uračunljivo, ali ne bitno, dok je neuračunljivost i bitno smanjena uračunljivost konstatovana kod nešto više od 10% učinilaca.

8. Većina izvršilaca nije bila pod uticajem alkohola i droge u vreme izvršenja dela nasilja u porodici.

9. Najveći broj žrtava nasilja u porodici su ženskog pola, bilo da se radi o krivičnim delima nasilja prema članovima porodice ili o krivičnom delu nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS.

10. Prebivalište većine žrtava je grad. Takođe, većina žrtava rođena je u gradu. Među žrtvama krivičnog dela nasilja u porodici dominiraju lica starosti od 41-56 godina, koja su oženjena ili su u vanbračnom odnosu, pri čemu najveći broj žrtava ima jedno ili dvoje dece i srednjeg je obrazovanja.

11. Podaci o odnosu između žrtve i izvršilaca pokazuju da je dominantan oblik nasilja prema članovima porodice nasilje prema bračnom, odnosno vanbračnom supružniku. Učinilac i žrtva su najčešće u bračnom odnosu ili su razvedeni. Roditelj je učinilac, a dete žrtva nasilja u oko 20% slučajeva, dok je nešto manji broj dece učinilaca dela nasilja prema svojim roditeljima (u oko 17% slučajeva).

12. Nasilje prema članovima porodice po pravilu je kontinuirano vršeno u dužem vremenskom periodu. Najveći broj žrtava ovog oblika nasilja bio je zlostavljan pre podnošenja krivične prijave, i to: stalno oko 65% žrtava, a povremeno oko 15% žrtava. Ranije nije bilo zlostavljanje ili o tome nema podataka samo 20% žrtava.

13. Većina žrtava koje su bile zlostavljane u dužem vremenskom periodu, nisu se obraćale za pomoć bilo kojoj državnoj instituciji ili nevladinoj organizaciji.

14. Mesto izvršenja krivičnog dela u preko 90% slučajeva je grad, a mesto samog događaja najčešće je zajednički stan učinioca i žrtve ili stan žrtve. Na otvorenom prostoru izvršeno je samo oko 7% dela nasilja prema članovima porodice.

15. Sredstva izvršenja dela nasilja u porodici veoma su različita: delovi tela (ruke, noge) i raznovrsno hladno i vatreno oružja. Pored pesnice, šake, noge, najčešće korišćeni predmeti i oruđa za vršenje nasilja u porodici jesu: bonsek, stolica, metalna šipka, drvena motka, drška sekire, metalna poluga – pajser, čekić za meso, drvena oklagija, tučak za meso, drvena stolica, telefon (fiksni, mobilni), lovačka puška, kaiš, kabl, flaša, ključevi, kofa, staklena vazna i dr.

16. U preko 65% slučajeva nasilja prema članovima porodice, vršeno je i fizičko i psihičko nasilje, samo fizičko nasilje u oko 25% slučajeva, samo psihičko nasilje u oko 6% slučajeva, dok je u ostalim slučajevima vršeno fizičko, psihičko i seksualno nasilje.

17. Izuzetno širok spektar radnji fizičkog nasilja: hvatanje za kosu, čupanje kose, udaranje pesnicama po glavi i telu, šutiranje, šamaranje, izvrtnje ruke, stezanje oko vrata, davljenje, hvatanje za nos i bradu, udaranje pesnicom u predelu nosa i usta, ubadanje nožem, udaranje metalnom šipkom po licu i telu, udaranje pajserom u potiljak, udaranje žrtve drvenom oklagijom u predelu lica, udaranje glavom u glavu žrtve, bacanje na pod, udaranje glave žrtve o beton, grebanje po licu, izazivanje požara u kući žrtve, ujedanje žrtve, pretnja da će ubiti žrtvu, «šišanje» žrtve kuhinjskim nožem, gađanje stolicom itd. Psihičko nasilje se najčešće sastoji u vređanju, psovanju, vređanju na nacionalnoj osnovi, zaključavanju maloletnog deteta u mračnu prostoriju, svakodnevnom uznemiravanju telefonom, držanju uperenog pištolja prema žrtvi, kao i u pretnjama nasilnika: da će zapaliti kuću, da će baciti bombu na kuću, da će sve pobiti, da će polomiti žrtvi ruke i noge, da će ubiti žrtvu i njenu decu, da će "dići kuću u vazduh", da će žrtvu "iseći na parčiće", da će žrtvi "iseći ruku". Prilikom primene fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, kombinuju se različiti načini izvršenja.

18. Najveći broj krivičnih dela nasilja prema članovima porodice nije izvršen u sticaju, a saučesništvo je postojalo u neznatnom broju slučajeva.

19. U istraživanom uzorku samo manji broj dela kvalifikovan je kao krivično delo nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS, dok je neuporedivo veći broj kvalifikovan kao laka telesna povreda, teška telesna povreda, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, ubistvo, ubistvo u pokušaju, ubistvo na mah, iako su u radnjama učinilaca, članova porodice postojali svi elementi krivičnog dela

nasilje u porodici. Razlog takve kvalifikacije, po pravilu, je (pre)usko tumačenje zakonskog pojma «član porodice». To pokazuje da se u praksi nije u potpunosti shvatila suština i intencija novog krivičnog dela nasilja u porodici. Neoprostiva inercija u primeni propisa onemogućava da se ostvare postulirani pravno-politički ciljevi koje je zakonodavac imao u vidu inkriminišući nasilje u porodici kao posebno krivično delo.

20. Istraživanje je pokazalo da je opšta javnost nedovoljno informisana o izmenama u krivičnom zakonodavstvu, kojima je predviđeno posebno krivično delo nasilja u porodici, koje se goni po službenoj dužnosti. Na takav zaključak upućuje činjenica da žrtve nasilja u porodici, uglavnom supruge, (i dalje) podnose privatne tužbe protiv izvršilaca. Takva praksa izraz je stava žrtava nasilja u porodici da moraju same tražiti i ostvariti zaštitu jer se radi o njihovoj privatnoj porodičnoj stvari, što je posledica višedecenijske neadekvatne društvene reakcije na nasilje u porodici.

21. Prilikom odlučivanja o tome da li će podneti krivičnu prijavu za prijavljeno delo nasilja nad članom porodice, policija ima, pre svega, u vidu način i posledice izvršenja dela i okolnosti vezane za ranije izvršenje istog dela. Ukoliko se radi o delu koje nije rezultiralo težim fizičkim povređivanjem žrtve, krivična prijava se podnosi samo ako je nasilnik ranije prekršajno kažnjavao jer se polazi od stava da krivično delo nasilja u porodici podrazumeva postojanje kontinuiteta u ispoljavanju nasilja u porodici, koji se dokazuje ranijim prekršajnim kažnjavanjem nasilnika. U protivnom, umesto podnošenja krivične prijave, policija podnosi prekršajnu prijavu i time nastavlja sa praksom prekršajnog kažnjavanja nasilnika.

22. Organi krivičnog gonjenja, tužilaštvo i sud različito tumače zakonski pojam "član porodice", koji je korišćen prilikom inkriminisanja dela nasilja u porodici u čl. 118 a KZ RS. Kako krivičnopravnim odredbama nije definisan ovaj pojam, s obzirom da je to materija porodičnog prava, u praksi se pod pojmom "član porodice" podrazumeva samo član uže podice, pri čemu se, kad su u pitanju partneri, traže dodatni uslovi: da se radi u supružnicima koji su u braku, da se među njima ne vodi brakorazvodni postupak i da su u vreme izvršenja dela živeli zajedno. Ovakav način interpretacije pojma "član porodice" dovodi do izuzetno velikog sužavanja dometa krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici, tako da su u praksi izvan sistema ovog vida pravne zaštite: vanbračni supružnici, razvedeni supružnici, rastavljeni supružnici, lica koja su ili su bila u emocionalnoj vezi i lica koja se nalaze u faktičkoj zajednici.

23. Pogrešna pravna kvalifikacija krivičnih dela sa elementom nasilja izvršenih prema članovima porodice, višestruko je štetna. Pre svega, time se "umanjuje" društvena opasnost izvršenih krivičnih dela, čime se stvaraju uslovi da

nasilnicima budu izrečene neadekvatne sankcije, tj. sankcije koje su predviđene za druga dela u kojima se žrtva i nasilnik ne nalaze u specifičnom porodičnom pravnom odnosu.

24. Policija, tužilaštvo i sud primenjuju različite kriterijume prilikom kvalifikacije dela nasilja izvršenog prema članovima uže, odnosno šire porodice, pri čemu dolazi do izražaja individualni stav lica koje u konkretnom slučaju postupa, a ne ujednačen stav policije i pravosudnih institucija. Nesumnjivo je da nejednako tumačenje krivičnopravnih propisa dovodi do njihove nejednake primene, što ozbiljno ugrožava princip zakonitosti i ravnopravnost građana i onemogućava ostvarivanje onih postuliranih ciljeva koje primena odredbi o krivičnom delu nasilja u porodici u praksi treba da ostvari.

25. Ne postoje mehanizmi za ujednačavanje stavova policije, tužilaštva i sudova u pogledu pojedinih elemenata krivičnog dela nasilja u porodici, niti je jednoobraznost postignuta unutar svake od ovih institucija. Da bi se postigao potreban stepen ujednačenosti, neophodno je koristiti odgovarajuće mehanizme za ujednačavanje pravne prakse, kao što su uputstva, načelna mišljenja i dr.

26. Mada je podnošenje krivične prijave najrizičniji je trenutak za žrtvu partnerskog nasilja, ne preduzimaju se nikakve mere zaštite, niti policija obaveštava centar za socijalni rad o pokrenutom postupku, uprkos tome što je to od izuzetne važnosti, posebno u situacijama kad žrtva i nasilnik imaju zajedničko maloletno dete.

27. Javno tužilaštvo relativno često donosi odluke o odbacivanju krivične prijave i kad za njihovo donošenje ne postoje stvarni i pravni razlozi. Pored toga, donošenju pojedinih odluka o odbacivanju krivične prijave ne prethodi preduzimanje zakonom predviđenih radnji u cilju prikupljanja relevantnih podataka. U odlukama o odbacivanju krivičnih prijava često se, kao razlog, navodi nedostatak dokaza, u situaciji kad žrtva izjavljuje da se ne pridružuje krivičnom gonjenju i koristi svoju zakonsku mogućnost da ne svedoči, iako iz opisa dela u krivičnoj prijavi proizlazi da, osim iskaza žrtve, postoje i drugi dokazi koji se u postupku mogu koristiti za dokazivanje relevantnih činjenica. S obzirom na to da se radi o krivičnom delu čiji je objekat zaštite brak i porodica, kao i s obzirom na specifičan odnos žrtve i izvršioca dela, nesumnjivo je da pre odlučivanja povodom krivične prijave državni tužilac treba pažljivo i svestrano da razmotri sve okolnosti izvršenja dela, situaciju u porodici pre i u vreme izvršenja dela i da, sam ili posredstvom drugih organa, prikupi dodatne informacije o svim relevantnim činjenicama. U praksi, međutim, ove radnje najčešće izostaju, a krivična prijava se, po pravilu, odbacuje uvek kad žrtva promeni svoj ranije dati iskaz, navodeći da nije bilo nasilja.

28. Prilikom odlučivanja o optuženju, tužilaštvo se često oslanja na iskaz žrtve kao jedino dokazno sredstvo i propušta da istražnom sudiji, u slučaju pokretanja istrage, predloži izvođenje drugih dokaza, što, u slučajevima kasnijeg odbijanja žrtve da svedoči, onemogućava dokazivanje postojanja i izvršenja dela.

29. Prilikom uzimanja krivične prijave na zapisnik i saslušanja žrtve, pojedini tužioci upućuju žrtvu da još detaljnije razmisli o tome da li zaista želi pokretanje postupka i određuju rok u kome ona o tome treba da se izjasni, što predstavlja svojevrsni vid odvraćanja žrtve od podnošenja krivične prijave, koja bi inicirala gonjenje učinioca krivičnog dela nasilja u porodici po službenoj dužnosti.

30. Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, sud, po pravilu, ne sagledava sve okolnosti koje su relevantne za izbor vrste sankcije. Krivični zakon ne određuje koje se okolnosti smatraju olakšavajućim ili otežavajućim, već je ostavljeno sudu da sam proceni da li će izvesna činjenica uticati na povećanje ili smanjenje kazne u granicama propisanim zakonom. Na osnovu pregledanih sudskih predmeta, može se zaključiti da sud sasvim uopšteno navodi različite okolnosti kao otežavajuće, odnosno olakšavajuće, ne udubljujući se u stvarni efekat njihovog dejstva. Takođe, uočava se automatizam prilikom utvrđivanja olakšavajućih okolnosti jer se navode pojedine okolnosti iz zakonske odredbe, pri čemu se uopšte ne vodi računa o tome da se radi o aktima nasilja u porodici koji su većeg stepena društvene opasnosti u odnosu na nasilje koje se vrši prema licima van porodičnog kruga. Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, sud pravilno ne sagledava sve otežavajuće okolnosti, posebno trajanje i intenzitet ranije izvršenog nasilja, stepen ugroženosti žrtve, niti analizira porodičnu situaciju u kojoj učinilac i žrtva žive.

31. Kazne koje su izrečene izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici ukazuju na postojanje tendencije blagog kažnjavanja: najviše je izrečeno novčanih kazni i uslovnih osuda, dok su kazne zatvora određene u trajanju koji predstavlja zakonski minimum, s tim što se sreću i sudske odluke u kojima je izrečena kazna zatvora u trajanju ispod zakonskog minimuma.

32. Step en efikasnosti policije, tužilaštva i suda nije na zadovoljavajućem nivou, što uslovljava da postupak od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene sudske odluke traje isuviše dugo. To je i razlog što u najvećem broju pregledanih predmeta iz istraživ anog uzorka postupak nije bio okončan u vreme istraživanja, iako je većina krivičnih prijava u analiziranom uzorku podneta krajem 2002. godine i u toku 2003. godine. Kad je u pitanju rad policije, neprimereno je dug period od prijavljivanja dela nasilja prema članu porodice do podnošenje krivične prijave, posebno ako se ima u vidu da su u većini slučajeva podnošenju krivične prijave tužilaštvu prethodile samo radnje saslušanja osumnjičenog i žrtve. Postupak javnog tužioca takođe nije u pot rebn oj

meri efikasan: od podnošnja krivične prijave do donošenja rešenja o njenom odbacivanju u proseku protekne oko dva meseca, a period od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnog akta traje prosečno više od četiri meseca. Brzini procesuiranja dela nasilja u porodici doprinosi i izrazita neefikasnost sudova, što potvrđuje podatak da od podizanja optužnice do zakazivanja glavnog pretresa protekne u proseku više od 5 meseci.

33. U cilju adekvatnog pristupa u procesuiranju krivičnog dela nasilja u porodici, neophodno je formiranje specijalizovanih službi u policiji, tužilaštvu i centrima za socijalni rad, koje bi se posebno bavile prevencijom i represijom nasilja u porodici.

34. Način postupanja policije prilikom izlaska na lice mesta nije regulisan posebnim protokolom, tako da su pripadnici policije prinudjeni da se "snalaze" u svakoj konkretnoj situaciji, što otežava njihov rad i otvara mogućnost neadekvatne reakcije, koja može izazvati ozbiljne posledice. Radi sprečavanja improvizacija u postupanju i ostvarivanja neophodne jednoobraznosti, potrebno je ustanoviti odgovarajuće standarde profesionalnog rada i jasno i precizno odrediti procedure u postupanju službenih lica organa unutrašnjih poslova.

35. Postojeće nekoordinisano i nesinhronizovano delovanje državnih institucija ne obezbeđuje adekvatnu i pravovremenu reakciju društva u slučajevima porodičnog nasilja. Stoga je potrebno inicirati stvaranje lokalnih mreža za borbu protiv nasilja u porodici, u okviru kojih bi, na bazi protokola o saradnji državnih organa i institucija i nevladinih organizacija, bio izrađen program preventivnog i represivnog delovanja protiv nasilja u porodici, uz definisanje konkretnih zadataka i oblika saradnje.

36. U cilju unapređenja pravnih mehanizama zaštite od nasilja u porodici, neophodno je obezbediti kontinuirano praćenje primene zakonskih propisa o nasilju u porodici i ustanoviti zakonsku obavezu vođenja statistike o nasilju u porodici i redovnog obaveštavanja javnosti o obimu nasilja u porodici i rezultatima delovanja institucija pravnog sistema.

37. Postojeći mehanizam krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici ni približno nije dovoljan za suzbijanje ove negativne društvene pojave sa razornim posledicama i na ličnom i na društvenom planu. Inkriminisanje nasilja u porodici najnovijim izmenama Krivičnog zakona Republike Srbije predstavlja samo početni korak ka celovitom, delotvornom i koherentnom modelu pravne zaštite od nasilja u porodici. Stoga je neophodna hitna normativna intervencija u domenu porodičnog prava i sistema socijalne zaštite, koja bi obezbedila adekvatne preventivne mere zaštite od nasilja u porodici, u skladu sa međunarodnim standardima i savremenim rešenjima u uporednom pravu.

38. U institucijama pravnog sistema porodično nasilje nema onaj tretman koji imaju drugi oblici nasilja. Jedan od razloga takvog stanja leži u činjenici da većina profesionalaca nasilje u porodici smatra manje opasnim oblikom kriminaliteta i stoji na stanovištu da je ono privatna stvar pojedinaca, te da ga prevashodno treba tretirati unutar institucija socijalne zaštite porodice kako bi se pružanjem psihološke i savetodavne pomoći porodica održala na okupu. Zbog takvih stavova i predrasuda, reakcija pravosudnog sistema u slučajevima porodičnog nasilja nije adekvatna, žrtve nasilja ne uživaju zadovoljavajuću pomoć i podršku i tokom sudskog postupka, gotovo bez izuzetka, bivaju sekundarno viktimizirane.

39. Izgradnja budućeg sistema zaštite od nasilja u porodici u Republici Srbiji, pre svega, podrazumeva projektovanje odgovarajuće strategije u vidu Nacionalnog plana akcije, koji bi obezbedio sistem mera i aktivnosti za suzbijanje porodičnog nasilja i koordinisano delovanje državnih i socijalnih institucija i organa uključenih u prevenciju i represiju porodičnog nasilja. Nacionalni plan akcije za borbu protiv nasilja u porodici trebalo bi, pored ostalog, da obuhvati sledeće mere:

- izgradnja sveobuhvatnog i koherentnog sistema pravne zaštite od nasilja u porodici baziranog na prožimanju preventivnih (porodičnopravnih) mera zaštite i mera krivičnopravne zaštite, po uzoru na "Model pravne zaštite od nasilja u porodici" Viktimološkog društva Srbije, koji je upućen nadležnim organima na razmatranje i usvajanje.
 - permanentna edukacija kadrova,
 - ustanovljenje i primena efikasnih i delotvornih institucionalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti,
 - projektovanje i realizacija programa za prevladavanje patrijarhalnog morala i ideologije i seksističke organizacije društva, koji je opravdavaju porodično nasilje,
 - kreiranje sadržaja vaspitanja i obrazovanja mladih za humane odnose među polovima i za odgovorno roditeljstvo,
 - promovisanje modela nenasilnog rešavanja konflikata u partnerskim odnosima,
 - kreiranje i realizacija programa senzibilisanja javnosti za probleme žrtava porodičnog nasilja,

- iniciranje formiranja lokalnih mreža za borbu protiv nasilja u porodici i
 - projektovanje adekvatne strategije i programa pomoći i podrške žrtvama porodičnog nasilja, uključujući osnivanje "sigurnih kuća" za žene i decu žrtve porodičnog nasilja, formiranje posebnog državnog fonda za naknadu štete žrtvama porodičnog nasilja i dr.
40. Kreiranje i realizaciju Nacionalnog plana akcije treba ostvariti uz punu saradnju državnih organa, institucija i nevladinih organizacija specijalizovanih za borbu protiv nasilja u porodici, uz korišćenje rezultata dosadašnjih naučnih istraživanja i uvažavanje iskustava ženskih nevladinih organizacija u radu sa žrtvama porodičnog nasilja.